

Forfatter: Knudsen, Jakob

Titel: Sind

Citation: Knudsen, Jakob: "Sind", i Knudsen, Jakob: *Sind*, udg. af Esther Kielberg , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1996, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-knudsenj02val-root.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Sind

JAKOB KNUDSEN

Sind Fortælling

TEKSTUDGIVELSE, EFTERSKRIFT OG NOTER VED
Esther Kielberg

Danske Klassikere
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Borgen

4

Danske Klassikere udgives med støtte af Kulturministeriet. Redaktionsudvalg: Charlotte Madsen fra Nyt Dansk Litteraturselskab, Peter Seeberg for Dansk Forfatterforening, Mogens Brøndsted, Jørgen Hunosøe og Esther Kielberg for DSL. Serien redigeres af de to sidstnævnte, dette bind desuden af Erik Skyum-Nielsen som tilsynsførende. Tekstgrundlag: Originaludgaven 1903. Nr. 690146.

Efterskrift og noter © DSL/Borgen 1996 · ISBN 87-21-00374-2
Omslag: Stig Brøgger · Tryk: Rounborgs grafiske Hus, Holstebro

5

6

Sind udkom oktober 1903, kostede 3,50 kr og omfatter [IV +7 232 s. I Sind II blank III Jakob Knudsen. Sind. Fortælling. København. Det Nordiske Forlag. Ernst Bojesen. 1903. IV Oplag: 1500 Eksemplarer. H.H. Thieles Bogtrykkeri. 1-229 tekst, 230 blank, 231 Fortegnelse over Jakob Knudsens tidligere værker, 232 blank. Omslaget hvidt med blå portal, titelfelt grågrønt, ornament grønt og gulbrunt. Længste linje 87 mm. Bindets højde 185 mm.

7

I

Han løb alt hvad han kunde, og havde løbet saaledes mindst et Kvarter. Blodet pressede paa i Tindingerne, og Aandedrættet vilde have Luft igjennem Munden; men han havde hørt af Skolelæreren i Gymnastiktimen, at naar man først aabnede Munden under Løb, saa gik Kraften ud af Organismen. – Og som der var stemmet for Aandedrættet, saaledes næsten ogsaa for Bevidstheden. Kun glimtvis foer en Tanke eller en Forestilling gjennem hans Hjerne.

Han saae Glasskabet for sig, inde i Kjøbmandens Kontor, med alle disse pæne Porcellænsager i, som han i saa mange Aar havde ønsket at beskue, og som det netop skulde falde Kjøbmanden ind at vise ham i Aften, da han havde saa bestemt Ordre til at være hjemme Kl. 10.

Han følte Trang til atter at see paa sit Uhr. Men der var ikke Tid. Han havde jo ogsaa seet, da han løb ud af Butiken, at det var 10. Det var første Gang, at et Klokkeslæt paa hans nye Konfirmations-Uhr havde haft et rigtig sørgeligt Udseende. Hidtil havde det været saa glædeligt hver Gang at see, hvor det kunde gaa.

Han vilde springe over Grøften, ind paa Grønningen langs Vejen, hvor der var blødere for hans bare Fødder. I Springet brast hans Læber fra hinanden, og han begyndte at puste, at stønne med vidt aaben Mund og af sine Lungers fulde Kraft – stadig løbende alt hvad han kunde.

Samtidig var det, som en hed Luft af glødende Tanker slog ham imøde, og hans Ansigt blev badet i Sved.

Det var som en Ovn, en Verden af rødglødende Muligheder: *sin Faders Vrede*, han saae ind i. Det var just det frygtelige ved hans Faders Vrede, at han sletikke kunde overskue dens Muligheder. Han havde jo nok været der før, men han havde været saa overvældet hver Gang, saa han egenlig ikke kunde huske, hvad der var skeet. Det var ikke Pryglene, – det var denne Ildregn af Vrede, – og denne Følelse af at være fordømt. – – Og atter saae han Glasskabet hos Kjøbmanden, især denne 8 Porcellænsnisse til Svovlstikker – – at han virkelig havde kunnet være saa optaget af den Figur, skjönt han vidste, hvad det gjaldt.

Han standsede pludselig ved en Ledstolpe, satte Hænderne imod den, gispende og pustende, idet han skjød Ryg som en Kat. – Tænk, hvis han gjorde Oprør mod sin Fader! – Men Tanken var saa fjærn, saa uvirkelig, – og dog mærkede han, hvordan hele hans Verden vilde gaa under med det samme, – han kom til at tænke paa Billedet af Samson deroppe i Skolen, der trykker de to Støttepiller om og faar hele den uhyre Bygning ned over sig. – Saa vilde der da ikke være andet tilbage end Gud i Himlen, – for han blev dog vel tilbage?

Han gav sig atter til at løbe af alle Livsens Kræfter, – igjennem en Taage, en Røg, en Forvirring, syntes han, – men ovenover var der dog vist et Stykke blaa Himmel!

Paa een Gang var alle fantastiske Billeder blæst bort. Han løb forbi Andedammen, Møddingen – nu stod han ved Smøgen ind til Gaarden nede ved Bryggerset. Han drog Smøgen op – den holdtes lukket ved en Træklods i et Reb, der gik over en Tridse, – nu var han inde i Gaarden, men useet dernede i Krogen ved Bryggerset. Hans Fader gik i Gaarden ovre ved Vesterhuset. Han var i Vest og Skindtrøjeærmer. Han gik lidt foroverbøjet og rokkede, med Hænderne paa Ryggen.

Drengen løb frem over Gaardspladsen hen imod sin Fader; men da denne ikke sagde noget, drejede han af i Løbet, der ligesom tabte sig uden Resultat. Han søgte at undertrykke sin voldsomme Pusten, for ikke at vække Opmærksomhed, – allerhelst vilde han have forsvundet en Stund i Jorden.

»Fik Du saa Brevet besørget til Kjøbmanden, Anders?« sagde Faderen med ganske rolig Stemme.

»Ja.«

»Du kan gaa ind og sætte Dig i Dagligstuen. Æ er æt færdig endnu til det.«

Anders skyndte sig ind ad Hoveddøren. Nej! at alt dét var bleven til ingen Ting! – Det var en saadan opsvulmet, uformelig Masse af Muligheder, der her pludselig var forsvunden, eller var gaaet tilbage i sig selv, saa det snart ikke var til at komme over for Sindet, – 9 næsten ligesom med Aandedrættet, der hellerikke vilde lade sig neddæmpe.

Og næsten samtidig rejste der sig noget nyt, – et nyt, stort Spørgsmaal: hvad var det, hans Fader havde for? – »Æ er æt færdig endnu til det.« – Han gik stadig derude i Gaarden, – nu gik han og lagde Stængerne til Rette paa Sengeladet. Jamen det var da ikke dét, han først skulde være færdig med? – Og han, Anders, skulde med dertil. Han var hurtig ligesaa nysgjerrig spændt, som han før havde været angst. – Nu stod Faderen stille og saae over mod Staldlængen. – Røgteren gik og puslede med nogle Tøjr derovre. Jens Røgter kunde da heller aldrig blive færdig om Aftenen. Klokken var jo straks halvelve. – Anders syntes bestemt, hans Fader stod og ventede. Ventede han paa, at Jens Røgter skulde gaa ind? Hvorfor kommanderede han ikke Røgteren i Seng? Men hvad *havde* hans Fader dog for?

Nu var han atter begyndt at rokke omkring derovre ved Vesterhuset, foroverbøjet, med Hænderne paa Ryggen. – Jens Røgter samlede en hel Bunke Tøjr i et Knippe, som han kastede over Nakken. Derpaa gik han ind ad Stalddøren, og lukkede den indvendig; man kunde, i den fuldkomne Stilhed paa Gaarden, høre, at han satte Jernskaaden for paa Indersiden.

I samme Øjeblik saae Anders, at hans Fader standsede, rettede sig noget, og lyttede vistnok. Derpaa gik han, med meget hurtigere Skridt end før, henimod Hoveddøren.

»Kan Du saa følge med, Anders,« lød det ind i Dagligstuen. – – –

De gik ud ad Gaardsleddet, om forbi det lange Vognskur. Udenfor dette stod Vognen, som Karlen havde været til Mølle med i Dag. Anders's Fader gik hen til den og trak Jernstangen ud, som sidder for Bagsmækken. Møttrikken, som han havde skruet af Stangen, puttete han i Vestelommen. Saa fortsatte han sin Gang, idet han med Haanden ligesom vejede Jernstangen, som han holdt i den ene Ende.

De drejede fra Byvejen op ad Vejen, som fører nær i Marken.

Anders gik og skottede op til sin Fader fra Siden. Gamle Per Hjarmsted var en høj, mager, noget foroverbøjet Mand. Hans Gang, selv naar han gik rask, som nu, var lidt usikker, det vil sige: *vringlet* 10 ligesom store, knoklede Møllerhestes. Trods dette usikre i Gangen saae han ud som en meget stærk Mand, hvad han da ogsaa var.

Han sukkede dybt nogle Gange, men det plejede han altid at gjøre, naar han ikke netop arbejdede, saa det kunde ikke videre forøge Anders's Spænding, saa meget mindre, som den i Forvejen var paa sit Højeste.

»Det er ingen skjønn* Folk her i Hanherred. Saa meget noget Snalderværk. Der er ingen Retfærdighed i dem,« sagde Per Hjarmsted, da de allerede havde gaaet langt i fuldkommen Tavshed.

Anders vidste intet at svare hertil.

Den Gamle ræbede højlydt. Det lød sørgmodigt og selvfølgelig.

»Man skulde have bleven i Vrejby i Vendsyssel. Dér skete aldrig Uret. Dér var Retfærdighed og Gudsfrugtighed. Ja, der var endda.«

Han gik og vippede med Jernstangen i Haanden.

»Men hvadfor blev I saa da intet der øster?« spurgte Anders lidt ængsteligt.

»Haah, – det bares mig for, te Æ skulde ha'e splittet et Par store Gaarde ad her vester oppe. Se, saa fik man jo ingen Ro. – Nu har man jo da faaet det gjort ved en af dem.«

»Bisgaarden?«

»Aah ja. Nu boer der 36 Familier paa den Gaard i Stedet for een før.«

»De siger, at den næste, I vil kjøbe paa den Maade, det bliver Hangaard.«

»Det er der ingen, der kan vide noget om, helleræt mig selv. Det er for mange Penge at vove uden Guds Raad og Bistand. – Og det er jo ene Kjæltringer, man skal gaa og vraadse imellem. Ja, ja, det er endda. Herredsfogden er en Kjæltring, og Fuldmægtigen og Prokuratorerne er Kjæltringer, hvereen, og Proprietærene, som man skal kjøbe af, og Smaafolkene, som man skal sælge til, de er Kjæltringer allesammen, – naar man faaer dem seet efter ved Livets Lys da. Og vore Tjenestefolk – ja – baade Jens og Kren Madsen de er mig utro Tjenere. De bestiller æt for Føden.«

Noget efter fortsatte han: »og nu er det ogsaa galt med Ens * 11 Naboer. Aahja.« – Han saae ned paa Jernstangen og bevægede den lidt. – »Nej, i Vrejby, dér var Retfærdighed – og Fred og Glæde i den Helligaand. Men der maatte man jo æt faa Lov at blive.« – -

De var komne ud for Gaardens store Kløvermark, der stod ganske udmærket iaar. Det var ikke Maaneskin; men i den lyse Sommernat saae man tydelig de fine Taager, der trak hen over den høje, duggede Kløver. Et Stykke inde paa Marken stod Tanggaardens Heste. Det var saa stille, saa man paa lang Afstand kunde høre den sagte buldrende Lyd af deres Gumlen og den haarde Lyd af Hovene mod den soltørrede Bund, naar de flyttede sig under deres rastløse Æden. »Nu skal vi skynde os at faa noget i Livet, saa vi kan arbejde dygtig i Morgen,« tænkte Anders paa Hestenes Vegne. De var saa vaagne, mens hele Kløvermarken stod og sov. -

Da saae Anders et underligt Syn.

Hans Fader gik lige midt ind i den høje, dejlige Kløver. »Kom efter mig!« sagde han. – Det maatte jo være rigtigt og tilladeligt, da hans Fader gjorde det. Anders fulgte. – Nogle Alen inde i Kløveren lagde gamle Per Hjarmsted sig ned under Stønnen og Knagen i Lemmerne. Anders lagde sig ved hans Fødder.

»Det er Kren Thomsen, der er en Tyv; han kommer og stjæler min Kløver med sine Heste.«

Anders syntes pludselig, at han hele Tiden havde gaaet og anet, at der skulde foregaa en Exekution.

Men først nu blev han overfaldet af Angest og mørk Gru – og tillige af Forbavselse ved at høre Kren Thomsens Navn. Kren Thomsen i Kjæret! den muntre, venlige, hyggelige Mand, – at han skulde være ude paa Tyveri ved Midnatstid med sine Heste! – at han skulde komme trækkende – eller han kom vel ridende, – og svinge sig af Hesten og staa dér – – hans Ben, hans Bukser de saae jo saa retskafne ud! – Aa, men det var jo meget værre endnu: vilde hans Fader virkelig slaa ham med den Jernstang?

»Fa'er, I vil da intet slaa ham ihjel?«

»Aah nej, Gud fri mig vel, Æ vil kuns værge min Ejendom.«

Anders laa længe og betragtede hemmelig Jernstangen. Saa tyk som en voksen Mands Lillefinger var den da.

Per Hjarmsted gabede, omstændeligt og paa den i Skjæbnen hengivne Maade, som Folk ellers mest

bruger, naar de gaar i Seng, 12 - idet han lagde sig helt ned paa Ryggen med Hænderne under sin Nakke.

»Æ har sagt ham det,« ytrede han undskyldende eller ligesom til Selvforsvar, »te Æ har drømt det, - te det vilde komme saaeen.«

Det var første Gang, Anders hørte sin Fader selv nævne noget om sine Drømme. - Han havde tit nok hørt unge Folk i Sognet gjøre sig lystige derover. Han følte Uhygge derved. For *hvis* nu hans Fader havde Uret, saa fik Gud jo ogsaa Uret. - Men saa *maatte* hans Fader jo altid have Ret!

Han løftede Hovedet lidt, saa han lige kunde see over Kløvertoppene. Duggen drev derover, ikke i nogen jævn Taage, men i ganske fine Striber. - Han hørte atter Hestenes Trampen, naar de flyttede Benene under Græsningen. - Der var een - den tog sig nok en længere Vandring i Tjørslaget. Den blev ved. - Eller - nej, det maatte da være mere end een Hest. Det kom nærmere. Han drejede Hovedet og saae to sammenkoblede Heste, og en Rytter paa den nærmer, komme op over Agrene nede fra Kjærvejen.

»Aa Fa'er, er det Kren Thomsen?« hviskede han og dukkede sig ned i Kløveren.

»Vær li'saa stille!« sagde Per Hjarmsted, littede forsigtig paa Overkroppen og drejede sig om paa Siden. Han kigede op over Kløvertoppene: »Hm, - - han er reden igjennem Havren ogsaa.«

Det var, som om Manden derude med Hestene skulde gaa lige i Fælden. Han standsede først, da han var en halv Snæs Favne fra det Sted, hvor Per Hjarmsted laa.

»Bliv nu liggende herinde i Kløveren,« hviskede denne til sin Søn, »til Æ har givet ham, hvad han kan tilkomme. Og er der saa timedes ham eller mig noget, saa kan Du jo komme frem og byde Dig til.«

Kren Thomsen var staaet af den nærmer Hest, havde koblet den fjærmer af og slaaet Tøjrene ud; hans Heste løb straks deres Hoveder ind i Kløveren.

»Saa, saa, saa, saaeen var'et, bitte Lise, bitte Mett'! - grib nu an, grib nu an!« hørte Anders ham sige, saa venlig og glad, akkurat som naar han bød sine Gjæster tage Fløde og Sukker til Kaffen.

Idetsamme forfærdedes Anders ved, at hans Fader sprang op - med een, hurtig Bevægelse, ligesom et stort Dyr, der pludselig 13 skræmmes. - Anders saae ham tumle frem gennem Kløveren, - og havde en Fornemmelse, som om det var noget rent naturstridigt eller overnaturligt - Menneskeæderi eller Spøgeri eller sligt - der nu skulde gaa for sig. Men det maatte jo da være retfærdigt alligevel, naar hans Fader gjorde det -
- -

»Aa, er 'et Pier! - Aa, Jøsses, Pier, er 'et Dig!« hørte han det raabe med Kren Thomsens Stemme. Saa hørte han stærk Hestetrampen.

- Nu først vovede han at løfte Hovedet. - De to fremmede Heste foer til hver sin Side, - og han blev vaer en mørk, tumlende Gruppe ude paa det afgræssede Jordsmon, fra hvilken det stønnede og sagde uforstaaelige Ord i en klynkende Tone og med Kren Thomsens Stemme.

Pludselig delte Gruppen sig, den ene Halvdel styrtede til Jorden,

- og nu kunde Anders tydelig skjelne sin Fader, der stod op og svingede med Armen, og hug ned i det, der laa paa Jorden.

Nu var det lange, klagende Lyd, der kom, men dæmpede.

Endelig standsede hans Fader med Slagene.

»Aa, Gud forlade Dig, Pier!« stønnede det, »aa, Gud forlade Dig, Pier!«

»Nej, nu skulde der ingen Forladelse behøves til dethér. Nu skulde det omentrent kunne gaa lige op. - Nu skal Æ hente Dine Heste til Dig, te Du kan komme afsted hjemad.«

Per Hjarmsted gik nogle Skridt henimod de to Heste, der straks efter deres første Forskrækkelse havde slaaet sig til Ro i Kløveren igjen.

»Anders!« kaldte han. »Kan Du komme og hjælpe!« -

Da de kom med Hestene hen til Kren Thomsen, laa han endnu paa Jorden, men støttede dog paa den ene Albu.

»Troer Du, Du kan samle Dig selv op og ride ene hjem med Hestene?« spurgte Per Hjarmsted.

»Aa, A veed det itj*, bitte Pier; Du har vist grasset alle mine Sidebeen. - Kan Drengen itj følges med mig

et bitte Stykke af Vejen?»

* - 14

»Kan Du følge med ham hjem, og saa komme straks tilbage,« sagde Per Hjarmsted til sin Søn.

»Kan I saa tie stille med det, bitte Pier. Hvad, bitte Anders, kan I det?«

»Ja, det er jo æt værd, te nogen skal komme i Ulykke for det,« sagde Per Hjarmsted.

De fik Kresten med stort Besvær op paa Hesten; han kunde ikke taale at sidde op, men maatte ligge frem over Dyrets Hals.

Per Hjarmsted sagde: »Godnat og god Bedring,« og gik hjemad. Anders fulgte med Kren Thomsen, idet han førte begge Hestene ved Munden. - Kresten* sad blot og stønnede hele Vejen. Anders kunde sletikke sige noget. Hans Indtryk af Manden deroppe paa Hesten var altfor blandet og forvirret dertil. Hvor kunde han samtidig tale til deres gode Bekjendt og velliidte, muntre Nabomand - og saa en Tyv, en Forbryder, som hans Fader havde gjennempreglet.

Først da de var komne hjem i Kren Thomsens Gaard, sagde denne: »Bitte Anders, kan Du pikke ligesaa stille paa Laurids's Vindu her for Enden af Huset. Karlen skulde jo itj mærke det.«

»Jamen det kan da int skjules,« sagde Anders og slap Hestene forat kalde paa Sønnen, Laurids.

»Aah jo - I andre kan jo da helleritj være tjent med, te det kommer ud,« svarede Kresten. -

Lidt efter havde saa Anders og Laurids i Forening faaet Manden ned af Hesten. Laurids havde kaldt paa sin Moder, og de tre Mennesker halv bar, halv støttede Kren Thomsen, og førte ham paa denne Maade ind i hans Seng. - -

Da Anders gik hjem, var han meget ilde tilpas. Det var jo en stor Sejr, Retfærdigheden havde vundet. Men han havde ikke hørt noget om Uretten i dette Tilfælde, før Straffen med det samme kom; og Kren Thomsen havde han altid holdt saa meget af. - Ellers naar hans Fader førte en af sine mange Processer, eller paa anden Maade laa i Strid med Uretten, som hele Sognet var opfyldt af, - havde Anders faaet Tid til at harmes over Fjendens Uærlighed, hans * 15 hensynsløse Begjerlighed, eller hvad det nu kunde være, og han havde da frydet sig, naar hans Fader kunde angribe al denne Slethed og straffe den. Men hér - - - han var snarere ved at føle noget lignende, som undertiden kunde komme over ham, naar den Gamles strenge Retsforfølgning var gaaet ud over Drengen selv: en dunkel Tvivl om Faderens Retfærdighed, - der kunde have noget befriende ved sig, men mest var Angst, - fordi han vidste sletikke hvad der blev tilbage, hvis Faderens Autoritet brast. - - Een Ting stod ham nu da ganske klar: at naar Kren Thomsen var en Kjæltring, saa var hans Fader den eneste hæderlige Mand her i Sognet. - -

Næste Dags Aften var det bekjendt for alle, og blev almindelig beklaget, at Kren Thomsen tidlig om Morgenen var faldet ned i sin Lo helt oppe fra Hanebjælkerne, og havde slaet to Sidebeen i Stykker.

Det var en Skik her i Kragelund Sogn, som vistnok først var bleven indført af Proprietær Teyssen paa Holmstrup Ladegaard: at man aldrig tog politiske Modstandere op at age paa sin Vogn, naar man skulde kjøre til Valg, selv om man havde nok saa god Plads.

De to Kragelund-Gaardmænd, som, paa Valgdagen i Februar Maaned, sad i Bagsædet paa Vognen fra Tanggaard, og som derved sparede deres egen Befordring, var da ogsaa ivrige nok for at tilkjendegive deres oprigtige Venstresindelig. Siden Valget i 1866 gik Per Hjarmsted nemlig for at være Venstremand. - Han var selv Kudsk; han sad og drejede Hovedet i det store, uldne Halstørklæde forat kunne høre deres Veltalenhed. Han var en Smule tunghør. - Ved hans Side sad Anders, som havde faaet Lov at komme med, og lyttede alt det han kunde.

»Hvis nu æt Teyssen han faar jer i Nakken, naar I kommer derhen, saaen te I stemmer tilhøjre alligevel,« sagde Per Hjarmsted pludselig, uden nogensomhelst Tilknytning til det, der sidst var bleven sagt.

Jens Hvam deromme i Bagsædet protesterede bestemt, dog uden Forargelse.

16

»Ja, tu sidst gjorde I det jo da,« sagde Per.

»Jo, det er rigtigt nok. Men - æh - Tidens Tand den fører jo ogsaa Fremskridt med sig paa Oplysningens Omraade. Saa nu gjør vi itj saaen noget mere. Man maa jo da følge sin Overbevisning.«

»Æ drømte i Nat, te I stemte tilhøjre igjen i Dag,« sagde Per Hjarmsted.

Anders var kjed af, at hans Fader snakkede om de Drømme. Folk gjorde jo Nar ad ham derfor.

»Jo, men Dine Drømme kan jo ogsaa sommetider slaa fejl, Pier,« sagde Jens Hvam. »Den Havresaaen i Marts Maaned sidste Foraar, det blev da alligevel skidt.«

»Det kunde kanskeesig have blevet værre endnu, om Æ havde saaet i April.«

»Itj ret vel,« sagde den Anden leende.

»Hvis den Havre var kommen til at staa helt godt,« sagde Per, uden at han selv eller de andre mærkede, at han opgav sit første Standpunkt, »saa var der vist ingen, der havde redet igjennem den med sine Heste om Natten i Sommer. Og saa var der kanskeesig een, der havde gaaet og været Græstyv den Dag i Dag.«

»Ja, var det itj Kløver-Tyv?« sagde Jens Hvam og begge de to Mænd i Bagsædet lo overstadigt.

»Nu tænker Æ æt, han gjør den Synd for Resten af sit Liv!«

»Ha, ha, ha, ha!« lo Mændene. »Per Hjarmsted det er en sløv* Karl!«

»Naar man lægger sig ned med Troen og Fadervor, saa skal man agte paa, hvad man drømmer om Natten,« sagde Per med tungt Alvor.

»Jo, saamænd, det er rimeligt nok,« sagde Mændene, der for Anstændigheds Skyld ogsaa blev alvorlige.

Da man var kommen saa langt, at man kunde see Kroen, hvor Valget skulde foregaa, sagde Jens Hvam: »Nu kan Du jo pass' paa os, Pier, te vi stemmer rigtig. Du kan jo følges med os lige hen til Bordet, saa tør Teyssen vist itj røre ved os.«

»Troer I, han skulde være ræd for mig?«

* - 17

»Ja, troer Du itj?«

»Naa, en bitte Krumme kanskeesig.« -

»Jo, jo, - jo, jo, siden Du gjorde det ved Herredsfogden.«

»Hæ! - Men I kommer nu alligevel til at gaa ene til Bords i Dag.«

»Hvadfor saa det?«

»Aah - Æ kommer sletæt til Valget. Æ stemmer æt i Dag. Æ skal længer Øster paa Handelen; men Æ skal nok være her igjen, til I skal hjemefter.«

»Hvad - hvad skal det betyde? - Og ved sidste Valg var der ingen saa ivrig til at stemme som Dig, heller til at faa os andre til at stemme venstre.«

»Hjah - hm - det var i 66. Da blev Æ færdig med Højre. For Æ kunde jo see, te de vilde snyde os hveeren. - Æ havde endda alle mine Dage været højre. - Men nu er Æ ogsaa færdig med Venstre. Æ troer, det er Kjæltringer til Hobe.«

»Det var sgu en skøn - æh - tu hvad skal man kalde det - Opfattelse, den.«

»Jah - tu det er den Opfattelse, te Verden den ligger i det On-de. - Det kunde vi jo ogsaa see i 64. Prøjerne og Østrigerne og Franskmændene og Englænderne - det maa jo være Kjæltringer allesammen.«

»Ja - saagu - hæ,« sagde Jens Hvam. »Saa det er siden 64, Du er kommen paa de Tanker, Pier.«

»Nej - aa - nej. Det er, siden Æ blev et omvendt Menneske og kom selv til at forsage Uretfærdigheden. Æ har selv været en Kjæltring, ligesaavel som alle andre Thyboer. Omendskjønt det har aldrig været min Natur.«

Jens Hvam var ganske tilfreds med at lade det ende i Thy. Han spurgte ikke mere. - Lidt efter var man ogsaa naaet til Valgstedet. - Per Hjarmsted og Anders kjørte videre, alene. -

Der var gaaet temmelig lang Tid, da Anders spurgte: »Fa'er, er der da Uretfærdighed allesteder?«

»Nej, hvor der er en retfærdig Mand, dér er der ingen Uretfærdighed i hans Hus, - og saa saa langt som han kan feje udenfor sin Dør, - aahja - saalen i en Omkreds.«

Anders sad og spekulerede. Han vilde lige til at spørge, hvor 18 langt den Retfærdige kunde feje, da hans

Fader besvarede Spørgsmaalet ved at sige: »Højesteret og Overretten i Viborg det er nu for langt. Æ har haft to Sager i Kjøbenhavn og to Sager i Viborg, og Æ har tabt dem alle fire. – Nej, man skal aldrig vove sig længere ud, end man kan kjøre med sine egne Heste og Vogn. Saa kan man da selv passe noget paa, hvordan de handler med Ens Sager.«

»Hvad var det, I havde gjort ved Herredsfogden?«

»Naa, det er jo nogle Aar siden. Han vilde jo forbyde mig at komme i Retten med mine Træskostøvler paa.«

»Naa, var det dét.«

»Ja, – saa klagede Æ til vor gamle Amtmand Fibiger i Hjørring, for ham kjendte Æ fra Vrejby, han kom meget til vor Præst der. Hæja – han sagde jo »kjære Kollegus« til Herredsfogden hér, men han dømte ham alligevel til at lade mig være. Og Æ troer ogsaa nok, han fik en stor Mulkt til de Fattige.«

Fra Vrejby! tænkte Anders. Ja, dér var de jo retfærdige. Men skjønt der i Virkeligheden ikke var mange Mil til Vrejby, blev det dog for hans Tanke som et Slags Paradis udenfor Verden. Ellers var altsaa hele Verden eet, stort Uretfærdighedens Hjem. Det var saa ængstende dette, at der kun var hans Fader. For hvis han nu mistede Troen paa ham. – Anders syntes vel atter, han saae ligesom et Stykke blaa Himmel allerøverst oppe. Men Forestillingen gled straks bort igjen, uden at han egentlig havde tænkt noget derved. – -

Hen paa Eftermiddagen havde Per Hjarmsted endt sine Handelsforretninger »der Øster«, og holdt nu atter med Vognen ved Valgstedet. – Valget var til Ende, og de to Kragelund-Mænd kom igjen op at age. De havde drukket lidt og var overmaade veltalende.

»Jo, tu vi stemte jo da alligevel paa Højrekandidaten,« indrømmede Jens Hvam.

»Ja, det kunde Æ vel tænke,« sagde Per Hjarmsted. »I var jo værd, te Æ skulde smide jer beggeto ned af Vognen.«

»Jo, det er saa rimeligt. Men – æh – Teyssen han bad os nu saa almindeligt om det, og saa – tænkte vi jo ogsaa paa det, Du havde sagt til os, Pier, – te det kunde gi'e ligemeget – -«

»I skulde jo da have stemt efter jer Overbevisning.«

»Aah, saagu skulde vi jo ogsaa det, – men æh – saa havde vi jo 19 ingen Overbevisning, da det kom til Stykket, – og Teyssen han kan nu alligevel senere os en hel Del, hvis han fik det i Sinde.«

»Saa kan I andre vel ogsaa senere ham.«

»Aa, det er itj saa nemt med det Krigsvæsen.«

»Nej, men I kan lade ham træde jer allesammen paa Nakken; saa er I visse paa, der kommer ingen Krig ud af det.« -

Anders kunde godt lide at høre sin Fader sige saadant noget. Saa følte han sig sikrere i Troen paa hans Retfærdighed.

II

Tanggaarden havde i tidligere Tid været en lille Herregaard. Men nu var der ikke andet, der mindede herom, end nogle formentlige Spor af Grave uden om Gaarden, den uforholdsmæssig store Ladebygning, der med sine Gavle ragede langt udenfor baade Øster- og Vesterhuset, og endelig et Par mægtige Lindetræer, hvis Toppe ganske vist var blæste bort af Vinden, men hvis Stamme og nedre Grene vidnede om flere Hundrede Aars Ælde. Man kom, ved at see dem, til at tænke paa et Hoved med skaldet Isse, men med kraftig, busket Haarvækst om Tindinger og Nakke.

Gik man ind mellem disse to Linde, kom man lige mod Hoveddøren paa Stuehuset. Tilvenstre var Kjøkkenlejligheden, tilhøjre Stuerne. – Der var kun een »Stue« paa venstre Side af Indgangsdøren; det var

Per Hjarmsteds »Kammer«. – Dette Værelse havde kun een Dør, og ingen havde Lov at betræde det undtagen Manden og Konen selv. Hun havde egentlig hellerikke Lov til stort mere end netop at *betræde* det. Hun maatte ikke røre ved noget af de Papirer eller Papirlapper, som laa spredte hulter til bulter, sammen med itubrudte Hestesko, affaldne Møttriker, Seletøjsstumper, Rivetænder, Tøjrehæle, opsamlede Gaase- og Hønsfejler, Reb-Ender, Sejlgarnsstumper og andre Smaating, paa Bord, Hylde, paa den aabne Skatolklap og paa Stolene. Hun maatte gjøre rent paa Gulvet, men andet maatte hun ikke komme til derinde.

I Stuerne paa den anden Side af Gangen herskede der en Orden, som man endogsaa syntes at indaande, den gjorde Luften let; en Renlighed, der ligesom gik den Indtrædende til Hjertet, fordi man følte, den var et Sjælens Behov, en medfødt inderlig Trang hos det Menneske, fra hvem den udgik.

Der blev aldrig vekslet et ondt Ord mellem Per Hjarmsted og hans Kone; men der blev fra hans Side givet uendelig megen Anledning dertil.

Naar en Mand staar med sin Kjæp og rager i en Myretue, da 21 hverken siger eller gjør Myrerne noget for at hindre det. Men med ufortrøden Iver og Hurtighed udbedrer de Skaden, der anrettes; for hvert hensynsløst og hensigtsløst Slag eller Stød, der gjøres med Kjæppen, samler de sig paa Ulykkesstedet og opbygger med Flid og Kunst.

Naar Per Hjarmsted kom hjem af Marken til Eftermiddagsmellemdagen, kunde han see forskrækkelig ud, især hvis det var fugtigt Vejrlig. Hans Træskostøvler var da lerede helt op til Randen af Skafterne, det samme var Tilfældet med Knæ og Bagstykker af hans Bukser. Hans Hænder var sorte, og hans Ansigt vaadt glinsende af Slud og Sved; der var ikke stort andet at see deraf end de smaa, brune Øjne, den store, krogede Næse og de noget fremstaaende Kindben; Resten var dækket af hvidbrune Skjægstubbe eller lange, graa Haartjavser. – Uden i nogen Maade at rense sig eller skifte Fodtøj gik han nu ind i Dagligstuen, vandrede paa sin underlig urolige, ulveagtige Maade frem og tilbage i Stuen, saa Ler og Jord spredtes over hele Gulvet, og satte sig saa, naar Kaffen kom, ned for Enden af Bordet, med Kaskjetten skudt bag i Nakken. Han tog sin korte Træpibe ud af Munden og satte den i Hjørnet af Slagbænken, puttede nogle Knalder brunt Sukker i Munden, bøjede sig langt ned mod Bordpladen og slubrede Kaffen ind. Han var ved denne Lejlighed næsten altid ganske tavs, og hans Øjne var stirrende, Udtrykket fraværende.

Naar hans Kone havde sat Kaffen fra sig foran ham, vendte hun sig om og betragtede Gulvet, idet hendes mørke Øjne gled langsomt frem og tilbage under Randen af de halvt nedslagne Øjelaag, og da kunde hun faa et helt forundret Udtryk i sit blege Ansigt, uagtet det ingenlunde var noget nyt Syn, hun saae, – men hendes Ansigts Udtryk var nu altid *noget* forundret. Saa gik hun, uden at sige et Ord, ud ad Døren, og kom tilbage med Fejeskovi og Fjervinge, og gav sig til at feje de Lerklatter og Mudderpytter op af Gulvet, som stod der efter Mandens Træsko. – Han kunde godt sidde med Øjnene vendt mod hende under dette hendes Arbejde; men om han egentlig saae, hvad hun tog sig for, var vanskeligt at afgjøre. Han sad vistnok i Almindelighed, mens han drak Kaffe, og spekulerede paa sine Regnskaber, som han gjerne, efter Kaffen, begav sig ind til paa sit »Kammer«. – Det var dog ikke altid, at han *straks* gik 22 derind; han kunde undertiden tage sin Pibe og sidde og ryge ved Dagligstuebordet; han spyttede da bredt og tankefuldt paa Gulvet, hvor netop Sporene efter hans Træsko var bleven fjærnedede. – Undertiden kunde det slørede vige bort fra hans Udtryk, han kunde vaagne op. Men det var da ikke til nogen Erkjendelse af det upassende i sin Opførsel; det kunde være, at han var kommen til at tænke paa et eller andet mærkeligt Træk fra hans sidste Handel, og han kunde da fortælle sin Kone dette – som hun laa der paa Gulvet – i en saglig interesseret og for saa vidt særdeles venlig Tone.

Anders og hans lidt yngre Søster Kirstine sad gjerne henne ved Bilæggerovnen med deres Kaffe. Ved en ren Tilfældighed kom Anders, kort efter Turen til Valgmødet, til at indsee det raa og hensynsløse i Faderens Optræden overfor Moderen ved disse Lejligheder.

Der var en gammel Ungkarl, som Børnene kaldte Morbro'er Hans, skjønt hans Slægtskab med deres Moder i Virkeligheden var langt fjærnere. Han var Gaardmand og Handelsmand, dog uden videre Held. Naar han kom paa Tanggaarden, regnedes han nærmest for at høre til Konens Gjæster.

En Dag sad han og Per Hjarmsted og drak Kaffe i Dagligstuen. De havde været lige snavsede om Fødderne, og efter Kaffen sad de begge og røg Tobak og spyttede paa Gulvet. Morbro'er Hans gjorde som Værten, uden at tænke derved.

Anders og Kirstine var hele Tiden inde i Stuen; deres Moder var derimod gaaet ud, da hun havde gjort rent paa Gulvet efter Mændenes Vandringer. – Da hun kom ind igjen, sad de altsaa og røg Tobak; lidt efter rejste Per Hjarmsted sig og gik ind i sit Kammer.

Morbro'er Hans vendte sig nu konverserende til Konen i Huset og sagde: »A troer, Kirstine og Dig I bliver hverandre saa lige som to Draaber Vand.«

Han fik ikke straks Svar; hun stod og saae forundret paa ham.

»A siger, Margrethe, te«

»Du skulde endda skamme Dig, Hans!«

»Hwa'?!« udbrød denne, fuldkommen overrasket, men straks efter maaske dog anende, hvad det drejede sig om. Det vidste Anders derimod sletikke, – han saae i spændt Forventning paa sin Moder; hun var bleven rød i Kinderne og havde Taarer under de mørke Øjenvipper.

23

»Skal Du da sidde og overspytte mit Gulv, naar Du seer, A har lige været inde og gjort rent efter Dig.«

»Efter mig, Margrethe? – A tænkte, te ...« men Morbro'er Hans viste virkelig den Takt ikke at fortsætte. Anders derimod fortsatte i sine egne Tanker, og følte sig grebet af et pludseligt Raseri mod sin Fader, – samtidig med at han fandt sin Moder saa usigelig smuk.

»Du skulde gaa din Vej, Hans!« sagde hun, – ikke længere vredt, men som den, der efter bedste Skjøn nævner, hvad der maa ansees for det rimeligste.

»Viser Du mig Døren, Margrethe?«

»Nej, men Du har gjort mig kjed af at snakke mere med Dig i Dag.«

»Ja, ja – Farvel, Margrethe!« sagde Morbro'er Hans, saa rød i Hovedet og forlegen, saa han helt vandt Anders's Hjerter derved. – -

Næsten hver Dag gjentog denne Scene ved Kaffebordet sig mellem Anders's Forældre. Og Anders irriteredes nu hver Gang derover; det æggede ham til Kritik mod hans Fader. Dog vovede han ikke at lade denne Kritik blive omfattende. – -

Anders havde ofte lagt Mærke til, at hans Søster saa sjældent var *inde* – det vil sige: befandt sig i Dagligstuen – paa de Dage naar den Gamle var ude at kjøre. Men han havde ikke tænkt noget videre derover.

Saa var det en Dag i det følgende Efteraar, at hans Fader ventedes hjem fra en Tur, det havde været det meste af en Uge, – til Hjallerup Marked. – Der var ingen Ting for Anders at gjøre i Marken paa Grund af det uafdelige Regnvejr, det havde været i den sidste Tid. Han sad inde i Dagligstuen hen paa Eftermiddagen og læste *Valdemar Sejr* for fjerde Gang. – Nu var det ham altid en legemlig Lidelse at sidde saa stille, som man egentlig skal, naar man læser; han plejede hver halve Time at standse, flytte paa sig, eller sige noget; men i Eftermiddag overraskedes han Gang paa Gang ved, at der ikke var nogen i Stuen at tale til. Hans Moder var gaaet om til Naboens, det 24 vidste han nok. Men hvor var Kirstine henne? Det kunde han ikke begribe.

Da han havde siddet en tre Timer, kunde han ikke holde det ud længere. Han var hed i Hovedet og utilpas af at læse, maaske ogsaa af at vente, – for nu kunde han mærke, at han hele Tiden havde siddet og ventet paa Kirstine; han var helt hidsig utaalmodig efter at see hende og snakke med hende, nu da han lagde Bogen fra sig.

Han begav sig ud i Kjøkkenet, hvor Spanden med Drikkevand stod, men hun var ikke i Kjøkkenet. Han gik igjennem de fleste af de andre Stuer i det meget lange Hus; men han var kjed af at kalde paa hende, for han havde dog egenlig ingen Ting at sige til hende.

Han maatte da virkelig opgive at finde hende, – og kom nu i Tanker om, at han skulde have et Par Pinde til at slaa for de Høns, som var begyndt at ruge igaar. – Det var, efter hans Faders Befaling, og til Anders's stadige Ærgrelse, hans Bestilling at passe Hønsene. – Han kunde vel finde en Stump Brædt eller noget deroppe i Endestuen, hvor der laa saa meget Skrammel. Endestuen laa hinsides Salen, og havde Vinduer ud til Indkjørslen til Gaarden. – Da han kommer derop, sidder Kirstine ved Vinduet i det kolde, mørke Kammer, med et stort Tørklæde over Hoved og Overkrop.

»Men hvad sidder Du da her efter, Kirstine?«

»A skal tage imod Fa'er, naar han kommer hjem.«

»Da kommer han vel int ind ad det Vindue?«

»Nej.«

»A har int kunnet begribe, hvor Du var henne, lige siden Kaffetid.«

»A skal vente paa ham. For naar vi sidder i Dagligstuen, er det int sagt, vi ligestraks kan høre, naar han

holder for Døren.«

»Men hvorfor har Du siddet her hele Eftermiddagen, naar Du veed, han først kommer nu?«

»Jamen det veed A int noget om. Han sagde i Mandags, te A skulde vente ham Fredag mellem 3 og 8. Og det er jo i Dag.«

»Men han har da int befalet Dig til at sidde her i alle de fem Timer, blot forat Du kan være ved Gangdøren i samme Øjeblik, han er der.«

»Jo.«

Anders gik helt istaa. – Han indsaee paa een Gang, at dette var 25 ikke blot i Dag, men at det var aarelang Skik, at Kirstine her skulde sidde i Timevis, i Hundekulde, og vente; blot forat deres Fader ikke et Sekund skulde vente paa Assistance, naar han holdt for Gangdøren.

»Den gamle Satan!« udbrød han pludselig, men kunde saa hellerikke sige mere. Det var jo ukristeligt paa den Maade at nævne Djævelens Navn, han følte sig tynget og hæmmet deraf – ogsaa overfor Søsteren; og saa var det jo en Overdrivelse.

Kirstine sagde heller ingen Ting. Hun sad og saae ud ad Vinduet, som November-Regnen pidskede imod. – Anders gik sin Vej, – hér kunde han ikke faa Luft for noget af det, hvoraf hans Sind var ved at koge over. – Men da han var kommen ud i Høsehuse og sad og dannede sine Pinde til med sin Lommekniv, – gav han for første Gang sit Sind frit hen i Harmen mod Faderen, i vrede Tanker og Fantasier. – Det gjorde i Øjeblikket godt, men da der var gaaet en lille Stund, følte han sig angst og helt ulykkelig derved. Billedet af hans Fader havde han faaet styrtet ned, det laa knust paa Jorden, syntes han; men med det samme var det, ligesom Gud var forsvunden af hans Verden. Dette Stykke blaa Himmel højt oppe – det viste sig sletikke, det var helt blevet borte; han syntes, det var ligesom han havde villet tage Gibsningen af et gammelt Stueloft, fordi den var grim og snavset, – men saa havde han med det samme faaet Loftet, Taget, hele Huset ned over sig. – Han havde tænkt, at det atter vilde sætte ham i voldsomt Oprør, naar hans Fader endelig kom hjem, og han skulde see ham holde udenfor Døren og blive ængsteligt og febrilsk paapassende opvartet af Kirstine; men da gamle Per Hjarmsted kjørte ind ad Gaardsleddet omtrent Kl. 8, var Anders saa optaget af religiøse Tvivl og Spekulationer, saa han næsten sletikke lagde Mærke dertil. – – –

Per Hjarmsted var meget irritabel i dette Efteraar. Nogle Husmænd, til hvem han havde solgt Parceller fra den Herregaard, han havde faaet »splittet ad«, – voldte ham en hel Del Vanskeligheder. Slige Bryderier kunde naturligvis let opstaa, men det var i dette Tilfælde meget vanskeligt at faa dem ordnede; thi skjønt Manden paa Tanggaarden i Virkeligheden havde mange og store Forretninger, saa førte han dog intet egentligt Regnskab, og Kjøbekontrakter eller Skjøder og Gjældsbeviser gjorde han meget lidt ud af; det hed 26 sig, at han mange Gange blot gav en Kvittering paa en Lap Papir for, at han havde modtaget Pengene for en Ejendom; saa var den Handel i Orden, medmindre Kjøberens nødte ham til større Omstændelighed. – Naar han sad inde i sit Kammer og spekulerede, ofte mange Timer om Dagen, kunde det undertiden være meget praktiske Planer og Forholdsregler, han sad og overvejede, ofte var det ogsaa Drømme og Forudannelser, han grundede paa, – men allertiest var det Hukommelses-Øvelser, han holdt; han gjennemgik samvittighedsfuldt i Erindringen, snart den ene, snart den anden Sag, hvis Detailler maaskee pludselig havde faaet praktisk Betydning, og paa hvilken han nu anvendte Timer – undertiden til ingen Nytte –, medens han ved en skriftlig Optegnelse i Tide havde kunnet overkomme det samme paa to Minutter. Naar han saaledes havde siddet og pint Erindringer ud af sin Hjerne, som forlængst havde været begravne i det Ubevidste, – kunde han see forskrækkelig ud. Ansigtet var forsvædet og ildrødt, Haaret hang i lange Tjavser ned over Panden, og Øjnene var sært forvildede. Saa traadte han ofte ud paa Trappestenen foran Hoveddøren forat svale sig. Han stod der med bart Hoved og Hænderne i Lommerne; sommetider kneb han Øjnene sammen, ligesom han havde overanstrengt dem; sommetider strammede han Læberne stærkt over Tandrækken ved at gjøre Munden bred; saa strakte han den magre Hals, og saa skjød han Øjenbrynene tilvejs. – I saadanne Øjeblikke var han ikke god at komme nær. Man undgik ogsaa helst at tale til ham.

Han stod derude paa Trappestenen en Aften i November, og vendte og drejede paa sig. – Blæsten var regnsval; der drev store, flossede Skyer hen over Himlen. – Saa fik han Øje paa Anders, der stod nede ved Høsehushullet paa Staldvæggen. Anders var godt seksten Aar nu, – men lille og spinkel af Vækst. – Hvad var det, han stod og kludrede med dernede? Var det Laagen, han ikke kunde faa sat paa dens Hængsler? – Han var svært ivrig, han saae nok ikke sin Fader. Per Hjarmsted hørte gjennem Blæsten enkelte højt udtalte, hidsige Ord: »det forbandede Mogværk!« og andet lignende. – Men pludselig smed Drengen den temmelig store Hønselaage ned paa Stenbroen, trampede paa den, greb den igjen og kastede den mod Jorden, samtidig med at han udstødte en Strøm af rasende Skjældsord.

27

»Anders!« raabte Per Hjarmsted.

»Ja!« – Drengen gjorde straks Front imod ham, men stod og saae ned i Jorden.

»Hvad er der i Vejen? Kom herop!«

Drengen kom derop, snart i Løb, snart genert gaaende, – med Laagen i Haanden.

»Hvad var der i Vejen med den Hønselaage?« sagde Per Hjarmsted, ligesom i en spørgende Tone.

»Den vilde int gaa paa Hængslerne.«

»Naa, det vilde den æt.« Tonen havde en lidt truende Biklang.

»Nej, naar den gik i foroven, saa var den ude forneden, – den vilde int gaa paa begge Hængsler paa een Gang«.

»See, see, – det vilde den æt. Hvad var det, Du saa gjorde ved den?«

»Saa blev A gal,« sagde Anders sagte og forlegent.

»Naa, saa blev Du gal,« sagde Per Hjarmsted; men i næste Øjeblik raabte han af sine Lungers fulde Kraft: »Kom hen til mig!« – og traadte selv ned af Trappestenen paa sine lange, vringede Ben. Han greb Laagen ud af Haanden paa Anders, og slog eller stødte ham nu med et af dens Hjørner i Skuldren, paa Ryggen, i Hovedet, saa voldsomt, at Drengen ganske fortumlet faldt om paa Stenbroen.

»A skal lære Dig at blive gal!« raabte den Gamle, sparkede og traadte paa Drengen med sine Støvler, »A skal lære Dig at blive gal! – Skal Du saaen lade Djævelen regjere over Dig, hvad, skal Du, skal Du lade Djævelen faa Magt med Dig!«

Anders var iskold over hele Kroppen af Raseri og Smerte. Han laa paa Jorden med bortvendt Ansigt. Faderen var atter gaaet op paa Trappestenen.

»Skal I selv være en Djævel! Skal I selv være en Djævel!« hvædede Anders mellem Tænderne.

Faderen kunde sikkert ikke høre Ordene, men han fornåm noget trodsigt i Lyden.

»Staa op!« raabte han. »See paa mig! – Hvad ligger Du og skuler efter?«

Anders havde rejst sig og stirrede Faderen ind i Øjnene.

»Hvadfor var det saa, Du tumlede saaen med den Laage?«

»Det har A jo sagt.« 28 »Kan Du sige det igjen!«

Anders tav.

»Kan Du sige det? hvad?«

»A blev gal,« sagde Anders sagte, men skammede sig over sin Lydighed.

»Naa, Du blev gal!« raabte den Gamle, der nu atter var kommen i fuld Fyr og Flamme, ravede ned ad Trappen til ham og gav ham med sine barkede Næver en fire, fem Lusinger. »Ja, A skal lære Dig at blive gal! Skal Du blive gal i Fandens Navn? Hvad! Saaen en Hvalp!« -

Saa traadte han atter op paa Trappestenen, og stod og saae ud i Gaarden som før.

»Gaa over i Hughuset og faa Laagen gjort i Stand,« sagde han lidt efter.

Anders gik. - -

Han levede i flere Dage i et uafbrudt Had til sin Fader, hengav sig dertil uden at see til højre eller venstre, uden at bryde sig om, hvad Følgerne kunde blive.

Men da der var gaaet en Ugestid, kom Tilbageslaget med uimodstaaelig Magt. Han fik ikke mildere Tanker om sin Fader, men det hele blev til Gudsforladthed. Han syntes baade, der ingen Gud var i Verden, og at han dog laa i Oprør mod Gud.

Han gik i længere Tid i en fuldkommen *foreløbig* Tilstand. Kun de Øjeblikke, han kunde faa helt indholdsløse, var til at udholde for Uro. Og han gik saa underlig ubeskyttet, syntes han, saa udsat for alle mulige Ulykker.

Saa hændte der da ogsaa noget.

Han fik nogen Efterskole-Undervisning hos Læreren i Sognet. Som Barn havde han faaet Friskoleundervisning, men det var bleven til for lidt. – En Eftermiddag i Januar Maaned sidder saa Anders oppe i Lærerens Stue, og denne, en ung Seminarist, fortæller ham om de forskjellige Religioner i Asien: Muhammedanisme, Brahmanisme, Buddhaisme, Confucianisme.

Anders havde godt hørt tidligere f. Ex. om Mormonerne, men dem var der jo da ikke ret mange af, og de var vel ikke engang rigtig kloge. Han havde ogsaa hørt om Muhammedanerne; men det var i Høstens Tid i Sommer; da havde han ikke tænkt videre 29 derover. – Men han havde dog aldrig troet, at der var saadan en urimelig Masse Mennesker paa Jorden, der ikke var Kristne. Og nu var han stærkt religiøst ængstet i Forvejen. – Han sad en halv Times Tid i sine egne Tanker, mens Læreren snakkede videre.

Paa een Gang brød Anders ham af og spurgte: »Men naar vi nu er Kristne, hvordan kan vi saa være sikre paa, at Confucianismen ikke er ligesaa rigtig som Kristendommen?«

»Ganske simpelt, fordi de ikke kan være rigtige begge to.« – Læreren var en lille, rask Mand. Han hed Nielsen-Petersen.

»Hvad?« sagde Anders forbavset.

»Det er umuligt.« – Læreren rejste sig for at stoppe sin Pibe.

»Hvordan siger da Confucianismen?«

»Nej, nej – det har jeg da ikke lært. Det er jo en asiatisk Religion. Men her staar det altsaa: »Alle disse Religionssystemer ere vidt forskjellige fra den kristelige Religion.««

»Jamen hvordan kan man vide, at det saa er Kristendommen, der er den rigtige af dem, – af de Religioner?«

»Hvordan man kan vide det?« sagde Læreren lidt overrasket. »Ja, det maa jo kunne bevises.« Han hældte Saucen af sin Svampedaase. – »Hæ, – det var lige et Spørgsmaal til Seminarieforstanderen. Det skulde han nok have klaret. – Det er for Resten jo helt forbavsende, te der er ingen af os, der har spurgt ham om det, mens der var Lejlighed til det.«

»Troer De, han kunde have sagt det?«

»Det *skulde* han. Ellers kan han sletikke have den Plads. – – Men Du troer da vel ikke, det er en Fejl ved mig, te jeg ikke kan sige det saaaen paa staaende Fod. For saa er Du virkelig forkeert paa det.«

»Nej, nej, – men naar man nu *vilde* have det at vide – *nu*, hvor skulde man saa spørge?«

»Jah – alting gaar jo gennem Provst og Biskop. Jeg troer ikke, det kunde komme under Skoledirektionen.«

»Men hvem kan saa vide det?«

»Ja, det bliver jo Ministeren. Han *skal* vide det.«

»Hvad hedder han?«

»Han hedder *Hall* – i Tiden da.«

»Og er det saa sikkert, naar han siger det?«

»Sikkert? – Ja, saa *skal* det være sikkert. – Vi kan ikke komme 30 videre med det. Saa er vi færdige. – – Naa, hvad var det saa, vi skulde høre om? – Det var Næringsvejene i Asien – –«

Anders's Tilstand blev efter denne Samtale endnu langt mere pinefuld end før. Han kunde ikke tvivle om, at Læreren havde Ret, og at hans egen Tvivl altsaa var ganske uberettiget, ja vanvittig. Og dog var den lige saa stærk som før. Han syslede virkelig nogle Dage med den Tanke at komme til Kjøbenhavn og spørge Ministeren. Men hvordan skulde han komme derover? – Og naar han søgte at tænke sig Ministeren – – han var jo dog ogsaa et Menneske. Saa stod al Ting stille. – Han tænkte senere paa at spørge Seminarieforstanderen. Nielsen-Petersen havde sagt, at Gjedved laa her i Jylland; det var jo da nærmere. Men ogsaa denne Tanke opgav han – – – –

Det var bleven Foraar. Han var sytten Aar nu. Han tænkte aldrig, han kom ud af denne Tvivl og Pine. – Forbitrelsen mod hans Fader ulmede stadig i Sindet; den fik ogsaa rigelig Næring udefra; og han kunde ikke hindre, at denne Forbitrelse fik noget ugudeligt ved sig for hans egen Følelse. – Hertil kom nu i Foraaret en Angst for, at han nok havde forsvoret sig til Fanden ligefrem. – Det var ved at læse i Ingemanns »De sorte

Riddere«, at Tanken var opstaaet i ham. Det skulde vel ogsaa nærmest kun være i Tankerne, han havde udført denne Forsværgelse eller Forskrivning til den Onde, men i den Slags Sager kunde vel ogsaa Tankerne gjøre det ud. Og den Aften -oppe paa Loftet - da havde dog maaske ogsaa hans Fingre været i Sværgestilling, mens han havde de ugudelige Tanker, og saa var der jo baade Tanke og Handling; saa var det jo helt, som det skulde være for at være rent galt, - for at være Helvede.

Det var en Middagsstund i Maj Maaned, kort efter at man det Aar var begyndt at sove Middagssøvn paa Tanggaard, at han ude i Laden blev klar herover. Hans Forudsætninger i Retning af Tanker og Oplevelser havde mindst i en Uge været ganske de samme; alligevel kom det mærkværdigt *pludselig* over ham: at denne Tilstand var jo Helvede, - hvis han da ikke kom i Forbindelse med Gud igjen paa en eller anden Maade. - Søvn var der ikke Tale om mere, skjønt han havde været meget tidlig oppe om Morgen. Han sad op i Halmen saa ret som et Lys. Han hørte Karlene snørke i Loen; de havde lagt sig i Laden for Varmens Skyld. - Til sin egen Forundring 31 følte han sig af sin Angst uimodstaaelig dreven til at sige det hele til sin Fader. Og det maatte være straks, der var ingen Opsættelse mulig. - Han vidste godt, hvor hans Fader i Øjeblikket opholdt sig. Han sad altid for Enden af Bordet inde i Dagligstuen og sov sin Middagssøvn. Han var den, som vækkede de andre. -

Anders skyndte sig ud af Laden. Han følte sig saa ene med sin Vanskjæbne. Alle Mennesker sov. Der var ingen andre vaagne paa hele Gaarden end Hanen, der gik med sine Høns paa Møddingen. Vinden blæste den ind i Halen; men den var lige hovmodig, og gjorde sig særskilt Umage med hvert Trin, den tog. - Alt var saa lyst i Farven af Støv og Soltørring, og der var hvid Diis i Luften, kun højest oppe var Himlen blaalig. Hvert Potteskaar, der kunde fange Lyset, gnistrede i Solskinnet i Gaarden. Der faldt saadan en Mathed over ham, saa det var ligesom han skulde segne. - Men nu var han oppe ved Stuehuset. Han saae sin Faders Overkrop indenfor Vinduet. Albuerne støttede mod Bordpladen, Underarmene var fremstrakte, Hænderne greb om hinanden. Hovedet duvede ned imod Armene med Haaret hængende frem over Panden.

Anders traadte ind ad Døren. Bordets Længde var imellem dem. - Den Gamle aabnede Øjnene og saae taaget frem for sig, ikke paa Anders, men langs ned ad Bordet. Han vilde være falden i Søvn igjen i næste Øjeblik, hvis Anders ikke havde talt:

»Fa'er, hvem skal sige os, at Kristendommen er den rigtige. For A er kommen til at falde i Tvivl.«

»Hva'?'«

Anders kunde næsten ikke gjentage det af Angst for det Uforudseelige, han altid frygtede hos sin Fader.

»A er falden i Tvivl om Kristendommen.«

»Er Du falden i Tvivl.« - Faderen sad en Stund og saae ned i Bordet; saa sagde han med et dybt Suk:

»Hm. Aaja.«

Anders var bleven underlig overrasket ved det, at hans Meddelelse blev modtaget ikke som en Forbrydelse, men snarere som en tung Ulykke.

»Er der ingen, A kan spørge om det?'«

»Aa nej.«

»Skolemesteren sagde, at man kunde spørge hos Biskoppen eller Ministeren.« 32 »Aa, saae nogen det er ene Kjæltringer. De gjør æt andet end lyver,« sagde Faderen i samme bedrøvede Tone.

»Jamen kan I da int sige det, Fa'er?'«

»Tu det kunde Æ vel. Men der er jo ingen Ting godt ved mig. Du har jo ingen Grund til at tro mig.«

»Jo.«

Det var for Anders, ligesom hans Stemme skulde synke i Bløde i Bevægelse, da han sagde dette »Jo«. Det hele var bleven saa omvendt for ham fra alt tidligere. Dette, at hans Fader ligesom søgte Overbærenhed hos *ham*!

»Aanej. Mennesken de er for ringe i sig selv, til at den ene kan stole paa den anden.«

»Jamen hvem skal da sige mig det? - For, Fa'er, A er ogsaa kommen i med den Slemme.«

»Aaja - det kommer man let, naar man først er falden i Tvivlen.«

»Jamen hvordan skal A da komme til Troen igjen?'«

»Tu det er Aan-dens og Or-dets Kraft, der skal gjøre det.«

»Kan I da int sige mig Ordet?«

»Det siger Æ jo hver Morgen, bitte Anders; men saa kan Aanden vel æt bruge min Mund, saaen te dens Røst kan høres af andre. Det er Æ vel saa ogsaa for ringe til, – ja, saamænd, det er Æ vel saa ogsaa for ringe til.«

»Jamen kan I da selv fornemme Aanden?«

»Aahe jo – hvordan skulde Æ helles tro:

Tag Or-det i Mun-den
Og elsk det fra Grun-den,
Da hos dig i Navnet Han boer.

Det er saa rimeligt, – hvordan skulde Æ helles tro?

Ja, tro og bekjen-de
Til Dagenes En-de
Det er Saliggjøreisens Vej,
Paa den lad os sjun-ge
Med Hjerter og Tun-ge:
Vi har Ham, vi slipper Ham ej!

33

Jo, Han maa jo alletider gjøre det selv – men vi kan jo godt være for ringe til at bekjende Hans Navn, saaen te det kan høres af andre.«

»Nej, Fa'er, for A kan godt tro jer. Naar det er paa den Maade, saa kan A godt tro jer – – «

»Hm. – Ja, det kan jo være – – te Herren vil æt slet og bar vrage min Tjeneste. Det kunde jo da være.«

»Men hvis A nu har forsvoret mig til den Slemme, har han saa Magten over mig alligevel?«

»Nej!« sagde den Gamle, og der kom pludselig noget oprømt i hans Stemme. »Det er en Karl, der ingen Rettigheder har. – Troen i Verden, og saa skal Satan vige! – Nej! han har tabt alle hans Processer forud!«

Derpaa satte han sig atter til Rette for Bordenden, skjød Armene frem som før, og bøjede Hovedet: »Gaa nu, Anders, gaa nu ud i Laden igjen. Nu skal vi sove!« – –

Anders gik ud i Laden og faldt mærkværdig nok straks i Søvn. Da han vaagnede, fornåm han blaa Himmel over sig, og han syntes, han i Grunden altid havde troet paa, at den var der. Hvor Guds Magt dog maatte være stor, tænkte Anders, siden hans Fader helt maatte opgive sin Myndighed overfor den. Og denne Magt følte Anders, tildels vel netop paa Grund heraf, som Frihed. Det, som hans Fader kaldte »det Aandelige«, det maatte jo altsammen være Frihed. – Han var i Øjeblikket meget kjærligt stemt overfor sin Fader. Men hvordan han for Fremtiden skulde kunne finde sig i hans Tyranniskhed, det forstod han ikke. Hans Fader var jo kun et stakkels Menneske!

Om Søndagen, et Par Dage efter, havde Vejret forandret sig. Det var blevet bidende koldt og stormede af Nordvest. – Kort efter Middag kom der kjørende en Vogn ind i Gaarden med fire Mand paa. De tre kunde ligne Gaardmænd, syntes Anders, der stod henne ved Møddingen og iagttog dem; den fjerde en Ungkarl, der maaske var lejet til at kjøre for dem.

34

Straks de holdt for Døren, kom hans Fader ud paa Trappestenen. – Anders havde nærmet sig for bedre at see. – Han, der sad paa højre Side i Bagsædet, rejste sig og skreg op paa et underligt Sprog – det var da vist Fynsk, – samtidig med at Stormen tog i det store Slag paa hans blaa Kavaj og blæste det bagfra over Hovedet paa ham.

Anders hørte blot de Ord, han sagde, idet han traadte fra Vogntroen over paa Trappestenen:

Er der da saa stor en Glæde
I det ny Jerusalem!

I det samme slog han Armene om Halsen paa gamle Per Hjarmsted og kyssede ham.

Nu havde Anders dog aldrig seet Mage! –

Kavajmanden og hans Sidemand i Bagsædet fulgte med Per Hjarmsted ind. De to andre kørte Vognen hen paa Gaardspladsen og spændte fra. Anders hjalp, Karlene var ikke hjemme.

»Er Do æ Søn?« spurgte han, der lignede en Gaardmand.

»Ja,« sagde Anders. »Hvor er I fra?«

Ja, de var da fra Kolding-Eggen. Vognen tilhørte Manden i Kavajen. De var kørt med ham hele Vejen. – Det var et sært trykkende Slags Jydsk, de talte, syntes Anders, men det gik alligevel rask for dem med at faa noget sagt.

»Er I saa ude paa Handelen?« spurgte han.

»Nej, vi er blot ude at see til vore gode Venner,« svarede Manden.

Den unge Karl smilte noget lunt, syntes Anders.

»Din Fader han er ogsaa en af vore gamle Venner, fra den Tid han boede i Vrejby. Ja, – da var Du vel knap født.«

»Jo, han var da.« – Det kastede en sær Glans over disse Mænd, at de stod i Forbindelse med Vrejby-Tiden, skjønt Anders næsten ikke kunde huske den.

Da de havde faaet Hestene i Stald, børstede de to Fremmede sig af paa Tøjet med Hænderne, og gik saa begge ind ad Hoveddøren, ogsaa han, hvem Anders havde anset for deres Kudsk. Der var ingen Forskjel.

35

Anders gik og drev en Tid derude i Gaarden. Det var ellers hans Agt at begive sig ind og besigtige disse Fremmede noget nærmere. Men han følte sig genert overfor noget vist Særegent hos dem. –

Han hørte en Lyd henne ved Leddet, vendte sig, og saa en Mand komme spadserende ind i Gaarden. Han gik lige hen imod Anders. Han havde Brillen paa, var bleg, og mørk af Haar: »Goddag! – Kanske det er en af Sønerne her i Gaarden?«

»Jo.«

»Er der ikke kommen en Hr. Larsen i Besøg her i Dag?«

Det vidste Anders ikke, men der var da kommen fire Karlfolk i en Vogn for lidt siden.

»Ja, saa er det nok ham. Jeg er Præsten fra Harreby herovre paa den anden Side af Fjorden. Mit Navn er Steffensen. Jeg fik tilfældigvis at vide, at Hr. Larsen var paa en Tur her norden Fjorden og rimeligvis kom til Tanggaard i Dag – hæ, hæ – og saa var jeg jo nysgjerrig, for man hører jo saa meget om den Mand.«

»A kjender ham sletint.«

»Naa, ikke det – hæ, hæ.« Pastor Steffensen gjorde flere Gange, mens han snakkede, nogle Sidekast med Hovedet, idet han samtidig skjød Hagen frem. Anders tænkte paa, om det ikke var forat hindre Brillerne i at falde af; de sad saa langt ude paa Næsen, der var meget slejrygget.

»Ja,« sagde Præsten med et nyt Hovedkast, »kanske – jeg kunde gaa – indenfor, hæ, hæ?«

»Aaja – vær saa god endda!«

Anders blev endnu gaaende en halv Times Tid ude i Gaarden, men hans Tanker vilde sletikke beskæftige sig med andet end de Fremmede, som han af og til kunde skimte igjennem Dagligstuevinduerne. Saa gik han da derind.

De var ved at synge, da han aabnede Døren. Han stillede sig ved Væggen og betragtede ham, der havde haft den blaa Kavaj paa, Fynboen, – det var vel sagtens ham, der hed Larsen, han lod da til at være Formanden. – Han sang stærkt og klart, og han saa godt ud, mens han sang, syntes Anders. Hans Øjne var noget vilde, men tillige saa straalende; af hans mørke Haar hang en Lok skraat ned over Panden og gav Ansigtet ligesom noget forvovent, og han slog ofte ud med Haanden, mens han sang. – Pastor Steffensen sad henne 36 ved Vinduet og sang, men det var en sær brægende Degnestemme, han havde; og saa skjød han Underansigtet frem for hver Takt, han begyndte paa.

Anders kunde i det hele ikke høre Ordene; han fik kun fat i en enkelt Linje, men den gjorde ogsaa stærkt Indtryk paa ham:
Hele Himlen *staar i Sang*.

Han maatte tænke paa et Snefog sidste Marts Maaned, da Himmel og Jord stod i eet, mens Solen skinnede.

Da Salmen var til Ende, var der først en lille Pavse, saa vendte Fynboen sig pludselig mod Anders, og sagde derpaa til hans Fader, med sin lystige, skrigende Stemme: »Hør, Per! jeg troer, det er det eneste Guds Bu', som Menneskene holder sig rigtig efterrettelig, det er dette herre: vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden!«

»Troer Du det, Per! – Æ har da æt uden to flere end Dig.«

»Og jeg har ingen!«

»Hm.«

»Saa er det jo'tte saa farlig. Jeg vidste itte be're, end Du ha'e et helt Kompagnie, Per.« – -

»Men – æh,« sagde Anders's Fader lidt efter, og tog nu øjensynlig Samtalen op fra før Salmen, »se, Per han taler altid om Luthers Skrifter, det er en gammel Svaghed ved ham; og Pastor Steffensen han kommer med det nye Testamente, det er nok bleven moderne nu for Tiden mellem Grundtvigianerne; men gamle Pastor Lynggaard i Vrejby han sagde altid: te dengang Menigheden var skjønnest, da havde de hverken Bibelen eller Luther, men de havde Ordet. Ja. Se, det holder Æ mig til.«

»Ja, og saa Dine Drømme, Per,« sagde Fynboen; »det gaar galt, det gaar galt, det gaar i Grøften for Dig!«

Det var overordenlig mærkeligt for Anders saaledes at høre nogen sige hans Fader imod. Men det maatte jo være, fordi det var det Aandelige, de talte om. Dér var jo Frihed.

»Naar man lever Dag og Nat med Or-det, saa skal man lægge Mærke til, hvad der skyder sig op i Sindet baade Nat og Dag, for dér ligger hele Skjæbnen gjemt i. Det troer Æ. – Og med mit 37 Selvretfærdighed, som I snakker om: Æ kan da æt gjøre for, te Æ har erfaret, te Mennesken er nogen Kjæltringer.«

»Nej, men Du kalder jo Dig selv for retfærdig.«

»Ja, det er min Natur. Det er æt enhver sin Natur*.«

»Det er jo et forfærdeligt Hovmod.«

»Det kan Æ æt vide. Naar en Mennesk bliver omvendt, saa kommer jo enhver sin Natur op i ham.«

Fynboen rystede paa Hovedet.

»Men – hæ, hæ – hvordan kan De nu skjelne mellem alle disse Drømme og Indskydelser; for de kan vel ikke alle være rigtige,« spurgte Pastor Steffensen.

»Nej, aa, nej! Men saa har Æ jo mit aan-delige Liv i Ordet. Saa kan Æ nok gjør' Forskjel. Det kan Æ saa meget godt. Det behøver Æ hverken Bibelen eller Luther til.«

»Men jeg vil spørge Dig om een Ting, Per!« raabte nu Fynboen, »troer Du'tte, at Din gamle Præst i Vrejby, han levede ogsaa et Liv i Ordet?«

»Jo, helles veed Æ æt, hvem man kan tro det om.«

»Men saa endte det jo alligevel med, at han drak sig ihjel. Gjorde d'itte?«

»Det veed Æ æt, hvad det gjorde. Men vi er da helleræt fuldkommen, fordi vi lever i Ordet. Og saa havde vi en ydmyg Præst i ham. Æ troer, det er mere værd, om en Præst han er ydmyg, end om han kan lade være at drikke en femme-seks Drammer til hans Mellemmad.«

»Det er sandt, Per!«

»Og troer Du nu, han havde drukket mindre Brændevin, fordét om han havde læst noget mer i Bibelen heller i Luthers Skrifter?«

Nu begyndte den Mand, som i Vognen havde siddet ved Siden ad Fynboen, at istemme Salmen:

Herren han har besøgt sit Folk -

og straks efter sang alle med.

Anders syntes, det var svært morsomt, at han saadan kunde forstaa de Voksnes Samtale. Det plejede han ellers ikke at kunne. Og Dagen gik saa festligt, det var, ligesom der var Gilde. – Gamle Per Hjarmsted blev, hvad man næsten kunde kalde lystig; Anders syntes aldrig, han havde seet det før. Og Samtalen gik aldrig i Staa; ligesaa snart den minkede lidt, saa var der en eller anden af Gjæsterne, der stemmede op med en Salme eller Vise, og naar den var til Ende, saa var der atter bleven nok at tale om. – Alle sad oppe til langt ud paa Aftenen. Næste Morgen tidlig rejste de Fremmede. Pastor Steffensen over paa Søndersiden, de andre fire længer vester paa.

39

III

Der gik et Par Uger, i hvilke Anders bildte sig ind at kunne mærke en Forandring i hans Faders hele Optræden imod ham. Men ganske uventet, en Dag i Begyndelsen af Høhøsten, brød hans gamle Væsen løs igjen. Han slog vel ikke Anders, men skjældte ham i de andre Folks Nærværelse saaledes ud, saa ikke den ringeste Gaasedreng vilde have taget derimod. Anders skammede sig og rasede uden Ord. Og dét Gode havde han da opnaaet nu, at han i sit stille Sind kunde trodse og haane sin Fader frit og uhindret; der fandt ikke længer nogen forvirrende Sammenblanding Sted mellem hans Faders Gammelmands-Arrigskab og saa Guds Vilje. Tværtimod, der var den bredeste Adskillelse: den ene var Tvang, Fornedrelse; det andet Frihed, Stolthed, Herlighed.

Og saa disse taabelige Drømme, Faderen havde! – Det var meget vanskeligt Bjærgningsvej i Høsten. Men andre Folk havde saa da kun Vejret, at slaas med. Paa Tanggaarden havde de den Gamles Drømme. Han lavede det saa broget for dem, saaat Rugen raadnede op i Traverne og kom sletikke i Hus. Byggen maatte de kjøre ud af Laden igjen, fordi den bræmmede. Den endte paa Møddingen. Det eneste, der blev nogenlunde ordenligt bjærget, var Havren og Kartofflerne. Men af Havre havde de kun lige, hvad der skulde bruges til Hestene.

Og havde man saa endda kunnet haabe paa, at Gaarden, paa Grund af den vanvittige Driftsmaade, til sidst kunde falde ned over Hovederne paa dem, saa havde der dog været en Udgang at øjne. Men nej! Den Gamle tjente Penge som Græs ved sine Gaardhandler og Udskiftninger; hvorledes hans egen Gaard blev dreven, kunde derfor, økonomisk seet, være ham temmelig ligegyldigt.

Alligevel gjorde Uheldene ham naturligvis meget gnaven, og det gik saa ud over Anders. – 40 Et Par Dage efter at de havde holdt Opskiver* paa Tanggaarden, i Midten af September, var Anders kjørende af By med sin Fader. Den Gamle skulde ud paa Handelens Vegne.

Henimod Aften kom de kjørende hjemad og var ikke langt fra den store Banke paa Landevejen, en halv Mil østen for Tanggaard. De kalder den Kjeldbanken. – Per Hjarmsted havde været i daarligt Humør paa hele Turen, for Handelen var ikke gaaet efter hans Hoved, og nu sad han som saa ofte og lod sin Gnavenhed faa Luft overfor Anders. – Han havde haft mange forskellige Ting at anke over, men nu havde han da tilsidst slaaet sig paa det, som det gjerne endte med, naar han ikke selv var Kudsk: Han var begyndt at kritisere og rette paa selve Kjørselen. – Nu var Anders en god Kudsk, og det var den Gamle for saa vidt ikke, som han aldrig vilde give Hestene Frihed nok. Men desuden har enhver jo sin særegne Maade at kjøre et Par Heste paa, saa der kan sagtens blive Uenighed. Per Hjarmsted ansaa selvfølgelig den, han brugte, for den ene rette.

De havde to Agestole i Vognen og sad hver i sin. – I nogen Tid havde det været Anders's Maade at holde Pidsken paa, som den Gamle havde dadlet.

»Du skal æt sidde og stritte med Pidsken lige i Vejret. Tu Du er da ingen Herskabskudsk.«

»Hvordant skal A saa holde den,« spurgte Anders, helt grødet i Stemmen af undertrykt Harme.

»Hvordant Du skal holde den? det veed Du vel nok. Du skal pege efter Rump-Remmen paa den Nærmer. Helles kan Du jo sidde og daske Folk i Hovedet, hvis Du har nogen ved Siden af Dig i Agestolen.«

Anders forandrede Pidskens Stilling.

»Nej, nej! – æt saa lavt!« raabte den Gamle hidsig, og stødte ham haardt med Knoerne mellem Ribbenene, »saa kan jo Skraldet tage i Hammelrebet, naar Du skal til at bruge Pidsken. Saa sidder Du dér

- hvad! og trækker Fisk i Land, i Stedet for at kjøre.«

Atter et Puf i Siden, der helt fik Karakteren af Straf, fordi det kom *efter* Formaningen.

* 41

Ved slige Lejligheder lagde Anders altid Mærke til, naar hans Fader sagde »æt« og »Æ«. Det blandede Foragt i hans Forbitrelse. Thi det kom af, at hans Fader var født Thybo, og slet ikke Vendelbo, hvad Anders først havde opdaget for et Par Aar siden. Han havde tidligere troet, at hans Fader og Moder beggeto stammede fra Vrejby.

De var nu lige paa Randen af den meget stejle Kjeldbanke. »Her kommer han da vel til at holde Kjæft,« tænkte Anders ved sig selv.

»Han skal bedre ud med Røven fra Stangen, den Nærmer!« raabte hans Fader i det samme, og kneb Anders i Armen. Anders var ret haardfør, men hans Fader havde Fingre som Jærn. Han kunde næsten ligesaa godt have brugt en Knibtang.

»Saa, - prik ham en Krumme i Lysken med Svøbeskafte, saa kommer han!«

Anders gjorde det, men ikke til Tilfredshed.

Den Gamle kastede sig frem over Ryglænet paa den forreste Agestol, greb, med begge sine, om Anders's Hænder med Tømmerne samt Pidsken, og stak nu med denne efter den Nærmer, forat faa den ud fra Stangen. - Dette lykkedes vel ogsaa, men baade Heste og Vogn var under denne Manøvre komne foruroligende nær til den venstre Vejbrink, da Per Hjarmsted atter slap Tømmerne. Anders foretog da en hurtig og kraftig Drejning til højre, men derved kom Hestene et Øjeblik beggeto nær ind til Stangen.

»Hvordan er det, Du ligger og kjører!« raabte den Gamle og kneb atter Anders i Armen, saa denne følte en pludselig Svimmelhed af Smerte og Raseri.

»Det skal I faa at see!« sagde Anders sagte og dirrende, stemmede Fødderne mod Forsmækken og lod i næste Øjeblik Pidsken hvine ned over Hestene, Slag i Slag. De foer i strakt Karriere ned ad den lange, stejle Bakke. Faa Sekunder efter var de løbske, - og Lyden af Vognen skiftede helt Art for Anders's Øren, han kjendte sletikke den Lyd, al Ujævnhed i den svandt bort, det var een sammenhængende, ligesom tonende, Bragen. Hestene blev ganske lave under det strakte Løb. Anders svang stadig Pidsken, skjønt Farten ikke kunde blive vildere. Han var i en Henrykkelse. I disse Øjeblikke, hvor Døden var langt sandsynligere for dem begge end Livet, følte han sig første Gang fri, - fri for sin Faders Tvang, og dermed 42 uafhængig af Alverdens Mennesker, fri, fri, fri! - der var kun Guds blaa Himmel, som var højere end han! -

For Enden af Bakken var en Bro, saa steg Vejen igjen.

»Broen, Anders, Broen!« sagde det bag ham med en Stemme, der var ham ligesaa ny og mærkværdig som Vognens Raslen. Saa foer de over Broen med en metalagtig Lyd som af et enkelt Strøg paa en Kjæmpe-Lee.

Straks efter vidste Anders, at han skulde leve, - - - og at han ikke et Øjeblik længere vilde være hjemme.

Inden de naaede op til Randen af Bakken, havde han helt faaet Magten igjen over Hestene. - - -

De drejede nu om ad Vejen ind til Tanggaard. Anders saae sig selv holdende for Døren derhjemme - sin Fader i Færd med at staa af. Og han *følte* - nu - Faderen siddende der bag i Vognen uden at give en Lyd fra sig.

Men før skulde han slaas for Livet med den Gamle, før han atter skulde bøje sig for ham! - Hvorfor ogsaa saadan en gammel arrig og ondsindet Mand - fordi han var Ens Fader - skulde have Lov til altid at hundse En og have En til Træl! - Hvor han hadede disse ærværdige, hidsige, halvfjollede, herskesyge Oldinge, - de fortjente ikke bedre, end at Ungdommen skulde benytte sig af sine Kræfter og give dem deres Bekomst! - - Som saa ofte før gav han sin Harme Luft i Tanker, der betydelig oversteg, hvad han i Alvor kunde mene. Han følte det selv og blev bange: han havde saa ofte været stor paa det i Tanker og ydmyg i Handling. Men denne Gang *skulde* han ikke vige, - han *skulde* ikke vige! sagde han ved sig selv og bed Tænderne sammen, - og havde samtidig en besynderlig - ubehageligt kildrende, ligesom bagvendt, vrang Følelse af, at det var hans Faders Blod, der kogte i ham; at han i denne sin hidsige Vrede netop var sin Faders ægte Søn.

Da de holdt hjemme i Gaarden, sprang han hurtig af Vognen, og saae nu sin Fader første Gang efter hint Øjeblik paa Kjeldbanken.

Den Gamles Bevægelser var rolige, og Ansigtet bogstavelig lukket; man kunde ikke see Øjnene. Anders syntes ogsaa, han var noget bleg, men maaske det var Indbildning.

Per Hjarmsted var kommen ned paa Jorden og vilde øjensynlig gaa ind uden at sige et Ord, men Anders turde ikke vente med sit.

43

Han var niere exalteret nu, end egentlig forbitret, men han havde alligevel Mod i dette Øjeblik til at sige alt.

»A vil int længer være hjemme, Fa'er. A vil rejse i Morgen.«

Faderen saae hurtig til ham, men fortsatte sin Gang mod Døren.

»A vil int være her længere, Fa'er. Vil I int snakke med mig nu, saa gaar A min Vej i Nat.«

»Du er jo taabelig. Gaa i Din Seng, Knægt!«

Der var noget i Tonen, hvori disse Ord blev sagt, der bibragte Anders Følelsen af, at han vist alligevel havde sejret. – Den Gamle stod stille paa Trappen et Øjeblik og saae paa sin Søn. Idet han saa gik ind ad Døren, vendte han sig halvt og sagde: »Æ vil æt have Dig gaaende hjemme. Du kan komme væk, naar Du tykkes.« –

Anders satte Hestene paa Stald. Saa gik han ind for at spise sin Nadver.

Faderen sad for Enden af Bordet og sagde ingen Ting under Maaltidet. Moderen og Kirstine var der ogsaa, men de forholdt sig ligeledes tavse. Alligevel kunde Anders godt see paa dem, at Faderen intet havde meddelt dem om det passerede.

Anders var meget trykket. Hans Sind var i den Grad væbnet og kampberedt, saa det næsten var uudholdeligt at sidde stilfærdigt i denne Rustning og spise Mælk og Grød. – Saa kunde han hellerikke værges sig mod en vis Følelse af Skam – ved at see sin Fader overvunden; thi skjønt hans Tanker stadig foregøglede ham en kommende Kamp, saa var for hans Følelse Sejren nu afgjort vunden.

Efter Bordet gik Per Hjarmsted en Tur ind i sit Kammer, som han plejede. –

»Aa, tu hvad er der ved det?« spurgte Moderen straks.

»A vil int blive hjemme længere. Det har A sagt til Fa'er.«

»Men vil han lade Dig rejse?«

»Ja.«

»Det er saamænd ogsaa det bedste. Det var int skjønt, saalen som det gik.«

»A er bestemt kjed af, Du rejser, Anders!« sagde hans Søster med Graaden i Halsen. Hun stod ved Bordet og saae nedad. De sorte Pupiller løb saa uroligt under Randen af Øjelaagene, og hendes Overlæbe krusedes mer end sædvanlig.

44

»Ja, det er ogsaa snart Synd for Dig, bitte Kirstine,« sagde Moderen – og klappede hende paa Kinden, – paa en Maade kejtet, og dog saa yndefuldt, saa rørende naturligt. »A kan jo int værges jer imod ham, omendskjønt A seer vel, te han er altfor haard imod jer.«

Der var en længere Tavshed.

Saa kom den Gamle ind fra Kammeret. Han var i gul Skindtrøje og gule Skindunderbukser og Hosesokker. Han passerede blot Dagligstuen paa Vejen til Sovekamret.

»Ja, Du kan rejse, naar Du vil, Anders. Men Penge faar Du ingen af. – Lad os saa gaa i Seng, Margrethe,« sagde han med et Blik hen til sin Kone.

»Ja, tu det er vel paa Tiden,« sagde hun og gik ud af Stuen uden at sige Godnat, – men det sagde Familiens Medlemmer aldrig til hinanden her i Gaarden.

De to Søsken sad endnu en Stund og snakkede. Kirstine mente, at han skulde tage hen til Morbro'er Hans først, og saa blive færdig med Kongens Tjeneste. – Ja, og hvis han saa kunde faa en Gaard, sagde Anders, saa skulde Kirstine flytte hen til ham og holde Hus for ham.

»A kan da int lade vor Mo'er være ene hjemme med Fa'er,« svarede hun. »Det var da altfor sært.«

»Ja, det var det vel ogsaa,« indrømmede Anders.

Næste Morgen stod Anders, rejseklædt, indenfor Døren i sin Faders Kammer.

»A gaar paa Sessionen om et Aar, og i Mellemtiden vil A tjene,« sagde han, ligesom naar han ellers aflagde Rapport om Arbejdet paa Gaarden.

»Kommer Du efter Penge?« sagde den Gamle, der sad ved Bordet og vendte Ryggen til Sønnen.

»Nej.«

»Du kan nok alligevel æt klare Dig foruden.«

»A kan vist ligesaa godt klare mig uden jer Hjælp nu, som I kan klare jer uden min Hjælp om nogle Aar.«

»Hm. – Du kan jo skrive, naar Du trænger.«

»Tak!« sagde Anders, og der var nogen Dirren i Klangen af hans Stemme. – Saa gik der et Par Minuter i den Stilling.

45

»Ja, saa vil A give jer Farvel!« sagde han endelig.

»Farvel, Anders!« Den Gamle vendte sig halvt om i Stolen, dog ikke saa langt, at hans Blik mødte Sønnens.

Anders aabnede Døren – og lukkede den ganske sagte efter sig. Saa gik han ind forat tage Afsked med sin Moder og Søster.

Da Anders havde været et Par Dage hos sin Morbro'er Hans, kom der Brev til denne fra Per Hjarmsted med en Anvisning paa 500 Rdl. Han bad Hans sige til Anders, at hans Fader syntes, det var bedre for ham at drive Handel, til han blev Soldat, end ligefrem at være Tjenestekarl. Det lærte han mere ved. Anders fulgte Opfordringen og tjente i det følgende Aar ved Kvæghandel c. 400 Rdl. netto, hvad der ikke kunde kaldes saa daarligt for en Begynder. Men han syntes ikke rigtig om Bestillingen. Om Efteraaret gik han saa paa Sessionen.

Takket være gamle Per Hjarmsteds Beskrivelse af Verden og Menneskene, som Anders havde modtaget som Barn, var det næppe muligt, at nogen Uretfærdighed eller Lumpenhed ude blandt Fremmede skulde kunne overraske ham. Hvad Officererne i Aalborg angik, da nærrede han ikke ringeste Tvivl om, at de var Forbrydere alle til Hobe. Men det var hans faste Beslutning at udholde deres Ondskab uden at kny, – og for Resten gjøre sin Pligt. Hans Fader havde nemlig – netop med Militærtjenesten for Øje – for et Par Aar siden udførlig udviklet for ham, at den militære Ret var om muligt endnu uretfærdigere end baade Overretten og Højesteret. Og medens man aldrig paa Forhaand kunde vide, hvilken af Parterne disse højere, borgerlige Instanser vilde lade sig smøre af; saa kunde man derimod altid være sikker paa, at den militære Ret vilde frikjende Officererne. At tage sig selv til Rette i Kongens Tjeneste gik hellerikke an; saaledes som det dog undertiden lod sig gjøre i det borgerlige Liv. Thi Officererne var altfor indbyrdes enige, Militæret hang sammen som Ærtehalv; det var det, der kaldtes Disciplin, og den var man nødt til at bøje sig for.

Anders blev straks taget paa Sessionen. Der fandtes ikke en Fejl 46 paa hans Krop fra Isse til Fodsaal. Tilmed havde han i det sidste Aar rakt sig betydelig; han var over Middelhøjde og vel bygget, men stadig noget spinkel. – En af Sessionsherrerne var saa venlig at sige ham, at han skulde skabe sig rent forbandet, hvis han ikke ogsaa blev taget til Underkorporal med Tiden. – Han fik en Sergeant, som den første Tid var temmelig brøsig mod de unge Rekrutter. Men Anders var den mest punktlig Lydighed, samtidig med at han i Stilhed lovede sig selv, at blev det for galt, saa tog han nu alligevel – ihvad saa Disciplinen sagde – og gjorde en Ulykke paa den Sergeant. Det kunde jo umuligt være nogen Synd at straffe Uretfærdighed, – og hvad andre Mennesker mente derom, var ham fuldkommen ligekjært, nu da han ikke længer regnede den eneste jordiske Autoritet, han nogensinde havde kjendt, – sin Fader.

Det varede dog ikke ret mange Dage, inden Sergeanten var ligesaa høflig mod Anders, som denne mod ham. En Dag sagde han til Anders efter Øvelsen: »De er jo en flink Fyr i Grunden, 68; hvorfor seer De saa vild ud af Øjnene?« – Anders svarede undskyldende, med Haanden til Huen: at det maatte han vel sagtens være født med. –

Officererne gjorde ham egentlig hellerikke noget. Han saae undertiden, at Kammeraterne fik Straf; men han fandt i Almindelighed, at de havde saa inderlig vel fortjent den. Han havde saa ofte hjemme ærgret sig over Tjenestefolkenes Dovenskab og dumme Streger, og over, at man ikke ordenlig kunde faa Ram til dem derfor. Saa det var helt skjönt engang at see saadanne Karle faa dét, de med Rimelighed kunde tilkomme. – Men alligevel regnede han sin Militærtid som en Trældomsstand, man jo nu *skulde* døje, en retsløs Tilstand, man *maatte* igjennem. Der var jo dog ingen Mening i, at han her skulde gaa og krybe og slege, staa krum og staa ret for disse Officerer og Befalingsmænd, blot forat faa Lov at være i Fred for dem. – Uden at nogen i

mindste Maade kom ham for nær, gik han dog i disse lange Maaneder og længtes efter den Tid, da han ikke mere skulde *taale* noget; da han kunde *gjøre Ret og kræve sin Ret*, uden at skulle takke nogen derfor. – Han kunde egenlig saa godt forstaa meget af sin Faders Væsen, og han kunde blive ganske rørt, naar han tænkte paa det sidste Døgn, han var hjemme – efter Kjeldbakke-Turen. Men han vilde ikke til at gaa hjemme igjen, 47 naar han kom ud af Tjenesten. Nej! – nej, det skulde blive Løgn, saa kunde hans Fader stille sig an, som han vilde.

Da den regelmæssige Tjenestetid var til Ende, skrev han til sin Fader, om ikke denne vilde see at skaffe ham en Gaard; vilde han ikke dette, saa maatte Anders see sig om efter Plads som Tjenestekarl eller maaske som Forvalter. Handelen havde han nemlig ingen Lyst til, og han vilde under ingen Omstændigheder være hjemme. Han tilføjede, at han ikke syntes det var klogt af hans Fader, om denne vilde søge at staa hans Planer imod, hvad denne Sag angik.

Han fik Brev fra sin Fader fjorten Dage efter, – ikke med Posten, men overbragt af Butiksdrengen i den Forretning, hvor hans Fader handlede, naar han undertiden kom til Aalborg; der havde man modtaget det sammen med en Sending tomme Sække; det var skrevet paa Bagsiden af et Brev til Per Hjarmsted fra en Ejendomscommissionær i Thy. – Per Hjarmsted skrev – uden nogen Indledning: Jeg er kommen i Tanker om, det er bedre, Du nu kommer hjem. Du kan være min Forvalter paa Tanggaarden.
Din Fader Peder Andersen.

Men Dagen før Ankomsten af denne Skrivelse, var Anders allerede bleven taget til Korporal. – Han tænkte noget paa at desertere, – dog, da han under Haanden havde erkyndiget sig om, at selv om – det lykkedes for ham at komme bort, saa kunde han i hvert Fald aldrig vende tilbage til Danmark, – opgav han det. Men han lovede sig selv med om muligt endnu større Inderlighed end før, at naar Tiden var til Ende, saa han kunde komme udenfor »Disciplinen«, da skulde han ogsaa forsvare sin Selvtændighed, saa ingen skulde vove blot at nærme sig dens Grænser. – Han begyndte nu paa den ny Tjenestetid, og saa snart den Tanke havde fæstnet sig hos ham, at det var uundgaaeligt, – tog han energisk fat, uden at fantasere over, hvordan det ellers kunde have været.

En Dag i det andet Efteraar af hans Soldatertid kom der ridende Bud til ham hjemmefra, at hans Moder var bleven meget syg. – Da han kom hjem, var hun død. – Han var saa sært forundret over sig selv i de Dage, som fulgte – (han var hjemme en Dag, tog til 48 Aalborg igjen, og kom saa atter hjem til Begravelsen) – for han kunde ikke rigtig komme til at sørge; det var, ligesom hans Sorg *vendte* forkeert, saa den ikke kunde blive født til Verden. Men han havde den pinligste Fornemmelse af nu for bestandig at være gaaet Glip af saa meget, som han kunde have faaet, om han blot havde søgt det; han syntes, han havde kjendt sin Moder alt, alt for lidt. – Kirstine derimod kunde baade sørge og græde, og han blev greben af en stor Ømhed for sin Søster. Det var for ham, som om han hos hende skulde kunne finde noget af det, han ikke havde søgt og derfor heller ikke fundet hos sin Moder.

Hvormeget hans Fader sørgede, kunde han ikke saadan tydelig see. Den Gamles Udseende var jo egentlig altid meget trist og alvorligt, og Øjnene var det saa vanskeligt at faa fat paa. Det eneste, Børnene bestemt kunde iagttage, var, at han snød sin Næse tiere og voldsommere i denne Tid end ellers.

Anders sagde atter ved denne Lejlighed, at han paa ingen Maade vilde være hjemme, naar han kom af Tjenesten. Og han føjede til, at Kirstine ogsaa vilde ud. – Hvor hun saa vilde hen? – Ja, fik Anders Gaard, saa vilde hun holde Hus for ham. – Saa kunde Anders jo blive Forpagter af Tanggaarden. – Nej, han vilde være selvtændig. – Saa kunde han jo ogsaa faa Gaarden, og den Gamle vilde saa gaa paa Aftægt hos ham. – Nej, han vilde nok have sin Fader paa Aftægt, men ikke paa Tanggaard.

»Hvadfor saa æt det, Du?« spurgte Per Hjarmsted.

»Nej, for dér kan A int redde mig for jer alligevel. A vil have jer hen paa en fremmed Gaard. Saa kan vi blive der alle tre. – Men I maa int komme lige straks. A vil selv have den sat i Gang først.«

Hertil svarede den Gamle slet ingen Ting. Men Anders havde den bestemte Fornemmelse, at han i Virkeligheden indvilgede. – Det varede ogsaa kun et Par Uger, saa fik Anders Brev fra sin Morbro'er Hans, at nu var den Gamle begyndt at see sig ud om en Gaard til sin Søn. – Det kom ikke Anders overraskende. Men samtidig med at han saaledes følte Faderens Vilje mere og mere forsvinde i sin, var det for ham, som om han nu ogsaa arvede, – ligesom *lovformelig* overtog i sig sin Faders hele stridbare, mistroiske Stilling til den øvrige Verden. Han følte, hvor Faderens Vrede vilde ligge paa Spring i ham ved alle gamle Lejligheder, hvor den før plejede at 49 rejse sig: overfor Tjenestefolks Ulydighed og Utroskab, overfor Naboers Drilleri og Ondskabsfuldhed, – men fremfor alt overfor den Uret, der gav sig ud for Ret og optraadte med Myndighed, den Uret, som kom fra oven, fra Øvrigheden, eller som de Mange slog sig sammen om at øve. Og han syntes, det stod for ham, at den Gamle dog i mange Tilfælde havde været for hurtig til at bøje sig; at han skulde naa videre end sin Fader, – han havde jo dog overvundet gamle Per Hjarmsted selv, saa maatte han vel ogsaa kunne magte nogle af de Vanskeligheder, som hans Fader var gaaet af Vejen for.-

Da Anders kom hjem fra Tjenesten, havde han dog kort forinden besluttet at tage en Plads som Forvalter paa en større Gaard paa Randersegnen, for at lære noget mere, inden han selv blev Gaardejer. Og det blev da ikke til noget med en Gaard i Vendsyssel, som hans Fader havde tænkt paa til ham. – Men et Aarstid derefter fik han Brev fra den Gamle, at nu maatte han endelig komme hjem. Nu var der en Gaard ovre i Harreby Sogn paa Søndersiden af Fjorden, som skulde sælges ved Tvangsauktion i April Maaned. – Den var paa fjorten Td. Hartkorn, og i alle Maader vistnok en god Gaard. Og Anders havde jo ikke fæstet sig længere end til April.

Anders sagde Ja uden Tøven til sin Faders Forslag og kom hjem allerede den første. – Han var nu 21 Aar. – Han havde aldrig været i Harreby eller Sognene deromkring; men han vidste nok, at naar man fra Tanggaarden saae ud i syd-sydpøst, imellem de to Højdedrag paa Nordsiden af Fjorden, som kaldes »Halderne« mod vest og »Forlandet« mod øst, – saa var det Harreby Sogn, det Stykke af Landet søndenfjords, som man da kunde see. – Han syntes for Resten, han engang havde seet og talt med en Mand fra Harreby Sogn, men kunde en Stund ikke komme paa, hvem det skulde være. Endelig mindedes han Pastor Steffensen, som havde været paa Tanggaarden sammen med disse Mænd fra Kolding-Egnen. – Saa kjendte han da eet Menneske derovre, tænkte han ved sig selv.

50

IV

Det var nogle Uger efter. I Slutningen af April. Pastor Steffensen i Harreby kom gaaende hjem til Præstegaarden efter en stor Brudevielse oppe i Kirken. Det var Proprietær Faurholts Datter Cecilie paa Stavn, her i Harreby Sogn, der havde haft Bryllup med Løjtnant Fischer paa Østergaard. – Han kunde mærke paa Stilheden i Gaarden, at han var en af de første, der var kommen hjem fra Kirken. Ogsaa alle Præstegaardens Folk havde nemlig været oppe at see paa den store Begivenhed. – Han gik igjennem Dagligstuen ind i Studerekamret. Han havde overordenlig travlt, uden dog ret at have Øjnene med ved det, han foretog sig. Han tog Ministerialbogen frem og lagde den paa Bordet. Han trak sit Lommetørklæde med Offeret i op af Præstekjolen og lagde det i Vinduet. Saa afførte han sig Præstekjolen og anbragte den paa en temmelig skjødesløs Maade i Sofaen. Derpaa satte han sig ned ved Bordet i Skjorteærmer og begyndte at skrive ind i Ministerialbogen. Det gik med samme Ilfærdighed, – men han skrev fejl et Par Gange og maatte strege over -: August Erhardt Fischer Søn af Toldforvalter

Ernst Leopold Fischer o.s.v. Og: Anna Cecilie Faurholt Han

standsede et Øjeblik, da han havde skrevet Brudens Navn, – straks kom der nogle løse, flakkende Trækninger om hans Mund, han saae sig ligesom hjælpeløst, søgende omkring, og skjulte saa Ansigtet i sine Hænder. – – Han sad et Par Minuter paa denne Maade. Saa fik han atter travlt, som om han frygtede, at der kunde komme nogen. –

Han var ingen Skjønhed i sig selv, og han blev ikke kjønnere af at græde. Øjnene var bleven blodskudte, Næsetippen rød, – og nu kom jo saa den uundgaaelige Pudsen Næse. Han maatte tage et nyt Lommetørklæde op af sin Skatolskuffe, hvilket han udførte paa en underlig tyveagtig, forskræmt Maneer. – – Men han saae virkelig from ud i sin Sorg; der var, trods det smertelige, noget aabent og 51 tillidsfuldt i hans Blik, som tydelig sagde, at Sorgen ikke vilde gjøre ham ringere.

Døren gik op, uden at der blev banket.

»Goddag, Madam Balling!« sagde Præsten, og fulgte med Blikket Væglisten oppe under Loftet et Stykke, drejede saa rundt og gav sig til at løse op for Pengene, som han tog fra Vinduet.

»»Goddag, Madam Balling!«« – – gjentog det henne fra Døren. »Har De rent glæmt, at De saae mig ved Thebordet i Morges?«

»Det er ogsaa sandt, ja – hæ, hæ, hæ,« sagde han uden at vende sig.

»Hør, lad De nu bare mig tælle de Penge og lægge dem i Skuffen, det plejer jeg jo altid. De maa vist skynde Dem, hvis De skal komme tidsnok til Middagen.«

Hun gik hen til Vinduet og saae ham ind i Ansigtet: »Naa, er det saadan fat! – Ja, ja, – seer vi det. – Nej, det er det, jeg altid har sagt: De skulde aldrig have taget mig og mine to Børn i Huset. Saa havde det seet anderledes ud nu.« Hun gav sig ivrig til at tælle Pengene, eller i hvert Fald rasle med dem.

Han havde faaet travlt med at tage en anden Flip paa. »Aa, Madam Balling, -jeg veed sletikke noget at svare Dem. Men hvis De kunde have talt de Penge siden - -«

»Naa, det skal virkelig kunne siges, uden at De benægter det: at det er min Skyld, at De ikke har faaet Cecilie Faurholt!« - -

»Nej, men Madam Balling, det var jo Dem selv, der sagde det - -«

»Hvad sagde jeg?«

»Jamen det er jo saa meningsløst, saa jeg slet ingen Ting kan svare dertil.«

»Havde De været ærlig, Pastor Steffensen, aa, *havde* De været ærlig, og sagt mig det tydelig og klart for to Aar siden: at det var det, De vilde, at det var Jomfru Cecilie, De vilde have, - aa, saa havde jeg været hundrede Tusinde Mile borte for lang, lang Tid siden! - Troer De, jeg vilde gaa her, blot fordi min Mand var en troende Skomager, og De lovede ham paa Dødslejet at tage Dem af mig - -«

»De maa ikke staa og sige saadant noget, Madam Balling, det er jo sletikke noget, det er jo - -«

»Jamen hvorfor græder De da, hvad? - - Pastor Steffensen, hvorfor græder De?« spurgte hun med graadkvalt Stemme.

52

»Det kan jeg ikke sige Dem. Jeg græder jo heller ikke. Jeg er glad - -«

»Hvordan skal jeg komme over at bære det hele mit Liv igjennem, at jeg har voldt alt det - -«

»Aa, det er let - det er ikke - det er ikke noget - -« sagde han, mens han læmpelig søgte at føre hende hen mod Døren.

»Ja, jeg skal nok gaa!«

»Ja, for jeg skulde jo have mig lidt klædt om.«

»Og saa gaar De hen og sætter Dem til Bryllups-Bordet. Det skal jeg ogsaa taale. Troer De nu ogsaa, Pastor Steffensen, at De er i den rette Bryllupsklædning?«

»Jo, naar jeg faar den pæne, sorte Frakke paa, saa - - Men kan De nu være saa god at komme herind, naar jeg er gaaet, og tælle Pengene.«

»Troer De, jeg er saa ivrig efter de sølle Penge? - Fordi De selv gaar og klatter dem hen - -«

Nej, nej - - nej, hvis jeg ikke havde Dem til at holde Orden - - -«

Det gjorde godt at komme op paa de høje Lyngbakker sønden for Stavn, hvor der blæste en frisk Vind af Nordvest. Præsten satte sig ned, saasntart han var kommen over Bakkekammen, saa han ikke længer var synlig fra Harreby, og saae mod Nord. - Alt var saa foraarsdiset, saa flygtigt og henflydende i Hvidt og Blaa-hvidt. Det eneste rigtig faste og mørke i Farven var disse Lyngbakker, ved hvis Fod Gaarden laa. - Straks udenfor denne begyndte de store Stavn- og Harreby-Enge, som gik helt ud til Fjorden; men baade Engene og Fjorden laa som i Foraarsdrømme; først ovre paa Forlandet, hinsides Fjorden, saaes nogen vaagen Virkelighed igjen: en hel Del smaa Huse og Gaarde, i hvis Ruder Solen skinnede. I eet med denne Samling af Bygninger gik for Øjet Bjerregaarden, endskjønt den dog laa paa Søndersiden. Men Fjorden var saa smal derude. - - Det var ikke første Gang, Præsten sad og saae sig ud paa dette Sted, og det behøvede jo heller ikke at blive sidste. Men han følte det ganske, som om det *var* sidste Gang. Der var saa 53 meget, som nu endte. - Han kunde høre nogen raabe nede paa Stavn. Det var Kvindestemmer. - Hans Blik flygtede atter ud over Engene, og slog sig ned helt ude paa Bjerregaarden. Det var paa den, der skulde holdes Tvangsauktion om nogle Dage. Aa ja, saa gik den Gaard da ud af Slægten. Det var, som om hans Blik bedre taalte at hvile der end andre Steder. -

Han rejste sig og gik ned paa Vejen, der fører ind til Stavn. Hovedbygningen bestaar af to Længer, sammenbyggede i Vinkel. Svære, hvidkalkede, eenetages Huse med Tegtag. I Vestlængen boer Familien, i den mod Nord er der kun Udenomslejlighed. Man kommer ind i Gaarden fra Sønden, og da der ingen Længe er til den Side og hellerintet Gaardsled, breder Indkjørselen sig vifteformigt ud over Gaardspladsen i en utallig Mængde Hjulspor, der alle er lige ufarbare. I daarligt Føre ødtes selv den blankeste Støvlepudsning her. Men ihvor daarligt Føret end ofte havde været, naar Pastor Steffensen var kommen her, havde han dog altid sørget for at have fint pudset Fodtøj, thi Jomfru Gjertrud (eller Gjatrid, som hun altid kaldtes, efter Egnens Udtale af Navnet) paastod, hun kunde see paa Snavset, om det var fra Stavn eller anden Steds fra. - Idag var det nemt nok at komme renligt frem. Alt var tørt; man løb kun Fare for at brække Benene i de dybe, haarde Hjulspor.

Ladegaarden ligger østen for Hovedbygningen. Præsten saae derned; der var fuldt af Vogne. – Og han tænkte paa, hvor de forstod at holde Gilde her paa Stavn, saadan at man virkelig kunde glæmme Tiden saalænge, – og nu skulde her holdes *dette* Gilde!

Inden Præsten naaede hen paa jævnt Terræn i Gaarden, brød der en Horn-Fanfare løs henne under Vinduerne paa Nordlængen. Her var Musikanterne anbragt, som i Aften skulde spille til Dansen. – Straks efter kom Proprietær Kristen Faurholt ud af Hoveddøren og tog imod Præsten med venlige Skulderklap og med venlige Ord, som dog ikke kunde høres for Musikken. – Hvilket mildt, lunt, menneskevenligt Familieansigt havde dog ikke denne Mand, tænkte Præsten ved sig selv, med sine buskede, mørke Øjenbryn, sine kongetro Bakkenbarter, – et Ansigt, som hvor tit det end havde narret Mænd, aldrig havde bedraget en Kvinde; et Ansigt af den Slags, der bragte En til at tænke: hvad maatte ikke en Datter kunne bringe ud af de Træk, – og *han* kunde ville sælge sin Datter!

54

Præsten gik, ført af Proprietæren, ind igjennem Stuerne, hvor Gjæsterne summede. Næsten alle disse Gjæster var nærmere eller fjærnere i Slægt med Folkene paa Stavn. De hørte næsten alle til den saakaldte »u'brej Familie« (udbredte Familie) dér paa Egnen; somme kaldte den ogsaa »den gamle Familie«. – Præsten kjendte saa godt de Mennesker; men han kunde ikke lade være at iagttage dem i Dag – ligesom Folk, man skal til at forlade, hvad han dog sletikke tænkte paa. Hvor dog den Livlighed, som udfoldedes her, var naturlig, af den spontane Art, der kun findes hos Mennesker, som til daglig tager ordenlig fat. Der var saadan noget rimeligt, forstandigt ved deres Høflighed, som den findes hos Mennesker, der gennem haard, praktisk Erfaring veed, hvilken ubehagelig, livsforbitrende Ting Uhøflighed og Hensynsløshed er. Men der var ingen vilkaarlige, selvavede Moderegler for Selskabeligheden. Præsten havde altid følt sig saa tryk her, for man var fri for alle meningsløse Finesser. Om man spiste med Kniv eller Gaffel, blev Ens egen Sag; derimod regnedes det ikke for fint her – saaledes som hos Provstens – at sidde og genere sine Sidemænd med Albuerne, naar man spiste. – Netop som Præsten og Proprietæren passerede den forreste Stue, kom der et kvindeligt Optog med Sager til Middagsbordet, som var under Dækning inde i Salen. Man saae af den Maade, hvorpaa de fremmede Damer veg til Side og gjorde Plads, hvor godt de selv kjendte Møjen og Spændingen ved at berede et stort Gilde, – og samtidig vidnede deres muntre Øjne om, hvilken Appetit de havde paa Gildet; hvor det fornøjede dem at være hjemmefra, fri for alt Vrøvlet, og at skulle spise den fremmede Mad. – De fleste herinde talte ren Dialekt; Faurholterne paa Stavn sagde ganske vist »jeg«, men deres Sprog var ellers næsten helt Egnens.

Pastor Steffensen blev af Værten ført ind i Havestuen, hvor Gjæsterne fik den første, foreløbige Beværtning: et Glas Brændevin – eller for Damernes Vedkommende »gammel fransk Vin« eller Mjød. – Pastor Steffensen var saa aandsfraværende, saa han lod Proprietæren fylde hans Glas med Brændevin; han maatte nu efter Skik og Brug ogsaa tømme det.

»Ja, ja,« sagde Proprietæren, »saa siger vi nu Tak for Deres pæne Brudetale, Pastor Steffensen. Det var en udmærket Brudetale, De 55 holdt. Jeg troer ogsaa nok, De nævnte Jesu Navn otte Gange. Det kan jeg nu godt lide i en Tale.«

Steffensen kunde blot sige: »hæ, hæ, hæ,« – skjønt dette langt fra var Udtryk for hans Stemning.

Han saae et Glimt af et Brudeslør inde i den tilstødende Stue og Bevægelse af lyse Dragter, – det var vel Brudepiger.

»Goddag, Hr. Pastor,« sagde en snerrende Stemme. »Tak for -Deres smukke Ord. Det glæder mig – at trykke Deres Haand!«

»Hæ, hæ, hæ,« stammede Præsten, idet han og Brudgommen vekslede Haandtryk. – Denne hørte øjensynlig ikke til den gamle Familie, – som ellers mange af dens indgiftede Svigersønner og Svigerdøtre. – Hans ydre Væsen syntes ganske Maskerade. En Blanding af Provins-Kommis, Officer, Agrar.

Straks efter ham kom hans Broder Herredsfuldmægtig Fischer, Proprietær Faurholts juridiske Højrehaand. Ældre og førere end Broderen, men efter Dragten endnu ung, flot Kavaleer; efter Ansigtet maaske ogsaa Udhaler. Det var dog ikke deraf, man fik det stærkeste Indtryk; der var noget andet i hans Ansigt og Væsen, der var saa fremtrædende, saa man uvilkaarlig undredes over, at han kunde lade sig see med det i Selskab: den aldeles nøgne Ligegyldighed overfor sine Medmennesker. Det var en Egoisme, saa brutal, saa frækt aabenlys, saa hans Høflighed ligefrem virkede pinlig, ja, uforskammet. – Lyseblaa Øjne, saa udtryksløse og saa blændede mod Indtryk som hvidtede Vinduesruder i et ubeboet Hus; tætte, fremspringende, lysegraa Øjenbryn; stor, haard Næse; smalle Læber og stor, kantet Hage. – Hans lyse, tynde Haar var skilt i Panden, han gik med kulørt Slips, og hans Dragt var fyldt indtil Spænding af hans muskuløse, firkantede Krop.

»'Da', Hr. Pastor,« sagde han. – »Hør, Faurholt, siig mig en Gang – – denne Tvangsauktion paa Bjerregaarden –« han gjorde Tegn, og Proprietæren gik hen til ham.

»Hvad er det, bitte Fisker,« sagde Faurholt (saaledes udtalte han Navnet, i Lighed med »Diliskanse«, »Skarsee«, »Inskenør« o. s. fr.) og klappede Fuldmægtigen paa Skulderen, idet de begge fjærnede sig.

At han *kunde* det, tænkte Præsten. Hvilken Overflødighed paa sund Menneskevarme, at han ikke frøs fordærvet i Nærheden af en saadan Isblok!

56

Præsten rejste sig. Han kunde ikke holde ud at være i denne Stue. Løjtnant Fischer stod henne i Døren. Det var ham ogsaa ubehageligt med den Snaps, han havde drukket.

Da han kom ind i Dagligstuen, var der stort Folketræk henad Gaardsdøren til. – Det vilde vare endnu en lille Tid, inden Middagen var færdig, havde Madam Faurholt meddelt sin Mand, og saa var det bedst, havde hun sagt, at Gjæsterne nu kom ud at see paa Gaard og Besætning, for ikke at fylde i Stuerne.

Velkomstsnapen havde gjort god Virkning i de tomme Maver, og man var i glad Middagsforventning, saa det var et muntert Selskab, der nu drog ud i Stald og Lade for at inspicere. Medlemmerne af »den gamle Familie« havde udstrakt Frihed til indbyrdes Kritik, og der var ogsaa nok at anvende den paa. Næsten alle de større Gaarde, som var paa denne Families Hænder, var bekjendte i Egnen for den Uorden, der herskede paa dem, men ganske særlig var Svineriet i Ladegaarden paa Stavn berømt.

»Gud ske Lov og Tak endda,« raabte Poul Vinding fra Skrøstrup inde i Flokken, »te han har givet os saaen et pæne Vejr i Dag, – helles var vi da kommen til at sidde og æde vor Unden* i Strømpefødder – efter denher Spaseretur.«

»Ja,« sagde Værten, »det er bedre, te der er en Krumme Fedtelse paa Gaardspladsen, end te Møddingen skulde være saa maver, som den er paa Skrøstrup.« – –

»Se, se, – her er saamænd noget Belysning!« udbrød en anden af Gjæsterne, da man var kommen ind i Stalden; Vesterenden var ligefrem blæst ned under et almeenbekjendt Stormvejr, som havde raset paa Egnen i Februar Maaned, og der var ikke begyndt paa Reparationen endnu.

»Ja, det er nu i Anledning af Cecilies Bryllup, te vi har ragt det ned, forat vore Gjæster da kunde komme til at see herinde,« svarede Faurholt, »- ogsaa de, der gaar med Brillen paa.«

»Det er saa meget udmærket, Kren Faurholt. A behøver it engang at have mine Brillen paa, forat kan tælle alle Ribbenene i Dine Køer, ogsaa hvereet,« svarede der.

* – 57

Saaledes fortsattes Samtalen hele Tiden, medens Forevisningen varede. Men som en Slags Bas til denne Diskant førtes der samtidig megen fornuftig og interesseret Samtale om Handel og Markeder og om disse Kreaturers Værdi, – ja, Kren Faurholt solgte endogsaa to af dem til Manden fra Skrøstrup, medens man opholdt sig derude i Stalden.

Pludselig lød der Anskrig ovre fra Laden, hvor Kvinderne havde søgt hen. Der var en saadan Latter og Paastyr derovre, saaat Mændene ligefrem løb forat komme hen og see.

»Hvad er der ved det, hvad er der ved det?« sagde Kren Faurholt, som gav sig lidt bedre Tid.

En Kone raabte leende ud af en Ladeluge: »Der gaar to store Grise-Søer inde paa Tærskeloen med deres Bøvl!«

Kren Faurholt kom ind. Jo, det var ret nok. Og det værste var, at Svinene gik i en mægtig Dynge torsken Rug, som laa inde paa Loen og skulde renses.

Han blev helt forlegen ved at see dette Syn, og anvendte – som det undertiden hændte ham i denne Tilstand – et fremmed Ord, valgt paa Maa og Faa: »Det – det er sgu to sære Repræsentanter,« sagde han.

»Ja, mon de nu skulde være Tanter til dem,« sagde Manden fra Skrøstrup. »Troer Du it snarere, det er deres egne, Kresten?« – – –

Pastor Steffensen gik omkring sammen med de andre, – og sagde: »hæ, hæ,« naar det syntes ham nødvendigt eller passende.

Men hver Gang han kom forbi en Dør eller en Lem, saae han ud i Gaarden. Henne paa Grænsen mellem Ladegaarden og Hovedbygningens Gaardsplads gik Bruden og hendes yngre Søster Jomfru Gjatrid frem og tilbage. De havde hinanden om Livet og gik med bøjede Hoveder. De syntes at have meget at tale om, og lagde vist sletikke Mærke til de Andre. Bruden var i sort Silke – den absolut højest ansete Dragt i den gamle Familie og vel paa hele Egnen. Og saa dette hvide Slør! – Vinden tog engang i det bagfra og førte det helt op over hendes Hoved; det holdt sig i Luften nogle Sekunder, men sank saa ned igjen. – Hvorfor skulde han

pines længer her paa^{*} 58 Jorden! Og hvorfor var hun ikke en af Guds Engle, der kunde flyve bort herfra, – ja, bort, bort til Himlen! – – Men hun brød sig jo sletikke om ham. Hun havde sikkert aldrig tænkt en Tanke om ham paa den Maade. – Det var dog et Held, at han endnu ikke havde seet dem give hinanden et Kys, hellerikke i Kirken. Og var det dog egentlig ikke underligt, saa fjærnt de holdt sig fra hinanden nu ved Gildet. Hun gik der sammen med sin Søster, og han, – ja, han var vist ovre i Stalden endnu. – –

Nu kom Drengene Morten og Jens Faurholt ud fra Hoveddøren, øjensynlig i vigtigt Ærinde. Der var noget meget determineret over deres Bevægelser. De begav sig direkte over til Laden for at kalde Gjæsterne ind til Bryllupsbordet.

Lidt efter kom syv, otte hvidklædte Brudepiger og gik hen til Bruden. De unge Piger blev staaende og ventede. Og nu kom saa Selskabet ud fra Stald og Lade. Løjtnant Fischer bød sin Brud Armen og gik i Spidsen med hende; nærmest efter dem fulgte Brudepigerne.

»A er sgu bleven saa sulten af at gaa og see paa de sølle mavre Køer,« sagde den gamle Ungkarl Erik Skindtoft – sædvanlig kaldet Gammel Erik – »te Tarmene de skriger i Livet paa mig.«

»Saa maa Du da altid gaa og være sulten hjemme paa Bjerregaarden,« svarede Værten.

»Nej, – nu gaar A fallit,« sagde Erik, »men mine Køer de har det sgu godt nok.«

»Saa er det kanskee dem, der har ædt Dig ud af Gaarden.«

»Ja, ja, Kresten – pas Du nu paa, vi skal it æde Dig ud af Stavn, naar vi først kommer til Bordet.« – –

Under den langsomme Trængsel i Stuerne, mens man gik til Bords, kom Proprietær Faurholt paa Siden af Pastor Steffensen, tog ham under Armen og sagde: »See, nu skal jeg føre Dem lige til Deres Plads, Hr. Pastor. De skal sidde lige overfor Brudeparret, og saa holder De nok en bitte Tale.«

»Jah – hæ –«

»Jo, det maa De it sige Nej til.«

Steffensen vidste egenlig nok, at han skulde tale; men han havde haabet at blive anbragt for Enden af Bordet ved en af Terrinerne, hvad der var ret almindeligt ved Bondebrylluper her paa Egnen. – 59 Aa, han kunde jo intet sige til hende, han kunde ikke see paa hende, – og han skulde have dem lige foran sig. –

Da alle var komne til Bords, og Præsten, som hver af de andre, sad muret ind paa sin Plads; da Degnen havde læst Bordbøn, Skeerne var komne i Bevægelse, og alt gik sin Gang, – lagde Faurholt sin Haand paa Præstens Arm, med et fortroligt Nik. Han rejste sig- og talte ganske i Almindelighed – ligesom oppe i Kirken – med den Følelse selv, at det var Menneskeheden, han talte til. Han saae hen over Brudeparrets Hoveder, mens han talte; men da han sluttede, strejfede hans Blik dem, – og da tilføjede han, inden han kunde faa sig betænkt og vist næsten mod sin Vilje: »gid I nu maa være gode mod hinanden!«

Det blev sagt saa helt ude af Brudetalestilen – saa det slog ned i Forsamlingen og vakte megen Munterhed. Proprietær Faurholt komplementerede Præsten: »Ja, det var dømen* godt, De fik det taget med, Pastor Steffensen, te de skal være gode ved hverandre. For det er jo lige det, det hele drejer sig om.«

Præsten kunde kun sige: »hæ, hæ, hæ.«

»Du har aldrig været god ved mig, Kathrine, det har Du it,« hørte man en Ægtemand længere nede ved Bordet raabe. »Men det er det, Du skal være. Nu kan Du selv høre.«

»Vil Du være god imod mig, Cecilie?« spurgte Brudgommen smilende, og ligesom nedladende sig til at bruge en lidt for tarvelig Vittighed.

»Det var da it godt and't, end jeg skulde blive det,« svarede hun. – –

Nu kom Madam Faurholt ind i Salen og satte sig ved den Bordende, som var Kjøkkenet nærmest. Hun var en middelhøj, tætbygget Kone, med noget saa roligt-bydende og uanfægtet i sit Ansigt og sit Væsen, saa det næsten tog sig uvenligt ud overfor al den ærbødige, interesserede Spørgen og Henvenden sig til hende fra Kvinderne nede ved hendes Bordende.

Mens disse snakkede til hende, bøjede hun sig over mod sine to^{*} 60 Sønner Jens og Morten, der ogsaa befandt sig i det Nabolag, – og straks rejste de sig og ilede ud af Salen.

»Skal de nu af Sted!« raabte deres Fader. »De har den vel i Orden?«

»Det siger de da,« svarede hans Kone.

Bruden saae efter dem. – Og hendes Tanker fulgte dem – bort fra det Sted, hvor hun sad her ved Bordet, bort fra den menneskebeklumrede Stue – ned igjennem Hasselgangen i Overhaven – aa ja – hvor Stærene og Droslerne nu sang, og hvor Gaardens Høns laa og baskede sig i Solskinnet og strakte det ene Ben fra sig. Der blev nok Jens staaende, forat kunne holde Øje med Kjøkkenvinduerne og give Signal til Morten, naar Øjeblikket var der, at han skulde »skyde for Stegen« – – Men Morten løb længer ned ad Gangen, ned i Nederhaven ad Græsskraaningene, hvor det lange, visne, gulhvide Græs laa i Leje efter Sneen. Ned til den gamle Kanon paa det nordre Dige, helt nede ved Fjordengene, hvor man ikke hørte Stær og Drossel, men Piben og Skrigen og Fløjten af Søfuglene, og den trommende Lyd af Vibens Vinger, der lignede Hjuldamperens Slag, naar Skibet var meget langt borte, helt nede østen for Fjordby. – Aa ja, – nu kom om et Øjeblik det Kanonskud, – ligesom den Gang hendes ældste Broder havde Bryllup, – hun syntes det var saa længe siden, og det var dog kun to Aar. Da gik hun og tænkte nede i Haven den Dag, at det var sært, han skulde have den Enke, som han da sletikke brød sig om; – og nu skulde hun ogsaa selv giftes. – Det var ogsaa underligt med Fa'er og Mo'er. For hvordan skulde det have gaaet, hvis de ikke havde holdt af hinanden. Det var da den eneste Grund til, at alting var saa skjønt her paa Stavn. Det maatte vist kaldes, at de elskede hinanden, – eller maaske ikke elskede, men Fa'er kunde da sikkert sletikke leve, hvis Mo'er gik hen og døde. – Det kunde jo være, at de ikke havde brudt sig videre om hinanden, før de blev gift. Og saa troede de maaske, det kunde gaa deres Børn lige saa godt. – – Men de havde da sikkert ikke været fremmede for hinanden – nej, nej, hendes Moder havde aldrig været led ved sin Kjæreste – ved sin Brudgom! – -

Hun følte ligesom en Svimmelhed eller Kvalme, og bad, om hun ikke kunde faa et Glas koldt Vand. – - 61
Naa! – dér faldt Skudet! – Der blev almindelig Lystighed og Opstandelse ved Bordet.

»Saa fik de den sgu til at nyse, den Gamle, den hér Gang ogsaa!« blev der raabt. »Bare de nu er kommen vel fra den, inden den slog løs.«

Samtidig med Skudet gik Kjøkkendøren op, og en Række Stegbærersker kom ind med Fadene højt løftede paa Hænderne paa Grund af den snævre Plads for neden. -

Et Glas koldt Vand var bleven rakt ind over Bordet mellem Gjæsterne, blev nu givet til Pastor Steffensen, som rakte Bruden det. Idet hun modtog det, kom hun til at see ham lige ind i Øjnene. Det var sjældent, hans Brillen tillod det, saa hun blev overrasket; det var skeet mod hendes Vilje, og hun blev rød.

Mens hun drak, tænkte hun: nej, *ham* vilde hun ikke græde for; hun følte for megen Skam ved dét, at han jo dog – i den Samtale med hendes Moder – havde forsmaaet hende; – det kunde være saa kjønt, som det vilde, at han havde gjort det af Pligt, – naar han brød sig saa lidt om hende, at han for Madam Ballings og de to Børns Skyld – nej, saa holdt han jo sletikke af hende. Og det var jo godt det samme, især nu!

Nu passerede Stegen. Og samtidig med den rullede en Samtale-Bølge op til Hæderspladserne nede fra den Kant ved Bordet, hvor Erik Skindtoft sad.

»Hvad var det, der havde været der?« hørte Cecilie sin Fader spørge ned til den Side, idet han lagde Haanden bag Øret.

»Ja, Jerrik* siger, der har været Folk fra Nør-Siden af Fjorden ovre at see paa Bjerregaarden,« raabte Poul Vinding med en Stemme, der nu lo ad alt, hvad den sagde, og var temmelig belastet.

»Saa! – Naar var det? Begynder de nu ogsaa at komme fra den Kant?« sagde Kren Faurholt.

»De har været der to Gange. Nu sidst i Fredags. Det er ham Per Hjarmsted fra Tanggaard,« sagde Guddik Broholm. »Kjender Du it ham?«

»Nej, hvor skulde jeg have seet ham?« svarede Faurholt.

* 62

»Aa han kommer til alle de store Markeder der nør paa. Baade til Hjallerup og Aabybro og Skræm og Bjerget og Thisted.«

»Ja, jeg har it seet til ham. Er der saanen noget særdeles ved ham? Jeg tykkes, Du griner saa meget, Poul Vinding?«

»Ja, – kommer Bjerregaarden i hans Hænder, saa skifter den sgu Bestyrelse. Det bliver da vist saanen noget, som de kalder en Modsætning.«

»Aa, tu det er kanskee hellerit saa galt,« sagde Guddik.

»Nej, naar det bare it bliver for pludselig. Nu har den jo i mange Aar været drevet af Gammel-Jerrik, og nu skal saa Vorherre selv til at bestyre den.«

Der blev en tordnende Latter. Det var kun ved enkelte Lejligheder, at Erik Skindtoft fandt sig i at blive kaldt Gammel-Jerrik, derved kom der lidt spændende i Situationen, som forøgede Munterheden, desuden var der kun enkelte, som ret forstod Mening, og mange raabte paa Forklaring. Blandt disse var Faurholt.

Poul Vinding raabte i Skriftsproget og i en lidt fordrejet Prædiketone: »Per Hjarmsted har alletider drevet sin Gaard efter himmelske Indskydelser og Drømme. Han saaer ved Sankt Hansdag, begynder at høste ved Mikkelsdag og holder Opskiver saanen, te de kan æde deres Mortensgaas med det samme.«

Denne Udtalelse og den derefter følgende Diskussion satte Feststemningen op til en helt usædvanlig Højde.

Proprietær Faurholt raabte igjennem Larmen over til Erik Skindtoft: »Vilde han saa selv have Gaarden?«

»Nej, det var for sin Søn, han vilde købe den, – en ung Karl paa en Snes Aar. Ja, han var med ham.«

»Da vil vi, Faneme, ligesaa lidt have ham som nogen anden Fremmed ind paa Bjerregaarden!« raabte Faurholt. – Det var saa sjældent, han bandede, saa alle blev opmærksomme. »Det er bedst, vi faar snakket med hverandre og med Fuldmægtig Fischer om det efter Bordet.«

»Aahja – nu er vi jo samlet her snart alt, hvad der hedder Faurholt og Skindtoft og Vinding og Broholm,« sagde En.

»Hele den u'brej Familie!« brølede Poul Vinding.

Vældig Latter.

63

»Aa, det er kanskee sig it saa let at holde ham ude,« sagde Erik Skindtoft i en gnaven Tone.

»Da *skulde* han slippe derind, saa troer jeg nok, vi skal lave ham Helvede saa hedt, saa han skal komme ud igjen,« sagde Kristen Faurholt. – -

Man var begyndt at rejse sig fra Bordet henne paa den Kant, hvor Madam Faurholt sad. Nu brød man ogsaa op i Hovedkvarteret omkring Brudeparret.

Man skyndte sig ud i det Fri med en Hurtighed, næsten som det var Børn, der skulde ud at lege. Vejret var smukt, Stuerne var kvalme, og nu skulde alle Mændene til at ryge Tobak, saa blev de jo ikke bedre.

Pastor Steffensen trak sig ene ind i Havestuen og tog en Avis op af Lommen, som han havde med hjemmefra. Det var det eneste Exemplar af en kjøbenhavnsk Avis, som holdtes dér i Sognet, – »Dagstelegraphen«.

Men han læste ikke. Nu da al øjeblikkelig Spænding var ovre; da der ikke mere var noget bestemt, han ved uheldig Optræden eller Tale kunde ødelægge, – nu kom Livet til ham, saadan som det skulde være til dagligdags og for al Fremtid, at han fornam, at al hans Livslykke var ødelagt fra denne Dag. Han havde en Fornemmelse af at synke og blive borte, – blive borte for selve Solen, saa dens Skin ikke kunde naa ham.

Han rejste sig – raadvild. Her kunde han ikke være. Og det blev vel ikke bedre, fordi han gik ud.

Han blev staaende lidt paa Trappestenen ved Hoveddøren og saae paa Mændene, der spillede Skorsteen paa Gaardspladsen. – Hvor de morede sig, – – som store Børn! Hvor det maatte være lykkeligt at kunne det, – og saa dog være som disse voksne, viljestærke, kloge Mænd. Som nu den store Poul Vinding! – han var glad og viste sin Glæde saa aabenlyst som en Dreng, – – naar han dér stak Haanden op under Frakkeskjøderne – som Skik var, idet man kastede Daleren henimod Kniven – og bøjede sig ned i Kastet og strakte det ene, lange Ben bagud, – og saa galede og skraalede og skogrede som en Urkok, naar han var kommen nogenlunde nær til Maalet. Og endda var han saa klog som nogen Diplomat, en stor 64 Ræv i Grunden, – – aa, det var de jo allesammen, Kren Faurholt med, alle Mændene i den udbredte Familie. Men der var maaskee nok ingen af dem, der saa stærkt som Kren Faurholt ogsaa lignede Ræven i Troskab mod sit Hjem, i Iver og Opofrelse for at værges det.

Hvor havde Pastor Steffensen ofte seet sig glad paa de Mennesker for deres vidunderlig levende, frodige Naturligheds Skyld; de kjendte hverken Moral eller Æsthetik, og dog var man saa sikker paa dem, saa tryk hos dem – naar man da kjendte dem og holdt ad dem; – hvor havde han hos dem ofte følt sin egen Forkvaklethed, og paa Grund af den følt sig uværdig til at komme i Slægt med dem, – – og dog, dog – nu var hans Fortvivlelse ligestor, fordi han endelig var lukket ude derfra. Han kunde i Øjeblikket sletikke forstaa, hvorledes Hengivelse til Gud atter skulde kunne skaffe hans Sind Ro og Fred.

Han forlod Gaarden – uden nogen Hensigt, blot som den, der er i Pine, stadig forandrer Sted. Han kom om i Overhaven. Han stod og betragtede Paaskeliljerne. Deres stærke Gule saae saa dejligt ud mod den

sortbrune, nygravede Muld. Denne var solbeskinnet, men Træstammernes Skygger gik som lange, mørkere Striber henover den nu mod Aften. – Han fulgte Gangen igjennem Buskadset og stod saa ved Græsskraaningen ned til Nederhaven.

Han vilde gjerne have været derned. Men han hørte Stemmer dernede af Gjæsterne, især Kvindestemmer. Saa blev han staaende og saae ud mod Nord. Fjorden kunde man see langt ude mellem den yderste Rand af Stavn-Engene og Forlandet paa den anden Side. – Man kunde saa tydelig see, at her ved Stavn endte det egentlige Land, ja her med selve denne Skraaning ned til Nederhaven. Alt det der udenfor, det var noget, som senere var kommen til ved Hævning af Fjordbunden. Kun Bjerregaarden og dens Marker derude ved Fjorden var gammelt; det var en Ø, som var bleven forbunden med Fastlandet ved disse store Enge. Man kaldte det jo ogsaa Bjerregaardsholmen. – Hvorfor var ikke denne lave, solbeskinnede Egn, som dog var begrænset saa godt mod Syd af de store, sorte Lyngbakker bagved Stavn, – hvorfor var den ikke hele Verden, – som Fjorden gik midt igjennem, lys og blaa og kruset af Vinden, 65 og hvor man længst ude mod Nord saae Grænsen i de hvide Klitter hinsides Hanherred. – Men de var komne herved over Bakkerne, ned i de lave Stavn-Enge, disse to glubske, rivende Ulve! Nu havde den ene taget *hende*, – det skulde jo være sært, om ikke Fuldmægtigen skulde have Jomfru Gjatrid med Tiden.

Han kunde høre, at Selskabet nu havde forladt Haven og var paa Vej tilbage til Gaarden igjennem Lunden. – Saa gik han ned ad Græsskraaningen til Nederhaven, om i det vestlige Læbælte, gennem hvilket der gik en Gang lige ned til Diget mod Engene. Træerne her i Læbæltet var lave og meget mishandlede af Vinden. De var ogsaa forsømte under Opvæksten. De var ikke blevne tyndet ud, og havde derfor maattet føre en haard Kappelstrid indbyrdes, samtidig med Kampen mod den fælles Fjende, Vinden. En hel Alen op omkring Stammerne stod det visne Ukrudt fra sidste Sommer, Senegræs, Skarntyder og Skræpper. – I dette milde Eftermiddagslys saa det alt saa fredeligt ud, og saa ensomt, saa menneskeforladt.

Han havde staaet stille og seet paa det, saa satte han sig atter i Gang, med Hænderne paa Ryggen, seende ned for sig – – –

Han hævede Hovedet med et pludselig Ryk – – han var alligevel ikke ene hernede! Han hørte Fodtrin i vissent Løv, over Kviste, der knækkede. – Fra Tværgangen tilhøjre kom Bruden og hendes Søster gaende. De stod stille en halv Snes Alen foran ham.

»Saa havde jeg dog Ret,« sagde Bruden. »Jeg sagde til Gjatrid – ja, vist for fem Minutter siden, at der var nogen hernede i Nederhaven endnu –«

»Jeg beder Dem undskylde, at jeg forstyrrer,« sagde Præsten. »Men jeg vidste hellerikke bedre, end at jeg var ene, hæ, hæ –«

De var nu komne hen til ham.

»Saa har vi da faaet Søster Cecilie forsørget,« sagde Jomfru Gjatrid.

»Ja – hæ, hæ.«

»Ja, det kan De da være glad ved, Pastor Steffensen.«

»Det haaber jeg ogsaa jeg kan. Men – æh – hvad mener De ellers?«

»Aa, for saa er De uden Ansvar.« – Jomfru Gjatrid saae med et lille Smil til sin Søster – men denne syntes sletikke at lægge Mærke 66 dertil. Hun saae ganske alvorlig, men ligesom aandsfraværende paa Pastor Steffensen, – indtil hun pludselig tog sig i det, slog Øjnene ned og blev rød.

Jomfru Gjatrid blev noget usikker – – men, det kunde da umulig være *dét* – Cecilie havde kun nævnet ham saa flygtigt – – det var jo *Brudgommens* Væsen, der var hende saa forfærdelig imod – –

De to stod, som om de ikke turde bevæge sig, – var det, fordi hun saae paa dem? fordi hun var til Stede? – hvorfor vendte de sig dog ikke bort? hvorfor gik de ikke? – de græd jo begge to uden at sige et Ord – – men det tog mere og mere Magten fra dem – – Saa slog hun sin Arm om sin Søster, og Cecilie hulkede ved hendes Bryst.

»Det kan da it gjøre noget for at sige det nu, det er for seent,« sagde Jomfru Gjatrid. »Aa, jeg synes, I skulde sige det, som det er, – jeg vidste jo sletit, te I holdt af hverandre.«

»Nej, nej, nej, Deres Søster holder ikke af mig, – De misforstaar,« sagde Steffensen og veg nogle Skridt tilbage.

»Aa, Steffensen! jamen det kan De da see, ligesaa godt som jeg! –

– Hvorfor har I endda it sagt det til hverandre?«

Pastor Steffensen nærmede sig pludselig paa en Maade, der laa helt uden for hans Væsen, saadan som Jomfru Gjatrid kjendte det -og han talte, som om hun ikke var til Stede: »Jeg er altfor ringe til Dem, Cecilie - det er godt, vi ikke faar hinanden, - men alligevel skal De sige mig, om det er sandt, at De har elsket mig.«

»Ja.«

»At De har elsket mig?«

»Ja. Og det gjør jeg endnu.«

»Men - ikke som - før?«

»Jo, - for jeg vidste jo ikke, at De holdt af mig, før nu.«

»Aa, hvor det er lykkeligt for mig at vide det! Hvor det er lykkeligt - - - Jeg vil ikke tænke paa andet - - end at det er lykkeligt!«

»Kan De da lade være med at tænke paa, at jeg bliver ulykkelig?«

»Nej, - det kan jeg vel ikke slippe fri for ret længe ad Gangen. Men saa meget vi kan - lad os begge huske, at nu er Lykken os vis, - og Ulykken kan dog maaskee - man veed jo aldrig, hvad Fremtiden kan bringe - eller engang om det var lykkeligt, om vi fik 67 hinanden. Men vi veed, hvad vi har, - lad os ikke forspilde vor Lykke. Nu vil jeg gaa - -«

»Nej, Steffensen - De skal sige mig - - jeg veed, at Mo'er har spurgt Dem, om De vilde have mig - det har hun fortalt mig, - og De sagde jo, at De kunde ikke sende Deres Husholderske bort - -«

Steffensen greb sig til Hovedet: »Nej, De maa ikke minde mig om, hvordan det er kommen, for det er jo som en Tilfældighed - og det er ikke til at holde ud. Jeg var jo vis paa, at De ikke brød Dem om mig - - og saa sagde jeg saadan - - Aa, lad mig nu gaa - - kjære Cecilie! -« han stod et Øjeblik og stirrede paa hende. »Jeg vilde give mit Liv for at kysse Din Mund, Cecilie, men jeg vil ikke give det mindste af vor Lykke!« - - - Han sagde et næppe hørligt Farvel, og gik hurtigt ned ad Gangen, ned mod Engdiget. - Han standsede et Øjeblik, - tænkte, at det var jo bedre, han nu sagde Farvel til Folkene oppe paa Gaarden, - men han kunde ikke nu, - han sprang over Diget og mere løb end gik udad - udover Engene, hvor det blev mere sikkert eensomt for hvert Hundrede Skridt, han gik. - Solskinnet strejfede nu Jorden ganske skraat; kun hvad der stod opret, var fuldt belyst: den vestre Side af alle Græstuer, den vestre Skraaning af en lav Hede-Rygning, der skjød sig ud i Englandet, - Enebærbuskene og nogle Smaalunde af Bjergfyf deroppe saae ud, som om de glødede. Men store Flager af den helt flade Eng laa allerede i Skygge og begyndte at blaane.

Og saa var Luften fuld af Søfuglenes Skrigen og Fløjten og af Frøernes vedvarende, uafladelige, stigende og faldende Lydbølger. Steffensen tænkte paa Brorsons Salme: Hele Himlen staar i Sang. - - - Og han *vilde* blive i Himlen! - denne Himmel, som hendes Kjærlighed og al denne Guds vidunderlige Skabning var, - han *vilde* ikke synke ned og lade sin Sjæl sønderrive af Tilfældighederne, af Tanken om, hvordan det *kunde* være gaaet - nej, nej, nej - Virkeligheden den var jo dog her i disse Enge, denne Aftenhimmel, denne Sol og hendes Kjærlighed! - Og denne Virkelighed skulde han aldrig miste, den skulde altid vende tilbage - - aa, Gud! - det var den Virkelighed, som nu engang ikke kunde forandres! Disse Enge, denne Himmel, denne Sol og hendes Kjærlighed! - »Aa, Gud!« bad han, »fri mig fra mig selv, naar jeg vil kalde dette Sorg: at Din 68 Kjærlighed og hendes Kjærlighed aldrig kan forandres!« - - - Det var for ham, som om han svævede paa Grænsen mellem to Verdener: en usynlig, et indre Mulm, der steg op i ham og vilde sluge ham: Tanken om den forspildte Lykke, den grumme Tilfældighed, den ubønhørlige Skjæbne, - og saa denne synlige Verden, Guds Verden, som jo dog burde være den virkelige, fordi den var det, - - - men han syntes tillige, det ahang af hans Bøn, hvilken af disse to Verdener der skulde blive den virkelige *for ham*. Og derfor bad han: Din Vilje skee! *Dit Rige komme!*

Da Steffensen var borte, stod Søstrene endnu en Stund paa samme Plet. Cecilie var helt hensunken i sine Tanker. Pludselig udbrød hun: »Aa, vi kommer jo aldrig herfra. Lad os gaa ind!«

Da de gik ind i Gaarden, udbrød hun: »Ja, hvem der blot endda var fri, som Steffensen er det. Nu synes jeg, det var ligesaa meget, som om hele Verden var min.«

»Aa, men troer Du da, Fischer kan saaa undertvinge Dig?« sagde Gjatrid. »Troer Du it, han er en Kryster?«

»Aa, bitte Gjatrid, jeg synes, det er, ligesom han gaar og lurer. Jeg er saa bange for ham; - naar han først har mig ene, saa gjør han sig vist helt til en anden. - -Jeg kan sletit forstaa nu, hvorfor jeg var saa bange for Mo'er. Hvad kunde hun gjøre mig, - andet end sende mig ud, og lade mig have min Frihed. - Men han! - - Aa, bitte Gjatrid! - hvis hun vil tvinge Dig til en Mand, saa gjør det it, gaa Din Vej!« - - -

Jomfru Gjatrid kunde længe ikke glæmme den Tanke: at gjøre deres Moder imod. Det forekom hende som rent umuligt. Men Søster Cecilie havde jo da hellerikke gjort det selv. - -

I Havestuen, hvor Søstrene kom ind, var man nu optaget af to Ting: at spille Kort og at forhandle om Salget af Bjerregaarden. Det var øjensynlig kun Hovederne for den gamle Familie, som var forsamlede herinde, desuden Herredsfuldmechtig Fischer og Brudgommen. - Denne nikkede til Cecilie og smilede med Munden; men Gjatrid syntes ret, hans Øjesyn var saa grimt. Gjatrid gik snart 69 ud i Kjøkkenet. Cecilie blev staaende derinde og saae til. Saavidt hun kunde forstaa paa Snakken, vilde Familien med hendes Fader i Spidsen overtage Gaarden for 30.000 Rdl., hvis Budene paa Auktionen kom saa højt op. Men saa skulde ogsaa Erik Skindtoft forpligte sig til, ikke at sælge den til andre, selv om der blev budt mere end 32.500 paa Auktionen.

Farbro'er Jerrik, som Børnene paa Stavn kaldte Erik Skindtoft - han var i Virkeligheden Fætter til Kristen Faurholt - sad i Sofaen og var øjensynlig ikke videre tilfreds med Familiens Tilbud. Han havde en forunderlig Vane eller Evne til, naar han havde siddet en kort Tid paa en Plads, at faa sig omgivet med en Mængde Smaating, som for største Delen hidrørte fra hans Lommer. Børnene paa Stavn kaldte det, at Farbro'er Jerrik »byggede Rede«. - Ogsaa nu laa der omkring ham i Sofaen: et Brillefederal, en Snustobaksdaase, et Lommetørklæde, en Kam, en Tandstikker, en Rulle Skraatobak i Papir og flere andre Sager. Men han flyttede urolig paa disse Ting. Det var aldrig Tegn hos ham paa Velbefindende.

»Hvis der nu kommer et Bud til mig paa Auktionen,« sagde han og puttete Brillerne i Foderalet, »vil A sige: paa 35.000; saa vil I da it have, te A skal sige Nej til saanen et Bud.«

»Jo, jo, bitte Jerrik,« sagde Kristen Faurholt, »det veed da den søde Gud vi vil. Helles kan vi jo it være tjent med at sikre Dig de 30.000. - Sæt nu, Du kuns bliver budt - vil jeg sige - 27.000. Saa sidder Du der, hvis Du it havde os.«

»Jamen saa giver I mig jo ogsaa kun 27.000.«

»Jo, jo - vort højeste Bud er 32.500 og vort laveste er 30.000, og det staa vi ved.«

»Saaen sagde Du it før. I narrer mig, I Kjæltringer! - Saa vil A da have det skriftligt.«

»Nej, det er it værdt, bitte Jerrik; saanen et Stykke Papir det kunde nogen faa at see, og det var it heldigt.«

»Nej, lad os hellere stole paa hverandre, hvad Kresten, det er det, Du altid siger.«

Samtalen fortsattes med lange Mellemlum af Kortspil, under hvilke den ene Part søgte at overbyde den anden i tilsyneladende Lige gyldighed for Gaardsalget.

Man var ogsaa af og til ude at danse, efter at Brudeparret havde 70 danset den første Dans. Men stadig vendte man tilbage til Havestuen, Kortene og Gaardhandelen.

Endelig rejste Brudgommen sig og gik hen og talte sagte til Bruden. Hun vendte Ansigtet bort. Hendes Fader kastede flere Gange et uroligt Blik hen til dem. Nu kom Madam Faurholt hen og talte med Bruden. Denne blev meget bleg, - og gik sammen med sin Mand og sin Moder ud af Havestuen.

Gjæsterne blev endnu en Times Tid. Saa begyndte man at bryde op. De allerfleste kjørte hjem. Enkelte var saa langvejs fra, at de laa Natten over paa Stavn. Ved Dag gry var alt roligt paa hele Gaarden.

Da Tjenestepigerne og nogle Husmandskoner et Par Timer senere gik inde i Stuerne paa Stavn forat vadske og gjøre rent efter Gildet, kom pludselig Cecilie ind til dem. Hun havde sit daglige Arbejdstøj paa; og uden at sige noget videre end blot: Godmorgen - og et enkelt Ja eller Nej til deres Spørgsmaal, hentede hun en Vadskespand og gav sig til at skure Gulv sammen med de andre. Hun var derefter ude i Kjøkkenet og tog Del i Vadsningen af Tallerkener, Kopper, Fade, i Pudsningen af Knive og Gafler, - gav Ordre med Hensyn til Madlavningen, alt som hun plejede. - Hun drak sin Morgenkaffe sammen med Pigerne i Kjøkkenet, som det ogsaa ellers var Skik paa Stavn, - og nu først kom Gjatrid op og ud til de andre. De, der havde deltaget i Gildet, havde naturligvis Lov til at sove længere i Dag.

Hun spurgte forundret sin Søster ud, - men Cecilie svarede i en Tone, som naar man siger noget under Travlhed i Forbigaaende: »aa, lad mig nu bare, - - det gjør jo ikke noget - -«

Det stemmede saa lidt med den Maade, hvorpaa de to Søstre havde talt sammen i Gaar, saa Gjatrid gik helt i staa, og blev næsten bange for sin Søster.

Op paa Formiddagen kom Madam Faurholt ud i Kjøkkenet, og saae Cecilie staa henne ved Vadsken og skrælle Kartofler til Middagsmaden. Hun blev ganske underlig derved, - og straks derefter blev hun vred: 71 »Hvad staa Du der efter, Cecilie, det er da it noget for Dig at tage Dig til i Dag!«

»Aa, det veed jeg da it – « Tonen var meget spagfærdig, næsten forlegen, men der var tillige noget fraværende i den, der kunde lyde ligegyldigt overfor den Kraft, hvormed Moderen havde talt.

»Fisker er jo it kommen ud af Gjestekammeret. Hvor længe har Du været herude, Cecilie?«

»Aa, det er noget – det er vel et Par Timer siden jeg kom herud.« Der var ligesom noget sagtmodigt bebrejdende i Ordene: hvorfor vilde Moderen spørge om den Slags ligegyldige Ting?

Madam Faurholt var aldrig bleven svaret af sine Børn paa den Maade. Det havde vel kunnet hænde en enkelt Gang, at en af Sønnerne eller Døtrene i øjeblikkelig Heftighed havde givet et ophidset Svar, – men kun saaledes, at der i Tonen laa et »Omforladelse« paa Forhaand. Her var det, som om Cecilie unddrog sig hendes Myndighed, veg udenfor hendes Rækkeevne, trods den ydmyge Tone.

»Nej, hun har saamænd været herude lige siden Kl. halvseks,« sagde en af Husmandskonerne, da Cecilie et Øjeblik forlod Kjøkkenet.

Madam Faurholt svarede ikke paa denne Oplysning. Straks efter stod Cecilie atter ved Kjøkkenvadskan. Hun havde Blikket rettet mod sit Arbejde.

Madam Faurholt stirrede paa hende, og i Løbet af et Minut tindrede hendes Øjne flere Gange op af noget, hun vilde til at sige, – men pludselig vendte hun sig om og gik ind i Stuen.

Det, der var hændt, var i al sin Tavshed noget saa usædvanligt, saa det paa een Gang lammede og spændte alles Sind derude i Kjøkkenet.-

Da Madam Faurholt kom ind i Havestuen, sad hendes Svigersøn dér. Hun gav ham Haanden og hilste Godmorgen, men han saae saa drengagtig raa og tillige genert ud, saa hun kunde hellerikke spørge ham om noget. – Hun maatte give sig i Snak med de andre Gjæster, men blev under denne flere Gange overfalden af en pludselig Skamrødme, som hun selv ikke forstod.

Faurholt kom ind og spurgte i god Tro efter sin Datter, da han hilste paa Løjtnant Fischer. Denne gjorde Skuldertræk uden at see 72 paa ham. Hans Kone svarede, at Cecilie var ude i Kjøkkenet. Det overraskede hende pinligt, at Faurholt ikke spurgte mere, – og at Gjæsterne hellerikke spurgte. – Skulde de have mærket noget? – Hun syntes i det hele, der var saa underlig stille i hele Huset, skjønt der endnu ikke var saa faa Mennesker til Stede.

Efterhaanden tog Gjæsterne dog bort.

Ved Middagsbordet Kl. 12 var de kun sig selv og Brudgommen. Niels, den ældste af de hjemmeværende Sønner, spurgte, hvornaar han skulde have Vognen rede, som skulde kjøre Brudeparret til Østergaard. Der blev snakket frem og tilbage, og tilsidst blev det bestemt, at Vognen skulde holde for Døren Klokkeren I 1/2 , men Madam Faurholt lyttede forgjæves forat høre, hvad Bruden sagde dertil.

Cecilie gik efter Bordet straks ud i Kjøkkenet igjen, og Tavsheden havde fæstnet sig saa besynderligt i Huset, saa der var ingen, der kunde sige noget til hende derom eller derimod. Hun gav sig til at pudse Kobber- og Messingsagerne derude. – Gjatrind vilde hjælpe hende og prøvede at snakke sagte til hende, men hun blev afvist, ikke direkte, men ved denne underlige Tone, hvori Cecilie talte: mildt bebrejdende de andre deres Urimelighed, ganske fornægtende det usædvanlige i Situationen. – Gjatrind syntes, det var en Skam af hendes Søster, at hun sletikke vilde vise hende Fortrolighed, – samtidig med at hun følte en dunkel Rædsel for, hvad der dog kunde være hændt Cecilie. -

Inde i Havestuen sad Faurholt, hans Kone og Løjtnant Fischer. Niels var hurtig gaaet sin Vej. – De begyndte Gang paa Gang at tale om forskellige ligegyldige Ting, men det var Faurholt ganske umuligt at see paa de to andre, og det gik nok hans Kone ligesaadan. Alligevel hændte det et Par Gange, at hans og hendes Blikke kom til at strejfe hinanden, og da blev de beggeto røde i Ansigterne. Det var ikke hændt Faurholt og hans Kone, at de havde rødmet for hinanden siden den allerførste Tid af deres Ægteskab – det var nu et Par og tredive Aar siden – men de havde begge en meget pinlig Fornemmelse af Forskjellen mellem nu og da.

Faurholt kunde tilsidst ikke blive derinde. Det var ham ellers meget imod at være uhøflig – og det var jo uhøfligt at gaa bort fra 73 sin Svigersøn saa kort før Afrejsen – men han stod alligevel op og gik ind paa sit Kontor.

Der var ganske stille derinde i Havestuen, hvor Madam Faurholt og Løjtnant Fischer blev tilbage. Hun kunde høre den klingre Lyd af Messing-Themaskinen, som Cecilie stod og pudsede ude ved Kjøkkenbordet. Det var ligesom hun skulde faa Hovedpine af at høre paa den Lyd.

Løjtnant Fischer stod henne ved Vinduet og saae ud i Gaarden, hvor Karlen og Niels havde trukket Vognen frem og nu kom med Seletøjet, som de lagde paa hver sin Side af Stjerten. Det var ogsaa for

Løjtnant Fischer meget pinligt at synes uopdragen overfor Madam Faurholt, men det var *nu*, uden Ord, bleven saadan imellem dem, at han ikke *turde* vende sig om, skjønt det vilde være ham ganske umuligt at sige, hvad der da kunde hænde, om han gjorde det.

Den klingrende Lyd ude fra Køkkenet var holdt op; men Madam Faurholt kunde høre, at hendes Datter nu var inde i Salen; hun gik vist og børstede Stolesæderne af. – Det varede længe, der gik maaske en halv Time. Pludselig vækkedes hun op af Vognen, der blev kjørt for Døren. Hun hørte Hestene stampe og tygge paa Milerne lige under Vinduerne.

Løjtnant Fischer gik ud i Entreen. – Det var en Lettelse for Madam Faurholt, at han ikke længer var i Stuen; hun havde rejst sig, men nu stod hun og vidste sletikke, hvad hun skulde. Helt raadvild. Hun turde ikke gaa ind til sin Datter i Salen, og hvorsomhelst andetsteds hun opholdt sig i hele Huset, saa vilde det jo dog see underligt ud, nu da Brudfolkene skulde til at kjøre.

Inde i sit Kontor stod Faurholt og lyttede. Han kunde høre, at Løjtnant Fischer var ude i Entreen; men han vilde vente, indtil de andre ogsaa kom derud.

Istedetfor syntes han noget efter, at Fischer atter gik ind i de andre Stuer; men han var ikke sikker derpaa. – Han gik frem og tilbage i Kontoret, – han kunde ikke godt staa rolig henne ved Pulten. Han kiggede hurtig ud i Gaarden. Der gik Niels henne ved Vognen og ventede. Han kunde derimod ikke see Karlen oppe paa Bukken. Hvordan mon han saa ud?

74

Da der var gaaet endnu en halv Times Tid – Klokken var over halvtre – hørte han Karlen raabe temmelig højt til Niels, – som altsaa maatte have fjærnet sig noget: »Hvor længe skal A blive holdende her?«

»De maa jo nok snart komme,« hørte han Niels svare. Lidt efter saa han Niels gaa ud af Leddet. Det var formodenlig for at undgaa flere Spørgsmaal fra Karlens Side.

Da hørte han nogen komme ud i Entreen. Han var bleven saa ilde ved at være ene, – han vidste rigtignok sletikke, hvad han skulde sige til sin Kone eller til Løjtnant Fischer, hvem det nu var, – men han *maatte* tale med nogen. – Han aabnede Døren og saa Cecilie staa derude. Hun var vist ved at tage noget Rejsetøj ned af Knagerækken. Men i næste Øjeblik var hun henne hos ham, – han saa i et Glimt hendes dødblege, graadfordrejede Ansigt – saa slog hun Armene om hans Hals og knugede sin Pande ind imod hans Bryst. Hendes Tag om hans Hals var saa fast og saa voldsomt, og hendes Bevægelse ind imod ham saa angst og krampagtig, – saa han paa een Gang mindedes lyslevende, ja saaledes, at han paa en Maade forvekslede det med Virkeligheden i Øjeblikket: den Gang han for 36 Aar siden i en Mergelgrav kjæmpede med en Karl, som han reddede fra at drukne; Karlen havde Krampe og vilde drage ham med sig til Bunds.

Da hun slap ham, vaagnede han ligesom op af denne Erindring. Hun havde ingen Ting sagt, – det havde kun givet en langthivende, hulkende Lyd fra hendes Bryst. Nu stod hun igjen ved Knagerækken og famlede. Han kunde ingen Ting gjøre, ikke engang røre sig. – Nu trak hun Kaaben paa, satte sin Hat paa Hovedet. – Nu var hun atter hos ham: »Aa, Fa'er! Fa'er!« hviskede hun, og var ude af Døren.

Han stod endnu som fastnaglet. Saa gik han langsomt frem i Gangen. Han saa hende sidde i Vognen med Ansigtet vendt mod Gaarden.

Han gik ind i Havestuen. Der stod Løjtnanten.

»Cecilie sidder paa Vognen,« sagde Faurholt.

Løjtnanten gik straks ud ad Gangdøren. Idet han gik forbi Faurholt, rakte han denne flygtigt Haanden.

75

»Værsgod, Kudsk!« hørte han Løjtnant Fischer sige ude i Vognen.

Kudsklen slog Skrald, og Vognen rullede bort fra Døren.

Nogle Sekunder stod Faurholt med Fødderne paa den samme Plet, men ravende, støttende sig med den ene Haand mod Væggen.

Da foer han pludselig hen til Døren og saa ud til højre. Men Vognen var allerede forsvunden bag Hovedbygningens sydlige Gavl.

76

V

Auktionen over Bjerregaarden, som holdtes nogle Dage efter dette Bryllup, skulde egentlig først begynde Kl. 11; men der var noget Løvsøre, som Erik Skindtoft ønskede solgt forinden og for sig selv. Det var ikke ret meget, men adskillige Folk i Sognet, der havde et eller andet gammelt Møbel eller Husgeraad, de vilde af med, havde benyttet Lejligheden, – og Fuldmægtig Fischer kunde aldrig faa for meget af den Slags Forretning. Man havde da maattet begynde Kl. 9, og var endnu ikke færdig ved Ellevetiden.

Men efterhaanden som man kom op paa Formiddagen, skiftede alligevel Forsamlingen ude paa Gaardspladsen Karakter. Nu var det ikke blot Folk, der var løben did forat ty sig en Stegepande eller et Skilderi eller et Sæt Sengeklæder, – nu kom Gaardkjøberne.

De fleste var Bønder i Vadmelklæder, men den »u'brej« Families Medlemmer var mødt i saa stort Tal, saa Forsamlingen til en vis Grad ogsaa fik Præg af dem. Og det var et mærkeligt Præg. – Havde man paa Fjordby Gade mødt en Mand som Poul Vinding, saa vilde man vel nok taksere ham til at være Pranger; men det var da noget i hans Ansigt og Væsen, der lod En dømmes saaledes; thi efter Dragten kunde han snarere være Kvægdriver. Og det samme vilde vistnok være Tilfældet med de fleste af den gamle Families Medlemmer. Selv Proprietær Faurholt, der dog gik med trekantet Skjortebryst og sort Halsbind (ligesom paa Daguerreotypierne), kunde see mærkværdig ud i Dragten. – En almindelig Gaardmand var meget pænere i Tøjet end disse Folk; og dog sagde Bønderne »De« til dem. Medlemmerne af den gamle Familie var nemlig ikke blot venligere og friere i deres Væsen end de fleste Bønder, men de havde tillige noget velvilligt-nedladende ved sig, som imponerede og satte en Forskjel.

Saa var der ogsaa enkelte virkelige Knaldproprietærer i Forsamlingen, Folk med stærktsnoede, brune Knebelsbarter i fortrinlig Gjødningkraft, brune Hønsefjer i Hatten, Spændetamp bag i 77 Jakken og tætsluttende Benklæder. Disse Mænd viste den mest udsøgte Foragt overfor den gamle Families Medlemmer, medmindre de skyldte Familien Penge, thi da viste de den udsøgt Ærbødighed. – Egnens eneste Standsperson, en Baron, kunde man, selv nu saa langt hen paa Foraaret, let kjende paa hans store, kostbare Pelts.

Klokken var halvtolv. Inde i Dagligstuen sad Erik Skindtoft i Sofaen og blev mere og mere nervøs, nu da Øjeblikket nærmede sig. – Han sad, som sædvanlig, i en Rede, han selv havde dannet; men i Dag var den sammensat af flere og mere forskelligartede Ting end ellers, Smaasager, som ikke skulde sælges paa Auktionen – en lille Messing-Napoleon, en Lok af hans Faders Haar i Glas og Ramme, et gammelt Tvebaks-Uhr og meget andet – som han først i sidste Øjeblik havde husket at redde fra deres Klør, der var sat til at bære Salgsgjenstandene ud paa Gaardspladsen.

Han flyttede hyppigere og hyppigere paa sig i denne Rede, efterhaanden som flere af hans kjære Slægtninge kom ind i Stuen, – og sendte dem Blikke, der egentlig hverken var milde eller tillidsfulde. Men – tænkte han – selv om der kunde komme Een maaske ved Auktionen og byde 500 eller 1000 Rdl. over de aftalte 32,500, saa var det vel sagtens ikke værd for de Skillingers Skyld at lægge sig ud med dem allesammen – de Sataner! – Hm, – saa skulde han igjen til at ligge og rakke paa Landevejen med Stude og Heste og Køer, nu paa sine gamle Dage!

»Der kommer mange Folk i Dag, Jerrik!« sagde Poul Vinding i en behagelig konverserende, men derfor netop under disse Omstændigheder upassende, Tone.

»Ja, – tu det er jo heldigt nok. Saa skulde det da være sært, om de var alle af een Slags,« svaredes der.

»Aa, naar de nu var gode allesammen, saa kunde det jo it gjøre noget.«

»Nej, – men det kunde de jo umulig være, naar Du var en af dem, Poul.«

Han sad og skjævede fra den ene til den anden, parat til at give Spydigheder igjen, ihvad der saa blev sagt til ham.

Poul Vinding havde endelig faaet saa mange, saa han var kjed af Legen, og da han nok vidste, man ikke fik noget ud af at gjøre sig fornærmet eller forlange Undskyldninger af Gammel-Erik, gik han 78 ud af Stuen, leende, med Hænderne i Lommen, og skuttende sine Skuldre.

Da han kom ud i Gaarden, saae han, at der nu havde samlet sig svært mange Folk. De allerfleste maatte jo da være Nysgjerrige eller Folk, der var komne for Løvsøreauktionens Skyld.

Men hvad var det! – Der løb jo hans to Brune ude i Gaarden! Hvad Satan i Helvede! – Han tog nogle vældige, og mod Sædvane hurtige, Skridt over til Stalddøren. Straks udenfor den kom Erik Skindtofts Røgter

til Syne.

»Hvad, lader Du Hestene løbe deres Vej, Mads?« spurgte Poul.

»Tu naar Folk kommer herind i Stalden til mig og slaar dem løse, hvad skal A saa gjøre?« svarede Røgteren. »A har endda sagt til ham, te han skulde it lægge sig ud med nogen af den Familie - -«

»Hvem har slaet dem løse?« sagde Poul Vinding og saae sig om i Staldmørket.

»Det har A,« var der en Karl, der svarede; han kom oppe fra de to Baase, hvor Poul Vindings Heste havde staaet, og hvor der nu var anbragt et Par andre.

Poul stirrede arrig paa ham. Karlen havde temmelig stor, kroget Næse, lav, noget skraa Pande, sammengroede, lyse Øjenbryn, stridt Haar. »Hvad er detteher for noget?« sagde Poul.

»Er det Dig, der havde sat dine Heste op, hvor mine stod først?« spurgte Karlen og pegede mod Baasene.

»Skal saaen En sige »Du« til mig!« - Det var ellers meget sjælden, at den gamle Families Medlemmer gjorde Krav paa at blive tiltalte med »De«.

»Du er vel int for pæn til det,« svarede Karlen. »Hvad har Du at gjøre ved mine Heste?«

»A havde jo da givet dem en anden Plads,« sagde Poul, allerede behersket og spøgende. »A havde da it slaet *Dine* Heste løse.«

»Mine Heste skal staa, som A har sat dem,« sagde Karlen og traadte ud i Gaarden, idet han bøjede sig ned og børstede nogle Straa af sine Benklæder med Haanden.

»Naa, naa, - ja, ja,« sagde Poul Vinding, der nu tog imod sine indfangede Heste. - »Hvem er Du ellers, om A maa have Lov til at spørge?«

»A hedder Anders Hjarmsted. A er ovre fra Hanherred.« 79 »Ih see, naa - - Du er Per Hjarmsteds Søn. Du vil kjøbe Bjerregaarden.«

»A vil da byde paa den.«

»Naa, naa, - saa veed En nu allerede, hvad Du er for en Karl.«

»Aa, tu det er vel knap nok.«

Idet Poul Vinding vilde følge ind i Stalden efter sine Heste, kom han til at dreje Ansigtet mod Gaardsleddet: »Naa, der kommer saamænd Kren Faurholt selv. Ja, saa kan Auktionen snart begynde.«

»Skal han raabe Gaarden op?« spurgte Anders.

»Nej, - men han er Konge her i Sognet,« svarede Poul og grinede over hele Ansigtet. Saa gik han ind i Stalden.

Anders Hjarmsted stod og saae efter den nyankomne Befordring, der langsomt krydsede sig frem imellem de mange Vogne, som stod paa Gaardspladsen. Det var en gammel, mørkegrøn Fjervogn, med et meget stort og rummeligt Bagsæde, i hvilket Manden og saa en ung Pige sad.

Der var noget aaben Plads henne ved Stalddøren - det var formodenlig den, Kudsken stiledede hen efter; men da de, for at komme derhen, kørte igjennem en sidste Snævring imellem to Vogne, tog Baghjulet paa Kristen Faurholts Befordring fat, og - som om det havde siddet næsten ganske løst - gaar det pludselig af Navet. Det saae et Øjeblik ud, som om Vognen skulde vælte. Anders Hjarmsted, der stod nærmest, sprang til og lagde venstre Haand støttende mod Bagsædets Rand, - medens han med højre Arm tog imod den unge Pige, som med et forskrækket: »Aa, endda!« havde rejst sig og nu sprang ud af Vognen.

»Hvordan er det, De kører, Faurholt!« raabtes der leende rundtomkring.

»Der har saamænd ingen Møttrik været for Hjulet,« sagde Kristen Faurholt, der ogsaa var sprungen af og stod og saae paa Sagerne, »ha, ha, ha! vi har dæmen kjørt lige hjemme fra Stavn uden Møttrik! - Saa kan man sige, det er helt godt sluppen! Ja, ja, nu skal vi see at faa fat i en Møttrik, til vi skal hjem.«

»Farvel, Fa'er!« sagde den unge Pige.

»Farvel, bitte Gjatrid! - Ja, Du bliver da it forskrækket for saa lidt?«

»Nej.« 80 »Nej, nej - nej, nej! - Klokken seks saa er vi nok færdige her; saa maa Du see, Du kan være her igjen.«

Hun gik. -

Anders stod og betragtede Vognen og Hestene og Kudsken og Manden selv. Hvad skulde det sige, at han var Sognets Konge! Det faldt ham alligevel ikke ind, at det helt kunde være Spøg. Men det var rigtignok en tarvelig Konge af Udvortes. Anders syntes ikke, denne Mands Dragt var meget flottere end hans Faders, og den var berømt for det modsatte.

Men hvor Datteren dog - - havde en behagelig Aande, saa frisk og ligesom fortrolig, - han fornåm den mod sit Ansigt, da han løftede hende ned. - Men hun var rigtignok ogsaa tarvelig klædt. Kaabens Ærmer var for korte, og Haandled og Hænder forfrosne - men saa smaa! - - Den brune Skindbræmme paa Kaaben var ogsaa meget forslidt. - -

Nu kom Fuldmægtigen, med Guldsnor om Kaskjetten, ud fra Stuehuset: »Er Proprietær Faurholt til Stede?« - Han havde Hænderne fulde af Dokumenter, og Faurholt fulgte ind med ham, idet de ivrigt samtalede, og håndterede Papirerne.

Anders gik en Tur udenom Gaarden. - Det var sikkert en rigtig god Gaard efter Egnen. De store tilsaaede og tromlede Banker af Agerjord, som laa rundt om Gaarden, havde en dejlig, lysebrun Farve, og uden om denne Bakkeø, som udgjorde Bjerregaardens Mark, og som ogsaa ejedes helt af Gaarden, med Undtagelse af nogle smaa Husmandslodder, - bredte sig de flade, grønne Enge. Sorrild By ovre paa Forlandet hinsides Fjorden laa saa tydelig og klar i Solskinnet; man kunde skjelne et Kobbekøer, de netop kom trækkende med ad Gaden derovre.

Han gik om paa den anden Side af Bjerregaarden og saae mod Syd. Her trak det mægtige Engdrag sig sammen langt borte, ligesom ind i en Tragt, der paa Siderne og i Bunden omgaves af mørke Lyngbanker. Længst inde i Tragten, lige under Bankerne, var der en hel Del Træer, og han kunde ogsaa skjelne en stor, hvid Bygning imellem Træerne; men han kunde ikke huske Navnet paa Gaarden, skjønt han vist havde faaet det at vide, da han og hans Fader sidst var herovre.

Han spurgte en Mand, der kom gaende forbi.

81

Naa - det var *Stavn!* Der hvor Proprietær Faurholt var fra. - -Det var endda godt, tænkte han, at han ikke var gaaet hen og havde sagt »Du« til Datteren, da han løftede hende ned af Vognen, - det var vist sletikke langt fra, at han kunde have gjort det, for de var jo saa tarvelig klædt. »De kom vel intet noget til Skade?« havde han sagt. Og hun havde svaret: »Nej, it det ringeste. Nu skal De virkeligen have Tak!«

Han vidste saamænd ikke, om hun just var saa kjøn, men det var da saa mærkværdigt, som hendes Ansigt *fortalte*, - ja, hele hendes Væsen fortalte saa meget, - det var ligesom at see ud over en stor, aaben Egn henimod Aften, - det glimtede hist og her derude, Vinduer, eller hvad det var, - men det kom hende ved - - - som om hun var i det altsammen. - -

Han hørte en høj, skarp Stemme inde fra Gaardspladsen, - den lød og lød - ustandseligt. Den læste da vist noget op. Han gik ind i Gaarden. Paa et Bord henne ved Hoveddøren stod ganske rigtig han med Guldsnoren med et Dokument for sig.

»Nu læser Fuldmægtigen Exekutionsakten op, saa kan vi begynde,« sagde en kjøbstadklædt Mand, som Anders var kommen til at staa ved Siden ad. - »De er Liebhaber?«

»Ja, det kunde da nok være.«

»Mit Navn er Sagfører Hansen; jeg møder for Auktionsrekvirenten, Diskontobanken i Fjordby. Ja, med 28,000 - saa er Banken dækket.« Han rakte Anders sit Kort.

Oplæsningen var sluttet. Derefter raabte Fuldmægtigen - Anders syntes aldrig, han havde hørt saa hæsli en Stemme - at intet Overbud maatte være paa mindre end 50 Rdl., samt at, hvis det endelige Bud ikke oversteg 28000, da var det sandsynligt, at Auktionsrekvirenten frafaldt Hammerslag og begjærede sig Ejendommen udlagt som ufyldestgjort Panthaver.

Anders følte sig ubehagelig berørt ved kun halvt at forstaa.

Folk trængte sig nu sammen om Auktionsforvalter-Bordet. Erik Skindtoft var kommen ud i Hoveddøren; han var meget urolig; han tændte idelig sin Pibe, som atter og atter gik ud.

Det gik overraskende hurtigt med at komme op til de 28,000; men saasnart denne Sum var naaet, tog man sig god Tid med at byde.

Straks efterat dette Bud var faldet, saae Anders, at Proprietær Faurholt gik hen til Erik Skindtoft og gav ham smilende Haanden, som om han lykønskede ham. Men Erik saae til den anden Side med optrukken Mund.

Imidlertid var der atter kommen noget mere Fart i Budene. Anders saae, at Erik Skindtoft efterhaanden blev omgivet af en halv Snes Mænd, alle i samme prangeragtige Mundering som Poul Vinding, – der da ogsaa var iblandt dem; – disse Mænd syntes indtrængende at lægge ham noget paa Sinde, medens han paa sin Side tydelig søgte at tilkjendegive, at han betragtede dem som Luft allesammen.

Da man var kommen godt op i det 33te Tusinde, lagde Anders Mærke til, at Herredsfuldmægtigen flere Gange saae sig tilbage mod Døren. Og lige i det Øjeblik, da der blev raabt: 32,500, – saae han, at Proprietær Faurholt greb Erik Skindtofts Haand og kladskede sin ned i den. – Samtidig hørte han Herredsfuldmægtigen allerede raabe sit: »anden!« – han havde slet ikke hørt noget: »første.« – Hvad er detteher for et Hastværk, tænkte Anders og bød som et Lyn: »100 til!« – Men samtidig raabte Erik Skindtoft, aldeles forbitret: »Vil han see, han kan give sig Tid, ham, Manden deroppe paa Stilladset, saaeen til Folk kan faa Stunder at byde! – Tag I jer ivare, A skal Faneme spille jer et Spil allesammen!«

Fuldmægtig Fischer vendte sig sletikke, men et Smil fortrak hans graa, benede Ansigt.

Anders havde i Lommen den skriftlige Fuldmagt fra sin Fader som Kurator; her var det ogsaa angivet, hvor højt han kunde gaa. Han havde nu budt med flere Gange; men det blev stadig ved at stige, dog kun med 50 Rdl. hver Gang. Man var naaet til 33,350. Da tænkte han, om han ikke, ved paa een Gang at lægge en større Sum paa, kunde vinde Hammerslaget.

»34,000!« raabte han.

»34.050!« raabte Kristen Faurholt. Han havde vendt sig helt bort fra Erik Skindtoft, og han var bleven bleg og gravalvorlig; han havde ellers hele Tiden smilet.

»50 til!« sagde Anders.

»40,000!« raabte Faurholt med en Stemme, der stammede af Vrede, »vi skal have en Ende paa detteher!« 83 I det samme udbrød der Latter rundtorn i Forsamlingen. Anders kunde ikke begribe, af hvad Grund; han var selv helt overrasket over den Følelse af dyb, ligesom uoprettelig Skuffelse, der havde grebet ham ved dette sidste Bud, thi nu fik han ikke Bjerregaarden.

»Ha, ha, ha, kunde man it nok vide, der var saaeen noget under det,« hørte han en Mand sige.

Men nu saae han pludselig Erik Skindtofts lille, tætte Skikkelse oppe paa Bordet ved Siden af Herredsfuldmægtigen:

»I skal komme til at fortryde jere Rævestreger!« raabte han. »Eller ogsaa skal I blive til Nar lige med det samme. A skal tvinge Dig og de andre til at tage Gaarden til 40,000, Kren Faurholt, heller ogsaa skal Du gaa fra Dit Bud og fratage Din Ret til den, – og det skal være straks!«

Nu lo alle Mennesker.

»Vil Du tage den til 40,000?« raabte Erik Skindtoft.

»Nej, Gu' vil jeg ikke nej!« sagde Proprietær Faurholt og lo tvungent.

»Saa er Gaarden Din, Anders Hjarmsted, til 34,100!« raabte Erik Skindtoft. –

»Nej, saa skal Auktionen fortsættes,« sagde Herredsfuldmægtigen. »34,100 er budt!«

Fem Minuter efter faldt dog Hammerslaget til denne Pris. Gaarden tilhørte Anders.

Der var bleven en svær Spektakel i Forsamlingen, en Snakken, men især en Latter, som var helt overstadig. Kun naar Folk kom hen i Nærheden af Proprietær Faurholt, bemærkede Anders, blev de alvorlige og saae nogenlunde ærbødige ud.

Anders var forunderlig glad over, at han havde faaet Bjerregaarden. Han kunde egentlig ikke forstaa, hvorfor. Det var da ikke, fordi Folk lod til at være mere retfærdige herovre end paa Nordsiden af Fjorden. Men alt tog sig saa godt ud. Det var næsten, som om der var en Glans ved alting herovre.

Folk tog hurtig bort fra Auktionen. Dels var der jo ikke mere at vente efter; dels havde de fleste vistnok en Følelse af *Familieskandale*, som den gamle Families Medlemmer ønskede at være ene om at komme

igjennem.

Anders skulde dog blive til næste Morgen. – Det varede noget, 84 inden han kom ind i Stuerne; men da var ogsaa Striden i fuld Gang mellem Erik Skindtoft og hans Slægtninge. Anders havde nylig hørt, at der var noget, der hed den gamle Familie; men nu kunde han see, at der var mange flere end Kren Faurholt, Erik Skindtoft og Poul Vinding, der hørte til den.

Da han hørte, hvor hidsig Debatten lød, vilde han trække sig tilbage, men Erik Skindtoft raabte: »Nej, nej – Anders Hjarmsted, bliv Du kuns. Her har Du bedre Adkomst end nogen af de andre. Og A skulde lige have spurgt Dig om en Ting: Du havde Fuldmagt fra Din Fader – -«

»Det veed Du jo nok.«

»Det er saa meget rigtigt. Men nu vilde A spørge Dig, om I ogsaa havde bestemt med hverandre, hvor højt Du maatte gaa paa Auktionen?«

»Ja, – tu det skulde vi da snart nødes til.«

»Hvor meget var saa det?«

Anders tænkte: »Kan de nu ogsaa lave Rævestreger med det? – -A maatte gaa til 35,000,« sagde han.

Erik Skindtoft foer op og slog i Bordet: »Der kan I see, der kan I see, I Sataner! – – Det er Dig, Kresten! Du har berøvet mig for 900 Rdl.!«

»Du har saamænd faaet nok for Din Gaard, bitte Jerrick,« sagde Kren Faurholt, der nu helt havde gjenvundet sin Fatning. »Og der var dæmen ingen og havde budt over 34,000, hvis jeg it havde skubbet til. – De var ogsaa bleven svær i Lyst for den Gaard,« henvendte han sig pludselig til Anders.

Denne følte, at han blev blussende rød. Han anede ikke hvorfor. »Ja, – saamænd,« nøjedes han med at svare.

»Og det blev jo prøvet; Fuldmægtigen bød jo Gaarden op bagefter,« sagde Faurholt til Erik Skindtoft.

»Aa – tu hvem vilde byde efter saanen en Stands?«

»Ja, ja, men saa er der da ingen Ting bleven forsømt i hvert Fald,« sagde Faurholt.

Erik Skindtoft vendte sig mod Anders: »Havde Du bleven ved, hvis den Stands it var kommen?«

»A havde da int buden mig selv over.«

Der blev en dæmpet Fnisen og Latterspruden rundtom i Stuen.

85

Erik Skindtoft saae sig rasende omkring.

»Hør,« sagde Faurholt, »lad os nu it sætte Uenighed imellem Kjøber og Sælger, – de kan have nok og skal enes om endda.«

»Men hvis en anden havde budt, saa var Du gaaet med op lige til de 35,000?« sagde Erik til Anders.

»Det var A vel nok.«

»Der kan Du see, Kren Grisholt!« raabte Erik Skindtoft.

»Jeg kan see saa meget, te Du nu snakker rundenom og siger Dig selv imod, Gammel-Jerrick,« svarede Proprietæren smilende. »Men naar Belzebubs Rige er bleven splidagtig med sig selv – -«

Alle lo frit. Det var en saa grov Fornærmelse fra Erik Skindtofts Side, der her var bleven overhørt med et Smil, saa nu maatte *han* finde sig i adskilligt. – »Grisholt« brugtes virkelig som Øgenavn om Manden fra Stavn.

Midt under Latteren traadte Jomfru Gjatrid ind ad Døren.

»I morer jer nok godt,« sagde hun. »Hvem fik saa Gaarden?«

»Det var tidlig, Du kom tilbage, bitte Gjatrid,« sagde Faurholt. »Havde Herredsfuldmægtigen vidst det, saa var han bleven og kjørt med os. Men jeg sagde, Du skulde først komme Kl. 6.«

»Da var det endda vel, vi slap for ham. – Hvem fik saa Gaarden?«

»Det gjorde han dér,« sagde Erik Skindtoft og lagde Haanden paa Anders's Arm.

»Nej, virkelig!« sagde Jomfru Gjatrid. »Det var Dem, der tog imod mig, da Møtrikken – -«

»Ja.« -

»Naa – lad os saa see at komme af Sted,« sagde Faurholt. – »Og nu, da Deer bleven Nabo til Stavn« – han vendte sig imod Anders med et saare vindende Smil, »saa maa vi jo see at komme godt ud af det med hverandre. De skal da i hvert Fald være velkommen, hvis De vil see op til os.«

Kort efter var alle de Fremmede borte. – -

Da Erik Skindtoft og Anders havde spist til Aften, gik Anders en Vending ud omkring Gaarden forat see paa sin Ejendom. Erik havde ikke Tid at følge med.

Nu var Solen ved at gaa ned, den stod et Par Fingres Bredde fra Synskredsen i Nordvest, lige ind imellem Halderne og Forlandet paa Nordsiden. Akkurat til samme Side, hvor Tanggaarden maatte 86 ligge. Mod den røde Aftenhimmel tegnede Skoven paa Raiderne sin takkede Rand.

Fjorden var ganske spejlblank, og Frøernes Syngen var sammenhængende og ustandselig. Strandfuglenes Skrig og Fløjt lød derimod enkeltvis med temmelig lange Mellemrum. De var vel ved at holde op for i Aften, maaske for i Aar.

Han var ogsaa omme paa Søndersiden af Gaarden, og saae ind over Engene mod Stavn. Alt det derinde laa i Skygge, og de mørke Banker, som omgav det, saae saa truende ud. Lige bagved disse Banker laa Harreby, havde han faaet at vide af Erik Skindtoft; der boede Herredsfuldmægtigen. Han var vist meget i Forbund med Proprietæren paa Stavn. De skulde dér have kjørt hjem sammen! – – Kongen i Sognet! – Ja, Anders vilde nu da ikke være hans Undersaat. – Det var da vist bare Lurendrejeri, naar Faurholt saadan havde bedt ham over til Stavn. Men derfor kunde det jo være meget morsomt at tage derover engang. Der var jo vel ogsaa Sønner. -

Han vendte sig mod Øst og saae Dampskibet »Fylla« arbejde sig opad Fjorden; Skruen hørtes saa tydelig i den stille Aften. Saa drog hans Blik sig atter ind over Engene og standsede ved et Parti af disse, ikke ret langt fra Bjerregaarden, hvor der fandtes en Del Tørvehuller; det saae i det hele moseagtigt ud. – Saavidt han huskede, havde Erik Skindtoft sagt, da han og hans Fader sidst var herovre, at denne Del af Engene var Fællesejendom; at hele Harreby Sogn græssede og gravede Tørv her, eftersom enhver havde Behov. Desmere undrede det ham, at der nu gik en Mand med et Spænd Heste og harvede dernede, og at et betydeligt Stykke – som det syntes af dette Areal – var lagt under Plov.

Da han kom ind i Dagligstuen, gik Erik Skindtoft omkring derinde i sine Underbukser; han var ved at gaa til Ro i den store Alkoveseng, som stod derinde. Klokken var halvni, saa det var helt lyst endnu.

Anders vilde trække sig tilbage, men Erik sagde forekommende, at han kunde godt blive, indtil han var kommen i Seng. Der var en Knap, han først skulde have syet. – Om der var noget, Anders vilde spørge om?

Ja, han vilde da godt have at vide, om det ikke var paa 87 Fællesnosen, den Mand gik og harvede her ned for Gaarden. Og hvem da Manden var, for det kunde vel ikke hænge rigtig sammen.

»Nej, Du maa nok sige det,« sagde Erik Skindtoft; og fik en baade listig og bister Mine paa. »Men tu det er jo ogsaa Manden fra Stavn. Han lader Mosen pløje til sig, – og nu er der ingen længer, som gjør noget imod det.«

»Ja, har han da Brugshævd paa det allerede?« spurgte Anders, hvis Stemme, til hans egen Forundring, lød dirrende, som af Vrede.

»Nej, Gu' har han ikke, nej!« sagde Erik, der nu sad paa Sengekanten og paa Grund af sin Mavesværhed døjede med at faa sine lange Uldhoser af. »Nej, – lige til for fire Aar siden, da hindrede A ham hvert Aar, det A kunde. A satte mine Høveder i hans Korn nogle Dage om Sommeren, og A gravede Tørv lige midt i det, han havde pløjet, – og han turde ingen Ting sige, han vidste jo godt, han ingen Ret havde – aak, han er saa klog som et Menneske! – Men hvert Aar pløjede han ligefuldt og tilsaaede, – og han fik jo ogsaa noget Korn hjem af Mosen, men Ejendomsretten kunde han sgu it faa, for han turde jo it hindre mig i mine Udøvelser, – det sagde Sagfører Hansen i Fjordby til mig: »bliv bare ved med Deres *Udøvelser*, Skindtoft, saa faar Proprietær Faurholt aldrig Hævd paa Jorden!«

Erik Skindtoft havde nu faaet begge Hoserne af og sad og betragtede dem, idet han lo stille: »Du kan tro, A drillede ham et bitte Korn hver Sommer, – men han turde aldrig sige noget til det, han smilede og var lige god til enhver Tid, vi mødtes.«

»Jamen hvad saa nu?« udbrød Anders.

»Ja, nu i de sidste Aar er det jo gaaet saa meget tilbage for mig, og han har da ogsaa hjulpet noget til, – nej, saa kunde A it længer lave saanen nogen Kunster; nu lader A ham pløje, og det gjør de andre ogsaa. De er jo rædde for ham til Hobe.«

»Men Jorden er saa int hans endnu?«

»Nej, nej, den er it. – Naa, Godnat, Anders, – nu skal A sove. Du kan jo nok selv finde op i Gjæstekammeret.«

88

VI

Den 15. Juni holdtes Markedet i Stigum, en halv Mil Syd for Stavn.

Anders og hans Søster Kirstine, der nu var flyttet over til Bjerregaarden som Husholderske for sin Broder, kom kjørende ad Hulvejen, der fører over Lyngbakkerne bag Stavn til Markedet.

Anders havde ikke faaet aflagt noget Besøg der paa Gaarden. Han havde tænkt, det skulde være, naar hans Søster var kommen til ham; men nu havde hun været paa Bjerregaarden i over en Maaned. – Han havde derimod flere Gange været lige paa Nippet til at sende Proprietær Faurholt en skriftlig Krigserklæring i Anledning af den Mosepløjning, – thi den *vilde* han ikke taale! – Først havde han opgivet at tale til Karlen, som gik og pløjede dernede, fordi han syntes, det var bedre at skrive. Men nu havde han saa hellerikke faaet skrevet, og det var vel for detteher Besøgs Skyld, – skjønt, hvad vilde han der paa Besøg efter. – Han kunde da ikke godt komme paa et venskabeligt Besøg og saa give sig til at kives med Proprietæren om den Pløjning ved samme Lejlighed. – Han blev ikke blot vred, naar han nu tænkte paa hele det Væsen, men ogsaa utilfreds med sig selv, ilde tilpas i Hovedet, fordi hans Tanker løb rundt, der var ingen Mening deri, – han baade vilde og vilde ikke –

Han var kommen til at tænke paa det altsammen igjen, nu da de kjørte op forbi Stavn. Og det pinte ham under hele Opkjørslen ad Bjerget. – Usædvanlig pludseligt og vidt udstrakt kom Skuet af Landet hinsides Bakkekammen; – og midt i dette nye Landskab, paa en Hedeflade, der havde grønne Skrænter ned til et mindre Engdrag, – laa Stigum Markeds Teltby.

»Aa, sikke dejlig det seer ud!« sagde Kirstine, – der ellers havde siddet og tiet, lige siden de kjørte fra Bjerregaarden.

Anders svarede ikke, – men Synet af den hvide By, der netop laa 89 i Sol paa denne kolde, klare Junidag, – det spredte Smerten inde i hans Pande, og et Væld af lyse, lystige, fine Tanker overrislede hans Sind. – For det var jo ganske, som man kunde see Markedet hjemme, hvor han havde været hvert Aar som Barn.

Ad tre Veje saae de Folk komme kjørende eller gaaende eller trækkende med Kreaturer til Markedet. De selv indhentede stadig Folk og kjørte dem forbi ad Markedet til. Men det gjorde jo ingen Ting – hellerikke for de Gaaende – for de vidste jo dog, at om en lidt kortere eller længere Tid saa naaede de allesammen derhen. – De kjørte om ved en Mand, som trak med en enlig Ko. Det gik meget langsomt for disse to, thi de var gamle begge. Men det var jo dog en hel Fest for Koen at skulle til Salg paa den Maade, næsten som at blive konfirmeret; og Manden kunde godt forstaa det, thi det var kun een Gang om Aaret, han kom til Stigum Marked. Der var noget sært ved at kjøre forbi to saa lykkelige; det var jo som endnu et Forspring i Lykke. – De kjørte igjennem Engdalen med sin Aa og sin Bro, – og over Randen af Dalen saae de det øverste af Telte, Vogne, Mennesker, Dyr, som bevægede sig mellem hinanden. – Nu var de deroppe og drejede ind paa Markedspladsen. Her myldrede det over Vejen; her løb der mange, som allerede flere Timer havde været i Himmerig, og hvis Glæde vel ikke var bleven mindre, men havde faaet noget husvant, ja, kaadt ved sig. Men de, som lige kjørte ind paa Pladsen, de blev næsten kolde i Kinderne af den nye Lykke. – Anders og Kirstine kjørte frem gjennem Markedstumlen. De skulde om paa Grønningen bagved, hvor Vognene blev sat hen. – De kom dér forbi, hvor Markedsglæden sydede og hvæsedde allerhedest, næsten som Dampen ombord paa »Fylla«, naar man naaede helt hen til selve Maskinrummet med Stempelslaget og de blanke Staalkjedler, dér, hvor det egentlig gik for sig. Her laa fire store Beværtningstelte paa Rad; her gungrede og klingrede Karrusellen rundt; her var et Telt med indespærrede, vilde Dyr; her var Forestillings-Teltet, hvor der stod en Pige og raabte, som var saa lidt klædt paa, saa man fik Solen i Øjnene, naar man saae om efter hende; og

fra alle Sider fraadede og rasede Lirekasserne, saa man sletikke kunde høre, hvad Mennesker sagde. – – Da Anders og Kirstine var kjørte igjennem dette Markedets Centrum, kom de ud i 90 Egne, hvor der var mere stille, men ikke mindre lykkeligt. Her skinnede Solen paa røde og gule Æbler i mægtige Kister, hvis Laag stod vidt opslaaet, og paa blanke Skalotter og Rødløg, der var fæstet som store Perler paa Halmbaand, og her var de røde Kagemænd og -koner, som ikke blev spist paa Markedet, men blev bragt hjem til de tusinde ventende Børn, for hvem de var det eneste Tegn paa, at der virkelig havde været holdt Stigum-Marked. – Og derefter kom det Sted, hvor Heste blev foreviste til Salg og travede, mens Tarmene gylpede i Livet paa dem for hvert dundrende Skridt, de tog, – og hvor Prangere, i Gliskjoler og med bredskyggede Kaskjetter, pralende eller kritiserende, købslaaende eller afslaaende Handel, syntes rent at glæmme, hvilken stor og mærkelig Fest dette Stigum-Sommermarked var. – Saa kom endelig Vognpladsen med sit tørre, korte Græs, der ikke kunde blive længer fra den ene Markedsdag til den anden, trods Pladsens rigelige Bestrøning med Hestegjødning. Der fik Anders Befordringen anbragt, og da det var besørget, glattede Kirstine sit Haar med Hænderne og rettede paa sit sorte Silkehovedklæde, skjønt det ikke kunde sidde bedre, – Anders børstede sig med Haanden, hvor alle Bønderkarle børster sig, enten der er noget at komme efter eller ej: paa Benklæderne nedenfor Knæet, – og saa gik de tilbage til det store, halvt ængstende Folkemylder, forat see, hvad Livet og Dagen vilde bringe dem, – og forat gjøre forskjelligt Indkøb og Handel.

Som de trængte sig frem igjennem Menneskemængden, standsede Anders paa een Gang. Kirstine saae, han blev rød i Hovedet: »Hvad er det, Anders?« spurgte hun.

»Aa, lad os bie lidt,« sagde han.

Noget foran havde han seet Gjatrid Faurholt og saa en ung Karl, der lignede hende meget; det maatte da vist være hendes Broder. Jomfru Gjatrid stod og hilste paa nogle Personer paa saadan en lyksalig og aandsfraværende Maade, omtrent som man i Himmerig kunde tænke sig at hilse paa adskillige Venner og Bekjendte, uden just at bryde sig videre om *dem*, i Sammenligning med den Lykke, at man overhovedet var der.

Anders havde ventet, at de to skulde fortsætte deres Vej tilhøjre; men pludselig gjorde de en Drejning tilvenstre og kom derved et Øjeblik efter til at staa Ansigt til Ansigt med Anders og hans Søster.

91

»Aa, er det Dem, Goddag!« sagde Jomfru Gjatrid. – »Det er den nye Mand paa Bjerregaarden,« tilføjede hun, vendt mod sin Ledsager.

Det var dog forskrækkeligt, som de Børn lignede deres Fader, tænkte Anders. Det var jo egentlig et kjønt, klogt Ansigt, ogsaa Broderen havde.

»Det var morsomt, vi traf sammen her,« sagde denne. »Min Farbro'er Jerrik har fortalt mig om Dem. Ja, Fa'er har jo da ogsaa, og Gjatrid. – Det er vel saa Deres Søster, kan jeg tænke?«

Der præsenteredes og hilstes.

»Maa jeg it byde Dem en Karrusel-Tur?« spurgte Niels Faurholt de to Fremmede. – Han vil gjerne i Lav med os, tænkte Anders. – Ellers var Tilbudet, mellem Bekjendte, den gængse, selskabelige Opmærksomhed paa et Marked.

Da Karrusel-Turen var forbi, – Gjatrid og Anders havde siddet paa et Par Heste, Kirstine og Niels paa et Par Løver, – indbød Anders til en Kop Kaffe. – Endnu var der dog kun vekslet nogle faa Ord; men nu spurgte Niels, om de ikke skulde gaa hen og hvile lidt paa Skrænten ned til Engen, hvad man saa ogsaa gjorde. – Her sad man med en lignende Fornemmelse, som naar man ved et Bal gaar ud under aaben Himmel et Øjeblik for at svale sig. Og Talen faldt lettere under disse foreløbige Forhold.

»De kjender jo vor Præst, Pastor Steffensen?« sagde Niels til Anders.

»Aa nej – -«

»Jo, han har fortalt om Dem og Deres Fader, – han har jo været paa Tanggaard.«

»Naa ja, – A snakkede int med ham. Tu det er da ogsaa mange Aar siden.«

»Der skulde I komme op til Præstegaarden, – det er en skjøn Mand at snakke med,« sagde Niels.

»Aa, ru det kan være, han er ligesaa gal ved*, te der er kommen fremmede Folk til at bo paa Bjerregaarden, som alle I andre – – alle de andre i Sognet.«

* 92

»Nej, han er it,« sagde Niels leende. »De maa hellerit tro, te min Søster og jeg er gale ved det. Det er jo ingen Nytte til, te der er nogle faa i Sognet, som skal have hele Magten. Og saa tilmed, naar de it alletider

bruger den godt.«

Anders undrede sig: om han saadan allerede skulde være anset for en Oprører. Mon det var Erik Skindtoft, der snakkede om ham?

»Ja, hvad, det er vel Deres egen Fader, der har Magten,« plumpede det ud af ham.

»Fa'er er jo en af dem. Men – æh –« Saa brød Niels af: »Nej, men De skulde komme op til Pastor Steffensen. Der kom vi saa tit, mens min ældste Søster var hjemme, – ja, vi kommer der da ogsaa endnu.«

»Er hun kanskee forlovet med Præsten?« spurgte Anders.

»Aa, nej – – det var it saa vel,« sagde Jomfru Gjatrid. »Nej, hun blev gift med Manden paa Østergaard, Løjtnant Fischer.«

»Er det saa en Broder til Herredsfuldmægtigen?« spurgte Anders.

»Ja.«

Der blev en lille Pause.

»Men I skulde ogsaa komme over til Stavn,« sagde Niels.

»Aa ja, gjør det!« sagde Jomfru Gjatrid og lagde sin Haand paa Kirstines Arm.

»Fa'er sagde, han havde indbudt Dem til at komme,« fortsatte Niels.

»Ja, – A har ogsaa været betænkt paa det,« sagde Anders nølende, »men – æh – A er ræd, der kunde komme Uenighed ud af det Besøg, for A skulde have snakket med Deres Fa'er om dét, te han pløjer i Pajmosen. – Det har han jo ingen Ret til – –«

»Aa, nej, det troer jeg it, De skal gjøre,« sagde Niels. »Fa'er han er it til at spørge med, naar der bliver Snak om Pajmosen.«

Anders svarede ikke, men blev ganske ildrød i Hovedet.

»Farbro'er Jerrik han stod ham længe imod; men han kom ogsaa til at betale den Spøg dyrt nok.«

»Ja, – men naarenstid Deres Fa'er kan int taale, te der spørges med ham om Pajmosen, saa skal A nok sige ham det saanen, han kan forstaa, det er Alvor, te han skal holde sig paa sit eget.« Anders begyndte denne Udtalelse meget roligt; men det sidste blev sagt ubehersket stærkt og med dirrende Stemme.

93

Niels tav ganske stille, men saae sletikke vred, snarere ligesom forlegen ud.

»Sikke dejlige Blomster dernede i Engen!« sagde Jomfru Gjatrid til Kirstine. »Skal vi it løbe ned og plukke nogle af dem!« – Hun rejste sig, bøjede sig lidt tilbage og strakte Armene ud til Siden, og løb med denne Holdning ned ad Skrænten. Kirstine fulgte hende, men hun bøjede sig forover og løb noget sidelæns for Stejlhedens Skyld.

Anders skammede sig over sin Heftighed paa Grund af den Maade, hvorpaa de to Søskende tog derimod.

»A maa nok hellere holde mig hjemme paa Bjerregaarden,« sagde han; »for kommer A til Stavn, saa kan A int lade være at snakke om det med Mosen.«

»Jamen saa skal I komme derover, hvordan det saa gaar,« sagde Niels.

Det var da en forunderlig Venlighed og Tillid, det Menneske viste ham, tænkte Anders.

»Aa, men A kommer vist til at trækkes med Deres Fa'er om Mosen, selv om A holder mig hjemme,« sagde han, med en Følelse af, at der ligefrem var en Tvang over ham, – som han gjerne vilde have unddraget sig, hvis det havde været muligt.

»Naar blot De og Fa'er it bliver altfor meget Uvenner, saa – – Min Søster og mig skal I da i hvert Fald it faa til Fjender. – Og det er vist sletit umuligt, te naar nogen blot tog Mod til sig og sagde ham imod lige i hans aabne Øjne, saa var Fa'er it saa vanskelig at komme af Sted med. – Han har jo da egentlig fundet sig pænt nok i det, at De fik Bjerregaarden, da det nu it kunde blive anderledes.«

Anders følte sig meget lykkelig over, at han ikke skulde miste disse to Søskendes Venskab for Mosestridens Skyld, – thi gaa uden om den – i hvert Fald: frafalde sin Ret – det følte han tydelig, han ikke

kunde.

»Aa, skal vi int tage en Karrusel-Tur til?« sagde han med en Stemme, der paa een Gang var bleven helt lystig.

Han raabte til de unge Piger; – de kom lidt efter op ad Skrænten, smykkede paa Hoved og Bryst med hvide og gule Blomster, og med Blomster i Hænderne.

94

De begav sig alle fire hen til Karrusellen og drejede svævende rundt, under Lirekassernes heftige, skingrende Musik, – Anders og Jomfru Gjatrid paa to Svaner, Niels og Kirstine paa to Kameler.

95

VII

Midt ad Grebningen i Stalden paa Bjerregaarden laa der en Fjæl i Stenpikningen, ad hvilken Gjødningstrillebøren kjørtes, naar der blev muget i Stalden. Den fortsatte sig helt hen til Stalddøren mod Gaarden, hvor Møddingen havde sin Plads. – Samme Fjæl var imidlertid, som saa meget andet paa Bjerregaarden, slidt op i Erik Skindtofts Tid, og trængte i høj Grad til at fornyes. Paa flere Steder gik Trillebørens Hjul igjennem Fjælen ned i Stenpikningens Sand. – Anders Hjarmsted havde straks efter sin Ankomst sagt til Snedkeren, at han maatte faa en anden Fjæl lagt der i Stalden; men Snedkeren var en meget optaget Mand – drak desforuden, – saa det saae ikke ud til at skulle ske for det første. – Anders havde da befalet sin Røgterdreng at lægge nogle løse Fjæl paa de Steder, hvor den gamle var i Stykker, – særlig henne ved Døren. Drengen havde dog mere Lyst til at spare sig denne Ulejlighed og derimod kjøre ved Siden af Fjælen, saaat mere og mere af Stenpikningen blev kjørt løs. – Anders havde skjændt paa Drengen derfor; men naar nu Drengen efter Ordre kjørte paa de løse Fjæl, gjorde han det med Harme og med den Tanke, at disse Anstalter med løse Fjæl var et urimeligt Forlangende af hans Husbond. – –

Det var en Løverdag Eftermiddag i Slutningen af Juni. Anders havde talt til Kirstine om nu at gaa over til Stavn. Hun havde megen Lyst, men havde spurgt, om det saa ikke kunde opsættes til en anden Lejlighed med at tale om den dér Mosepløjning; nu var der jo tilmed baade pløjet og saaet for i Aar dernede. – Anders havde ikke svaret noget bestemt. – Nu stod han paa Trappestenen udenfor Døren og ventede paa, at Søsteren skulde blive færdig. Han var selv i sin bedste Puds; hun havde lovet at være færdig med sin Paaklædning om et Øjeblik, – og saa skulde de gaa.

Han holdt meget af at staa her paa Trappestenen, naar han havde noget at spekulere paa, eller for at see paa Gaarden.

Han var selv overmaade kjed af at skulle tale om dette 96 Stridsemne; men han havde paa Fornemmelsen, at han alligevel blev nødt til det, naar han nu kom derover. Hvad skulde man *ikke* bøje sig for, naar man fandt sig i saadant noget; Verden blev jo da helt forfærdelig paa den Maade. – – –

Hvad var det for nogle Stød, det gav – ligesom i Muren – derovre ved Stalddøren? – Dér kom Hjulet og den forreste Del af Trillebøren frem i Døren, – nu forsvandt det igjen, – naa! og dér atter delte Stød, – ja, der røg jo Kalkstøv ned fra Dørkarmen.

»Hans!« raabte Anders Hjarmsted.

Der blev ganske stille derovre.

»Hans, kom herop!«

Nu kom Røgterdrengen frem dernede ved Døren.

»Hvad er det, Du tager Dig for?« raabte Anders. »Vil Du rende Stalden ned med Trillebøren?«

Drengen havde ingen Ting at svare, – blev staaende og drejede paa det ene Ben med Træskosnuden ned i Jorden.

»Kom herop, siger A, Du taabelige Knægt!« raabte Anders forbitret.

Det gik alligevel saa langsomt, saaat Anders maatte den halve Vej ned i Gaarden til Drengen.

»Hvadfor støder Du saadant med Baaren, saa baade den og Muren gaar i Gras!«

»Baaren gled ned af Fjælen, og saa tog den imod Dørkarmen.«

»Ja, saa skulde Du jo sætte den op paa Fjælen igjen. Hvorfor giver Du Dig til at dundre imod Muren med den!«

Drengen tav.

»Hvad? – Kan Du svare, Dit Hoved!« raabte Anders og gav ham en Lusing. »Hvorfor gjorde Du det?«

»A blev gal i Hovedet,« sagde Drengen halvtrodsig, og hele Tyendeloven stod skreven i hans Ansigt.

Han var ganske vist ikke seksten Aar; men Anders følte, at slog han nu løs, blev det til mere end det Tjatteri, som Loven tillod. Samtidig blev han helt underlig betaget af Erindring om sin Fader og sig selv – dengang med Høsehuslaagen.

»Gaa hen og gjør det ordenligt!« sagde han til Drengen, og vendte selv tilbage til Hovedtrappen. – Hvor han forstod sin Fader! Han havde jo haft Ret! Han havde naturligvis ogsaa følt, at saadant 97 noget Galskab og Uvornhed maatte standses straks; for skulde dét taales, saa kunde Verden jo sletikke bestaa. Men dether var ganske vist værre, – for hans Fader havde dog haft Loven paa sin Side, naar han tugtede sin Søn; men Loven holdt jo med den Køter dernede. Kom man til at give ham en blodig Næse, eller sætte ham en blaa Stribe paa Kroppen, saa blev *han* Herren, der kunde straffe sin Husbond. Sikken en Verden! – Man skulde taale alt af slige Tølpere, – de havde Lov at øde Ens Redskaber, Ens Huse, hvadsomhelst, – saa kunde man sige dem op til Flyttedag og betale dem for deres Bedrifter, – det var, hvad Loven hjemlede. – Det var jo klart, hans Fader havde Ret ogsaa dér: det maatte jo være Kjæltringer, de, der gav saadanne Love! – Nej, saa var det som frisk Luft imod Kvælning, at tænke paa den Straf, som hans Fader, ganske privat og paa egen Haand, havde givet Kren Thomsen derhjemme i Kløvermarken. Kunde man have kløet de Satans Lovgivere og Øvrigheder paa samme Maade! – -

Han tog sig til Panden forat besinde sig. Naa ja, – de skulde til Stavn. – Hm. – Nej, han troede ikke, han holdt sig fra at tale om Mosepløjningen. Der skulde han jo endogsaa have Loven paa sin Side.--

Da han havde biet lidt endnu, kom Kirstine ud. -

De var naaet ned over Bjerregaardsmarken og langt ud i Engene, uden at der var talt et Ord.

Pludselig sagde Kirstine: »A tykkes aldrig, A har kjendt saanen nogen skjønne* Mennesker som de to.«

Anders havde nærmest troet, at Kirstine gik og var kjed af eller ærgerlig over hans Tavshed, – nu overraskedes han af det straalende Ansigt, han saae ved Siden af sig, og Stemmen, hvormed disse Ord blev sagt. Der var for ham altid noget rørende ved hans Søsters Glæde, noget, der baade var Smil og Graad, og noget *forundret*, der ogsaa kunde see ud som Skyhed. – Men han kunde ikke komme bort fra sin egen Tankegang og blev ved at tie.

Først nu syntes Søsteren at lægge Mærke til hans Indesluttethed:

* 98 »Der er da int noget i Vejen med Dig, saanen som Du gaar?« spurgte hun.

Saa fortalte han hende Historien med Hans.

»Aa, tu Du er jo akkurat ligesaadan som Fa'er,« sagde hun.

Anders undrede sig over, at det straks skulde falde hende ind. – Mon han da sletikke skulde have arvet noget af deres Moders Væsen? – det havde Kirstine jo saa meget af. – Ja, han havde da arvet hendes Ordens- og Renlighedssans; men det vilde vel blot skaffe ham mere at ærgre sig over, saadanne Sludskehoveder som Folk i Almindelighed var.

Lige før de gik ind paa Gaardspladsen paa Stavn, hviskede Kirstine: »Kan Du int lade det med Pajmosen være til en anden Gang?«

»Det veed A int,« svarede Anders.

Baade de Gamle og Børnene var til Stede, – det vil sige: de af Børnene, som for Tiden havde hjemme paa Stavn: Niels, Gjatrid, en halvvoksen Datter Sara, og de to yngste Drengene. De var netop inde at spise Eftermiddagsmellemmad, da de to Søskende fra Bjerregaarden traadte ind ad Døren.

Gjatrid blev, ved et Tegn af sin Moder, sendt ud efter den foreløbige Velkomstskjænk. – Kirstine syntes,

hun kunde see, at Gjatriid var meget glad over deres Komme, men at hun søgte at dølge det noget overfor Forældrene.

Madam Faurholt mønstrede sine Gjæster med Øjnene, uden at lægge Skjul derpaa, og uden foreløbig at sige noget til dem.

Niels havde rejst sig og gik omkring paa sine Hosesokker henne ved Tobaksbordet i Nærheden af Anders, gjorde sin Pibe i Stand og mumlede – med et Ansigt, der lyste af Velkomstvenlighed – Ting som: »Det var skjønt, I kom,« – og: »Hvordan var I saa tilpas efter Markedsturen?« – »Det var svært, saalænge det trak ud for jer, før I kunde faa jer betænkt at komme,« – og gjorde for hver saadan Udtalelse nogle forlegne og venskabelige Knæk i Knæerne. – –

Men den egentlige, saa at sige officielle, Modtagelses-Passiar 99 førtes imellem Proprietær Faurholt selv og Anders. Kristen Faurholt sad med sit venlige, fornøjede, men rævelune Smil i Sofaen. Han havde hellerikke andet paa Fødderne end Strømper, og de var hullede; af Kravetøjet havde han kun Trekanten for Brystet; Flippen havde han lagt til Side; – men hvilken levende Magt og hvilken naturlig Værdighed udfoldede ikke denne Mand, og hvilken fornøjelig, ligesom kildrende Art af Ærbødighed frembragte han ikke hos sine unge Gjæster.

»De er vel snart i Marken fra Morgen til Aften i denhér Tid?« sagde han til Anders.

»Aa, nu begynder det jo da at linde et Korn igjen, indtil Høet kommer.«

»Ja, ja, – men der var meget forsømt, da De kom. Det var en Praasselmager, Gammel-Jerrik, – det gik jo ogsaa sølle for ham.«

»Jorden er noget forpint.«

»Aa ja, han var en hel Røver. Men det er en svær dygtig Mand, der nu er kommen til Bjerregaarden. Folk veed da snart it, hvormeget Ros de vil lægge paa ham.«

Anders blev rød af Forlegenhed og Glæde.

»Ja, ja, – men det er nu sandt. Og den bitte Jomfru dér, hun faar ogsaa sin Part af Berømmelsen.«

»Aa nej, – det er int sandt,« sagde Kirstine betuttet.

»Jo, jo, det er endda.«

Jomfru Gjatriid kom ind med Anretning paa en Bakke: et Glas Brændevin til Anders, et Glas Kirsebærvin til Kirstine, og nogle smaa, hvide Kringler.

Niels gik i en stille Forundring over sin Faders Venlighed imod de Fremmede. Han maatte jo virkelig have bestemt sig til at alliere sig med Fjenden i Stedet for at bekrige ham.

»Nu vil det jo it vare længe,« begyndte Proprietæren igjen, »saa faar Folk her paa Egnen noget nyt at snakke om: hvordan de skal faa dehér to unge Bjerregaards-Mennesker forlovet.«

»Det bliver der vist ingen Tid til for det første,« sagde Anders.

»Til hvad? Til at snakke?«

»Nej, til at forlove sig.«

»Til begge Dele! – Snakke og saa forlove sig, det er noget, Folk 100 altid kan faa Tid til. – Jo, vi har haft Bud ovre i Hanherred, og veed saa meget, te dér har hverken De heller Deres Søster nogen Kjærest.«

Jomfru Gjatriid tog Kirstine under Armen og trak hende med sig ud af Stuen.-

»Ja, nu nedlægger Du jo da Arbejdet for i Dag, Niels,« sagde Faurholt.

»Ja, det maa jeg vel nok.«

»Aaheja – det var it saa sært. – Faa nu Anders Hjarmsted vist omkring, saaten te han kan blive hjemme her paa Stavn i en Fart. -Jeg skal ind til Sogneraadsregnskabet igjen.«

Kristen Faurholt gik ind i sit Kontor. – Niels og Anders tog deres Kaskjetter og begav sig ud. Over i Ladegaarden, ind i Stalden, hen til Møddingen, om i Overhaven, hen til den nærmeste Pløjemark, – de saae ikke videre paa noget af det, sagde hellerikke ret meget til hinanden, men fandt dog det hele, deres Spadseretur, deres Samtale, saa betydningsfuldt, saa forjættelsesrigt, saa fuldt af Forstaaelse og af

Underforstaaelse, saa de ligefrem maatte undre sig: hvad det dog var, der saa hurtig kunde gjøre dem til Venner.

Niels kom til at spørge Anders, om han nu vilde tale til hans Fader om Pajmosen. Anders svarede, som fuldkommen sandt var, at han vidste det ikke.

»Ja,« sagde Niels, »der er vist ingen, Fa'er vilde have taalt det af, som han har taalt af Dem, saa man kan jo aldrig vide, om han ogsaa vilde give efter i den Sag med Mosen. – Men hvis De kunde lade være med at snakke om det – -, for jeg er jo alligevel bange -«

Anders syntes, det var forunderligt, at Niels sagde dette: »hvis De kunde lade være,« – at han dér kunde forstaa, at der var noget, der ligesom vilde *tvinge* Anders, – for det kunde han i Øjeblikket ikke selv forstaa, – og dog var det saadan.

Der var gaaet Bud op til Pastor Steffensen og hen til Skolelærerens efter deres to Pigebørn, og da alle var komne til Stede – og havde faaet Aftensmad – legede man først Prent og siden Enkeleg ude i Haven. Pastor Steffensen klappede op eller var Enkemand det meste af Tiden. Han var saa nem at vogte sig for paa Grund af hans stadige: »hæ, hæ, hæ,« som han ikke kunde huske at lade være med.

101

– Det hændte en Gang, at Jomfru Gjatrid og Anders kom til at gjæmme sig paa samme Sted. Men det var sletikke godt. De blev blot helt fremmede for hinanden saalænge.

Da Solen var gaaet ned, kaldte Madam Faurholt alle de Unge ind til Rødgrød.

»Var der saa nogen, der lagde Mærke til, hvem de to unge Mennesker fra Bjerregaarden holdt mest sammen med?« spurgte Proprietær Faurholt, da han havde hørt, hvad der var bleven leget. »Ja, for det kan man dømme meget af for Fremtiden.«

»Saa skal man vist snarere see efter, hvem de holder sig mest fra i Legen,« sagde Pastor Steffensen.

»Aa, det er jo it alle, der er saa tilbageholdende af sig som De, Hr. Pastor,« sagde Faurholt.

Præsten sagde ikke stort Resten af Aftenen. –

Anders sad med den Fornemmelse, at han nu blev bunden paa Hænder og Fødder. For hver Gang han saae paa Jomfru Gjatrid, blev denne Følelse stærkere, – og han var flere Gange paa Nippet til at rive sig løs, – bryde ud: at han vilde ikke taale den Mosepløjning.

Kristen Faurholt maatte efterhaanden vende sig fra ham til hans Søster med sin Konversation, thi Anders sank mere og mere hen i Tanker: Det var dog ogsaa mærkeligt, at saadant noget kunde i den Grad beherske ham, – han maatte jo have arvet det efter sin Fader, saa det var maaske en Slags Galskab; men han kunde ikke lade være at tænke paa den Forsmædelse, det var, at han skulde taale sligt af Proprietæren, det tog helt Humøret fra ham i selve dette Øjeblik, – og det nyttede ikke, han fortalte sig selv, at det var jo dog kun en enkelt Ting, – saa kunde han jo staa paa sin Ret ved andre Lejligheder. Nej, denne enkelte Ting blev det hele: naar han gav efter hér, hvorfor skulde han saa vise sig stivere en anden Gang, – og saa var det ikke blot *ham*, der bøjede sig for Uretten, men saa syntes han, Uretfærdigheden triumferede allevegne og altid, – hele Verden blev een Mødding af Uretfærdighed. – –

»Naa – – jeg tænker, det kom af, te Deres Fa'er laa i Processer med saa mange,« hørte han Proprietær Faurholt sige til Kirstine. »Jamen saa er det jo godt, De er kommen herover, for her kan De jo saa faa Veninder nok, naar De bare vil, – her er Gjatrid og Sara 102 og Skolelærerens Pigebørn og mange flere; – og Venner kan De dæmen ogsaa godt faa – begge Drengene her, – Niels han vil saamænd hellerit hade Dem – -«

Der blev en lille Stilhed, maaske en Smule forlegen, men dog sletikke trykkende, efter disse Ord; – alligevel var det for Anders, som om det var den øjeblikkelige Situation, der bragte ham til at sige: »A vilde godt spørge Dem, Faurholt, hvordan det kan være, te De har saaet Byg i Pajmosen, for – æh – den er jo Fællesejendom for hele Harreby – og – æh -«

»Og hvad mere?« spurgte Faurholt.

»Nej, – det er vel nok,« sagde Anders.

»Det er for det, te jeg vil nu helst bruge min Andels-Ret paa den Maade.«

»Jamen det er jo den eneste Maade, De int maa bruge den paa,« svarede Anders og havde en Fornemmelse af at sige noget, der ligesom laa over hans Alder.

»Hvis Pajmosen blev delt ud, saa kunde der jo tilkomme Stavn meget mere end det, jeg har pløjet.«

»Det veed A int, hvad der kunde. Men nu er den jo int delt ud.«

»Ja, ja - men Andels-Retten den kan bruges paa saa mange Maader. Og der er ogsaa noget, der hedder Hævd.«

»Jo, - men De skal have haft det 20 Aar under Ploven for at have Hævdsret til det.«

»Jeg troer, Deres Broder vil lave det saaeen, te De hellingen Veninder faar herovre, bitte Kirstine,« vendte Proprietæren sig til denne og lo. »Ja, ja, - jeg kan jo forstaa, te Gammel-Jerrik har haft fat i Dem og præket Dem en hel Del for; men det skal man nu it tage efter, hvad der kommer fra den Side - -«

»Jo, A har tænkt, A vilde gjøre ligesom han og slaa mine Hoveder løse i Kornet, for te De int tilsidst skal faa Brugshævd over Jorden.«

»Ja, ja, saaeen noget kan jo være helt skjønt at sige. Men De skal it gjøre det. Det Raad vil jeg give Dem. - - Hør Jens, kan Du tage mig min Pibe jeg troer, jeg satte den fra mig derhenne i Krogen.«

Nu gav Proprietæren sig til at tale om helt andre Ting, og da det var aldeles umuligt for Anders at spille med i den Komædie, blev han tavs og faldt hen i Tungsindighed. Nu havde han føjet denne 103 underlige Drift, han ikke selv forstod. Og nu kom saa alt det op i ham, som vilde dadle ham derfor.

Lidt efter sagde han og Kirstine Godnat og gik. Ingen af de Unge fra Stavn fulgte dem paa Vej; og skjønt alle vistnok var klare over Grunden dertil, og man heller ikke tvivlede om den gjensidige Lyst til Følgeskab, - var der dog ingen, som sagde et Ord derom.

Hellerikke de to Søkende talte sammen paa Hjemvejen. Men Kirstine gik med en underlig Fornemmelse overfor Anders: ligesom han kunde være sin egen Fader.

Der tjente paa Stavn en Husmand, som i Almindelighed kaldtes Mads Horsens, - dog ikke, naar man talte til ham selv. Tilnavnet havde han nemlig faaet paa Grund af et femaarigt Ophold i Tugthuset. - Han var uægte Barn, opfødt paa Sognet, og havde i Fuldskab slaaet en Bissekræmmer ihjel. - Han var en ret betroet Mand hos Kristen Faurholt, thi han var mere end nogen af de andre Karle knyttet til Gaarden og sin Husbond, da det var meget tvivlsomt, om han vilde kunne faa Tjeneste andre Steder. Desuden holdt han paa en vis Maade af sin Husbond, fordi denne var klog nok til ikke at ansee Mads som væsenlig forskjellig fra de fleste, der ikke havde slaaet Folk ihjel eller været i Tugthuset. - Og saa syntes Kristen Faurholt nok om at være denne Mands Samvittighed, hvad bekvemt lod sig ordne, eftersom Mads ikke besad nogen saadan af Naturen.

Niels lagde Mærke til, at Mads nogle Gange i den nærmeste Tid efter Anders' og Kirstines Besøg paa Stavn var et langt Stykke henne ad Engvejen mod Bjerregaarden, hvor han intet ordinært Arbejde kunde have at udrette. Da det ligeledes var udelukket, at Mads Horsens gik Spadseretur, kunde det kun være for at udspejle Tilstanden paa Pajmosen, der just fra det Sted, hvor Mads vendte om, særdeles vel lod sig iagttage.

Niels var ogsaa et Par Gange henne paa det samme Udkigspunkt, men der var ingen Kreaturer at see paa Bygstykket. Alligevel kunde Niels, Dag efter Dag, ikke faa sin Fader eller Moder meldt, 104 at han og Gjatrid vilde over til Bjerregaarden forat gjengjælde Besøget; og at gaa uden at sige noget vilde, efter Skik og Orden paa Stavn, være ganske umuligt. - Men en Søndageftermiddag midt i Juli sagde Kristen Faurholt selv til Niels, at han syntes, de to, Gjatrid og Niels, skulde gaa derover, nu, inden Høsten rigtig begyndte.

Niels sagde blot, at det vilde de vist gjerne, men formodentlig har han tillige seet noget forundret paa sin Fader; thi denne fortsatte:

»Aa ja, han er jo saaeen en bitte Korn hvalpet med dethér Gjøen; men han er jo ogsaa helt ung. Naar han kan holde sig fra at bide, saa gjør det saamænd ingen Ting. Og det lader jo til at gaa helt godt med det.« - -

Saa var Niels og Gjatrid paa Bjerregaarden den Søndag Eftermiddag og Aften. De to unge Piger blev dus med hinanden, og de to unge Mænd ligeledes. Men videre kom man dog ikke. De fik ellers uhyre meget snakket, og alt hvad de sagde og gjorde, det gik saa selvfølgelig, ligesom ned ad en grøn Skraaning, det gik saa let og havde dog en mærkelig Tyngde, det havde Vægt, det var saa vigtigt for dem, alt hvad de sagde og gjorde. - - Anders og Kirstine fulgte deres Gjæster hjem over Engene i det dejligste Sommervejr, - det vil sige: de gik frem og tilbage med dem paa Vejen, indtil det var bleven meget seent. Dengang de gik fra Bjerregaarden, da sænkede Solen sig netop under Synskredsen ovre bag Skoven paa Halderne. Og de saae den sommerblege Fjord, og lige ud for Land en Slup, en Hollænder med lang Agterstævn, der var gaaet helt istaa med Storsejlet slæpt hængende ned fra Raaen. - Ind imod Stavn, ind under Bakkerne, laa den milevide Engflade, gyldengrøn, - det var som en stor, flad Skaal med ganske lave Rande. - Det var fuldkommen stille;

Frøerne var holdt op for i Aar, og Søfuglene var alle blevne tavse, – og Mennesker kunde man sletikke høre til. Det var ogsaa for dem, som om der ingen Mennesker fandtes. – – –

Inden de skiltes, fik Niels og Anders aftalt, at de to næste Søndag vilde ud og stange Flynder sammen paa Fjorden. – –

Dét blev ogsaa en mærkelig Dag, med et uafsladeligt Rykind af Oplevelser, skjønt der paa en Maade ingen Ting skete. Indtil de kom ud at fiske, var Niels hele Tiden under Indflydelse af den Omstændighed, at hans Søster ikke var med. Da han gik hjemmefra om 105 Morgenen, havde han ondt af hende, som den gode Broder han var, – men det kunde sletikke lade sig gjøre at faa hende med; saa var det jo blevet et *Besøg*, og det i urigtig Rækkefølge; – nu var det kun en Fisketur. – De havde talt saa meget sammen i den sidste Tid, han og Gjatrid, og havde sagt saa mange Ting, med *det* til Forudsætning, som de ikke nævnte. – Da han nu kom til Bjerregaarden, savnede han hende ligefrem til at udfylde en Plads, ligesom en Tospænderhest savner sin Fælle, naar den skal gaa ene. Han kunde sletikke begaa sig i denne Trekant med de to Søskende.

Men da han og Anders var komne ud paa Grundene i Fjorden og stod i Baaden og stangede, hver med sit Lyster; og da de senere spiste Mellemmad i Baaden, da vældede Oplevelserne frem af Tiden, som nu stod helt stille.

Niels fortalte Anders hele Cecilies Kjærlighedshistorie, og den mandede ud i en Omtale af noget, som egentlig først blev ham selv helt klart, i det Øjeblik han sagde det: at de nu gik og ventede paa og frygtede for, at deres Forældre – eller egentlig deres Moder -skulde forlange af Gjatrid, at hun skulde forlove sig med Fuldmægtigen, Cecilies Svoger.

»Men hvadfor forlanger de saaen noget,« spurgte Anders, »naar de veed, te de Brødre er nogle Skittinger?«

»Ja, – tu der er jo mange Penge, – de gjør det jo nok for det bedste, – saavidt de kan forstaa det.«

»Er Din Fader da fattig selv?«

»Jeg veed snart it, – han har da aldrig rede Penge.«

»Men Du sagde jo, te Dine Forældre holdt saa meget af hverandre, – hvordan kan de saa tvinge Deres Børn til at gifte sig saaen?«

»Nej, det er ogsaa sært. Men Mo'er -jeg tænker, hun mener, te det blev lige galt, hvor de saa kom hen, naar de it kunde være hjemme længer. Det kan godt være, hun sletit vilde bryde sig saa meget om, te hendes Døtre blev altfor stærkt hjemme dér, hvor de kommer hen, for saa havde hun jo it længer Hold paa dem.«

»Jamen saa saaen nogle Horebukke, som de siger dehér Brødre, dehér Fiskere er.«

»Ja, – en Mand som Fa'er, der har saa mange Processer – det har jo meget at sige for ham at staa sig godt med Herredsfuldmægtigen, for han har helt Herredsfogden i sin Lomme.« 106 »Naa, – han fører saa mange Processer, Din Fa'er?«

»Ja, fører – og der er andre, som fører Proces med ham; og det vilde vist blive mange flere, hvis de it vidste, te han var gode Venner med Herredsfuldmægtigen.«

»Saa er Fuldmægtigen ogsaa en Kjæltring?« brusede Anders op.

»Ja, – det veed jeg it, om man kan sige.« – Niels smilede lidt forlegen. »Men jeg vilde nu da meget nødig, Du skulde komme i Proces med Fa'er, for – æh – Du faar Fischer til Dommer. Herredsfogden gjør snart ingen Ting ved det, andet end konstituterer sin Fuldmægtig hver Dag, – saaen troer jeg nok det hedder.«

»A vilde ønske, A int holdt af Din Søster, Niels, for det bliver galt,« – udbrød Anders, dirrende af Harme, – men straks derefter blev han saa overvældet af, at nu *var* det sagt, saa han næsten glemte sin Vrede og følte Undseelse overfor Niels og Angst for, hvad han vilde svare dertil.

Tilmed varede det noget, inden Niels sagde: »Jeg troer ogsaa, Gjatrid holder af Dig. Ja, det troer jeg. – Det vil da sige: jeg veed jo sletingen Ting om det, andet end hvad jeg saaen synes, jeg har kunnet forstaa –«

Det var en udmærket Beskjæftigelse, dette Flynder-Stangeri, til at skjule sin Sindsbevægelse med. Det havde vist egentligt ikke været Mening at fortsætte efter Mellemmaden, men nu tog de begge meget ivrigt fat igen.

»Der er for Resten noget, jeg ogsaa gjerne vilde have spurgt Dig om, Anders, det kan Du vist tænke

hvad er?»

Nej, det kunde Anders ikke. – »Men hvis nu Gjatrid holder af mig, troer Du saa, hun kan staa sine Forældre imod og – sige Nej til ham, – – og det kan jo ogsaa være, te de sletint vil have mig til Svigersøn.«

Niels var bleven saa sær alvorlig og tavs. Anders blev bange, at det var fordi, han ikke turde svare bekræftende paa hans Spørgsmaal om Gjatrid.

»Hvad? – troer Du, hun kan?» gjentog han.

»Hvad siger Du?»

»Om Gjatrid kan – –«

»Naa – joh – – Ja, hun har for Resten aldrig gjort sin Moder imod. Det har ingen af os. – – Kan Du da virkelig it tænke, hvad det var, jeg vilde have spurgt Dig om?»

»Nej – – Men hvis Gjatrid int kan faa lært at gjøre sine Forældre imod, saa kan vi vist heller int leve sammen. For A vil int staa under Din Fa'er.«

Niels syntes næsten ikke at høre efter.

»Er da alle Folk her i Sognet saaen Din Fa'ers Tjenere? Saa han kan gjøre ved dem, hvad han vil?»

»Hvad? – Nej, Poul Vinding er vel it.«

»Jamen de andre, som int hører til Slægten?»

»Aa, ja, de er vel nok.« – –

Efter en lang Tavshed sagde Anders: »A kan nu int ret godt lide Din Fa'er, Niels.«

T Tankeløshed, eller i en vis Irritation over noget ganske andet, sagde Niels: »Det kan vel ogsaa gjøre ham lige meget.«

Dette blev tilfældigvis de sidste Ord, der blev vekslet paa Turen, før de to unge Mennesker sagde hinanden Godnat inde paa Engene. Hver af dem havde nok i sit.

Kirstine gjorde Anders, da han kom tilbage, en Mængde Spørgsmaal om Turen og om Niels, men Anders havde ingen Ting at fortælle.

108

VIII

Det var en Aften ikke længe efter, at Anders kom kjørende til Mølle med et Par Tønder Korn paa en Fjællevogn. Møllen tilhørte Stavn og laa paa Bakkerne ovenfor Gaarden. – Det var egenlig langt at kjøre fra Bjerregaarden, – over Engene var godt en halv Mil, og saa skulde man endda saa højt til Vejrs bagefter. – Han sad og tænkte paa, om det ikke kunde betale sig at bygge en Mølle ude ved Bjerregaarden; saa var man da ikke afhængig med det; og fra Vejrum Sogn, vestenfor Engene, kunde der vist godt blive en Del Søgning til den. – Efterhaanden som han nærmede sig Stavn, og Stuehusets to hvide Længer dukkede frem mellem Træerne, forøgedes hos ham den pinlige Følelse, som han nu havde gaaet med i lang Tid: Følelsen af Underkuethed og Ufrihed. Og han syntes aldrig, denne Følelse havde været ham saa særegen bitter som her, – ikke i Soldatertiden i Aalborg; han syntes hellerikke overfor hans Fader, mens han var hjemme.

Han kjørte ad en Markvej vest for Stavn. Da han var kommen over en Bakkerunding, saae han, ganske nær ved Vejen, alle Folkene fra Stavn i Rugen. – Niels gik med den forreste Lee, der var vist en halv Snes i det hele. – Naa, – og derhenne gik Proprietæren selv og førte Opsigt. – Niels hilste, og Anders hilste igjen, – nu lettede ogsaa Faurholt paa Hatten og raabte noget, som Anders ikke kunde høre, – han kjørte stadig videre i Skridtgang. – Da han var kommen saa langt frem, at han atter følte sig ene, drejede han Ansigtet mod Gaarden. Vestlængen laa med Solen i alle Vinduerne. – Vest for Bygningen er der en Dam eller en lille Sø med lave Brinker, – over Brinken ragede en ung Pigeskikkelse op, belyst af Solen, – medens Dammens Flade laa i Skygge. Man kunde ikke see Fødderne og det nederste af Kjolen, – hun bevægede sig saa

underligt, syntes Anders, hverken gaaende eller løbende, – nu indsaae han, at hun maatte staa paa Toften i en Baad og vugge, og han saae med det samme, at det ingen anden kunde være end Gjatrid, – hun var i en blaa Kjole, 109 der lyste stærkt i Solen. – Hun lagde vist sletikke Mærke til ham, kjendte ham i hvert Fald ikke, – hun maatte jo ogsaa faa Solen i Øjnene ved at see den Vej.

Straks han saae hende, og følte Elskoven flamme heftig op i sit Hjerte, vidste han klart, hvad det var, der gjorde ham hin Ufrihedsfølelse saa pinlig nu, – men samtidig var han ogsaa sikker paa, hvad han vilde gjøre.

Da han kom kjørende samme Vej tilbage fra Møllen et Par Timer senere, var Solen nede, – der stod Eng-Damp mellem Bygningerne dernede og over Dammen, i hvis blanke Flade hele Vestlængen spejlede sig.

Han var saa sikker paa hendes Kjærlighed, som om han allerede havde friet og faaet Ja, – og nu i Morgen skulde Krigen med hendes Fader begynde! – Det var jo dog vanvittigt, at den Kjæltring skulde kunne tvinge alle Mennesker til at holde deres Kreaturer tøjrede i Pajmosen, blot forat han i Fred kunde tage den Jord fra dem, som han aldeles ingen Ret havde til! – Og han var sikker paa Gjatrid, ihvad saa Niels sagde!

Næste Morgen tidlig gik Anders ene ned i Pajmosen forat tage Tøjrene af en Snes Unghøveder, han havde staaende dernede.

Der var allerede et Par Karle henne at grave Tørv i den østlige Del af Mosen, kunde han skimte gennem Morgen-Taagen.

Da han havde taget Tøjret af den første Stud, kom han i Tanker om, at det i Grunden var meget bedre – og meget tydeligere – ligefrem at tøjre Unghøvederne i Byggen. – Det tog lidt længere Tid, men snart havde han dem dog næsten alle anbragt i Kornet, ganske som man tøjrer Kreaturer i en Kløvermark, – omtrent et halvt Tøjrslag inde deri.

Han kom netop trækkende med de to sidste Stude, da han tilfældig fik vendt Ansigtet mod den Kant, hvor Tørvegravene var, – og saae en høj Karl komme gaaende derovre fra hen imod ham.

Han trak videre, men just som han stod og rammede den sidste Tøjrpæl ned i Jorden med Træskoen, hørte han En sige noget 110 borte: »Troer Du it, de Høveder kunde komme for nær til Byggen, saaen som Du sætter dem?«

»Nej, de kan gaa et halvt Tøjrslag ind i den, det er int for meget,« svarede Anders og vendte sig mod den Kommende. – Han vidste ikke af at have seet ham før.

»A troer alligevel, Du gjorde rettere i at flytte dem lige et halvt Tøjrslag tilbage igjen.«

»A troer, det nemmeste var, om Du kunde holde Din Kjæft i selv,« sagde Anders. »For ellers skal A til at lukke den for Dig.«

»Det er min Husbonds Byg, Du har sat Dine Høveder i!« raabte nu Karlen og svingede med Tørvespaden, som han holdt i Haanden.

Anders saae nøje til Karlen, som forat kunne kjende ham igjen, og sagde: »Dengang Din Husbond havde Byggen i Saa-Sækken, da var den hans; men nu er den det int længere.« – Derpaa gik han op ad Bjerregaarden til.

Da han var kommen halvvejs hjem, vendte han sig om, og saae ned mod Kreaturerne. De stod der godt nok. Men Karlen var ikke vendt tilbage til Tørvegraven. Han var allerede ude paa Engvejen over til Stavn.

Dagen derefter saae Anders atter Karlen – Erik Skindtoft havde nu sagt ham, at det var Mads Horsens – ovre i Tørvegraven, da han var nede at flytte Høvederne i Pajmosen. Mads stod en Tid og saae hen imod Anders; men han blev dog, hvor han var. – Saa gik der igjen et Par Dage. Høvederne aad sig længere og længere ind i Byggen. – Anders var i Færd med at kjøre noget Grus paa Vejen mellem Bjerregaardsholmen og »Land« – som alt det paa den anden Side af Engene endnu kaldtes. – Der kom En gaaende ad Vejen indefra; men det var langt borte, og han var ikke let at skjelne mod den fjærne, brogede Baggrund af Eng, Træer, Lyngbakker. Men saa var det alligevel Niels, – og Anders's Hjerte tog til at banke, saasnart han havde gjort Opdagelsen. – Han kjørte ind til det sydligste af sit Vej skifte, forat Niels ikke skulde have nødvendig at fjærne sig ret meget fra Stavns Grund. – Niels talte meget hurtigere, end han plejede, da de endelig mødtes, for han var ikke sikker paa, om de ikke blev iagttagne.

»Mo'er har talt til Gjatrid,« sagde han; »hun sagde ligefrem til hende, at det kunde it blive til noget, det, med hende og Dig. Mo'er havde altid været imod det; men nu troede hun ogsaa sikkert, te Fa'er havde opgivet det.«

»Hvad sagde saa Gjatrid?«

»Ja, hun kunde da ingen Ting svare. Det var ogsaa første Gang, hun saaen fik at vide, te hun holdt af Dig. – Men Mo'er sagde ogsaa til hende, te de havde tiltænkt hende Herredsfuldsmægtigen. Det havde hele Tiden været Mening; det var blot Fa'er, der en bitte Tid i Sommer havde været kjed af det. – »Vil I da ogsaa tvinge mig?« sagde saa Gjatrid. »Tvinge Dig,« sagde Mo'er, »det var vist it godt at komme til at tvinge sine Børn. Men hun gjorde det vel nok, naar hendes Forældre ønskede det.««

Anders stod og tog i Vej gruset paa Vognen med Fingrene, men sagde ingen Ting.

»Kunde vi it træffes en Aften i Præstegaarden, Anders? Naar jeg skrev en Dags Tid i Forvejen. – For -jeg maa have Besked. Og Du vil jo ingen Ting sige mig.«

»Det veed A int. – A kan int forstaa, te Gjatrid int svarer anderledes. – Farvel!«

Dermed kjørte Anders tilbage.

En otte Dages Tid efter kom der Bud med Brev til Anders fra Proprietær Faurholt: om Anders og hans Søster ikke havde Lyst til at komme til Stavn i Morgen til Kaffetid. Der var noget med de Høveder fra Bjerregaarden, der var gaaede i Byggen i Pajmosen, som han troede, de allerbedst kunde snakke sig til Rette om ved en Taar Kaffe. – -

Da Anders og Kirstine stod og hængte deres Tøj fra sig i Forstuen paa Stavn, kom Kristen Faurholt ud fra sit Kontor og hilste paa dem med sit sædvanlige venlige og lune Smil. Han førte dem ind i Dagligstuen, hvor Kaffebordet stod dækket, og hvor Madam Faurholt sad ved Vinduet og syede. Hun sagde lige akkurat Goddag, men lod ellers saa temmelig, som om de Fremmede ikke var tilstede.

Jomfru Gjatrid kom ind med Kaffen, – og gav Virkeligheden og sig selv overfor Kirstine i et hurtigt, varmt Øjekast, da hun hilste; men ellers var hun ogsaa stum og bortvendt. Niels ligesaa.

Kristen Faurholt var da den eneste, der sørgede for Underholdningen, thi fra sine Gjæster fik han hellerikke megen Hjælp. Han talte om Landbrug, Sogneraadforhandlinger og mange andre uvedkommende Ting med en Livlighed og Interesse, saa Anders helt maatte forundre sig.

Saasnart Kaffen var drukken, sagde Faurholt, at nu skulde de Unge gaa ud i Haven sammen og fordrive Tiden, til de skulde spise til Aften. »For det er dog saaen, de helst vil have det. – Men pas nu paa, te I faar noget ud af Besøget, for det er jo muligt, te det er sidste Gang, vi sees paa den Maade. – Ja, ja, – det kommer jo an paa, hvordan vi nu kan faa snakket om Pajmosen i Aften.« – -

Da de fire unge Mennesker – thi Sara og Drengene havde selv den Takt at holde sig tilbage – havde gaaet en lille Tid og spist Stikkelsbær i Tavshed, sagde Niels: »Jeg troer virkelig, de Gamle er uenige om, hvordan det skal være. Hvordan var det, Mo'er hun sad? – Og Fa'er snakkede ene hele Tiden.«

»Aa, det er vist it store Sager, de er uenige om,« sagde Gjatrid. »Fa'er han vilde vist blot have Lov til at prøve – -«

»Aa ja,« udbrød Kirstine: »om int Anders kunde blive tilsinds at holde Fred, naar han først havde faaet talt – - naar vi havde været herude -«

»Nej, det var da it det, jeg mente -« sagde Gjatrid.

Begge de unge Piger fordybede sig ivrig i Plukningen.

»Det kunde jo ogsaa gjøre det samme, hvad de Gamle vilde,« sagde Anders noget efter. »Det behøvede vi jo int at tage efter.«

»Jeg troer da it, Niels kunde komme af Sted med at gjøre sine Forældre imod,« sagde Gjatrid.

»End saa Du selv – De selv?« spurgte Anders. Han vilde vist have sagt mere, men blev standset af den lille Fortalelse.

»Jeg veed it. – Aa, dersom jeg bare vidste, hvordan Mo'er vilde være, hvad hun vilde gjøre, hvis jeg -«
113 »Aa, hun vilde rende og hoppe, vilde hun!« raabte Anders. »Hvad skulde hun gjøre! – Var det mig, A skulde give hende andet at tænke paa!«

»Nej, nej – hun gjør det jo altsammen for det bedste,« sagde Niels. »Der er jo da ingen, der har holdt mere af os, end vore Forældre.«

»Der er hellingen, der gjør os mere Skade end dem,« sagde Anders, »hvis vi da int hindrer dem i det!«

»Jeg synes for Resten godt, at Du og Gjatrid kunde sige Du til hinanden,« sagde Niels til Anders.

»Ja,« sagde han.

»Hvad, Gjatrid?« spurgte hendes Broder.

»Ja, det kan vi jo godt,« svarede hun.

Man plukkede nu Bær i længere Tid. Niels saae flere Gange ligesom spørgende eller opfordrende til Anders, men uden Resultat.

Da sagde Gjatrid til Kirstine: »Jeg synes, Du og Niels skulde ogsaa sige Du til hinanden.«

De to paagjældende stod og plukkede ved samme Busk, – og gav i Selvforglemmelse hinanden Haanden, uden at nogen af dem vidste, hvem der havde taget Initiativet til denne Handling.

Herefter var Situationen bleven saa indholdsrig, og Hjerterne saa fulde, – og de havde dog saa ringe Evne til at give dette Udtryk, naar de ikke maatte kysses og favnes efter deres Hjerters Længsel, – saa de uvilkaarlig trak sig bort fra hinanden; – men da de to unge Piger lidt efter lidt var komne saa langt bort, saa de ikke kunde sees, kastede de sig til hinandens Bryst og græd baade af Glæde og af Ængstelse for Fremtiden. – -

Noget efter blev de alle kaldt ind til The.

Herredsfuldmægtig Fischer sad i Sofaen i Dagligstuen. Han rejste sig og hilste flygtig paa de andre Unge. Jomfru Gjatrid gav han sig derimod ivrig til at underholde med en Beretning om et Besøg paa Østergaard, som han fornylig havde aflagt.

Ved Bordet talte Kristen Faurholt hyppigt og venligt til Anders. Men om lige saa ligegyldige Ting, som i Eftermiddags.

Noget efterat man havde rejst sig fra Bordet, sagde Faurholt: »Ja, Anders Hjarmsted, jeg har faaet Herredsfuldmægtigen herved, 114 fordi vi skulde jo have talt sammen om dethér Pajmose-Væsen, og saa tyktes jeg, te vi kunde maaskee komme hurtigere til et Resultat, naar vi førte vor Samtale i Øvrighedens Nærværelse. Nu vil jeg saa foreslaa, te vi tre gaar ind paa Kontoret, – saa kan vi bedre – - -«

Proprietæren fortsatte, da de var komne derind: »Se, bitte Anders Hjarmsted, det bliver jo noget rent galt noget med det, De saaan har sat Djer Høveder ned i mit Byg. Det er galt, og det kan aldrig blive rigtigt, hvordan det nu siden kan gaa med Sagen.«

»Aa, det er vist rigtigt nok,« sagde Anders. »Bygget er jo int Djert. Kan der rejses Sag om det, saa kan der ligesaa godt rejses Sag imod mig, fordi A sætter mine Høveder oppe paa min egen Kløvermark.«

»Imorgen Formiddag vil der blive nedlagt retsligt Forbud imod Deres Selvtægt,« sagde Herredsfuldmægtigen, – Anders havde halvvejs vendt Ryggen til ham -, »og hvis De er dette Forbud overhørig, vil De ifalde daglige Bøder, der i kort Tid vil kunne stige til flere Hundrede Rigsdaler.«

Anders talte kun til Proprietær Faurholt: »De har int mere Ret til at pløje i Pajmosen, end De har til at pløje i Bjerregaardens Have! – Her kan De see; A har taget mit Udskiftningskort med, her staar det: Pajmosen er fælles Ejendom for alle Parthaverne i samme, og kan ingen enkelt af disse tilegne sig Dele deraf; dog at ingen graver i anden Mands Tørvegrav.«

»Ja, seer De det. Men saa har vel hellingen Lov til at græsse i anden Mands Byg, bitte Anders?«

»Det staar der ingen Ting om.«

»De kan søge Hr. Proprietær Faurholt saavel i Anledning af Forbudet som i Anledning af Mosepløjningen. Men indtil Dom foreligger, har De at rette Dem efter Forbudet,« sagde Fuldmægtigen.

»Saa maa Faurholt hellerint høste sit Byg heller kjøre det hjem, til dét er afgjort,« raabte Anders.

»Jo, det staar ham frit for!« -

Hvor havde hans Fader dog Ret, tænkte Anders, at Verden er en Skarndyngge af Løgn og Uret! -

»Men det var jo meget nemmere,« sagde Faurholt, »hvis De godvillig vilde tage Djere Høveder væk af Bygget; saa sparede vi baade 115 Forbudsforretningen, og De sparede at søge mig. Og saa kunde vi ovenikjøbet blive ved med at være Venner. Det er der vist flere end mig, der ønsker.«

»Nej, det vil A int.«

»Ja, se saa behøver vi it at føre længere Passiar; saa vil De jo have Krig, og saa skal De ogsaa faa den!«

Man rejste sig. Fuldmægtigen bøjede sig frem forat slaa Cigar-Asken af paa Kakkelovnspladen, og stødte under denne Bevægelse temmelig haardt til Anders med sine kantede Skuldre, – uden at gjøre Undskyldning. Og da Anders i dette Øjeblik kun var eet eneste mægtig: at slaa ham ned, slaa ham fordærvet, – maatte han tie stille dertil. –

Havde blot ikke Gjatrid været! – Men nu *kunde* han ikke gaa hjem straks. – De to andre begav sig ind i Dagligstuen. Han blev staaende et Øjeblik ude i Entreen. Lidt efter gik han ud i Gaarden og drev omkring bagved Sydgavlen, hvor man ikke kunde sees fra Vinduerne. Her fandt Niels ham.

»Jeg vidste it, hvor Du blev af. Saa vilde jeg ud at søge efter Dig, skjønt jeg troer it, Fa' saae rigtig mildt til det.«

»Ja, hvis I vil tage efter, hvad jere Forældre seer mildt eller surt til, – saa faar A nu int Gjatrid, og Du faar int Kirstine.«

»Aa, hvis jeg blot var hel sikker paa Kirstine selv,« sagde Niels, »saa -«

»Imorgen kommer Øvrigheden til Bjerregaarden og vil forbyde mig at hindre Din Fader i hans Kjæltringestreger -«

Niels stod og saae meget betænkelig ud, men sagde ingen Ting.-

I det samme hørte de Fuldmægtigens snerrrende Stemme omme fra Gaarden, og umiddelbart derefter kom han, Gjatrid og Kirstine frem omkring Hjørnet af Gavlen.

»Nej, vi skal see at faa Baaden igjennem Kanalen ud i Aaen, – der maa jo være meget Vand efter Regnen,« sagde Fuldmægtigen -vistnok til Gjatrid.

Næsten i det samme stod Kirstine foran Anders og sagde hurtigt og hviskende: »Skal vi int gaa hjem, Anders, skal vi int gaa hjem? Han vil have os ud at sejle med sig.«

Fuldmægtigen og Gjatrid var allerede ved Dammen, hvor 116 Baaden laa. Anders saae de to sejlene derude, – sig selv og Kirstine gaaende langt borte ad Engvejen til Bjerregaarden, – uden at kunne hjælpe, uden at vide, hvad det betød, – hvad det blev til.

Han kunde have skreget, – men sagde roligt og tvært: »Tu Du kan jo godt gaa ud og sejle med Fuldmægtigen. Han gjør vel int noget.«

Hun blev staaende.

»Gaa nu, Kirstine! – ellers naaer Du int at komme med!«

Hun kunde høre paa sin Broders Stemme, at han virkelig ønskede det, og løb ned til Baaden, som Fuldmægtigen allerede var ved at skyde i Vandet. -

»Behøver da ogsaa Gjatrid at gjøre det?«

Niels kunde nok høre, at dette var alt andet end et roligt henkastet Spørgsmaal. Men han kunde blot svare: »Kan Du sletit forstaa det?«

»Nej! – A kan sletint forstaa jer!« -

De saae Baaden ude paa Dammen, og hørte Fuldmægtigen le højt. – Han roede Baaden over imod »Kanalen«, en smal Rende, som sagdes at være noget af en gammel Voldgrav, hvorved Dammen stod i Forbindelse med Stavn-Aa, som løber forbi Gaarden ud i Fjorden.

Anders ærgrede sig over, at Fuldmægtigen skulde see ham staa her og glo, – men han *kunde* ikke tabe dem af Syne.

»Er det ogsaa for int at gjøre sin Moder imod, te Gjatrid gjør det?« spurgte han.

»Jah -«

»Sikke nogle Mennesker I er!«

»Jamen, Anders, Du vil jo hellere opgive Gjatrid, end Du skulde miste den Græsning i Pajmosen.«

Anders kunde ikke svare herpaa. Han maatte indrømme det faktiske, og kunde sletikke begribe det, – og følte, at han paa ingen Maade kunde opgive sin Ret – -

Langt om længe saae de de to unge Piger komme gaaende temmelig hurtigt ad Stien nede fra Kanalen. Det var Kirstine, der havde faaet Turen afbrudt ved at paastaa, at hun nu absolut skulde hjem. Gjatriid kunde saa benytte sig af sin Værtindepligt til at følge hende op. – Fuldmægtigen gav sig god Tid med at fortøje Baaden.

117

Da Gjatriid og Kirstine var komne op til Sydgavlen af Stuehuset,

- hvor de alle fire vidste, at Fuldmægtigen, og maaskee andre ogsaa, kunde iagttage dem – saae de usikkert og flakkende til hinanden, fordi de ydre Forhold passede saa daarligt til det Sind, de var i. Men idet Anders rakte Gjatriid Haanden som til Farvel, sagde han dæmpet og hurtigt: »Gjatriid, holder Du af mig?«

»Ja.«

»Skal vi saa sige det til Dine Forældre?«

»Nej, det kan jeg it. Aa, jeg veed sletit, Anders, om vi nogentider kan faa hinanden.« -

Niels syntes, det var saa sært at fri saadan samtidig med de andre;

- han havde allerede sluppet Kirstines Haand, og de unge Piger var begyndt at gaa igjen, da sagde han: »Kirstine! – vil Du ogsaa – vil Du være *min* Kjæreste?«

»Ja,« – sagde hun, lige idet hun og Gjatriid gik om Hushjørnet, og dermed befandt sig, saa at sige, inde paa Scenen, – det vil sige: paa Gaardspladsen.

Niels stod tilbage, saa lykkelig, og saa flov over sin Kejtethed, saa han sletikke turde see paa Anders. – -

Madam Faurholt var fuldstændig koldt afvisende ved Afskeden. Kristen Faurholt derimod var, som altid, venlig: »Ja, ja, bitte Anders,« sagde han, »saa seer De os i Morgen Formiddag engang, Fuldmægtigen og mig.« – - -

Paa hele Vejen hjem blev der, mellem Anders og hans Søster, kun vekslet to Repliker. Da de havde gaaet omtrent Halvvejen, sagde Kirstine: »Det var jo da det, han spurgte om: om A vilde være hans Kjæreste?«

»Tu, Du sagde jo selv Ja til det,« svarede Anders.

Hellerikke da de var komne hjem, talte de sammen; thi Anders kunde mærke, at hans Søster var lige saa overstrømmende glad, som han selv var tung og forpint i Sindet.

Anders gik ude i Gaarden, da Vognen næste Formiddag kjørte indad Porten. Foruden Fuldmægtigen, som kjørte, og Kristen 118 Faurholt, sad der – bagi – en lang, knoklet Person i blaat Vadmelstøj, hvilende de korslagte Hænder paa en meget svær Egetræs-Stok, – man kunde næsten kalde det en Knippel. Det var Arrestforvareren fra Thinggaarden. Fuldmægtigen tog ham undertiden med til Steder, hvor han ikke var helt sikker paa den Behandling, han vilde faa. Arrestforvarer Nielsen nød omtrent samme Berømmelse paa Egnen som Fuldmægtigen. Hvem der kaldte Fuldmægtigen Sorte-Per, benævnedes altid Nielsen: hans Broder.

Saa snart Vognen holdt stille, raabte Kristen Faurholt: »Goddag, bitte Anders, ja, her har De os saa.« – Han sprang ned af Vognen og rakte Anders Haanden. Denne og Fuldmægtigen saae derimod ikke til hinanden.

»Det er Arrestforvarer Nielsen,« sagde Faurholt. »Vi har taget ham med som Vidne.«

Fuldmægtigen havde taget Forbudsdekretet frem, nu stod han med skrævende Ben, af og til gyngende en Smule til Siderne, og læste det op.

»Hvis De altsaa fortsætter med Græsningen af Deres Kreaturer paa det nævnte Areal i Pajmosen,« fortsatte han efter Læsningen, men uden at see paa Anders, »vil De ifalde Bøder efter den almindelige Takst, og hvis disse ikke er erlagte paa Herredskontoret inden 14 Dage, vil de ikke blive opkrævede, men De vil selv blive afhentet og indsat i Thinggaardens Arresthus.«

Han foldede Papiret sammen og lavede sig til at stige op paa Vognen.

»A skal tage mine Høveder af Bygget for i Aar,« sagde Anders, »hvis saa Faurholt vil forpligte sig til int at kjøre Kornet hjem, men lade Fattiggaarden faa det.«

»Nej, nej, – nej, nej,« sagde Faurholt i sin venligste Tone. »Søg De nu mig, bitte Anders, og see, hvad De kan faa ud af det. Det kan jo være, te De baade kan faa Forbudet hævet, og Erstatning for Bygget og Bøder for Selvtægt fra min Side. Men De skal først have et Retsgrundlag at arbejde paa, bitte Anders, – ja, De skal

først have et Retsgrundlag. Det skal De see, det siger Deres Fa'er ogsaa nok.«

Dermed kjørte Vognen.

119

IX

Anders Hjarmsted gik hele Dagen, efter at Fuldmægtigen og Proprietær Faurholt havde forladt Gaarden, med den Følelse, at nu var noget, som han havde ventet længe, endelig skeet. Men hvad det var, han havde ventet, kunde han ikke blive klar over, for det var da ikke i og for sig dét, at han skulde komme i Strid med Manden paa Stavn om et Stykke Byg i Pajmosen. Han syntes, det var noget, som han havde vidst skulde indtræffe, lige siden han var bleven selvstændig overfor Faderen, og havde taget sin Skjæbne i sin egen Haand.

Han kunde ikke komme i Gang ret med noget Arbejde den Dag, og kunde ikke faa sine Tanker fra Kreaturerne, som paa Trods af Forbudet endnu stod dernede i Mosen. En Tid paa Eftermiddagen var han helt borte i den Tanke: at gjøre akkurat dét, han selv fandt for rigtigt, og saa lade Øvrigheden og Regjeringen og den gamle Familie, kort sagt: hele Mogværket, gjøre ved ham, hvad de vilde: sætte ham i Arrest og udpante ham o.s.v, indtil han maatte finde, at Øjeblikket kunde være der til, at *han* tog sig af *dem*, og gav *dem* efter Fortjeneste.

Men saa kom han til at tænke paa sin Fader. *Han* kunde jo ogsaa nok gaa lige paa sommetider, men i Almindelighed tog han dog Hensyn til alle disseher Love og Forordninger og Kjæltringstreger. – Endnu inden Solnedgang sad Anders i Bjerregaardens Baad og roede over til Forlandet. Derfra gik han hjem til Tanggaarden.

Da han næste Dags Aften vendte hjem, medbragte han tre formentlig gode Raad, som han var fast bestemt paa at følge. For det første: han skulde efterkomme Forbudet ligestraks. Forbud havde Per Hjarmsted stor Respekt for. Han havde en Gang tabt store Penge ved Overhørighed mod et Forbud, og havde derefter vundet selve Sagen, saa det hele kunde have vendt sig udelukkende til hans Fordel, havde han blot ikke dér været for stiv i Begyndelsen. Altsaa: Høvederne af Pajmosen straks! – Dernæst fremlægge Stævning 120 mod Kristen Faurholt, saa snart han kom hjem. – Og endelig: under *ingen* Omstændigheder *appellere* eller klage til Overøvrighed; thi kom man til Amtmand eller Overret, ikke at tale om Højesteret, saa blev man først rigtig snydt. Det kunde jo hellerikke være andet, havde den Gamle sagt, thi naar denne Verden laa i det Onde, saa maatte dens største Magthavere ogsaa nødvendig være de største Kjæltringer. Gamle Amtmand Fibiger i Hjørring havde jo ganske vist været en retfærdig Mand, men han var ogsaa kun Amtmand et halvt Aar. Saa døde han godt nok.

Desuden havde Anders spurgt sin Fader, om han ikke nu kunde have Lyst til at sælge Tanggaarden og flytte over til sin Søn at bo. Den Gamle var med synlig Glæde gaaet ind derpaa. I Løbet af Efteraaret vilde han komme.

Anders gik endnu samme Aften, han var kommen hjem, ned i Pajmosen og tog sine Kreaturer ud af Byggen. Næste Dag fremlagde han Stævning paa Thinggaarden imod Proprietær Faurholt for ulovlig Brug af fælles Jord.

Umiddelbart derefter begjerede og fik Sagfører Bølling, paa Proprietær Faurholts Vegne, en Anstand paa to Maaneder, fra 20. August til 20. Oktober.

Det var mere en Følelse af Verdens Underlighed end af dens Ondskab, der greb Anders, da han erfarede, at denne Anstand var bleven Kristen Faurholt indrømmet. Ligesom et Menneske kan undre sig over den pudseerlige og overraskende Maade, hvorpaa en Sygdom kan behandle ham, idet den tager mangehaande Skikkelser, men dog stadig stiler mod samme Maal, – saaledes følte han sig overrasket ved at see, at Pølsen nu netop skulde skjæres paa *dén* Façon.

Han sendte Bud efter sin Fader. Denne kom og undersøgte Udskiftningsdokumenterne, ikke blot Bjerregaardens, men ogsaa de andre Parthaveres i Pajmosen. Gamle Per Hjarmsted erklærede dem alle for uomtvistelig tydelige; ligesom han af en halv Snes Gaardmænd i Harreby fik samme Erklæring: at Pajmosen var fælles Ejendom og Kristen Faurholts Pløjning ulovlig.

Per Hjarmsted sagde til sin Søn ved Afrejsen, at saasart Anstanden var udløben, og Sagen kommen til

Doms, var den ogsaa vunden med det samme. Og saa skulde han dog see, om han ikke for 121 Fremtiden kunde vænne Fuldmægtig Fischer af med at give den Slags Anstand. Nu flyttede han jo nok snart over i sine Aftægtsstuer paa Bjerregaarden. -

Anders maatte imidlertid i de følgende Uger see paa, at Kristen Faurholt høstede Byggen i Pajmosen og kjørte 14 Læs hjem til Stavn derfra. - For sin egen Overtrædelse af Forbudet maatte Anders erlægge en Bøde paa 50 Rdl.

Forholdet mellem Anders og hans Søster var mindre godt i dette Efteraar. Thi hun gik i en stadig Forundring over sin Ven Niels: at der da virkelig fandtes et Menneske, saa kjærligt, saa ømt og elskeligt som han. Hendes Ansigt havde altid haft dette forundrede Udtryk, som ofte findes hos de smukkeste Vendelbo-Kvinder; men det havde tidligere ligesom gjældt Livet i det hele, - nu gjaldt det kun dette ene. Det var ikke sært, at Niels kunde være indtagen i hende, thi hun var usædvanlig kjøn i denne Tid. Det fjærne i hendes Blik var ligesom kommet nær og var blevet saa levende; hun var som et Eventyr, der vil til at blive Virkelighed, - som en hvid Rose, der rødmer.

Men Anders syntes næsten, det var troløst af hende, at give sit Hjerte saa afgjort hen til Gjatrids Broder, thi han kunde ikke forstaa hverken Niels eller Gjatrind - især nu, da han aldrig var sammen med hende. Han afskyede hendes Forældre - uden mindste Forstaaelse - endda mest hendes Moder. Thi han havde en instinktmæssig Fornemmelse af, at det var hos hende, hele dette Væsen paa Stavn havde sin Rod. - Hvorfor bøjede Gjatrind sig for slige Forældre? Hvorfor løb hun ikke fra Stavn? Hun var jo over atten. De kunde jo løse Kongebrev og give de Gamle paa Stavn en god Dag. - I Stedet for havde man dette Stykke Mandfolk, Niels, rendende herovre nu i Efterhøstens Tid, da Aftnerne var mørke. Han bildte sine Forældre ind, at han blussede for Aal ude paa Fjordgrundene, hvad han dog ogsaa, for et Skins Skyld, gjorde en Del af Natten.

Han maatte naturligvis ogsaa aflægge Beretning om, hvordan det gik med Fuldmægtigen og Gjatrind. Men Anders blev gjerne vred af 122 at høre derpaa, for det var aldrig, som han ønskede det. Hun søgte nok at undgaa Fuldmægtigen, alt hvad hun kunde; men han kom der stadig, og egenlig Uhførlighed turde hun ikke vise ham, saa han dog kunde holde op med sine Tilnærmelser. Og altsammen for denne forbandede Moders Skyld! - Og Niels vilde aldrig ret kraftigt fordømme dette Væsen. Han gik jo ogsaa selv og luskede og krøb i Skjul og turde ikke lade sine Forældre vide, hvem han havde valgt sig til Brud.

Den 10. Oktober var Fuldmægtigen atter, som næsten hver Dag i denne Tid, paa Stavn. Han overraskede Jomfru Gjatrind ene ude i Forstuen, da han kom ind ad Gangdøren. Hun vilde skynde sig ud, men han greb hendes Haand og friede nu med rene Ord. Hun sled sin Haand løs og løb sin Vej, idet hun ligesom tryglende hviskede: »Aa nej, aa nej!«

Han var der hele Eftermiddagen, dog uden at tale mere til hende; men hun frygtede, at han, kort før han gik, havde sagt det hele til hendes Forældre. -

Madam Faurholt var allerede den Dag stærkt lidende af sin sædvanlige Svaghed: Aareknuder i Benene. Om Natten blev det helt galt, og næste Dag laa hun. Ud paa Eftermiddagen var hun dog nogenlunde fri for Smerter, - og nu kom Kristen Faurholt ind i Sovekammeret med et Spil Kort, satte sig paa Kanten af sin Kones Seng og spillede Tomands-Whist med hende, - et Spil, som ingen andre end disse to Mennesker forstod i hele Harreby Sogn. - Herinde i Sovekammeret samledes efterhaanden, som Skik var paa Stavn, Familiens Medlemmer: Døtrene, da de havde Opvaskningen efter Middagen til Ende; Drengene, da de var komne fra Skole; desuden to gamle Kvinder, man stadig havde gaaende paa Stavn til at spinde, strikke, lappe og stoppe; - et Par af de indvendige Piger kom ogsaa derind og sad med deres Haandarbejde. - Sovekammeret var Husets næstrummeligste Stue (efter Salen), siden Børnenes Senge efterhaanden alle var rykkede ud derfra. Og her var afgjort Centrum for Familielivet paa Stavn, ja, man kunde til en vis Grad sige: for 123 hele den »gamle Familie«. Dens Affærer behandledes her med en Aabenhjertighed, der undertiden kunde forvolde, at et Familieanliggende blev til et Sogneanliggende. Men i Almindelighed var de tilstedeværende sig dog deres Ansvar bevidst, ogsaa de gamle Koner og Tjenestepigerne, - og svigtede ikke deres Pligt. - Her fortalte Madam Faurholt Historier fra sine Ungpige dage, især fra den Tid, da hun var Husholderske paa Krastrup. Kristen Faurholt gav ogsaa ofte Historier tilbedste, men de var gjerne fra Nutiden, og gav som oftest Eksempler paa, hvor utilstrækkelig hans Medmenneskers Klogskab var; men de var altid venlige, havde en Glans over sig af hans solvarme, rævelune Smil. - I dette Selskab læste Madam Faurholt ogsaa ofte op, - altid Lejebibliotheks-Romaner, f.Eks. *Galejsslaven Rocambole*, og hun øvede sin egen og Tilhørernes Skarpsindighed ved stadig at føre en nøjeregnende Kontrol med Beretningens Sandsynlighed, - hvis man altsaa tænkte sig, at det hele var foregaaet her i Harreby; ligesom hun holdt deres moralske Sans aarvaagen ved at prise Bogens gode Mennesker og alvorligt dadle Skurkene.

Hvem der passede her paa dette Sted og i dette Selskab, han hørte virkelig med til »den gamle Familie«; hvem der ikke gjorde det, regnedes ikke rigtig med, selv om han var nærpaarørende. Erik Skindtoft havde altid følt sig utilpas i Sovekammeret paa Stavn; hvorimod Poul Vinding her var i sit Es. Han var berømt i Sovekammerselskabet for sine Markedshistorier og for sine Beretninger om den store franske Revolution, hvilken han kjendte igjennem sin gamle, døde Bedstefader, der havde været med i Frankrig i Napoleons Tid.

Han kunde fortælle om Menneskevennen Robespeter, der tilligemed Danmarks Konge Frederik den sjette havde maattet bukke under for den langt snildere Bonaparte, – og meget andet. -

Denne Stue og Livet i den havde en umaadelig Magt over Børnene fra Stavn. Men Gjatrid havde aldrig følt det saadan, som i Eftermiddag. At blive fremmed i den Stue! – ja, hvad havde hun saa tilbage af sig selv? – For nogle Dage siden havde hun været paa Østergaard; da havde Cecilie talt om det samme. Egenlig ikke med Glæde, snarere med en Slags Bitterhed mod den Magt, som deres Moder derigjennem havde faaet over dem. Cecilie havde tilføjet: »Og Mo'er faar det nok, som hun vil have det. Østergaard skal nok 124 blive et Slags Anneks til Stavn, ligesaadan som vor ældste Broders Gaard er det.« – Gjatrid havde saa gjerne villet tale med Cecilie om hendes Mand – og om hans Broder Fuldmægtigen; men hun havde sletikke kunnet komme afsted med det, og Cecilie havde vist ikke villet. Man sagde for Resten, at Løjtnant Fischer allerede var under Tøflen og helt rettede sig efter sin Kone og hendes Slægt. – – Og jo mere Gjatrid følte denne Stues Magt over sig, des mere fremmed og fjærn forekom Anders hende. – -

Da Kristen Faurholt og hans Kone havde spillet en tre-fire Robbere, der altid var forholdsvis kortvarige i Tomands-Whist, hørtes nogen rømme sig i Dagligstuen, til hvilken Døren stod aaben. Fodtrin hørtes ikke. Vedkommende viste sig straks efter paa Dørtærskelen i Hosesokker. Det var Poul Vinding.

»Naa, I er her allesammen. Og Mutter er ogsaa godt nok i Sengen. – Ja, det betyder vel it noget?« sagde han og satte sig paa en Stol, som en af Drengene bød ham.

»Det betyder da altid mere, end naar Du ligger i Sengen, Poul,« sagde Madam Faurholt.

»Det kan A it vide?«

»Inger mener formodentlig,« sagde Kristen Faurholt, »te Du altid kommer Dig af Din Svagthed, naar der er gaaet saa meget som en Dagstid efter det Marked, Du sidst har været til.«

»Det kan jo sommetider hjælpe,« sagde Poul. – »Men hør nu, det er vel it Mening, te vi skal sidde her og gjøre Nar ad hverandre. Lad os hellere høre noget om ham den fremmede Karl, der er kommen til Landet derude paa Bjerregaarden.«

Gjatrid drejede sit Ansigt om mod Vinduet, og sin Stol lidt efter.

»Ja, han har jo søgt mig,« sagde Kristen Faurholt.

»Det er jo saa længe siden. Det *har* vi sgu snakket om.«

»Det er jo saa om at gjøre, te han kunde finde mig. – Men han har vist aldrig hørt om, te man kan gjemme sig bag en Anstand, ogsaa mere end een Gang.«

»He, he, he, – det er sært, han vil lege »Røver«, naar han sletikke kjender Legen. – De siger, han gaar og skjælder Folk ud, fordi de it allesammen forbyder Dig at pløje i Pajmosen, og siger, de er rædde. Han gjør jo Folk gale paa sig.« 125 »Ja, jeg troer nok, der er mere Sind* i den Karl, end det er til Gavn for ham selv,« sagde Madam Faurholt. »Saa meget kunde jeg da skjønne, den allerførste Gang jeg saae ham. – Det var ogsaa Krestens Paafund, te han skulde komme her!«

Kristen Faurholt smilte – og saae hen til Niels, der lige kom ind fra Dagligstuen. Han var hjemme til Mellemmad.

»Nej, det er it af *mine* Folk. Saaen Personer med Nykker i!« sagde Madam Faurholt skarpt.

»Hvad er det, Folk siger,« henkastede Poul Vinding: »te han skal have Gjatrid, og Niels dér skal have Søsteren?«

»Naa, er Folk kommen saa vidt med det,« sagde Madam Faurholt. »Det var it godt, det var sandt. Saa troer jeg nok, te Kresten og jeg gjorde bedst i at flytte et andet Sted hen, det snarest vi kunde.«

»Nej, det kunde jeg jo næsten vide, te det passede it. Ja, saa er det naturligvis ogsaa Løgn,« fortsatte Poul med sit alvorligste Ansigt, »te Karlene her paa Gaarden har truet med at sige op, fordi de fik it andet end Aal til deres Unden** i de sidste Uger.«

»Hvad skulde det være for en Slags Aal?« spurgte Kristen Faurholt.

»Ja, det skulde jo da være af dem, som Niels fanger, naar han er ude paa Fjorden om Natten med Blus.«

»Det er nu it saa meget, jeg fanger, saa Folkene kan have ondt af det,« sagde Niels uden at see op.

»Have ondt af det!« lo Poul Vinding. »Det er it meget, der skal til, forat Folk kan have ondt af det. – Det

maa jo for Resten være en lang Vej for Dig at slæbe Beg og Sager, Du skal blusse med, herhjemme fra Stavn. Men det kan være, at Du kan faa Ild ovre paa Bjerregaarden?»

»Ja, vi kan jo godt snakke om det,« sagde Madam Faurholt, »men spørges skal der it med dethér. For saa meget skal baade Niels og Gjatriid vide, te skeer *dét*, - saa vil der hændes Ting, som de aldrig har kunnet tænke sig til!«

Der blev ganske stille efter disse Ord. De var sagt paa en helt ^{*}_{*} 126 usædvanlig Maade. - Endelig begyndte dog Kristen Faurholt: »Ja, ja, bitte Inger, det er jo it værd at tale saa haardt om det, før der er skeet nogen Ting -«

»Der er da skeet saa meget, te Gjatriid har sagt Nej til den, som baade Du og jeg ønsker hende gift med.«

»Ja, - ønsker hende gift med - -« sagde Kristen Faurholt, - men standsede - - Gjatriid havde rejst sig helt overvældet af Graad, - og løb nu ud af Stuen uden at sige et Ord. - - -

Men om Aftenen gik der Bud op efter Fuldmægtig Fischer, og da blev hun forlovet med ham. -

Det var vel, trods alt, ikke skeet, hvis ikke hendes Fader, uden at hans Kone hørte det, havde hvisket til sin Datter: »Ja, bitte Gjatriid, jeg synes, Du skulde forlove Dig med Fuldmægtigen nu, - bliver det saa for strængt for Dig, saa kan Du jo da gjør'et forbi med ham siden. I skal it blive gift de første to Aar, det vil jeg garantere Dig for.«

Den 20. Oktober begav Anders Hjarmsted sig atter til Thinggaarden forat faa sin Sag optagen til Doms. Men Kristen Faurholts Sagfører, som boede lige ved Siden af Herredskontoret, var ogsaa mødt i Retten og begjerede en Anstand paa tre Maaneder »af samme Aarsag som forhen«. Den blev ham straks bevilget.

Anders blev lige i Øjeblikket mest vred paa sin Fader, og det var heldigt nok, thi ellers var han næppe sluppen ud af Retslokalet uden at have gjort et eller andet, der hellere maatte være ugjort.

Nu gik han lige over og satte sine Heste for Vognen. Men da han straks efter kjørte forbi Sagfører Bøllings Dør, - kunde han ikke lade være at holde Hestene an og gaa ind forat tale med Manden. Bølling kom ud i Forstuen.

»Kan Kristen Faurholt bevise, te han har gjort, hvad han kunde, de sidste to Maaneder, forat skaffe Vidner?« spurgte Anders.

»Behøves ikke.«

»Er der da ingen Bevis bleven ham affordret derfor?«

»Af hvem?« 127 »Vel af Herredsfogden eller Fuldmægtigen?«

Sagføreren rystede utaalmodig paa Hovedet.

»Hvor tit kan Faurholt faa Anstand med sin Sag?«

»Saa tit Herredsfogden eller den konstituerede Fuldmægtig finder det rimeligt.«

»Jamen saa kan man da appellere Sagen, hvis man synes, det bliver for længe ved paa den Maade, - og man ellers har Lyst dertil?«

»Næh!« lo Sagfører Bølling. »De kan, Fanden gale mig, ikke appellere en Sag, før der er falden Dom i den. - Men De kan jo klage til Amtmanden - eller i Aviserne - - - Men, unge Mandjeg synes, det er besynderligt, at De søger Raad hos Deres Modparts Sagfører.«

Anders indsaae dette og blev rød. »Undskyld!« sagde han og gik mod Døren.

»Men De kunde jo bede Fuldmægtig Fischer om at undersøge lidt nærmere, hvordan Proprietæren har benyttet den forrige Anstand. Det vil jeg raade Dem til. Nu er han jo Svigersøn paa Stavn og kommer der ofte.«

»Er han Svigersøn?« udbrød Anders i en temmelig ubehersket Tone, og følte, han blev bleg.

»Ja, forlovet med Datteren.«

Anders saae et sidste Glimt af Sagførerens grinende Ansigt igjennem Døraabningen.

Da Anders kom hjem, spurgte han sin Søster, om hun havde hørt noget til, at Gjatriid skulde være bleven

forlovet med Fuldmægtigen.

Kirstine blev meget rød og sagde, at hun havde faaet Brev fra Niels derom, men hun havde ikke turdet sige ham det.

Anders syntes ikke, at det gjorde ham saa bedrøvet, som han snart vilde have ventet. Men han mærkede med Forundring, at *al Ting* pludselig var bleven ham ligegyldigt. Han havde mærket straks, da han stod paa Vognen igjen, efter at have talt med Bølling, at det var næsten, som om Pajmosesagen sletikke kom ham ved, 128 eller den nye Anstand paa tre Maaneder. Og dog havde han været saa forbitret derover, da han gik fra Thinggaarden, som han sjælden havde været over nogen Ting. Han vilde nu ganske lade det vente med at gjøre noget i den Sag, til hans Fader flyttede herover om en otte Dages Tid. – Men ogsaa Driften af Gaarden var nu bleven ham saa ligegyldig, saa han knap kunde holde sine Tanker derved. – Og saa følte han ofte noget, han mente var Sult, – men det hjalp alligevel ikke for det, naar han spiste; han havde tilmed ingen videre Appetit. Men naar han havde den Fornemmelse, saa var det ganske vist forfærdeligt, – ja, det var næsten uudholdeligt, som han da altid kom til at tænke paa Gjatriid Faurholt. – -

Et Par Dage før Faderens Ankomst var Anders i Fjordby, og da han var inde i en Gjestgivergaard forat faa sig en Gang at drikke, saa han der i Skjænkestuen en usædvanlig Mængde Mennesker samlede. – Der var ogsaa een, der holdt som en Slags Tale til de andre, der var til Stede. – Anders spurgte sig for hos sin Sidemand, og fik at vide, at det var en Mand fra Vendsyssel – det skulde nok være fra Vrejby – som havde i Sinde at stille sig i Harreby Kredsen imod Højremanden Guddik Broholm, en Slægtning af Manden paa Stavn. – Anders anstrængte sig herefter lidt mere forat faa fat i noget af det, Taleren sagde; og skjønt der var meget daarlig Ørenlyd i Stuen, hørte han dog nogle Sætninger, der blev sagt med særlig Vægt: »Hvad det nu i Politiken gjælder om, er ikke at faa den Reform, eller den Lov, eller den Foranstaltning ført igjennem; men hvad vi maa samle vore Kræfter om – det vil jeg idetmindste gjøre – det er dette: at bringe Ret og Retfærdighed til Sejr, og faa Løgnen og Uretten slaaet til Jorden.«

Det virkede paa Anders, som en fuld, klar Harmoni virker paa musikalske Mennesker. Saadan noget havde han før kun hørt sagt med sin Faders mumlende, haarde Stemme, – og her lød det saa frit og frejdigt af fulde Lunger. – Paa een Gang følte han sig atter ivrig optaget af Sagen mod Kristen Faurholt, – og den stod ligesom i Forbindelse med noget større nu. –

Lidt efter var de Fleste gaaet ud af Stuen, og han fandt sig selv siddende ligeoverfor Taleren, der havde taget Plads ved Bordet. Nu spiste Manden Frikadeller med stuede Kartoffler.

Der var ingen, der for Øjeblikket snakkede med ham, saa Anders 129 syntes gjerne, han kunde gjøre ham et enkelt Spørgsmaal: »Hører De til et af dehér Partier paa Rigsdagen?« sagde han.

»Jajeg har jo ikke været Rigsdagsmand endnu,« svarede den Tiltalte, »men – æh – jeg troer, man skal ikke være for rask til at gaa ind i noget Parti. Her er Folk jo hellerikke sikre i Papirerne. Kristen Faurholt har jo haft megen Indflydelse, og det er vel nok en blakket Herre.«

»Kommer De int ud til Harreby Sogn og holder et Møde?« Anders syntes pludselig, han havde faaet en mægtig Forbundsfølge.

»Jeg havde ikke tænkt, at jeg vilde ud i selve Løvens Hule,« sagde den Fremmede. »Men hvis De mener, der kunde komme nogen og høre paa mig, og det ellers kunde hjælpe, saa kunde jeg jo gjerne det. Hvem er De, med Forlov?«

Anders sagde det.

»Naa, De er Ejeren af Bjerregaarden. Ja, ja, det var en anden Sag. – Jeg kan komme i Morgen om fjorten Dage, hvis De har et Sted, hvor Mødet kan holdes.«

»Ja, det kan da blive paa Bjerregaarden, hvis det int kan blive andre Steder. – Ja, min Mo'er hun var ogsaa fra Vrejby – -«

»Naa, var hun det,« sagde den Fremmede og rejste sig. Der var nogen, han vilde tale med.

Gamle Per Hjarmsted opslog nu sin Bopæl i den vestre Ende af Stuehuset paa Bjerregaarden. Forholdet mellem den Gamle og hans Søn var særdeles godt; de havde straks meget at tale sammen om.

Per Hjarmsted formanede fremdeles sin Søn til endelig ikke at appellere; derimod maatte der absolut findes Midler til at fremskynde Sagen; Anders maatte see i det hele at faa nogen Indflydelse paa Egnen og faa Kristen Faurholts Magt svækket. Det kunde maaske være meget godt med denhér Politik. Han syntes for Resten ikke, han havde kjendt nogen Mand i Vrejby, der hed Søren Andersen. – Men først og fremmest skulde han og Anders tage op til Thinggaarden og tale med Herredsfogden, for det var altfor 130 urimelig lang en Anstand, dér var givet; det maatte kunne blive forandret.

De kjørte op til Thinggaarden en af de sidste Dage i Oktober og kom der i Mørkningen. Per Hjarmsted havde tænkt sig, at en privat Samtale vilde være det bedste. – Han gik foran sin Søn ind ad Hoveddøren paa Herredsfogedboligen, bankede et Par Gange paa Døren ligeoverfor i Entréen; men der lød intet: Værsgod! – Saa aabnede han Døren og maatte slaas med et svært Tæppe, der hang indenfor, – men da han havde faaet det til Side, stod han og hans Søn i en stor, halvmørk Stue, hvor der var en Mængde Mennesker inde – ogsaa Damer – og en forunderlig vellugtende Tobaksrøg – næsten som Kongerøgelse. – Lige idet de kom ind, var der en Dame, som begyndte at synge, og hun spillede nok ogsaa med Hænderne; hun skreg tilsidst forfærdeligt, som om det kunde være ilde fat, men baade den Gamle og Anders stod jo da ganske stille og hørte derpaa uden at gjøre noget. – Anders lagde Mærke til, at efterhaanden alle de mange Mennesker, som sad og stod derinde i Salen, vendte deres Ansigter mod ham og hans Fader, og det lod ogsaa til, at de hviskede til hinanden om dem; – men lige idet Damen holdt op med at synge, brød de allesammen ud i en Latter, og det var ikke hende, de lo ad. Der kom en stor, tyk Herre med Cigar i Munden hen og tog Per Hjarmsted i Frakkeopslaget og sagde, idet han blev ved at grine: »Goddag, min bedste Mand! – De kommer ikke just ind ad lukte Døre, De falder heller ikke med Døren ind i Huset – -«

»Jo, jo!« var der nogen, der raabte.

»Men hvordan falder det Dem ind, – ha, ha – eller der falder *mig* noget ind: kan De løse mig en Gaade? kan De besvare mig et Spørgsmaal?«

Nu kunde Anders see, at Manden var fuld.

»Kan De sige mig: hvad vil de to Herrer herinde?«

»Ja, er det mig, De spørger?« sagde Per Hjarmsted.

»Gu' er det Dem, jeg spørger – – er det ikke Deres eget ejendommelige Ansigt jeg staar her og betragter?«

»Vi vil alle see det ejendommelige Ansigt!« var der en Stemme, der raabte. »Lad os faa tændt Lys, Onkel!«

Der blev i det samme revet en Svovlstik, og der blev en vældig Latter.

131

Anders saae i et hastigt Glimt alle disse Mennesker. Der var en Del af de Proprietærer, han havde seet paa Bjerregaarden ved Auktionen, dem, der ikke hørte til den gamle Familie. Og der var de nydeligste Damer. Men paa Overkroppen var de næsten ikke klædt paa. Det saae jo da underligt ud. Og paa Underkroppen havde de nogen Skjorter, der stod saadan ud fra dem, saa der var da ingen frugtsommelig Kone, der var blot halv saa tyk.

Svovlstikken gik ud, og de var næsten i Mørke. Nu hørte Anders sin Fader sige: »Det var om den hér Sag med Pajmosen, te dér har Kren Faurholt jo faaet Anstand igjen nu i tre Maaneder. Det mener Æ er for længe, ogsaa altfor længe.«

Ordet »Pajmosen«, som Per maatte gjentage et Par Gange, blev nu raabt fra alle Sider af leende Herre- og Damestemmer.

De er nok fulde allesammen, tænkte Anders.

»Hør, det er ikke mig, De skal tale med om denne Sag, min gode Mand,« sagde den tykke Herre, »det er min konstituerede Fuldmægtig – -«

»Vil Du virkelig pudse Blodhunden paa ham, Onkel?« var der en af Herrerne, der sagde.

»Vil Du tage Dig iagt, Eugen, for hvad Du siger!« truede den tykke Herre.

»Hvor er Blodhunden?« – »Aa, lad os faa Blodhunden at see!« blev der raabt rundt omkring fra, og Latteren blev helt overstadig. – Anders fik et flygtigt men stærkt Indtryk af Lag over Lag, Høg over Høg. Saadan talte de om Fuldmægtigen her.

Et Øjeblik efter kom Fuldmægtig Fischer ind ad Døren. – Der maatte jo være gaaet Bud efter ham. – Han bukkede for Selskabet.

»Ja, det er disse to Mænd, som jeg vilde bede Dem tage Dem af, kjære Hr. Fischer,« sagde Herredsfogden i en yderst høflig Tone, – næsten bedende eller indsmigrende.

Fuldmægtig Fischer aabnede Døren til Gangen: »Vil De komme herud!« sagde han til Anders og hans Fader. – Det tog lidt Tid, inden Per Hjarmsted kunde faa sig drejet. – Fuldmægtigen skjød da efter paa dem

med Hænderne og trængte dem ud i Entreen, og lukkede Døren efter sig og dem. Anders mindedes hans kantede Skuldre derinde i Dagligstuen paa Stavn.

132

»Hvad vil De her paa denne Tid af Dagen?« sagde Fuldmægtigen til Per Hjarmsted. Han saae sletikke til Anders.

»Det er den Anstand med Pajmosen, – det er for lang en Anstand, Kren Faurholt har faaet – –«

»Det er ikke Dem, der skal bestemme den Ting. – Farvel!« sagde Fuldmægtigen og syntes atter at ville bruge Hænderne forat faa de Fremmede ud ad Gangdøren.

»Æ har nu faaet een Herredsfoged til at bukke sig for mig,« sagde Per Hjarmsted, »Æ tænker nok, Æ skulde ogsaa faa ham herovre til det.«

»En Herredsfoged? – saa! – hvem var det?«

»Det var Kammerjunker Bilrott derovre paa Nørsiden.«

»Saah – var det Dem – med – æh – Træskoene?«

»Ja, ja, det var endda.«

»Anstanden varer til 20. Januar,« sagde Fuldmægtigen, »det kan ikke forandres. Men der vil da hellerikke være yderligere Grund til at forlænge den, – da vil altsaa Sagen blive optagen til Doms. – Farvel!« – -

Anders var i Virkeligheden kjed af det hele, da de kjørte hjem. Han var ikke engang videre vred. Han lod sit Sind flyde paa disse interessante Vragstumper af Billeder og Indtryk inde fra Selskabssalen hos Herredsfogdens.

Søren Andersens politiske Møde blev holdt paa Bjerregaardens Gaardsplads, da det var kjønt, stille Efteraarsvejr. – Der var mødt mange, ogsaa Højremænd. Thi det var første Gang efter Grundlovens Givelse, at der blev holdt politisk Møde i Harreby Sogn. Saa det var en hel Begivenhed.

Søren Andersen vilde helst tale tilsidst, og den Mand af Højre, som i disse Egne plejede at tale i paakommende Tilfælde, maatte da frem straks. Det kunde jo ogsaa være ret rimeligt, da Kredsen endnu var Højre. Han hørte ikke til den gamle Familie. Kren Faurholt sagde altid, at han ikke vilde gjøre sig til Nar ved at staa og holde 133 Taler, og hans Slægtninge mente nok det samme; selv Kredens Rigsdagsmand talte næsten aldrig. Idag var han sletikke til Stede. – Taleren her var hellerikke af de andre Proprietærers Kreds; de holdt aldrig Taler i ædru Tilstand. Manden var Brandinspektør og Lotterikollektør, – havde i en tidligere Tilværelse været Godsforvalter. Han havde stridt, tottet, rødligt Skjæg, der groede ham langt ned paa Halsen. Overskjægget var mørkebrunt i Spidserne af Tobak og Toddyafsugning, Kinderne var indfaldent posedede, Øjenlaagene gik med en dyb Fold ind under Pandebenets nedre Rand. –

Ved denne Lejlighed vilde han ganske særlig betone, at det var Retfærdighedens Sag, hans Parti kjæmpede for. Heraf fulgte med Nødvendighed, at Partiets Fjende var Uretten. Det var altsaa mod Uretten, man maatte vende sine Vaaben.

Anders ærgrede sig over, at der var *noget* i denne Tankegang, hvis Korrekthed han maatte indrømme; thi han var ellers ganske betaget af her første Gang at opleve, at et Menneske lavede en hel Tale af Løgn, – ikke smuttede om et Hjørne med en Løgn, men stod helt aabenlyst og unødt og raabte Løggen ud over en hel Forsamling.

Der var endnu et Par Mænd, der havde Ordet for korte Bemærkninger. Saa kom Søren Andersen. Han havde, siden han talte med Anders Hjarmsted i Fjordby, været meget omkring paa Egnen, og han var bleven klar over, at skulde han som Venstremand opnaa noget her i Kredsen, saa maatte han bekjende bestemt Kulør og holde paa det forenede Venstre. Han talte nu om dette store, nydannede Rigsdagsparti, hvis eneste Formaal var dette, at føre Retfærdigheden til Sejr og bekjæmpe Uretten, ihvor den saa fandtes. – Der blev Uro i Forsamlingen under hans Tale, idet Højremændene raabte, at dette var et Slag i Ansigtet paa den foregaaende Taler. En Proprietær udbragte et Leve for Retfærdigheden, men dér raabte hele Forsamlingen med.

Anders var helt fortunlet. Saadant noget havde han aldrig tænkt sig Muligheden af. Han kunde, efter sin Opdragelse, jo ikke være i Tvivl om, at næsten alle de tilstedeværende Mennesker var Kjæltringer, men han havde dog aldrig oplevet den Frækhed, at Kjæltringerne ligefrem havde lovprist Retfærdigheden, – han følte sig overbevist om, at end ikke Kren Faurholt vilde gjøre noget saadant, 134 naar han var hjemme paa Stavn. Han kunde nu da ogsaa see, at der var en hel Del af disse Mennesker, der ligesom generede sig ved at raabe.

Anders havde under Talen staaet henne ved Brønden i Gaarden og lyttet. En hel Del andre Mænd stod ogsaa og lænede sig til Brøndkarmen, deriblandt Poul Vinding. Allerede under Talens Slutning var man her begyndt at diskutere temmelig højt indbyrdes; nu da Talen holdt op, brød det løs med fuld Kraft. – Anders raabte: »Da A talte med ham sidst i Fjordby, da sagde han, te han vilde ingen Parti høre til, – og det kunde man da forstaa, naar han vilde kjæmpe mod Uretten. Men nu vil han høre til et Parti, hvor de er over et halvt Hundrede i Forvejen, som der kanksesig har været mange, mange Tusinde til at vælge – – det bliver vist en varm Retfærdighed, de laver!« -

»Hvadfor skulde det it kunne blive godt nok, Anders,« var der en lille belæst Skomager, der sagde: »selv om der var tusinde Kjæltringer til at vælge, saa vilde de jo alligevel staa sig allesammen ved at vælge en skikkelig Mand. Det er det, der er Grunden til Parlamentarismen.«

Anders svarede ikke, hørte vist ikke heller. Han følte sig i alle Maader skuffet af Søren Andersen. Han havde nu ogsaa faaet at vide, at Andersen sletikke var født eller længere boede i Vrejby. Han havde blot været Gaardbestyrer der en kort Tid for et Par Aar siden.

Der var en ældre Gaardmand, der nylig var bleven ivrig Venstremænd, men fra tidligere Tid var indremissionsk paavirket; han sagde: »Naar de er bleven Rigsdagsmænd, saa hører de til Øvrigheden, og vi skal være Øvrigheden underdanig; vi skal stole paa Øvrigheden.«

»Det veed A int,« sagde Anders med stor Heftighed, »hvis Øvrigheden int bestod af ene Kjæltringer, saa vilde Verden da vist see meget anderledes ud, end den gjør.«

»Ha, ha, ha,« lo Poul Vinding – og adskillige andre, »A troer, Fanden gale mig, Madammen paa Stavn faar Ret: hun sagde, te der var mere Sind i den Fyr, end han kunde slippe vel igjennem med!«

»Naar vi ingen Tillid kan have til Øvrigheden, hvordan kan vi saa nogensinde føre en Proces?« spurgte Gaardmanden.

»Aa jo, – naar man selv kan passe paa Øvrigheden.« 135 Folk lo.

»Hvordan vil Du saa passe paa Fuldmægtig Fischer?« spurgte Poul Vinding.

Anders svarede ikke.

»Ja, – og hvad saa Overret og Højesteret og Amtmanden og Ministrene, dem kan Du da hellerit passe paa,« vedblev Gaardmanden.

»Dem faar man jo hellerint at gjøre med, naar man int appellerer,« sagde Anders.

»Vil Du da aldrig appellere Dine Sager?« spurgte Gaardmanden.

»Nej! – det var da det sidste, der kunde falde mig ind!« svarede Anders, men kom i det samme til at see paa Poul Vindings Ansigt, og fortrød, at han havde sagt det. Han gik straks efter ud af Kredsen ved Brønden.

Søren Andersen havde efter Mødet ikke megen Fornøjelse af sin Vært. Det var tydeligt, at al dennes Tillid og Interesse var som blæst bort. – Det varede da hellerikke længe, inden Søren Andersen bad om at blive kjørt til Fjordby.

X

Der gik nogle Dage efter dette politiske Møde, som Anders syntes var de bedrøveligste, han nogensinde havde oplevet. Denne Ligegyldighed, der var kommen over ham, lige da han havde hørt om Gjatrids Forlovelse, vendte nu tilbage, men i meget forstærket Grad. Han tænkte flere Gange, at den eneste Grund til, at han levede videre, var da sikkert den, at han ikke kunde komme af med Livet uden at begaa Selvmord. – Nu var Forsøget paa at faa Anstanden forkastet indstillet og ingen Ende at see paa dén Sag; dette politiske Væsen havde han opgivet som idel Gøgl og Humbug, – og saa led han af denne besynderlige Sult-Fornemmelse, som Føde ikke hjalp for, og han plagedes af Tanker om Gjatrid i den Grad, at hun sjælden var ude af hans Sind.

Siden Forlovelsen havde han sletikke seet hende. I Kirken havde de ofte tidligere faaet et Glimt af hinanden, men der var hun ikke kommen i de sidste Uger. – En Søndag Morgen hen i November, da Kirstine og Anders gik til Kirke, begyndte hun at fortælle om Gjatrid og sagde, at Niels var bange for, hans Søster skulde sørge sig en Sygdom til, hun saae ringere ud for hver Dag, der gik. – Anders sagde ingen Ting, men det gjorde dog saa godt at høre det og at føle Medlidenhed med hende.

I Kirken saae han hende, som sædvanlig, ikke. – Han blev ærgerlig paa Pastor Steffensen for hans Prædiken. Han havde ikke blot den Fornemmelse, som han mange Gange i Sommer havde haft, at Prædikenen var møntet paa ham og Gjatrid; men han var helt uenig med Indholdet af den. – Præsten sagde, at vi Mennesker skal lade os nøje med det Evige, naar ikke det Timelige kommer helt af sig selv som en Gave, vi ikke gjør andre fattige ved at modtage. Det Evige var vor eneste sande Ejendom, for hvilken vi havde Lov at arbejde, dog ikke blot det Evige hinsides, men ogsaa det Evige her paa Jorden: Livet i Troen og i Kjærligheden. Hvor den jordiske 137 Kjærlighed, som to Mennesker kunde føle for hinanden, vilde kræve Ofre af andre eller volde andre Vanskelighed eller Sorg, der skulde de to lade sig nøje med den evige Kjærlighed, som de maaske ogsaa kunde føle for hinanden; og dette var i Grunden det lykkeligste for dem begge, for dem selv.

Ja vist, tænkte Anders, det var en rar Lykke, der var bleven Cecilie til Del, og som nu maaskee ogsaa – – Men den Tanke vilde han ikke tænke til Ende. – Uvilkaarlig saae han sig om, og fik da Øje paa Gjatrid i en Stol, hvor hun aldrig plejede at sidde. Hun saae over paa ham, men tog straks Øjnene til sig. Hendes Moder sad i en Stol tæt ved.

Anders følte sig gennemstrømmet af dyb, varm Glæde. Han følte sig vis paa hendes Kjærlighed og paa, at hun aldrig tog nogen anden end ham. Han blev ved at see paa hende, han havde aldrig troet, hun var saa dejlig.

Hun og nogle andre fra Stavn gik straks efter Prædikenen; Anders og Kirstine vilde blive til Slutningen. – Anders sad og fik sit Mod tilbage, – men hans Tanker gik ganske vist paa lange Rejser udenom Øvrigheden og dens lovmæssige Krogveje: han tænkte paa, hvor skjønt det vilde være, at øve Retfærdighed paa første Haand og paa egen Haand.

Mens de sang Salmen efter Prædikenen, var det begyndt at regne, og Anders mærkede, at der faldt nogle Draaber fra Loftet ned paa ham. Da han saae sig om, bemærkede han, at det samme var Tilfældet mange Steder i Kirken. Hans Sidemand bøjede sig hen til ham og sagde: »Det er det ny Tag, som Kren Faurholt har lagt paa Kirken; det er utæt.«

Regnen vedblev under Resten af Gudstjenesten og var i højeste Grad generende.

Da man var ved at gaa ud, sagde Anders det til Degnen, – en gammel, noget forfalden Mand. Men han henviste blot til Præsten.

Anders talte da til Præsten, som nu kom ned fra Koret.

»Ja, det er noget galt noget – hæ, hæ, hæ,« sagde denne, »det kan jo næsten it blive ved at gaa.«

»Nej, det maa da ogsaa rettes lige straks,« sagde Anders. – –

Næste Søndag var det Tørvejr; saa man kunde ikke mærke 138 noget. – Om Eftermiddagen gik Anders ned i Præstegaarden forat spørge Præsten, om der i Ugens Løb var gjort noget ved Kirketaget.

»Det tænker jeg snart it der er,« sagde Præsten og gjorde sit sædvanlige Kast med Hovedet, idet han stak Hagen frem.

Om det da ikke var bleven sagt til Kristen Faurholt.

»Nej, – det var vel nok nærmest mig til at – – nej, det er der vist ingen, der har sagt.«

Anders tav forundret, men Blodet skjød ham op i Tindingerne.

»Ja, det er jo en Mislighed med det Kirketag, hæ, hæ, hæ. Vi kommer jo da til at have noget gjort ved det.«

»Aa, tu det kan vel heller sletint hjælpe, at tale til *ham* derom.«

»Nej, – det kan saamænd godt være, vi faar ham it til det, hæ, hæ, hæ. Men,« tilføjede Præsten i en fortrøstningsfuld Tone, »nu kan vi jo da prøve ad.«

»Det er vel Provsten, der skal tvinge ham?«

»Jo, – men det tænker jeg snart it Provsten han nænner til. Der er jo Forbindelser, – der er jo Forbindelser dér –«

»Er han og Kren Faurholt i Familie?«

»Nej – æh – det er jo Fuldmægtigen og Herredsfogeden, og Herredsfogeden og Provsten, det er jo – – Provsten vil jo nødig volde Herredsfogeden Ufred med Fuldmægtigen – – Jeg tænker snart, det rareste var, om vi sagde det til Niels, – det kunde godt være, Niels han kunde faa en Mand derop paa Taget med noget Kalk og saa en Murskee –«

»A mener nu, det skal siges til Provsten; og hvis De int vil gjøre det, saa skal A.«

»Jo, aa, jo, – vi kan jo godt tale med ham om det – – Jeg synes for Resten, det var skjønt, om De og Niels Faurholt og – – ja, De og Niels kunde mødes her i Præstegaarden. Kunde De ikke komme herop næste Søndag. Saa faar De ogsaa at høre, hvad det er bleven til med Kirketaget.«

I dette Øjeblik blev Døren til Studerekamret lukket op – eller rettere revet op – og Husholdersken, Madam Balling, stak Hovedet ind i Stuen: »Værsgod, Pastor Steffensen!« – Hun havde næppe slaaet Døren i, før hun atter aabnede den og sagde: »Maden staar paa 139 Bordet. Værsgod, Pastor Steffensen! Nu maa De skynde Dem at komme!«

»Det er Anders Hjarmsted fra Bjerregaarden,« præsenterede Præsten. – Det gjorde intet Indtryk paa hans Husholderske.

»Ja, Farvel,« sagde Anders. »Saa kan det jo godt være, te A kommer paa Søndag. Men saa skulde Kirketaget helst være godt paa Vej til at være repareret, for – æh – De vil selv blive kjed af det, hvis det ikke er.«

»Ja, ja – men nu skal vi nok see – – Og hør, tag saa Deres Søster med!«

»Tak!«

»Skal her komme Folk i Besøgelse paa Søndag?« spurgte Madam Balling ivrig. Anders standsede ved Døren.

»Det er blot Niels Faurholt og de to Søskende fra Bjerregaarden, jeg vil have herop,« sagde Præsten.

»Naa! – ja, De styrter da Dem selv i Ulykke!«

»Nej, nej, bitte Madam Balling, det gjørjeg vel da ikke.«

»Kren Faurholt og hans Kone vil da gjøre Dem al den Skade, de kan, for det, – det kan De da være vis paa. – Jomfru Gjatrid skal vel ogsaa med?«

»Det veed jeg ikke, Madam Balling – –«

»De skulde ikke helt ødelægge vores Stilling her i Præstegaarden – men det bryder De Dem jo aldrig om – –«

Anders gav Præsten Haanden og gik. – Niels havde fortalt ham, at Madam Balling var som helt gal, saasnart hun troede, at Præstens Pengekasse eller hans Hjerte var i Fare. Nu kunde han da selv mærke det. – Han gispede ligefrem efter Luft, da han kom ud af Præstegaarden. Det var da ogsaa en mærkværdig lav, lummer Sky-Himmel af Uret og Fejghed, der laa her over Egnen; allevegne mødte den for Udsigten: ingen turde gjøre sin Ret gjældende mod Kristen Faurholt i Pajmosen; ingen turde stemme paa anden Rigsdagsmand end den, han holdt paa; der var naturligvis helleringen, der turde gjøre Indvendinger mod at blive gjenneblødt af Regnen fra Kristen Faurholts utætte Kirkeloft. – – Tag selv! tag selv! hviskede det i ham, hver Gang han i den sidste Tid havde denne Følelse af Indespærrethed, men saasnart han vilde tænke lidt nærmere derpaa, 140 var det, som han ikke længer gik paa Jorden, det blev blot en Slags Trøst i Fantasien. Idag søgte hans Sjæl ogsaa Lindring i Forestillingen om engang at kunne komme til at prygle saadan en gjerrig og giftesyg Mær som denne Madam Balling igjennem: have et Reb paa hende som paa en Plag, der skal røres, og en Kanepidsk i Haanden, og saa kjøre hende i Ring, til Skarnagtigheden gik af hende.

Kl. fire om Eftermiddagen næste Søndag sad virkelig de to Søskenepar, fra Stavn og fra Bjerregaarden, inde i Præstegaardens Dagligstue. Præsten gik op og ned ad Gulvet. Men der vilde ingen Samtale blive af, om ikke af anden Grund, saa fordi Madam Balling havde taget Plads derinde, med sine to uopdragne Smaadrenge hængende op ad sig, og med strængt paapassende Ansigt. Hun mælede ikke et Ord. – Den eneste, der sagde noget, var Præsten; men kun de aller ligegyldigste Ting, eller ogsaa: hæ, hæ, hæ.

Dette varede næsten en Time. – Pludselig rejste Gjatrid sig, – og blev bleg i det samme; – saa sagde hun

med sin noget dybe Stemme: »Jeg vilde gjerne tale med Anders Hjarmsted. Kunde vi it gaa herind?«

Hun pegede mod Døren til Præstens Stue. Anders rejste sig for at følge hende.

»Der er vist ikke rigtig i Stand derinde,« sagde Madam Balling ivrig og gik hen mod Døren.

»Aa, det gjør vist ikke noget,« sagde Præsten, »det er jo ikke -«

»Jamen hvad troer De Folk vil sige til det?« sagde hun hviskende, men hidsigt, til Præsten.

Anders og Gjatrid var smuttet forbi hende ind i Stuen, men nu gik hun selv efter. - Hun gav sig til at famle omkring imellem, »ordne« Sagerne paa Skrivebordet.

Anders lagde Hænderne paa Randen af Bordet, bøjede sig frem og stirrede paa hende. Hun gik hen til Sofaen, til Kakkellovnen, med ordnende Haandbevægelser, han fulgte stadig efter hende. Pludselig drejede hun Ansigtet imod ham og sendte ham et lynende Blik, og gik saa ud ad Døren, som hun lod staa paa Klem.
141

Anders lukkede den. I samme Øjeblik havde Gjatrid slynget sine Arme om hans Hals og trykkede sit Ansigt ind mod hans Kind. - Han havde aldrig før haft en Kvinde i sine Arme, - hun var jo ikke stor, og dog fyldte hun saa forunderligt i Favnen, det sluttede saa tæt ind til ham, det var sletikke kantet, som naar man tog Livtag med en Karl. Og saa var hun saa urolig, hun græd, hun vendte sit forgrædte Ansigt op imod ham, og hendes Øjne var bevægede som Hav i Blæst. Han kunde i Førstningen ikke skjelne, hvad det var hun sagde, men efterhaanden hørte han: »dengang kunde jeg it lade være, for jeg syntes, det var ligesom jeg skulde miste al Ting, - men det kan Du jo it forstaa. Men nu blev jeg nødt til at sige Nej - - for jeg mærkede, at nu var det først ret bleven galt -«

»Hvad var det, Du sagde Nej til, Gjatrid?«

»Til Fuldmægtigen - - det var igaar Aftes.«

»Er Du int længer forlovet med ham?«

»Nej jeg gjorde det forbi igaar, da han var der.«

»Hvis Du vil gaa hjemmefra og gifte Dig med mig, Gjatrid, - enten de Gamle saa har Lyst til det eller ej -«

»Hvad saa?« sagde Gjatrid, »vil Du saa holde op med dehér Processer og alt det?«

»Nej, saa skal A nok vinde, - saa skal A gi'e dem! - - For nu gaar A og tænker for meget paa Dig, ved det Du er dérovre - -«

»Aa, men kan Du da it lade det fare, - Fa'er han er jo nu vant til at raade -«

»Ja, vant til at stjæle og plyndre og bedrage - - Nej, saa var Du da den værste, A kunde blive gift med, Gjatrid! - Men Du vil da have mig alligevel, vil Du int?«

»Jo, jo, -jeg vil have Dig, hvad der saa sker!« -

Døren gik op, et Øjeblik før de hørte det, og de saae Madam Balling inden for den. Hun satte en ilsom Forretningsmarsch op over mod Skatollet, med Øjnene fæstede paa en Kop, hun syntes at ville hente der.

Anders var i et Spring henne hos hende, greb hende fast i Skuldren, drejede hende og førte hende henimod Døren: »Kan De gaa Djer Vej,« hvæsedede han i Øret paa hende, »for helles skal A vise Dem den!«
142 Hun kom i saa stor Skynding ud ad Døren, saa det næppe kunde undgaa at bemærkes inde i Dagligstuen.

Anders blev helt oprømt ved denne lille Forsmag paa at tage selv, og han grebes af en overstrømmende Lykkefølelse, da han saae Gjatrid staa henne ved Vinduet, forlegen og ligesom bange; - han løb hen til hende, tog hende i sine Arme igjen og knugede hende ind til sig, - saa satte han sig ned i Sofaen med hende paa sit Skjød og kyssede hende, blev ved at kysse hende - -

»Vil Du saa int det, Gjatrid - en af de første Dage, - vi kan vel nok faa Præsten til at vie os hjemme paa Bjerregaarden?« hviskede han.

»It nu lige i den første Tid,« sagde hun; »det er ligesom jeg ingen Hoved havde, siden jeg sagde det til Mo'er igaar Aftes, og jeg veed hellerit, hvad der kunde skee med Mo'er, hvis jeg gjorde det nu. - - Men det bliver jo vist it anderledes tilsidst.« - - -

Inde fra Dagligstuen hørtes en temmelig højrøstet og ivrig Samtale, der syntes ikke at ville faa Ende; det

beroligede dem, saa de gav sig god Tid, – men da de endelig gik derind, viste det sig, at kun Præsten og Madam Balling befandt sig i Stuen; de kunde da begribe, hvem der havde præsteret de højrøstede Ord.

»Hvor er Kirstine henne?« spurgte Gjatrid.

»Jeg tænker, hun er samme Steds henne, som Deres Broder er,« sagde Madam Balling. »Ja, jeg siger rigtignok: hvis det kommer ud, hvordan De bruger Præstegaarden, – saa kan Pastor Steffensen nok ligesaa godt tage sin Afsked, – og saa staar vi der – -«

»Men kunde De ikke gaa ud og see at finde dem, og faa dem herind igjen, Madam Balling,« sagde Præsten.

»Og saa skal man oven i Kjøbet taale at blive behandlet af de Fremmede, som om – - -«

Hellerikke ved Aftensbordet blev der i Begyndelsen sagt ret meget. Men Stemningen var dog overmaade forskjellig fra tidligere. Det var nemt at mærke, at de fleste af Deltagerne i dette Maaltid havde i Mellemtiden oplevet Ting, der for dem selv var af den største Betydning. – -

Gjatrid spurgte sin Broder: »Troer Du it, te Du kunde faa Fa'er til at gjøre det Kirketag i Stand, – helles saa bliver der jo ogsaa Strid ud af det?« 143 »Det kan snar it gjøres i Stand,« svarede Niels, »for – æh – Sparreværket i Taget det er sletit indrettet til Teglsten, – det skulde jo have været Bly, – - og det er det allerværste af det, for Blyet har Fa'er jo solgt.«

»Jamen havde han da Lov til det?« spurgte Anders.

»Aahe nej, – men der tjente han jo it saa faa Penge, for Tegltag er jo meget billigere end Bly.«

»Men hvordant kunde da Provsten finde sig i, te han gjorde saae en Handel?«

»Jah, – det er jo ligesom saa meget andet. Det er it saa nemt at komme om ved Fa'er. – Herredsfogden er jo i Lommen paa Fuldmægtigen, og Provsten vil it gjøre Herredsfogden imod – - og saae – der er saa meget – -Jeg er saa kjed af, hvis Du skal blive vrøvlet ind i alt det, Anders. Præsten sagde jo, at Du maaskee vilde til at blande Dig i det ogsaa – -«

Anders sagde ingen Ting, men saae hvast til Niels.

»Jeg troer nu da sletit, det kan nytte,« blev denne ved, »uden Du vil gaa til Biskoppen med det. Og det – -«

»Lad os vente med at snakke om dethér, til vi bliver mere ene,« sagde Anders. – Madam Balling knejsede med Nakken, men sagde intet.

Efter Bordet begav Selskabet sig ind i Dagligstuen igjen. Madammen lod Kokkepigen tage af Bordet – hvad der ellers ikke var dennes Bestilling – og fulgte med. Hun satte sig tavs og lurende med sit Strikketøj ved et Vindue, – hendes to Drengene hang som sædvanlig op ad hende, een paa hver Side.

Man snakkede om ligegyldige Ting, og da Selskabet ikke havde nogen Øvelse i den Slags Samtale, gik denne efterhaanden helt i Staa.

»A vilde godt have snakket med Præsten og dem fra Stavn og min Søster om – æh – det med Kirketaget og kanskeesig ogsaa andre Ting,« sagde Anders. Han rejste sig.

»Ja, det kan vi jo godt, – hæ, hæ, hæ.«

De gik ind i Præstens Stue. Madam Balling syntes at betænke sig lidt, men trak saa ogsaa derind, fulgt af sine Drengene. Disse havde forlængst lugtet Luntten, sparkede i Gulvet og gjorde støjende 144 Krumspring i barnlig Glæde over at kunne drille under Beskyttelse.

»Kunde I nu it gaa ned, bitte Knægte!« sagde Præsten, og purrede Drengene i Haaret, »I skal vist i jeres Seng, hvad, skal I it det, – hæ, hæ, hæ?«

Madam Balling satte sig ned i højtidelig Tavshed, rød i Kinderne. Drengene hængte sig i hendes Skjorter og sparkede bagud med Benene.

Da vendte Anders sig til Præsten og sagde: »Hvis De int har det saae, te De kan vise den Kjælling og hendes Bøvl* ud af Stuen, saa gaar A min Vej! – - A skal hverken have hende eller dem til at snage i mine Sager!«

Madam Balling foer op og løb hen til Døren. Drengene skreg. Ved Døren standsede hun og raabte: »Er

det mig, der skal gaa, Pastor Steffensen!«

»De veed jo godt, bitte Madam Balling jeg vil ikke kommandere med Dem eller med nogen; men jeg kan jo da hellerikke vise mine Gjæster Døren, hæ, hæ -«

»Nej, for De vil ingen Ting gjøre! - det er det, De altid vil!« raabte hun og hug Døren i efter sig.

»Hm - hæ, hæ.« - Præsten stod og tog sig om Hagen. »Det var endda kjedeligt, det var da saa meget kjedeligt.« - Han stod en Stund uden at sige noget. - Anders gik hen imod ham med fremstrakt Haand, som om han vilde sige Farvel. - »Aa, jamen nu maa I da i hvert Fald ikke gaa jeres Vej!« sagde Præsten. »Hun er jo noget særsindet. Og hun har jo saaen ligesom for lidt Kultur. Men hun mener det da ellers godt. - Sæt Dem nu ned, Anders, det er saa sjældent, der er rigtig Lejlighed til at snakke sammen.« -

»Du raadede mig til at gaa til Biskoppen med min Klage, Niels,« sagde Anders og satte sig igjen. »Men det vil A int.«

»Ja, hvadfor it det?« spurgte Niels.

»Nej - « sagde Anders, men standsede. Der blev en Pavse.

Saa sagde Niels lidt nølende: »Poul Vinding - ham, Du veed, Fa'ers Fætter - han havde jo hørt Dig sige der ved det * 145 de, te Du vilde aldrig appellere en Sag eller gaa til Overøvrigheden med den, fordi - - ja, nu kan jeg it huske, hvadfor Du it vilde. Det fortalte han for nogen Tid siden paa Stavn for Fader og Fuldmægtig Fischer. Det troer jeg nu nok, de skrev sig bag Øret. De morede sig i hvert Fald meget over det -«

»Ja, lad Dem det!«

»Jamen saa kommer Du sletingen Vej med dem, naar Du vil blive staaende ved den Underret, vi hér har.«

»Troer Du int. - A troer nu hellere, A vil selv til at være baade Overret og Højesteret for dem.«

»Det forstaar jeg ikke noget af, hæ, hæ, hæ,« sagde Præsten. Hans Ansigt havde et forpint Udtryk. Han gav sig til at gaa frem og tilbage paa Gulvet.

»Ja, A kan nu hellerint forstaa,« sagde Anders, »te De int tager Dem af den Sag med Kirketaget, Pastor Steffensen. De er da nærmere til det. Saa kunde De jo gaa til Biskoppen, hvis De tykkes, det var det bedste.«

»Aa, jeg vil saa nødig ind paa saaen noget - - det er - æh -jeg troer ikke rigtig, det er noget godt. - Ja, ja, andre kan jo gjøre det, og de bør vel ogsaa gjøre det, - men vi Kristne vi skulde jo helst komme frem med det gode - - Men - ja, jeg troede for Resten ogsaa, De var et troende Menneske, Anders, - Deres Fader var jo da - -«

»Ja, Fa'er og mig - det kan vist blive Hip som Hap i det Stykke. Men saaen noget Snak er han da aldrig kommen med.«

»De maa jo ikke kalde det Snak. Det staar jo da i Biblen.«

»Ja, det veed A int - - det kjender A int noget til.«

»Hæ, hæ, hæ - Det er forunderligt, det er helt mærkværdigt - te det skal vise sig saaen nu. Det er fem Aar siden, da jeg var ovre hos Deres Fa'er i Hanherred, De kan nok huske, dengang Larsen var der. Da foreholdt vi netop Deres Fa'er, te han skulde have læst i Bibelen noget mere, - men han sagde, te Troen det var nok. Og det sagde vi til ham, te det vilde blive til umoralsk, eller da ukristelig, Vandel. Og nu kan vi see, hæ, hæ, hæ, - ja, jeg veed jo ikke rigtig, hvad det er, De mener med selv at være Overret og Højesteret, - men jeg synes, det tegner til at blive helt galt. - - Aah ja. Deres 146 Fa'er han talte saa meget om sine Drømme og saa om Livet med Gud i Troen - -«

»Hans Drømme! - han var jo ogsaa noget Korn taabelig. Det er han vel for saa vidt endnu. Men A har ingen Drømme - A drømmer aldrig saaen noget.«

»Nej - men æh -«

»Men A tykkes, det maa være godt at hindre Uretfærdighed, hvor man kan komme efter det -«

»Jo - men æh - - Hævnen hører Gud til, jeg vil betale, hæ, hæ, hæ. - Men De stræber naturligvis efter Fuldkommenhed - det er der jo nok ingen Tvivl om - paa Deres Maade, - men - æh - det skulde jo gaa indefter, De skulde overvinde Dem selv. Og overfor Verden der skulde De jo saa overvinde ondt med godt - - De Sejre, der skulde vindes, det er indad, og det er i Kjærlighed. Det andet det er - saaen udefter - det er -

det hører saaeen ligesom Dommen, det hører det hinsidige til.«

»Ja, hvad, - i Himmerig dér er jo ingen Uret at overvinde.«

»Nej, for da har Vorherre overvundet al Uret.«

»A forstaaer det int. Men A mener, te man *skal*, som man *kan*, - det er da vist ogsaa et Skriftsted. Er det saa int det?«

»Nej, det tager De saamænd fejl i -«

»A mener, man kan int gjøre mere, end man kan -«

»Nej, det er sandt nok; men jeg mener jo, De gaar i en helt gal Retning med Deres Virksomhed.«

»De er saamænd da ogsaa en sølle Karl nok, te De kan int engang holde Styr paa saaeen en Kjælling som hende Madam Balling her.«

Præsten aabnede hurtig Døren til Dagligstuen, gik ind og hentede en Spyttebakke, som der dog ingen Brug var for, lukkede Døren og rykkede lidt i den: »ja, jeg har sletikke i Sinde at rose mig selv, men jeg synes dog, det gaar saadan i den rigtige Retning. - Jeg har jo nu lovet hendes Mand det, - hvad skulde hun blive til, hvis jeg ikke - - Jeg mener, det er da ikke just for min Fornøjelses Skyld jeg har Madam Balling og hendes Børn gaaende her i Præstegaarden -«

»Og saa har De gjort Dem selv og Cecilie ulykkelig, fordi De int kunde faa hende sagt op.« 147 »Aa, De er nu stræng ved mig! - - Men det passer hellerikke. Det var tilvisse ligesaa meget, fordi jeg troede ikke, Cecilie brød sig om mig, -jeg kan jo forstaa, De kjender det hele - - - Og det var nok ogsaa det bedste, at det blev saadan. Cecilie faar jo stor Magt over sin Mand, og kan maaskee gjøre ham til et godt Menneske. Det er ogsaa en Lykke for hende.«

»Det troer jeg it, hun regner det for,« sagde Gjatrid.

»Hvor kan De vide det?« spurgte Præsten sagte.

»For hun siger, te hendes Mand maaskee nok bliver skikkeligere, fordi han maa bøje sig for hende. Men han bliver ogsaa ulykkelig, -ligesom hun selv.«

»Ligesom hun selv? - Er det, fordi hun er bleven gift med - -«

»Det er, fordi hun it fik Dem.«

Præsten bøjede Hovedet, saa man ikke kunde see hans Ansigt.

»Det var ogsaa hende, der sagde, at jeg skulde endelig gjøre det forbi med Fuldmægtigen og tage Anders, ihvad saa Fa'er og Mo'er sagde dertil.«

»Hvornaar sagde hun det, Gjatrid?« spurgte Anders.

»Igaar Aftes, da hun var hjemme. Aa ja, det var endda godt, hun sagde det; ellers veed jeg it, om jeg havde faaet Mod til det saa tidligt.«

»Veed Deres Moder det, at Cecilie har raadet Dem saadan?« spurgte Præsten.

»Mo'er hørte selv paa det.«

»Aaja,« sagde Præsten. »Naar Cecilie tager det paa den Maade, saa er der megen Grund til det. Hun gjør aldrig andet, end hvad der er nødvendigt. Jeg bliver saa usikker og bange ved at høre det.«

»Hvorfor det?«

»For det kunde jo saa alligevel være fejl, som jeg har seet paa det. Jeg har jo ikke andet at gaa efter, end om jeg kan fornægte mig selv. Men Cecilie har hele sin Natur at gaa efter, - aa, det har alle I Faurholter - -«

»Hvadfor kan A saa int ogsaa gaa efter min Natur?« spurgte Anders heftig. »Hvadfor skal det altsammen være galt, hvad A gjør?«

»Efter Deres Natur? - - De gaar mere saaeen efter Deres Ideer, De er en Fanatiker, - De løber løbsk.«

»Hvad gjør De saa? Kryber De int i et Musehul?« 148 »Jo - ja - hæ, hæ, hæ -jeg vilde jo gaa i mig selvjeg vilde fornægte mig selv, saa godt jeg kunde.«

»Jamen saa kunde De da hellerit tage fejl, Pastor Steffensen,« sagde Niels. »Jeg mener, hvordan kan De saa tro, det er fejl, De har baaret Dem ad overfor Cecilie?«

»Det vilde jeg jo ogsaa meget nødig tro det var -«

»Jamen var det it det, De sagde før, te der maatte være Grund til det, naar Cecilie hun sagde saanen.«

»Jo - aajo - - Det var dér, straks efter Vielsen, paa Bryllupsdagen, da vi mødtes ude i Haven - - Aa, jeg kan blive saa bange, - jeg kan sommetider blive saa ulykkelig. Men det er jo it for det, te Vorherre skulde have Uret - -«

»Nej, for det maa jo da alletider være ret, at fornægte sig selv?« sagde Niels.

»Ja, ja, det er ret, det er ret nok. Men - æh -jeg har ingen Maalestok, jeg har ingen Naturlighed, hvordan det er, - som Guds Kraft kunde virke igjennem, - jeg kan it rigtig føle mig for, saanen som I andre paa Stavn kan. - - Aa, som jeg har elsket Cecilie!« - Præsten maatte standse en Tid paa Grund af Bevægelse. - »Der er saanen en dejlig Natur i hende, - hun kunde have sagt mig, hvordan alting skulde være. - - Aa, der er jo alt for meget i Stykker hos mig, det er ligesom knækket altsammen, saa det kan snart it bruges til nogen Ting.«

»Ih, men hvordant er De da bleven saanen?« spurgte Anders.

»Naa, - der har været saa meget. Jeg har nu ogsaa faaet altfor lidt at spise ligefrem, mens jeg var Barn. Min Fader han var en fattig Husmand, og Mo'er var syg, og vi var elleve Børn.«

»A tykkes, det er sært,« sagde Anders, »te De er saa ydmyg og gjør Dem selv saa ringe, og saa vil De alligevel dømmе om mig og sige, det er galt, alt hvad A gjør. Tu A mener da ogsaa, A vil udrette Guds Vilje.«

»Aa, bitte Anders, De og jeg, vi har beggeto den Fejl, te vi kan it rigtig see os for, - saanen føle os frem, vi gaar for meget blindt paa, - men De gaar tillige i en gal Retning. - Det er saanen, som jeg sagde før: De er en Fanatiker, - eller hvad er det, Madam Faurholt siger om Dem: te der er for meget Sind i Dem. -Jeg er da kun en Stakkel.« 149 »Ja, det er saa meget nogen stakkels Meninger, De har,« sagde Anders.

»Nej - æh - de er vist gode nok, hæ, hæ, hæ« - - - -

Da Gjæsterne seent om Aftenen forlod Præstegaarden, sagde Anders til Præsten: »Vil De saa ingen Ting gjøre ved det med Kirketaget? For saa tager A fat.«

»Jeg vil tale med Faurholt om det. Men klage over det vil jeg ikke. Enten kommer der ingen Ting ud af det, eller ogsaa kommer der saa meget ondt. Og naar vi kunde give lidt Tid, saa veed man aldrig, om ikke nok Faurholt - -«

Anders svarede ingen Ting, men sagde Godnat.

Da Anders næste Dags Formiddag gik og pløjede, stod det paa een Gang for ham som ganske taabeligt at kjøre til Provsten, hvad han ellers havde bestemt at gjøre om Eftermiddagen. Der kom naturligvis intet ud deraf! - Hans Fader holdt dog bestemt derpaa. Han havde vistnok den Forestilling, at naar man bare samlede mere og mere Anklagestof sammen imod Kren Faurholt, saa maatte han tilsidst falde. - Anders selv havde for Resten ogsaa en meget stærk Følelse af, at det trak sammen til noget; men det var ikke just juridiske Sejrvindinger. Tværtimod blev han, den Eftermiddag, mens han kjørte ad Landevejen hen til Provsten, saa forunderlig festlig tilmode, ved at tænke paa, at han engang skulde bryde igjennem hele dette Væv af retslig Løgn og lovlige Nederdrægtighed. Skjønt han kjørte paa ganske jævn Vej, syntes han flere Gange, det var ligesom han nærmede sig Kjeldbakken, - en lignende Befrielse, som han der havde oplevet, - denne Følelse af kun at have Guds blaa Himmel over sig. -

Da han gik ud fra Provsten, maatte han ligefrem tvinge sig for ikke at lee højt. Det var ham saa nyt, hvad han havde oplevet, han kjendte sletikke den Behandlingsmaade, han dér havde faaet. - Den havde jo nu sletingen Lighed med Behandlingen paa Herredskontoret eller i Kongens Tjeneste. - Han havde siddet i en Lænestol saa blød som en Dyne, og det havde hele Tiden været, som om 150 Provsten vilde lægge ham en uhyre Dyne over Hovedet - af salvelsesfuld Højærværdighed og bedstefaderlig Velvilje, af overøvrighedske Forsigtighed og altoverskuende Tagen-under-Overvejelse - alt netop saa ubestemt og ufatteligt som en stor, blød Dyne. - Da han sad paa Vognen, lo han frit og trak Vejret dybt. - Men medens han kjørte, havde han atter den Fornemmelse, som om han nærmede sig Kjeldbakken. - - Han kunde hellerikke lade være at more sig ved at tænke paa den hemmelighedsfulde, faamælte Maade, hvorpaa hans Fader sikkert vilde tage imod denne nye Skuffelse. Gamle Per Hjarmsted plejede altid at see ud, som om han bag alle den .sidste Tids Vanskeligheder øjnede den endelige Sejr. --

Denne Gang var det dog, som om han et Øjeblik tabte Fatningen: »Tu, hvad skal det tilsidst blive til!« sagde han. Lidt efter var han dog atter i Besiddelse af sin vante Gammelmands-Selvsikkerhed.

Den 20. Januar var Anders paa Thinggaarden paa Grund af Anstandens Udløben. – Han blev grumme lidt overrasket, da Fuldmægtig Fischer, der ogsaa denne Dag var konstitueret af Herredsfogden, meddelte ham i Retslokalet, at Faurholt ved sin Sagfører havde forlangt og faaet Anstand i nye tre Maaneder, af samme Aarsag som forhen.

»De lovede mig og min Fa'er den 30. Oktober, te naar denhér Anstand var udløben, saa skulde Sagen straks blive optagen til Doms. Hvordan kan det saa være, te De nu giver Faurholt tre Maaneders Anstand igjen?« sagde Anders.

»Det er af den angivne Aarsag,« svarede Fuldmægtigen uden at fortrække en Mine. »Hr. Proprietær Faurholt søger at skaffe flere Vidner i Sagen.«

»I de fem Maaneder, der er gaaet,« sagde Anders i samme rolige Tone som før, »har han int forhørt sig ved en eneste af de Mænd, som kunde være Vidne i Sagen.«

Fuldmægtigen trak paa Skuldrene og smilte: »De kan jo indgive Klage til Overøvrigheden, til Amtmanden, hvis De har Lyst.« Han vendte sig i det samme bort fra Anders og gav sig til at tale med anden Fuldmægtig.

Anders blev staaende ved Skranken.

Fuldmægtig Fischer gik atter hen paa sin Plads. Han slog ud med Haanden, idet hans Blik strejfede Anders: »Ja, jeg har ikke mere at sige Dem.«

»Nej, – men A troer lige, A skal have Dem sagt en Ting. De tænker nok, te naar Amtmanden ingen Ting faar at vide, saa er De hyttet. Men det skal nu alligevel blive værst for Dem selv tilsidst dethér.«

»Truer De?«

»A siger Dem blot, hvordant det rimeligvis vil komme til at gaa. Der skal komme den Dag, te De int skal have noget andet Ønske, end te De aldrig havde haft med denher Sag at bestille.«

Anders lagde Mærke til, at Fuldmægtig Fischer blinkede et Par Gange, mens disse Ord blev ham sagt, ligesom om noget kom hans Ansigt for nær; – saa saa Anders ikke mere til ham. Han vendte sig straks og gik ud af Retslokalet, ud til sin Vogn.

XI

Det var niere end en Sorg for Madam Faurholt, hvad der var passeret hende, da hendes Datter Cecilie, i Moderens Nærværelse, opfordrede Gjatrid til at hæve sin Forlovelse med Fuldmægtig Fischer, og erklærede sit eget Ægteskab for den største Ulykke, der nogensinde havde ramt hende. – Det var mere end en Sorg, thi hun følte det som en Forstyrrelse af hendes Verden, hendes Liv. Og det kom hende saa overraskende; hun troede netop, at hun med Cecilie havde vundet en stor og sikker Sejr for det, der var hendes Et og Alt: at udvide og befæste Hjemmet paa Stavn og holde det sammen. – Cecilie havde hun elsket højest af alle sine Børn, og hun havde altid gruet for det Øjeblik, da Datteren skulde løsrives fra Hjemmet. Nu havde hun saa sikkert troet at være kommen over dette vanskelige Punkt: Cecilie var bleven gift paa en saadan Maade, saaat Hjemmet paa Stavn var hende lige uundværligt, – og saa viser det sig pludselig, at hendes Datter i Virkeligheden er lige saa lidt hjemme paa Stavn som paa Østergaard; at hun baade har mistet sin Datter og gjort hende ulykkelig. – Det med Cecilie havde rystet hende dybest, saa stærkt, at hendes Vrede sletikke kunde komme op overfor denne Sag. Med Gjatrid var det noget andet: dels var Gjatrids Skjæbne jo ikke afgjort endnu, dels fandt hun hendes Kjærlighed til Anders saa taabelig, og hun trodsede stadig sin Moder. Vel havde Gjatrid ikke erklæret, at hun vilde have Anders; men Sammenkomsten hin Novemberaften i Præstegaarden var ikke forbleven nogen Hemmelighed, – det havde Madam Balling udrettet forat forhindre Gjntagelse, – og Gjatrid havde paa Forespørgsel svaret med Tavshed. Overfor Gjatrid var hun flammende Vrede, – og led selv saa meget under sin Forbitrelse; – man kunde see det paa hende, hun blev gul i Ansigtet og mager. Hun var sletikke rask i Julen. – Og saa denne Anders Hjarmsted selv: Bare Vigtighed! Dumhed! – Hun havde, skjønt meget nødig, bøjet sig for sin Mands Ønske sidste Sommer, og indvilget i en mulig Forlovelse mellem ham og Gjatrid. Og saa kan den unge Nar – trods det han er forelsket opover begge Ører – finde paa saadanne Kunster som at forbyde Kresten at pløje i Pajmosen, – og det er ikke af Nærighed engang eller af misundelig Drillesyge som hos Erik Skindtoft, – det er paa Grund af noget andet – føler hun

instinktmæssigt – som hun sletikke veed hvad er, men som dog kan hidse hende til Raseri, naar hun tænker derpaa, noget, hvorved han vil gjøre sig bedre end andre Folk paa Egnen. Det staar for hende som et Vanvid; – hver Gang hun seer derpaa, faar hun Lyst til at bruge Ukvemsordet »hellig« imod Anders, skjønt han aldrig selv har givet nogen Anledning dertil; og hun spekulerer paa, hvad der fortælles om hans Faders Drømme og øvrige Særhed. – Samtidig pines hun af den Følelse, at hun selv forringes, hun bliver ond af denne stadige Ophidselse imod Anders Hjarmsted. Men han lader En jo aldrig i Fred. Først dette med Pajmosen. – Saa Politiken! – Dette sidste viser jo, at han vil udtrykkelig krænge og forhaane Faurholterne, ogsaa naar han selv sletikke kan have Fordel deraf – Og endnu mere: hans Klage til Provsten over Kirketaget. At han der tør forgribe sig paa Kirken, som altid har hørt Stavn til, og som dog vel ikke kommer ham eller nogen anden ved. Det er maaske ogsaa Hellighed! – Forleden Dag, kort før Jul, havde Provsten talt til Kren Faurholt om Kirketaget ved et Møde hos Amtmanden i Skoledirektionen. Han havde selvfølgelig ikke forlangt af Kresten, at han skulde gjøre Taget i Stand, men han havde brugt denne Sag til, paa sin nederdrægtige, behagelige Maade, at gjøre Nar ad Kren Faurholt overfor de to »fine« Proprietærer og Baronen og Amtmanden; til at lade ham mærke, at de dog kun ansaae ham og den øvrige »gamle Familie« for Bønder.

Hun føler sig overbevist om, at dette Ubegribelige hos Anders, denne Hellighed, eller hvad det er, – det maa være noget afskyeligt, forbandet noget; thi det er dog det, synes hun, som paa een eller anden Maade har voldt, eller givet Anledning til, al den Pine og Unatur, som hun nu gaar i.

Kristen Faurholt følte sig vel ogsaa ofte trykket af disse Forhold. Men han kunde undskylde sig noget, hvad angik Cecilie; thi han havde en Tid kjæmpet for, at hun ikke skulde have Løjtnant Fischer, maaske nok tildeels fordi han følte sig forvisset om, at hans 154 Kone alligevel vilde sætte den Sag igjennem. Men han havde da i hvert Fald ikke selv tvunget sin Datter. Overfor Gjatrid havde han jo ogsaa i lang Tid været den milde, og holdt paa Anders, saalænge han kunde. – Og med Hensyn til Anders selv, – ja, saa gad nu Kristen Faurholt aldrig blive saa vred paa andre, saa at det gjorde ondt i ham selv; »det fortjener de saa pinnede it,« plejede han at sige. – Men desforuden mildnedes hans Følelser overfor Anders ved de gode Udsigter, han havde, til at kunne hævne sig paa ham. Den Maade, hvorpaa Anders havde taget Fornylelsen af Anstanden den 20. Januar, ligesom ogsaa dette, at han ikke gik til Biskoppen om Kirketaget, havde forvisset Kristen Faurholt om, at det virkelig var Anders's Alvor, at han ikke vilde appellere eller overhovedet henvende sig til de højere Myndigheder; samtidig med at dette Forhold skaffede Kristen Faurholt mangan hjertelig Latter, besluttede han tillige at benytte sig deraf til det yderste. Han vilde nu atter forny Anstanden i April – og fremdeles, saalænge Spillet overhovedet lod sig føre paa den Maade. Dernæst vilde han til Foraaret drive Pløjningen i Pajmosen i langt større Omfang end før, – og der kunde maaske blive adskilligt andet, hvorigjennem han kunde tugte Anders Hjarmsteds Oprørskhed og befæste sin egen Magt. – Det ærgrede ham, at en hel Del af Sognets Beboere i Hemmelighed havde vist Tilbøjelighed til at stemme paa Søren Andersen som Rigsdagsmand; men nu blev der dog nok ikke noget ud af det denne Gang; og han lagde ikke Skjul paa, at naar det Søndag efter Søndag blev ved at regne paa Menigheden igjennem det nye Kirketag, saa kunde man godt tage det som en Straf, fordi man, i hvert Fald i Tankerne, havde forsyndet sig mod Kirkens Ejer.

Medens derfor Madam Faurholt blev bleg, og ligesom gik i Skygge hele denne Vinter, havde hendes Mand stadig sit sollyse, lune Smil, der ligefrem mindede om en gammel Mikkell, bagende sig i Solskinnet udenfor Rævegraven.

I Slutningen af Marts fik han, efter Fuldmægtig Fischers Raad, ordnet noget, som ganske vist kunde blive uden al Betydning, men som han dog lovede sig adskilligt af.

Der kom paa den Tid to Karle bort i Utide fra Bjerregaarden. Anders var hidsig, og Upaalidelighed blandt Tjenestefolk var dengang endnu noget nyt, som man forundrede sig og harmedes over.

155

– Men nu kneb det for ham at faa de to ledige Pladser besat, hvad der selvfølgelig interesserede hele Sognet.

Netop i disse Dage var Fuldmægtig Fischer en Tur nede paa Stavn. – Da han og Kristen Faurholt sad inde paa Kontoret, sagde han: »De har stadig denne Mads Horsens gaaende her paa Gaarden?«

»Ja, han kommer vist hellerit herfra, før han skal paa Kirkegaarden,« svarede Faurholt.

»Jeg troer, De skulde foreslaa ham at gaa til Bjerregaarden og tilbyde sin Tjeneste. Jeg tænker ikke, den blev af lang Varighed, men han kunde maaske gavne sig selv – eller i hvert Fald Dem – adskilligt, selv paa kort Tid.«

»Hvad – hvad vil det sige?« sagde Faurholt og smilte med Øjenkrogene.

»Aa, en Fyr som Mads, der er husvant baade i Horsens og heroppe paa Thinggaarden, han har egentlig store Chancer overfor en storsnudet og flyvegal Person som denne Anders Hjarmsted. – Og jeg kunde forbandet godt lide at have lidt mere Haand i Hanke med Hr. Hjarmsted, – naar De nu vil til at forcere

Pløjningen i Pajmosen, og – æh – Anstanden skal fornyes i April. Ja, havde man Held med sig, saa var det jo ogsaa tænkeligt, at man kunde vove sig til at lade Pajmosehistorien gaa til Doms.«

»Jeg skal instruxere ham, ha, ha, ha,« sagde Faurholt, »jeg skal virkeligen instruxere Mads. Han er sletit saa dum.« – – –

Samme Aften begav Mads Horsens sig over til Bjerregaarden. Han fortalte, at han var bleven saa meget utilfreds med at være paa Stavn, og at han havde hørt, te de manglede en Karl herude paa Bjerregaardsholmen.- Anders fæstede ham saa til første April uden at gjøre sig nogen Betænkelighed derved.

Noget ind i April begyndte Kristen Faurholts Karle at pløje i Pajmosen, og det med tre Spænd. – Folk i Sognet havde vistnok ikke taalt dette, dersom de ikke havde vidst, hvilket Indtryk denne Pløjning maatte gjøre paa Anders Hjarmsted og hans Fader. Alle de 156 andre Parthavere i Mosen overlod nu, saa at sige, baade Vreden og Forsvaret til Folkene paa Bjerregaarden. – Ellers saae det jo farligt ud, som de tre Spænd tog fat, – det kunde jo næsten vise for, te Kristen Faurholt havde i Sinde at tage hele det Stykke til sig, hvori der i Aarenes Løb var gravet Tørv fra Stavn; det var nærmere Halvdelen end en Tredjedel af Mosen. – –

Anders pløjede i disse Dage omme paa Vestersiden af den Bakke, som udgjorde Bjerregaardens Mark. Derfra kunde han ikke see ned til Pajmosen. Men naar han kom hjem om Aftenen, saae han jo, hvormeget Karlene fra Stavn havde naaet den Dag; en Aften hændte det ogsaa, at han kom hjem, inden de havde forladt Mosen, – og saae dem pløje dernede.

Han gik i denne Tid i en Slags stille Henrykkelse, i en sær Forventning af det, han selv skulde komme til at gjøre, men som han dog ogsaa syntes Omstændighederne skulde føre med sig. En Stemning, der maaskee ikke var saa meget forskjellig fra den Tilstand, hvori religiøse Martyrer forventer Udgangen af dette Liv. Men han kunde naturligvis ogsaa ofte falde ud af denne Stemning, føle Tiden fra igaar, over idag, til imorgen paa ganske almindelig, hverdagslig Vis, – og da kunde det stinge ham, som med den heftigste, fysiske Smerte, at see disse Heste og Karle nede i Mosen. – Men selve denne Smerte satte ham saa ofte paany hen i hin halvekstatistiske Tilstand. – –

Da den 20. April kom, blev Anders hjemme. Gamle Per Hjarmsted derimod kørte tidlig om Morgenen til Thinggaarden for atter at kræve Pajmose-Sagen optagen til Doms. – Det hjalp ikke, at Anders foreholdt den Gamle det Unyttige i Rejsen; han blev ved sit, uagtet han aldeles ikke kunde nævne noget Middel eller nogen Omstændighed, hvorved han, mere nu end tidligere, skulde kunne hindre Modpartens Fornyelse af Anstanden.-

Anders gik og pløjede hele Dagen. Efter Nadver satte han sig omme paa Havediget østen for Gaarden og saae ned over Pajmosen og de store Harreby-Enge. Han undredes over, at hans Fader ikke var kommen hjem endnu; der var da kun en Mils Vej til Thinggaarden. Han mindedes Samtalen i Morges og tænkte paa, at hans Fader gik vist ikke saa lidt i Barndom allerede. Nu var han jo ogsaa en Mand paa 76 Aar.

157

Anders tog et Brev frem, han havde faaet af Postmanden ved Mellemmadstid. Det var fra Gjatriid. Han havde ikke været ordenlig ene, siden han fik det, og vilde nu læse det en tredje Gang:
Kjære Anders!

Jeg troede saamænd aldrig, at jeg skulde faa Brug for Jens Posts Godhed, som de kalder alle Pigernes Jens. Men nu vil jeg alligevel forsøge i Eftermiddag, naar han gaar forbi Nederhaven, om jeg kan faa dette Brev med ham. Jeg og en af Pigerne var dernede i Formiddags og hængte Tøj op, og vi bliver vist hellerikke flere efter Middag. Saa haaber jeg, det kan lade sig gjøre. For nu er det helt kommen til Udbrud mellem Moder og mig, skjønt det maaskee ikke var klogt, men det kom noget af, at Niels igaar sagde til hende og Fader, at Din Søster var hans Kjæreste, og han vilde aldrig have nogen anden. Det er fordi, at de har aldrig været saa haarde imod Dig som nu, og det er maaskee Fuldmægtigen, der sætter det i dem. For jeg troer, han har haft noget Døje med at faa Herredsfogden til at gaa ind paa en ny Anstand igjen nu i April (om det med Pajmosen). Og jeg troer, de vilde forfærdelig gjerne have, om Du kunde rigtig forløbe Dig og gjøre noget ulovligt. Moder har talt om, at jeg skulde op og være Husholderske hos Fuldmægtigen nu til Maj. Aaja, nu maa Du ikke blive altfor hidsig over det. For jeg er vis paa, at det er blot for at faa Dig rasende, at de har bestemt det. Men Du veed jo da, at jeg er Din, Din, Din! Jeg synes ogsaa, Du er det eneste, jeg har, Anders! Din Gjertrud Faurholt.

Anders sad og tænkte paa, at hvis hun havde haft Mod til at rømme hjemmefra og lade sig vie til ham, saa var der ingen bedre Hævn over hendes Fader – og især over hendes Moder – –

Han hørte en Vogn kjøre ind paa Gaarden. Nogle Minuter efter kom hans Fader ud til ham. – Han hilste sletikke Godaften, men satte sig ned paa Diget ved Siden af sin Søn.

»Ja, – han fik Anstand igjen til den 20. Juni.«

Anders saae om til sin Fader og smilte.

En god Stund efter sagde den Gamle: »Herredsfogden han sagde 158 til mig, da A gik – imens vi var ene – te det blev sidste Gang, te Kristen Faurholt fik den Anstand bevilget.«

»Ja, – saa faar han det jo nok hellerint mere.«

»Aa jo, det tænker Æ vel ogsaa nok. Æ har ingen Tro længer til den Sag, det kan Æ godt sige Dig, Anders.«

»Ja, det er længe siden, A mistede min.«

Der var atter lang Tavshed.

»Æ troer, det kommer af,« sagde den Gamle, »te vi har faaet det vendt forkeert, vi er kommen til at sidde forkeert for det. Det Forbudsvæsen det er æt til at komme om ved. Og naar de saa kan blive ved at tage Anstand – -«

»A troer, det bedste var at tage en Vringel og gaa op paa Thinggaarden og slaa denhér Fuldmægtig ned. Det er vist det eneste, der hjælper.«

»Vi skulde see at faa det vendt saalen, te det blev de Andre, der kom til at lægge Sagen an imod os; det troer Æ nok vilde gaa bedre. Og saa skulde vi undgaa dehér Forbudder.«

»A kan int forstaa, te I har nogentid ført Processer, Fa'er. Har I nogentid vunden Jer Sag, uden den Gang I slog Kren Thomsen fordærvet der nær i Kløveren?«

»Jo, jo – jo, jo!«

»Naa, ja, – saa den Gang I havde Amtmand Fibiger til at dømme i Sagen -«

Den Gamle var længe tavs, indtil han vistnok havde glæmt, hvad der sidst var talt om, og atter begyndte med sit: »Det hele vender forkeert; vi skulde have de andre til at begynde paa Sagen, og saa skulde vi ingen Forbudder ha'e -«

Anders rystede paa Hovedet. -

Den hvislende Lyd af Fødder, der føres igjennem Græs, og den dumpe Lyd af Træsko paa Agerbund afbrød Stilheden – ganske nærvæd. Anders vendte Hovedet og saae Erik Skindtoft komme gaaende henimod dem.

»Godaften, I to Karle!« sagde han med sin snerrende Stemme. »Naa, Du er kommen hjem, Per. Ja, ja, – A har hørt om det, A har hørt om det. – – Det er noget Satans noget, – det kommer I ingen Vej med – -«

»Nej,« mumlede Per Hjarmsted.

159

Den anden satte sig paa Diget ved Siden af dem og dampede paa sin korte Træpipe.

»Det er den 20. April i Dag,« sagde han saa. »Det er tidlig, han har sine Høveder ude – saadan Kuld om Dagen og Frost om Natten.« Han pegede ud over Engene, hvor en hel Del af Ungkreaturene fra Stavn gik løse.

»A tykkes nu, I skulde tage de Kalve og det Skidt hjem til Jer,« fortsatte han; »det kunde faa sig noget Varme i Kroppen; det kunde være, I ogsaa fik bedre Gang paa Ejermændene med det samme.«

»Hvis vi tog dem i Hus?« sagde Per Hjarmsted.

»Ja! – Vilde han saa it betale sine Mulkter, saa kunde I jo holde Auktion over Dyrene og faa jeres Penge paa den Maade. Det behøvedes der ingen Øvrigheder til undtagen Sognefogden, og han kan it sige Nej.«

»Hvor meget kunde det blive i Mulk?« spurgte Per Hjarmsted med adskillig nyvakt Interesse i Stemmen.

»Optagelsespenge det er 3 Mark for et Unghøved og 24 Skilling i Foderpenge for hvert Døgn, det staar uafhæntet. Hvis I nu tog saadan et halvt Hundrede Stykker, som der vel gaar der nede i Tiden, see saa var det jo nu allerførst 25 Rdl. i Optagelsespenge, – og saa kom det jo for Resten an paa, hvorlænge det varede, inden han blev til Sinds at lade dem afhente.«

»Ja, tu saa kommer der jo et Forbud imod det ogsaa,« sagde Per Hjarmsted og lod, som om han slog det hele hen.

»Nej, nej – nej, nej, det kan han umulig forbyde, hvis I da tager Kreaturerne paa jert eget Skifte af Engen, og i Forvejen har sagt ham, te I it vil have fremmede Høveder til at gaa der.«

»Naar han kan faa det gjort tvivlsomt,« tog nu Anders til Orde, »om Pajmosen er fælles eller int, saa kan han vel ogsaa gjøre det til et Spørgsmaal, om Engene er udskiftet eller fælles.«

»Aahe nej!« sagde Erik Skindtoft, »det bliver noget helt andet, ogsaa fordi Du vil faa alle Sognets Mænd paa Din Side i den Sag. Men det kan jo hellerit gjøres tvivlsomt, te Engene er udskiftede, for det ene Aar bruges jo Nør-Engene til Høslæt, og Sønder-Engene til Fællesgræsning, og det andet Aar bruges Sønder-Engene til Høslæt – hver Mand af sit Skifte – og Nør-Engene til Fællesgræsning.« 160 »Jamen Sognemændene vil vist int ynde, te der int længer skulde være Fællesgræsning. Saa skal de jo til at tøjre Kreaturerne.«

»Ja, det er sandt nok. Men de skal nok allesammen sige Nej, hvis Kresten og Fuldmægtigen vil til at snakke om, te Engene skulde være Fællesejendom. Og det er jo den eneste Maade, de kunde forbyde Dig at tage de Kreaturer i Hus, der kommer paa Dit eget Skifte.«

Der gik et Par Minuter i Tavshed. Men Erik Skindtoft kunde nok skjønne, at hans Ord havde gjort Virkning.

Pludselig sagde Anders: »Ja, saa skal det ogsaa blive gjort. Og det straks. Imens Kren Faurholt endnu er den eneste, der har Kreaturer ude.«

Han rejste sig og begyndte at gaa hen mod Gaarden. Da han var kommen lidt bort, vendte han sig og sagde: »Fa'er, vil I kjøre med mig over til Stavn nu straks? – Saa kunde vi jo ogsaa tage Forkarlen med forat have det vidnefast.«

Erik Skindtoft gik og hjalp dem, da de spændte for, og syntes meget fornøjet. »Ja, nu skal I for Resten kjøre godt til,« sagde han, »at I kan komme der, inden Kresten gaar i Seng. Kommer I efter halvti, saa træffer I ham nu it oppe.« – -

Paa Vejen derover, mens de i vekslende skarp Trav og Galop kjørte over Engene, kom Anders til at tænke paa, at han maaske kunde faa et Glimt af Gjatrid at see paa denne Tur, – og i samme Øjeblik saae han hende saa tydelig i sin Erindring, saa det var aldeles, som om han kunde have kysset hende; han havde aldrig i sine Dage seet noget saa tydelig i Fantasien; han blev halvvejs ængstelig derved, det var en kort Stund, ligesom han ikke var rigtig ved sig selv, men i næste Øjeblik strømmede der igjennem ham en saadan Længsel efter hende, en saadan Glæde over hende, en saadan Trang til hende, saa han kunde forstaa, det maatte være Forelskelse altsammen. Ja – det var sandt! – hvor han elskede, *elskede* hende! – disse brunligblege, langelig rundede Kinder, han havde kysset, – disse sorte, buede Øjenbryn, han havde seet ind under!

Et Øjeblik forekom det ham helt komisk, eller saa underlig interesseløst, at han skulde over for vidnefast at forbyde Kren Faurholt at græsse – -

Da de kjørte op forbi Nederhaven, saae han, at der endnu hang 161 en Mængde lyst Tøj til Tørring derinde. Der havde hun altsaa gaaet i Eftermiddags med Brevet til ham! –

De traf Kristen Faurholt ude paa Gaardspladsen. Det var halvmørkt. Han kom henimod Vognen.

»Det er Anders Hjarmsted fra Bjerregaarden og min Fa'er og saa Lars, vor Forkarl –«

»Er'et det, er'et det!« sagde Kristen Faurholt med megen Venlighed og Ligegyldighed i Tonen.

»A kommer herover forat forbyde Dem, i dehér to Vidners Paahør, at komme med Deres Høveder paa mit Skifte af Nørre-Engene.«

»Se, saa, se saa!« sagde Kristen Faurholt. »Jeg troede, det skulde være derude i Aar, ligesom ellers.«

»Nej, hvis Djer Høveder kommer paa mit Skifte i Morgen eller siden hen, saa tager A dem i Hus.«

»Kan det nu mon ogsaa lade sig gjøre at bryde saanen en gammel Aftale eller Overenskomst?«

»A har ingen Aftale truffen. Men nu har A sagt Dem, hvordant det skal være paa mine Enge fra i Morgen. – Godnat!« – -

Nogle Sekunder efter at Anders havde sagt dette sidste Ord – de kjørte ud ad Gaardsleddet – havde han helt glæmt Kristen Faurholt, Engene, Kreaturerne. Han tænkte kun paa, om hun skulde være ude i Nederhaven ved Tøjet. Da de kjørte der forbi, mærkede han den renlige Sæbelugt fra Vadsketøj, der tørres, og det bevægede sig i Vinden paa alle Snorene derinde mellem Træerne. Men andet var der ikke.

Han svarede paa Hjemturen kun med Enstavelsesord paa sin Faders Spørgsmaal og Bemærkninger, – men han fattede en Beslutning, inden han kom hjem: han vilde i Morgen tage til Fjordby og løse Kongebrev,

og saa vilde han skrive til Gjatrid. Hun havde jo dog sagt den Gang i Præstegaarden, at det blev nok saadan tilsidst.

162

Da Anders næste Morgen kom udenfor Gaarden og saae ned i Engene, gik Stavns Unghøveder løse dernede ligesom igaar. Halvdelen omtrent befandt sig ovre paa Bjerregaardens Skifte.

Han ventede til Kl. 9, forat give Kristen Faurholt rundelig Tid til at sende Folk ud efter Kreaturerne; men der kom ingen; Høvederne blev gaaende, hvor de var.

Saa begav Anders sig tilligemed Forkarlen og Andenkarlen – Mads Horsens – ned i Engene. De havde Hovedtøj og Reb med til at lægge paa et Par af Høvederne, saa var det lettere at drive de andre efter.

Da de kom derhen og skulde have Dyrene samlede, lagde Anders Mærke til, at Mads, ude i en Udkant af Skiftet, forsøgte at drive Høvederne ud over Skjellet. Anders raabte, om han vilde holde op med de Kunster, ellers skulde han selv i en Fart komme ud over Bjerregaardens Skjel. – Anders var allerede stærkt utilfreds med den Karl, han dér havde faaet. For seent fik han at vide, at Mads – foruden at have været i Tugthuset – var anseet som en Slags Haandlanger, paa mange Maader, for Kristen Faurholt. Han havde haft flere mindre Skjærmydsler med Mads i de Uger, han havde været paa Bjerregaarden.

Der var 23 Stude. De blev sat paa Stald paa Bjerregaarden. Samme Formiddag blev der sendt Bud til Stavn om det skete. -

Erik Skindtoft var ovre paa Bjerregaarden. Han og gamle Per Hjarmsted var meget stærkt optagne og oplivede af Situationen.

»Pas nu paa, pas nu paa!« sagde Erik, »nu skal der ventes 24 Timer, efter at Kresten har faaet Meldingen – det vil sige – – hvad Tid gik Karlen?«

»Halvelleve,« sagde Per Hjarmsted.

»Saa kan Lars være paa Stavn senest halvtolv. – Se saa skal vi vente til i Morgen Kl. halvtolv. Hvis nu der kommer Bud efter Høvederne inden den Tid, saa skal Kresten betale 23 Tremarker – det er 11 Rdl. og 3 Mark – i Optagelsespenge, og saa det halve i Foderpenge for hvert Dyr. Det bliver i det hele 17 Rdl. 1 Mark og 8 Sk.!«

Erik Skindtoft saae sig straalende fornøjet omkring.

»Men – hvis der nu it kommer Bud inden halvtolv. Saa bliver det endnu bedre. Saa kommer Auktionen – ha, ha, ha!« 163 »Det er bedst, vi faar sendt Bud til Sognefogden med det samme,« sagde Per Hjarmsted, »forat han kan være parat.«

Anders stod og blev ærgerlig og trist ved at see paa sin Fader. Det var da ikke just nogen stor Sejrvinding, om det viste sig, at de kunde tvinge Kristen Faurholt til i dette Tilfælde at lade dem beholde deres egen Jord i Fred. Men han syntes meget sjælden, han havde seet den Gamle saa oplivet. Det var da vist ogsaa Alderdomssvaghed!

Da Drengen, der blev sendt som Bud til Sognefogden, om Eftermiddagen kom tilbage, fortalte han, at han havde seet Kren Faurholt gaa ud af Sognefogdens Gaard, netop som han kom derind. – Og der var en Karl, der havde sagt ham, at Faurholt ogsaa havde været oppe paa Thinggaarden i Dagens Løb.

Erik Skindtoft, der atter var paa Visit paa Bjerregaarden – han boede i et større Husmandssted paa Gaardens Mark, som han havde kjøbt – lo som besat: »Han maa sgu ud af Hullet, Mikkell-Ræv! Han maa ud og see sig for, om der it skulde være en Sprække, han kunde slippe igjennem.«

Gamle Per Hjarmsted blev urolig og sagde ængstelig spørgende til sin Gjæst: at der var jo da vel ikke Tale om, at Kresten igjen kunde finde paa en Udvej for sig. – -

Anders var taget til Fjordby forat løse Kongebrev. Han havde andre Ærinder nok til at dække sig med.

Paa samme Tid omtrent, som Anders var i Byen, befandt Fuldmægtig Fischer sig nede paa Stavn. Han havde ikke været hjemme, da Faurholt i Middags var oppe paa Thinggaarden.

Han og Faurholt og dennes Kone sad inde i Dagligstuen og forhandlede.

»Jeg kan sgu ikke, kjære Proprietær Faurholt, nedlægge et saadant Forbud, hvor gjerne jeg saa vilde,« sagde Fuldmægtigen og slog sit højre Ben op over det venstre Knæ.

»Jeg kan it komme til at see,« sagde Faurholt, »hvadfor det skulde være anderledes end med Pajmosen. Det kan jeg virkeligen it.« 164 »Det er sgu meget anderledes. Nu maa De hellerikke gjøre Dem – – jeg mener: De er sgu klog nok. Seer De: Tilstanden i Pajmosen har Sognets Beboere nu engang accepteret – med Undtagelse naturligtvis af dette Menneske paa Bjerregaarden. Folk vil være tilfredse, blot de kan blive ved at grave deres Tørv dernede. Dér er Anders Hjarmsted ene i Kampen – har i hvert Fald hidtil været det. – Men nedlægge Forbud mod at tage Deres Kreaturer i Hus, naar de gaar paa hans Enge – – Herregud! det kan jo kun skee ved retslig at paastaa, at Engene er Fælleseje. Men det er jo Vanvid. Jeg tænker, Deres egne Slægtninge vilde gjøre Oprør mod Dem, hvis det skete.«

»Jamen *kan* det nu it gjøres paa anden Maade? Er det nødvendigt, ved saae en Forbudsforretning, te der angives nogen Grund, hvorfor – -«

»Jeg faar aldrig i Verden Herredsfogden med paa det. Næh – det seer sgu sletikke saa lyst ud i det hele. Jeg er meget bange for, at jeg ikke mere faar ham til at forny Anstanden i Pajmose-Sagen. Og kommer den til Doms – hvad saa?«

»Han appellerer den it – Mennesket.«

»Anders Hjarmsted? – Ah! – saadant noget kan man sgu ikke være sikker paa, – og hans Beviser er jo altfor soleklare – Udskiftningskort, personlige Vidner – – nej, Herredsfogden gjør det hellerikke!«

»Hør nu, jeg troede egentlig, De havde Herredsfogden helt i Lommen, bitte Fisker.«

»Jeg kan ødelægge ham, hvad Dag jeg vil, – men – æh – han kan, Fanden gale mig, ogsaa ødelægge mig. – Nej, Sagen med Kirketaget kan De være sikker paa. Dér skeer sgu ikke noget. Alle slige gejstlige Afgjørelser beroer jo blot paa et behageligt Skjøn ovenpaa en god Middag. Men en juridisk Dom – det er, Fanden gale mig, noget, der binder sin Mand.« -

»Aa, jeg synes, De tager vel let paa de Sager, Fuldmægtig Fisker,« sagde pludselig Madam Faurholt, der hidtil havde gaaet puslende omkring i Stuen, som om hun ryddede op. Hun vendte sig lige mod Fuldmægtigen. Hendes Ansigt var mærkelig forandret i den sidste Tid. Hun var ligefrem huløjet, og Furen fra Næsen ned 165 omkring Mundvigene var bleven dyb og skarp. – »For mig er det hverken mere eller mindre, end te alting er bleven ødelagt for mig.«

»Bedste Madam Faurholt, jeg tager virkelig aldrig let paa, hvad der angaar – -«

»Jeg har mistet begge mine Døtre saae, te jeg synes næsten det var bedre, om jeg aldrig havde ejet dem. Og nu skal vi helt sættes ud af Spillet, saa enhver ung Fløs, der kjøber Gaard her i Sognet, skal sige, hvad vi maa gjøre, og hvad vi it maa gjøre. – Ja, hvis Anders Hjarmsted skal kunne forbyde os at pløje i Pajmosen eller have vore Høveder gaaende løse i Engen, som de alle Tider har gjort, – jeg vilde ønske jeg laa oppe paa Kirkegaarden. Jeg kunde jo hverken kjende Stavn eller Harreby Sogn længere, hvis dét skulde blive til.«

»Jeg vil vise Dem, Madam Faurholt, at jeg ingenlunde tager disse Sager paa nogen let Maade: tør De love mig Deres Datter Gjatrid – men vel at mærke *sikkert* - saa vil jeg vove det yderste, saa vil jeg sætte Herredsfogden Kniven paa Struben, og gaar det saa galt tilsidst, – ja, saa skal jeg i hvert Fald nok sørge for at vide det saa betids, at jeg kan komme af Sted til Amerika, ogsaa uden at have økonomisk Tab af Flytningen!«

»Vil De saa forhindre Auktionen i Overmorgen, hvis Sognefogden skulde – -?« spurgte Faurholt.

»Nej! absolut ikke! Det er umuligt. Jeg kan i saa Fald lige saa godt stikke af til Amerika Dagen derefter. Nej, – det er Pajmosesagen, jeg tænker paa.«

»Jamen jeg kan it love Dem Gjatrid bestemt,« sagde Madam Faurholt. »De kan faa hende op til Dem som Deres Husholderske. Det skal hun gjøre, enten hun saa græder eller synger. Og saa kan De prøve, om De kan vinde hende. Men jeg tør it mere tvinge mine Døtre – jeg *kan* jo hellerit. Det var da it dét, jeg vilde tvinge Cecilie til, – saae som dét er gaaet.«

Fuldmægtigen trak paa Skuldrene.

»Og hun skal have sit Kammer deroppe i Vesterenden af Huset, Gjatrid. Hun skal it være dér, hvor Deres Husholderske nu har sit Værelse. Saameget har De vel nok forstaaet?« Madam Faurholt saae skarpt paa ham.

166

»Bevares!« – han slog først Øjnene ned, derefter saae han ud ad Vinduet.

»Men nu med Anders Hjarmsted,« sagde Faurholt, »er der it ogsaa andre Maader, vi kan – -«

»Ja – faa ham til at forløbe sig! – det har jeg jo sagt; det kan dog vist ikke være saa vanskeligt, han er jo som en Krudttønde. Jeg mener ogsaa, det kan have en fortrinlig Virkning paa ham i saa Henseende, naar han erfarer, at Jomfru Gjatríd kommer op til mig. Og saa – – jeg skal have fat i Mads Horsens! Jeg skal skrive over til ham og sige ham, at jeg har noget at tale med ham om paa Øvrighedens Vegne. Det vil ingen forundre sig over. – Han maa kunne udrette store Ting, naar han anvendes paa rette Maade.« – –

Da Fuldmægtigen om Aftenen kørte fra Stavn, sad Gjatríd i Vognen hos ham. – Hun havde tiggat sin Moder om at være fri, men til ingen Nytte. Hun skulde nu sættes ind i Husgjærningen deroppe af den tidligere Husholderske, inden denne rejste et Par Dage ind i Maj, og siden blive hos Fuldmægtigen i hendes Sted.

Anders holdt ved Smedjen i Harreby, da han samme Aften kom fra Fjordby, – forat høre efter en Plov. Smeden fortalte da til Afsked, at Jomfru Gjatríd nede fra Gaarden var kjørt ene hjem med Fuldmægtigen for en Times Tid siden.

»Hjem til Stavn?« spurgte Anders.

»Nej, hjem til Fuldmægtigens,« sagde Smeden.

Der var intet Bud kommet fra Stavn efter de 23 Stude, da Klokken var halvtolv næste Formiddag. Det blev straks meldt Sognefogden, som nu, trods Samtalen igaar med Kristen Faurholt, ved Meddelelse gennem Skolebørnene og Opslag paa Sprøjtehusene i Harreby og tilgrænsende Sogne, bekjendtgjorde Auktionen paa Bjerregaarden til næste Dags Eftermiddag Kl. 4. – Hele Harreby Sogn kom ved denne Bekjendtgjørelse i febrilsk Spænding. Der var aldrig tidligere bleven indvarslet til en Auktion af denne Art. Og det store Spørgsmaal, som alle fremsatte, og ingen besvarede, var dette: hvem der paa en saadan Auktion vilde være Kjøber, hvis Anders 167 Hjarmsted nu ikke havde Lyst, – saaledes at da Optagelses- og Foder- og Pasnings- og Bekjendtgjørelses-Pengene kunde komme ind. – Man sagde, at Kristen Faurholt var bleven saa vred, da han saae Bekjendtgjørelsen, saa han sletikke vilde tale med nogen, ikke engang med Poul Vinding, som netop havde villet spørge ham om, hvordan han ønskede, at hans Venner skulde forholde sig paa Auktionen. – –

Allerede Kl. 3 næste Dags Eftermiddag var de fleste voksne Mennesker fra Harreby Sogn forsamlede i Bjerregaarden. – Snakken gik overmaade livlig, bl. a. om, at det i disse Dage netop var et Aar siden, der sidst var Auktion her paa Gaardspladsen, – og det havde nok ingen ventet, at det saa snart skulde gaa for sig igjen. – Fra Stavn var der ingen mødt, hellerikke da Sognefogden lidt over 4 steg op paa et Bord forat begynde Auktionen. Derimod saaes der mange Medlemmer af den gamle Familie, saaledes ogsaa Poul Vinding.

Det kom vistnok Folk temmelig overraskende – skjønt man jo egentlig godt vidste det i Forvejen – at hele Auktionen normalt vilde komme til at bestaa i Salget af et enkelt Stykke Kvæg: den treaars Stud, som Sognefogden nu raabte op. Man plejede jo ellers at have saa mange Chancer paa en Auktion og saa langvarig Lejlighed. Og da man saa efter et Par Minuters Forløb havde besindet sig paa dette, kom jo det andet, og faldt Folk for Brystet: at det var en skjæbnsvanger Handling at byde paa dette Kreatur; thi fik man det for nogenlunde godt Kjøb – ja, under alle Omstændigheder – hvad vilde der da blive sagt om En paa Stavn.

Sognefogden havde, samtidig med Opraabet, anslaaet Studens Værdi til c. 50 Rdl.

Da der var gaaet nogle Minutter, bød Anders Hjarmsted 5 Rdl. – Sognefogden ventede med Hammerslaget i hele ti Minuter, i hvilke utallige, hinanden indbyrdes modstridende Tanker gennemkrydsede disse mange Menneskehjerner, – Kristen Faurholt maatte senere høre adskillige undskyldende Forklaringer herover; – men der blev ingen Ting sagt, Hammeren faldt, og Studen tilhørte Anders Hjarmsted for 5 Rdl.!

Man var saa bestyrtet over dette Resultat, særlig Kristen Faurholts Slægtninge, – saa man rent glæmte, at 5 Rigsdaler langtfra var 168 nok til at dække Erstatningssummen med; den lød paa ialt c. 30 Rdl. – Men pludselig saae man en ny Stud blive trukken frem, og Sognefogden stod atter op paa sit Bord.

Han raabte Dyret op og satte dets Pris til c. 40 Rdl. – Poul Vinding var nu dog kommen til Besindelse, bød straks denne Sum, og dermed var Auktionen til Ende. – Han paatog sig ligeledes at føre de øvrige 21 Unghøveder ned igjen paa Stavns Enge.

Det forholdt sig ganske rigtigt, at Synet af Bekjendtgjørelsen om denne Auktion havde haft en meget stærk Virkning paa Kristen Faurholt, og dog en endnu stærkere paa hans Kone.

Igaar Eftermiddags, et Par Timer efterat Sognefogden havde ladet anbringe nogle skrevne Plakater paa sigtbare Steder i Harreby, gik netop Kristen Faurholt og hans Kone i Kaffebesøg til Skolelærerens. Da de kom forbi Byens Pumpe henne ved Smedjen, saae de dette Stykke Papir og troede, det var et Opslag om et eller andet Gøgl paa Kroen, – og saa læser de: *Offentlig Auktion paa Bjerregaarden over optagne Kreaturer, tilhørende Proprietær Faurholt paa Stavn* De sagde ingenting til hinanden, og gik videre henad Gaden.

Først da de var ganske nær ved Skolen, greb Madam Faurholt sin Mand i Armen og hviskede: »jeg kommer til at vende om, bitte Kresten.«

Han forstod straks, hvad der var Grunden til hendes Ord og til, at hun saae ud, som om hun kunde besvime med det samme. De vendte om; – men Skolelærerens Børn, som stod paa Udkig efter de ventede Fremmede, havde seet dem, – og efter adskillig Betænkning løb Skolelæreren hen til dem og spurgte, om de ikke kom igjen. Her fik saa Kristen Faurholt Luft for sin Harm. – Han blev hjemme den Dag; men da Auktionen næste Dag var holdt, og han om Aftenen fik det ganske overraskende Resultat at vide, at der var bleven solgt to Stude, og at Anders Hjarmsted havde faaet en af hans Stude for 5 Rdl.! – – da lod han ligestraks spænde for sin Vogn og kørte, tilligemed sin Kone, op til Fuldmægtigens Bolig ved Thinggaarden.

Kristen Faurholt plejede ellers aldrig at tale om sin *Ære*, eller om 169 saadant noget som *Krænkelse* eller *Fornærmelse*; men i Aften nævnte han det: han *vilde* ikke taale den Fornærmelse, som her var overgaaet ham; hvis Fuldmægtig Fischer ikke vilde nedlægge retsligt Forbud imod denne Ihustagen, saa skulde Fuldmægtigen ikke sætte sin Fod mere paa Stavn. Thi det var Kristen Faurholt ligegyldigt, hvordan det gik med hans Pengesager, hvis hans *Ære* skulde lide en saa blodig Krænkelse, og det offentlig, ikke blot i hele Sognets, men i hele Herredets Øjne, kunde man jo godt sige.

Fuldmægtigen sad en Stund uden at svare, men blev efterhaanden helt ildrød i Hovedet; pludselig slog han Haanden i Bordet og sagde med en egen hidsig, hæs Stemme – som Madam Faurholt gjenkjendte fra den Tid, hans Broder bejlede til Cecilie -: »Jeg elsker Deres Datter, Proprietær Faurholt! – for hendes Skyld – forat beholde hende heroppe hos mig, vil jeg – lade staa til – -«

»Vil De forbyde ham at tage mine Kreaturer i Hus?«

»Ja! – det vil jeg, jeg vil vove det yderste overfor Herredsfogden, mere kan jeg jo ikke gjøre! – Vi maa saa – ja, vi maa vel anføre som en Grund, at det i mange Aar har været Skik, at Kreaturerne gik løse dernede – – det vil sige: det er jo Fanden ingen Grund!« – -

»Men De skal opføre Dem ordentlig overfor hende!« sagde Madam Faurholt strængt.

»De maa ikke fornærme mig, Frue! – – Men desværre, jeg er meget bange for, at det er for sent. Hun sagde mig igaar, at Anders Hjarmsted var hendes Kjæreste, og at hun aldrig tog nogen anden. Der kom Brev til hende i Morges. Jeg troer sikkert, det var fra ham. Jeg tog og lagde det til Side. Bryde det tør jeg jo ikke.« –

»Hvornaar vil De nedlægge det Forbud?« spurgte Kristen Faurholt.

»Ja, lad mig nu have en Uges Tid at løbe paa. Jeg vil jo dog helst see at komme saa læmpeligt fra det som muligt, overfor Herredsfogden; og det er jo ikke sagt, at der byder sig en god Lejlighed straks.«

»Jeg er kjed af,« sagde Faurholt, »te saa skal hele Byen see paa, at jeg imens har en Dreng gaaende dernede ved Kreaturerne forat passe paa, te Befalingen fra Bjerregaarden it bliver overtraadt.«

»Ja, bedste Faurholt, – man kan jo ikke altid faa det, *ganske* som man vil have det.« 170 Proprietærens sagde Farvel. – Kristen Faurholt undrede sig over, at hans Kone sletikke forlangte at see Gjatrid. Det var ham uhyggeligt at drage den Slutning, at hun maaskee ikke ret havde Mod til at tale med sin Datter.

I Brevet, som Anders havde sendt Gjatrid – thi Fuldmægtigens Formodning var rigtig nok – havde han skrevet, at han syntes ikke, de skulde vente længere. Hans Fjendskab med hendes Fader tog jo blot til; og han kunde ikke finde sig i, at hun skulde gaa og være Husholderske for Fuldmægtigen. Det kunde hun vel hellerikke. Han vilde derfor vide, om hun var enig med ham i, at han gik op i Præstegaarden og spurgte Pastor Steffensen, om han vilde stuevie dem, naar de kom til ham. Og tillige: hvilken Dag hun mente, hun bedst kunde komme bort. Han haabede jo paa Brev straks, men han vilde vente paa det i 10 Dage, hvis hun ikke kunde svare før. Men naar de var udløbne, og der ikke var kommen Brev fra hende, vilde han selv gaa op til Fuldmægtigens Bolig og forlange at faa hende i Tale, for saa maatte der vel være Hindringer for Brevet, som hun ikke kunde overvinde. – – Dette Brev modtog Gjatrid sletikke.

Dagen efter Auktionen var Anders ude at saae Byg. De skulde være to til at saae, og to til at harve, – det var Meningen; men da Arbejdet skulde begynde, var Mads Horsens ikke kommen. Anders og Jens Vegger, en Husmand, gik saa foreløbig ene i Marken.

Op ad Formiddagen indtraf Mads Horsens. Han og Avlskarlen kom saa ud i Marken til de andre. – Anders spurgte ham straks, hvorfor han kom for sent. Mads svarede, at han havde faaet Bud i Morges tidlig fra Fuldmægtig Fischer, om han straks vilde komme op til ham.

Anders spurgte, hvad Fuldmægtigen havde at sige over Karlene paa Bjerregaarden.

»Ja, A er jo godt kjendt med Juristerne,« sagde Mads. »De kan saa tit have et og andet at spørge mig

om.«

Anders havde under andre Omstændigheder ikke ladet sig nøje 171 med dette Svar. Nu tav han, thi han mærkede, at Hidsigheden vilde løbe af med ham.

»Det er, Dælen slaa mig, en anderledes Husholderske, han nu har faaet sig, end den, han havde i Forvejen,« sagde Mads. »Det er da en, han kan have nogen Fornøjelse med. Omendskjønt han og den gamle de morede sig vist ogsaa helt godt med hinanden.«

Anders anviste Avlskarlen og Mads, hvor de skulde begynde. Og gav sig atter til at saae.

Ved Mellemmadstid om Formiddagen – de spiste i Marken – begyndte Mads Horsens igjen: »A spurgte ham jo ud om Jomfru Gjatrid. For vi er jo godt kjendt fra Stavns.«

»Det er saamænd Løgn, Du siger,« sagde Avlskarlen. »Du har vist it ret meget, Du skal have sagt til Fuldmægtigen!«

»A!« raabte Mads. »A har, Dælen slaa mig, talt de hundrede Gange med Fuldmægtig Fisker. Mig og saa ham vi er jo snart lige godt hjemme paa Stavns. Jo, – A sagde til ham, te han og Jomfru Gjatrid fik sig vel nok en ordenlig Passiar med hverandre sommetider. Ja, sagde han, hun var der jo først paa fjerde Dag i Dag. Men han og hun var da it komne i Seng de sidste tre Nætter, før Klokkeren var meget over 12.«

Anders følte til sin Forfærdelse, at han kunde sletingen Ting sige til dette. Han mærkede, at han kun havde Valget mellem fuldkommen Tavshed eller det ganske ubeherskede Raseri. – Han var flere Gange før bleven overrasket af den Magt, som hans Kjærlighed til Gjatrid havde over ham, men aldrig som i dette Øjeblik.

Jens Vegger, der ganske vist aldrig havde været i Tugthuset, men som Menneske ikke stod meget højere end Mads Horsens, grinte over hele Ansigtet, sikkert ikke blot over Mads's Ord, men ogsaa over den Virkning, de havde paa Anders. Avlskarlen derimod sad og blev genert over Situationen.

»A spurgte ham ogsaa,« blev Mads ved, »om hun skulde have det samme Værelse, som den gamle Husholderske havde haft.«

»Det er sgu Løgn i Din Hals!« brast det ud af Jens Vegger med en skraldende Latter.

»Det er sgu sandt. Men han sagde ogsaa: Hvadfor spørger De mig om dette, Mads Kristensen? – Saa sagde A: jo, Djeres Hr. Fuldmægtig, for Folk har tørt, te hendes Værelse var vel nær ved Djeres 172 Sovekammer. – Men saa svarede han og sagde: Nej, Mads Kristensen, dér ligger Jomfru Gjatrid ikke, for den gamle Husholderske er ikke rejst endnu. Men naar hun vel er borte, saa tænker jeg nok, te Jomfru Gjatrid flytter derind.«

Denne Gang lo hverken Jens Vegger eller Avlskarlen.

Anders tog ganske vist ikke og knuste Mads's Hoved med den Kampesten, som laa dér en halv Alen fra hans højre Haand. Men havde Mads vidst, hvor ganske tilfældigt – som Vægtskaalens Bevægelse for et Vindpust – det var, at dette ikke skete, da havde han utvivlsomt holdt sin Mund. – Da Arbejdet begyndte igjen, havde Anders en Fornemmelse i sine Armmuskler, som om han havde løftet paa en meget tung Byrde.

Der var maaskee Skinsyge med i hans Vrede, men det var ham i hvert Fald ganske ubevidst. Derimod rettede hans Forbitrelse sig med fornyet Styrke mod Gjatrids Forældre og mod Fuldmægtigen, og det uagtet han vidste, at alt det graverende i Mads's Udtalelser var Løgn. –

Dette var en Onsdag, – den 24. April. Om Torsdagen var det flere Gange, at Mads Horsens atter begyndte at tale om Gjatrid Faurholt. Men han holdt meget hurtigt op. Han var nok alligevel bleven forskrækket ved det, han havde seet paa Anders Dagen i Forvejen.

Fredag Eftermiddag kom Fuldmægtig Fischer og Arrestforvareren, Nielsen, kjørende ind paa Bjerregaarden. Fuldmægtigen havde sin Jagtbøsse med. – Anders var i Marken, men der blev straks sendt Bud efter ham.

Den Gamle gik ude i Gaarden. Han bad ikke de Fremmede komme ind. De blev siddende paa Vognen. – Da det varede noget længe, inden Anders kom, kunde han dog tilsidst ikke styre sin Utaalmodighed, men gik hen til Befordringen, lagde sin Haand paa Krydset af den ene Hest og sagde: »Med Forlov at spørge, hvad Ærinde har Fuldmægtigen til Bjerregaarden i Dag?«

»Jeg skal nedlægge Forbud imod, at Deres Søn for Fremtiden tager Kreaturer i Hus nede paa Engene.«

»Paa hans egne Enge!« raabte Per Hjarmsted.

»Det har i saa mange Aar været Skik, at Harreby Sogns Beboere har græsset deres Kreaturer i Fællig paa disse Enge, saa det maa meget betvivles, om Deres Søns Handlemaade har været lovlig. – Men 173 kan jo anlægge Sag imod Proprietær Faurholt, og faa Spørgsmaalet afgjort ved Dom.«

»Ligesom med Pajmosen?«

»Ligesom med Pajmosen,« svarede Fuldmægtigen ganske rolig.

Det var tydeligt, at den Gamle ikke rigtig sansede, hvad han gjorde i Øjeblikket, – han vaklede paa Benene, og der var noget famlende i hans Haandbevægelser. Han greb fat først i Forsmækken paa Vognen, saa i Forlæderet, saa famlede han hen over Brystet paa Fuldmægtigen og tog fat i hans ene Arm: »De skal vare Dem!« sagde han, »nu skal De vare Dem, hvad De gjør!«

Arrestforvareren hævede sin tykke Stok og sagde: »Hør nu, De, gamle Mand! tag den Haand væk! ellers faar De sgu over Fingrene!«

Idetsamme sprang Kirstine Hjarmsted, der havde staaet paa Trappestenen og seet til, ned, løb hen til Vognen og tog om den Gamle: »Aa, bitte Fa'er! – hold jer endda væk fra dem!«

Den Gamle lod sig føre nogle Skridt tilside.

»Ja,« sagde Arrestforvareren truende, »den gamle Person han maa sgu see sig for. Skal jeg og han have med hinanden at gjøre, saa bliver det værst for ham!« – -

Nu kom Anders ind ad Porten. Hans Fader gik hurtig hen imod ham, – men ravende, som om han kunde have drukkert for meget. – Han begyndte straks, med næsten grædende Stemme, at fortælle sin Søn om de Fremmede og deres Ærinde. – Anders skjød ham læmpelig til Side og gik hen til Vognen. – Der var ingen, der hilste.

Fuldmægtigen gav sig straks til at læse Forbudet op. – Da han var færdig, foldede han Dokumentet sammen, lagde det i en blaa Konvolut og stak det i Inderlommen paa sin Pelts. Saa tog han Tømmen fra Arrestforvareren, der havde holdt den, mens han læste, drejede Vognen og kørte ud ad Porten.

Mens han læste, tænkte Anders ikke paa noget, som han senere kunde huske, – hvorimod, hvad Fuldmægtigen foretog sig, fra Læsningen var endt, til Vognen forsvandt ud ad Porten, – det huskede Anders bagefter hvert et Gran, hver lille Bevægelse: thi mens dette foregik, dalede – ligesom ganske af sig selv, og som om det var noget helt nyt, han aldrig havde tænkt paa før – den Beslutning ned i Anders's Sind, at han vilde slaa Fuldmægtig Fischer ihjel. Han 174 havde en Fornemmelse, baade i Sind og Sanser – næsten som om det allerede var skeet.

Han var ganske stille og langt borte fra det nærværende Øjeblik. – Hans Faders Tale lød saa ubehagelig hedt og hidsigt og larmende i hans Øren. Han lod ham snakke, svarede næsten ingen Ting dertil.

»Nu skal vi til at tage dem paa en anden Led,« sagde den Gamle, »som de æt har tænkt over. Vi skal ingen sælge af hans Kreaturer; men vi kan lade dem blive staaende her paa Gaarden, i Stalden – det kan ingen forbyde os.«

»Tu det er jo forbudt os!« sagde Anders, ligegyldig.

»Nej, – trække Kreaturerne af vore Enge, og binde dem, saalen te de kan æt komme derud, det kan ingen forbyde os. – Men vi maa æt sælge dem. – Og han kan jo lade dem hente, naar han vil – uden Betaling. Det er æt at tage i Hus. Og det kan vi gjøre, saa tit de kommer paa Engene. – Hvad siger Du til det, Anders?«

»Det kan I for mig gjøre, helt ligesom I vil. A har det lige kjært.« – - -

Den Gamle gik og spejdede den Eftermiddag og Aften udenfor Gaarden, forat see, om nu Kreaturerne fra Stavn, straks efter Forbudet, vilde vise sig nede paa Engene igjen. Siden Auktionen havde nemlig Faurholt holdt sine Unghøveder inde; han havde ikke kunnet bekvemme sig til at lade nogen Vogterdreng følge med dem ned i Engene. – - Den Dag kom de dog ikke. -

Om Natten – mellem den 26. og 27. April – var det stille Regn, og om Morgenen – var det *Foraar*. Det kom ganske pludseligt efter lang, vedholdende Kulde. Luften var fugtig og varm; der trak stadig Tordenbyger over Egnen.

Paa een Gang kom Kreaturerne fra næsten alle Harreby-Gaardene ud paa Engene. – Imod al Sædvane var der Vogterdreng med, som holdt dem borte fra Bjerregaardens Skifte.

Stemningen mod Bjerregaardsfolkene var i det hele noget blandet i Sognet. Thi paa den ene Side fandt man det aldeles uhørt, at *Retten* til at tage Kvæg i Hus paa Engene skulde gøres tvivlsom, – der var stor Forbitrelse imod Kren Faurholt og Fuldmægtigen i den Anledning. Paa den anden Side var det jo stridende mod al god, gammel Skik og Brug, at nogen vilde benytte sig af denne Ret. -

Nu kom ogsaa Kreaturerne fra Stavn ud paa Engene. Men skjønt 175 der ingen Vogterdreng var med dem, holdt de sig dog foreløbig sammen med de øvrige Harreby-Høveder, og kom ikke Bjerregaardens Skifte for nær. – Men gamle Per Hjarmsted var stadig paa sin Post, – tog sig i denne Tid ikke stort andet for end at holde Opsigt med, hvad der foregik dernede.

176

XII

Anders gik og følte sig saa forunderlig tilfreds med Livet i disse Dage. Det var jo dog meget, at naar man vilde ofre Livet paa det, saa kunde man faa det hæslige Tryk af Verdens Uretfærdighed lettet til Side, som laa En for Brystet; saa kunde man dog faa gjort ryddeligt paa den Plet, hvor man selv befandt sig. Og Gjatriid opgav han ikke; hun skulde blive hans, han vilde eje hende, før det skete! -

Han var kjed af, at han havde givet hende saa lang en Frist med Brevet, for det maatte vel allerede ansees for givet, at hun, af een eller anden Grund, ikke kunde faa det sendt til ham, – ja, det kunde jo ogsaa være opsnappet.

Han var helt fri for Skinsyge nu – og overhovedet for alt hidsigt Jag efter at faa Sagen afgjort. Han var vis paa, at det ikke kom af Frygt; men det var ligefrem saa dejligt at være til, nu, da han havde Fred for denne pinlige Retfærdigheds-Iver, han vel sagtens havde arvet fra sin Fader; – nu, da han var gaaet ind paa at ofre den det hele.

Om Søndagen den 28. April var der et Par Stykker af Kreaturerne fra Stavn ovre paa Bjerregaardens Skifte, – Græsset dér var særlig godt i det tidlige Foraar, fordi det laa lidt højere og derfor var mindre gjennemsaltet af Vintervandet end de øvrige Skifter. – Men gamle Per Hjarmsted sagde til sin Søn, at han syntes, de skulde vente, til der kom saa mange af dem, saa det kunde betyde noget, naar de blev taget hjem.

Anders smilte og bad sin Fader gjøre, som han havde Lyst. – Han gik selv i Kirke om Formiddagen. Det var sjældent, han havde følt saa stærk en Lyst til at komme der, – mest for Salmesangens Skyld; for i den senere Tid ærgrede han sig gjerne en Del over Prædikenerne. Om Eftermiddagen var han en lang Fisketur ude paa Fjorden. Det var meget klart Vejr, som paa en Tørvejrdsdag i en regnfuld Tid. – Han sejlede saa langt ind imellem Forlandet og Halderne, saa 177 han ganske tydeligt kunde see Tanggaarden. – Og Kjeldbakken, – hvor han havde kjørt dengang! Det var den første store Befrielse i hans Liv, tænkte han; nu kom snart den sidste.

Der var en Skrigen og Fløjten og Trilren af Søfuglene ude over Vandet; og inde fra Land hørte man Frøerne. Det var en Limfjords-Foraarssang, saadan som han kjendte den fra Barn, – og i Aften lød den nu saa helt overjordisk dejlig. »Hele Himlen staar i Sang, hele Himlen staar i Sang,« – syntes han, det sagde, eftersom Lydbølgerne steg og faldt.

Mandag Morgen, da gamle Per Hjarmsted kom udenfor Gaarden, saae han, at samtlige Unghøveder fra Stavn var ovre paa Bjerregaardens Skifte. De øvrige Harreby-Høveder befandt sig i en helt anden Side af Engene.

Han fik Avlskarlen, Mads Horsens og Jens Vegger med sig. Han spurgte, inden de drog af, om ikke Anders vilde med. Men denne lo og svarede: at han havde ingen Lyst; der skulde jo da ogsaa helst een blive hjemme. Trods denne Ligegyldighed gik Anders, rigtignok meget ubevidst, og ønskede, at der skulde komme noget ud af det; at der maatte skee noget, som kunde gjøre hans Sind fødende, saa Beslutningerne kom af sig selv, ligesom den Dag Fuldmægtigen var paa Bjerregaarden. -

Ekspeditionen lykkedes fuldstændig. Efter to Timers Forløb stod der i Kostalden paa Bjerregaarden – foruden et Par af Anders Hjarmsteds Kalve, der ikke var paa Græs – 67 Stykker Ungkvæg tilhørende Kristen Faurholt. – Avlskarlen blev ligestraks sendt til Stavn med Melding herom fra Per Hjarmsted. Desuden skulde Karlen sige: at de kunde hentes naarsomhelst mod Betaling af 2 Rigsdaler, ikke som Mulkt, men som en Drikkeskilling til Tjenestefolkene paa Bjerregaarden for haft Ulejlighed. Men man maatte skynde sig at

komme efter dem, thi Dyrene blev ikke fodrede, saalænge de befandt sig paa Bjerregaarden. -

Erik Skindtoft kom om forat see til Per, kort efter at Karlen var sendt afsted. Da han havde faaet Sammenhængen at høre, sagde 178 han: »Det bliver sgu galt, Per; det gjør Du ingen andre en Tjeneste med endsom Kren Faurholt. For det bliver jer, der kommer til at betale, hvad Skade Kreaturerne tager paa den Maade. - Og i denhér Tid, vi har Torden snart hver Dag, - der kunde jo gaa hen og skee noget.«

Per Hjarmsted blev helt fornærmet over den Andens Indvendinger.

»Hvor er Anders henne?« spurgte Erik. »Hvad siger han til det?«

»Han er i Marken og tromler.«

»Naa, hvad siger han saa til det?«

»Han lader mig om det, Erik Skindtoft. Og det skulde Du ogsaa gjøre.«

»Ja, ja, - da kan I lide paa, te Kresten og Fuldmægtigen de gnider sig i Hænderne. For det er helt ulovlig, saaen som Du nu gaar frem med det.« - - -

Efter Nadvertid kom der Bud til Mads Horsens, om han vilde komme over til Harreby. Fuldmægtigen vilde tale med ham. - Atter den Aften var det lummert Grødevejr med fjærn Torden og glansløse Lyn.

Trods den Gamles Modstand lod Anders give Studene et Par Gifter Foder næste Dag, da der stadig ingen kom efter dem fra Stavn. Han kunde ikke lide at høre paa det Spektakel, de gjorde. - For Resten blev Følelsen hos ham af at staa uden for det hele stærkere og stærkere; han syntes, han kunde mærke, hvor den tog til, næsten for hver Time der gik. - Hen paa Eftermiddagen satte han sine Heste paa Græs. Han vilde over og træffe Aftale med Gjatrid. Beslutningen kom, netop som han ønskede det, helt af sig selv. Han kunde jo ligesaa godt have gaaet derover igaar, han kunde ogsaa have opsat det til i Morgen - thi de 10 Dage var ikke udløbne endnu; - men nej, - nu *skulde* det være i Dag. Det var saadan en dejlig sikker Fornemmelse at have. -

Han blev ved at kunne høre disse ulykkelige Studes Brølen langt hen ad Engvejen. Han var meget øm over Dyr, og lovede sig selv, at 179 saa snart han kom hjem i Aften, skulde de blive sluppet løs, hvad saa den Gamle sagde. - Hans Fader var ellers ogsaa langt fra at være nogen Dyrekrænger, men han maatte jo være noget sær i Hovedet, - det var aabenbart al denne Forbitrelse og saa Alderdommen.

Da Anders var kommen endnu et Stykke henad Engvejen, mærkede han dog, at han i hvert Fald nogen Tid havde forvekslet den fjærne Oksebrølen med en hul, men endnu svag Torden. Det var begyndt, ogsaa i Aften, den sidste Aprildag, - som det nu havde gjort næsten hver Dag siden den 26. - at trække store, blaasorte Skybanker op af Sydvest. Det var ogsaa lummert, men med kolde Vindstød. -

Naar man er kommen op over Hedebakkerne bagved Stavn, har man Landevejen en halv Fjerdingsvej sønden derfor. Ved denne ligger Harreby, og noget fra denne Thinggaarden, d.v.s. Herredsfogedboligen med Herredskontoret og Arresthuset. Ved en Bivej lige i Nærheden heraf laa Herredsfuldmægtigens Hus.

Anders gik igjennem Haven og ind ad Hoveddøren paa Østersiden af Huset. Ligeud, for Enden af den noget smalle og lange Forstue var een Dør, paa Siden tilvenstre en anden. - Denne sidste Dør gik op, straks efterat Anders var traadt ind i Forstuen, og Fuldmægtigen kom frem af den. Der var halvmørkt i Gangen, men det varede dog kun et Øjeblik, saa kjendte Fuldmægtigen Anders.

Anders sagde: »Goddag. - Er Jomfru Gjatrid til Stede?«

»Det veed jeg ikke. Men Frøken Faurholt ønsker i hvert Fald ikke at tale med Dem.«

»Jo, hun gjør. Og A vil tale med hende.«

»Det faar De ikke Lov til. Jeg forbyder Dem det.«

»A har jo sletint spurgt Dem om det,« sagde Anders med en noget truende Holdning og gik frem mod Døren for Enden af Entréen.

»Bruger De Magt i mit eget Hus!« skreg Fuldmægtigen.

»Det kan De tidsnok faa at vide,« - - I dette Øjeblik blev Døren revent op, og Gjatrid Faurholt traadte hurtigt ind i Gangen.

»Det er Fuldmægtigen, der vil forbyde mig at tale med Dig,« sagde Anders.

»Det kan De it forbyde!« sagde Gjatrid, løb hen og klyngede sig ind til Anders, idet hun lagde Armen om hans Skuldre.

180

»De maa jo vide, Frøken, at dette strider mod Deres Forældres bestemte Ønske,« sagde Fuldmægtigen.

»Kom, Anders, lad os gaa ud!« sagde Gjatrid, idet hun greb en sort Straahat, der hang paa Knagerækken i Gangen. Saa løb hun ud af Entrédøren. Anders fulgte.

»Mon han skulde komme ud efter os?« spurgte Anders, da de havde forladt Landevejen og løb ind over Heden.

»Det tænker jeg da it,« hviskede Gjatrid.

»Men faar han int fat paa Dine Forældre?«

»Det kan godt være. Men de vil da it gjøre Væsen med at rende og søge efter deres Datter ude i Lyngen. Det troer de mig ogsaa for godt til.«

Gjatrid løb foran og viste Vej. De kom ned i en Lavning i Heden, hvor der stod en Del Enebærris. Imellem disse satte de sig ned.

»Har Du faaet Brev fra mig, Gjatrid?«

»Nej.«

»Saa er der nogen, der har taget det. A vilde spørge Dig, *naar* Du vil følges med mig ned i Præstegaarden? A har løst Kongebrev.«

»Aa ja, jeg vil, Anders, jo før jo heller! For nu har jeg it andet end Dig. Og jeg regner hellerit det andet for nogen Ting!« – Der var baade Jubel og Graad i hendes Stemme. – Hun bøjede sig ned mod ham, der sad noget lavere, og knugede hans Hoved ind mod sit Bryst. Han blev ganske stille. Han kunde høre hendes Hjerte banke.

Det varede længe, inden de begyndte at snakke igjen.

»Hvad Dag rejser Husholdersken?« spurgte Anders.

»Om tre Dage, den 3. Maj.«

»Hvad Tid paa Dagen?«

»Ved Middagstid. – Hvorfor det?«

»Jo, for det er jo næsten nødvendigt, at hun er borte den Aften, naar A kommer og henter Dig ned i Præstegaarden.«

»Det er da ingen Nytte til, at Du henter mig,« sagde Gjatrid.

Først i dette Øjeblik vidste Anders, at han *dén Aften*, den 3. Maj, vilde dræbe Fuldmægtigen, og straks derefter tage Gjatrid med sig ned i Præstegaarden. – Han tænkte paa, om han skulde sige hende det nu. Men han syntes ikke, han kunde. Og hun fik jo da ogsaa Tid til at sige ham Nej, hvis hun ikke vilde efter – det.

181

»Havde Præsten blot været hjemme, saa havde det jo været det allerbedste at gaa derned nu,« sagde Gjatrid, hun bøjede sit Hoved og blev rød. Anders kyssede hende mange Gange for det.

»Naar kommer han hjem?«

»Imorgen vistnok,« sagde Gjatrid. – »Saa gaar Du vel straks op og taler med ham om det, Anders. For han vier os maaske ikke, hvis – – Aa ja, – mon han i det hele *vil* vie os?«

»Det er bedst sletint at tale til ham om det, før vi er der begge to,« sagde Anders, og drog Gjatrid ind til sig; »saa faar han ingen Betænkingstid.«

»Jamen troer Du, han gjør det, Anders?«

»Jo. – Vi kan jo sige til ham, te hvis han vil int vie os, saa holder vi Bryllupet alligevel, – ogsaa med det samme! Saa skal han nok gjøre, hvad vi forlanger. – Men Gjatrid, Du skal int gaa ene derned. A vil helst hente Dig hos Fuldmægtigens, – hvad, vil Du int nok det?«

»Jo, - men jeg synes lettere, han kunde see os.«

»Nej, A skal nok - - passe paa ham. Og det bliver saae imellem 10 og 11, A kommer.«

De sad længe sammen derude. Solen var nede, og det var temmelig dunkelt, thi der blev ved at boble sorte Tordenskyer op af Sydvest, uden at der dog kom Regn her sønden for Bakkerne. Det var ligesom Vejret drev af mod Nord, naar det var kommen et Stykke op paa Himlen, - udover Fjorden. Der hørtes ogsaa hele Tiden fjærn Torden, og det lynede, ikke i Straaler, men i brede Lysglimt.

De kunde ikke see ret langt mod Nord for Randen af Hede-Lavningen, men mod Syd havde de en meget vid Udsigt, hvor de sad, mest ud over store, lynggroede Bakkedrag. Derude begyndte man nu at tænde Blus, det var jo den sidste Aften i April - Wulborg-Aften, som man siger der paa Egnen.

Klokken var vel halvni, da de rejste sig og gik tilbage. -

Da Anders havde sagt Godnat til Gjatrid paa Landevejen ved Fuldmægtigens Hus og var kommen op paa Bakkeranden bag ved Stavn, saae han et meget stort Blus ude paa Engene mod Nord, - ja, enten maatte det være lige nede ved Fjorden, eller ogsaa ovre paa Nordsiden, paa Forlandet maaskee. Han stod og saae paa det en lille 182 Tid. - - - »Ih, men tu hvad er det?« raabte han pludselig højt, »det er da vist Bjerregaarden, der brænder!«

Et Par Timer efter at Anders var gaaet hjemme fra, brød der et voldsomt Tordennejr løs derude over Bjerregaardsholmen og Nørre-Engene. Klokken var da omtrent halvotte, og skjønt Solen ikke var helt nede, blev det dog straks næsten nattemørkt. Det lød svært uhyggeligt paa Bjerregaarden med denne uafslidelige Brølen af de fremmede Høveder, hvortil nu kom mægtige og hurtigt paa hinanden følgende Tordenskrald. Regnen styrtede ned.

Gamle Per Hjarmsted gik omkring i Gaarden og Udhusene og skuttede sig. Snart stod han et Øjeblik inde i Huggehuset; saa gik han over til Stalddøren; saa stod han og saae paa Vejret igjennem Lugen i Tærskeloen.

Avlskarlen var fortrædelig paa ham, fordi han ikke gav de Kreaturer det, de kunde æde. De kunde jo da ikke gjøre ved, at Kren Faurholt var en Kjæltring. Mads Horsens og Jens Vegger derimod gik omkring og smaagrinte. De havde egenlig ikke noget at gjøre paa Gaarden efter Nadver. De var Husmænd og boede ikke der. Men de blev alligevel gaaende.

Der kom et vældigt Tordenskrald, ligesaa rasende i sin Larm, som Lynet, der umiddelbart fulgte, var kridhvidt og blændende. - Alle Mandfolkene kom uvilkaarlig frem paa Gaardspladsen forat see, om Lynet havde slaaet ned, - hvad dog ikke var Tilfældet.

»Nu skulde det lige have tændt og svedet Stalden af over Hovederne paa alle de Høveder,« sagde gamle Per Hjarmsted, »det kunde blive en pæn Skilling for Kren Faurholt at komme af med, naar han skulde købe sig saadan en Besætning igjen.«

Avlskarlen tog sig den Frihed at sige: »A troer sgu', I er sær. Det blev da it Kren Faurholt, men Anders, der kom til at betale dem. Det er da hellerit noget for en gammel Mand at staa og sige.«

Mads Horsens slog en høj Skranner op. Den Gamle tav mærkelig nok helt stille. - - 183 Tordennejret holdt sig usædvanlig længe. Især blev Lynene ved med uformindsket Styrke.

Per Hjarmsted begav sig paa en Runde omkring Gaarden, forat see efter, at der i det hele taget ikke var noget i Vejen.

Da han drejede om det sydøstlige Hjørne (mellem Østerlængen og Laden), saae han en Flamme slaa op ved det andet Hjørne af Laden. Han stod et Øjeblik skrækslagen og stirrede frem for sig. Flammen kastede pludselig et bredt Skjær ned over Muren og Grønsværet, og han saae i Lysningen to Mandsskikkelser, der, som han syntes, rakte Armene op imod Tagskjægget.

Nu var han vaagen. Han løb, saa hurtig hans gamle Skanker vilde bære ham, frem langsmed Lade-Muren. Han var kun en 5-6 Alen fra de to, da de opdagede ham. - Han saae, at det var Mads Horsens og Jens Vegger, og raabte deres Navne. - I første Øjeblik syntes de at blive forskrækkede, men straks derefter kastede Mads Horsens sig frem imod ham, greb ham i Armen og skreg: »Det er Per Hjarmsted, han stikker Ild paa Gaarden!« - Jens Vegger stemmede i med.

Og nu trak de af Sted med den Gamle, der var bleven ganske forstumlet, hen langs Vesterlængens Mur; men en vældig Lysning bredte sig bag dem og kastede deres tre ravende Skygger frem foran dem. - Mads Horsens raabte: »Brand! Brand!« - I næste Øjeblik var de inde paa Gaardspladsen.

Flammerne slog nu op over Staldtaget, og da Ilden var opstaaet lige i Vindhjørnet, og det netop pustede stærkt, naaede den i et Øjeblik selve Mønningen, men havde en kort Tid ondt for at komme over de vaade,

tætte Møntørv. Samtidig med Ildens Knitren hørte man det syde i Tagets yderste, regnvaade Straadække.

Nede i Gaarden var der fuldstændig Forvirring. De tre Mænd stod og anklagede hinanden for Brandstiftelse. – Mads Horsens vilde ikke vige fra Per Hjarmsted, at han ikke skulde flygte, og Per Hjarmsted var saa rystet over Anklagen og over Ildspaaættelsen, saa han rent glæmte at foretage sig noget forat slukke.

Dette var tilmed meget vanskeligt. Bjerregaarden var jo en ganske enlig Gaard. Den nærmeste Brandsprøjte var i Harreby, og alle tre Udhuse var sammenbyggede. Derimod var der ikke stor Fare for Stuehuset, der var teglhængt og laa i betydelig Afstand fra de andre Bygninger.

184

Avlskarlen var den eneste, som overhovedet *tænkte* noget videre paa at slukke, men til stort mere blev det hellerikke for ham. Og imens glæmte han at trække Kreaturerne ud af Stalden: Paa ganske vidunderlig kort Tid – syntes i hvert Fald Gaardens Folk – brasede Staldtaget sammen over Bygningen. Nogle faa Kreaturer havde revet sig løse og kom styrtende ud i Gaarden, men de aller fleste blev derinde og blev kvalte af Røgen; der var vist ikke gaaet ti Minuter fra Tagets Nedstyrtning, saa hørte man ikke en Lyd mere derinde fra.

Imidlertid havde Avlskarlen og Røgterdrengen faaet Hestene ud af Østerlængen. De slog dem løse og lod dem løbe ud paa Marken. Kun en af Hestene beholdt Karlen tilbage; paa den vilde han selv ride til Harreby forat faa Sprøjten hentet. Dette lod sig maaskee nok forsvare i et Brandforhør, men var for Resten saa unyttigt som muligt; Sprøjten vilde nu komme altfor sent til at udrette nogetsomhelst. – Idet han i strakt Karriere red ud af Gaarden, raabte Mads Horsens efter ham: »Lars! meld Brandstiftelsen til Fuldmægtigen eller paa Thinggaarden!«

Anders havde kun løbet et ganske lille Stykke ned ad Vejen forbi Stavn, da han var klar over, at det virkelig var Bjerregaarden, der brændte. Det første, han følte derved, var dette: at nu var alt afgjort, nu kunde intet gaa tilbage mere. – I dette Øjeblik anede han vistnok allerede hele Sammenhængen. Men det var dog først, da han var kommen et Stykke ud ad Engvejen, at den Tanke *bevidst* slog ned i ham: at det var Mads Horsens, der havde paasat Ilden. Straks efter gjættede han allerede paa Beskyldningen fra dennes Side mod hans Fader for Brandstiftelse.

Da han var kommen midtvejs omtrent mellem Stavn og Bjerregaarden, hørte han tydelig de sætvisse Stød i Engbunden af en Hest i Karriere. Et Øjeblik efter saae han den store Sorte, og kunde nu ogsaa kjende Lars. Han raabte Karlen an, idet denne vilde ride ham forbi.

185

Han fik Underretning om alt, hvad Karlen vidste. Straks efter skyndte de sig videre hver sin Vej.

Nu var der ikke Spor af Tvivl hos Anders om, at det var Mads Horsens' Værk det hele, og at bag ham stod Fuldmægtigen.

Da han kom hjem, var alle tre Udhuse brændt ned. Stuelængen var urørt. I Dagligstuen befandt sig hans Fader, Mads Horsens og Jens Vegger.

»Herut af Stuen, I to Mordbrændere!« raabte Anders, saasnaert han havde aabnet Døren. »Skal I to Skarnsmennesker gaa i ærlige Folks Hus!«

Mads snerrede og skjældte; men gik dog ud, fulgt af Jens Vegger, der saae meget forskrækket ud.

Anders spurgte sin Fader, om der sletingen andre havde seet noget til Ildspaaættelsen end han og de to Gjerningsmænd selv.

Den Gamle mente Nej; ingen af Gaardens Folk og ingen af Husmandsfolkene paa Bjerregaardsholmen, som nu jo var samlede ude i Gaarden, vidste det ringeste at sige.

Anders gik lidt efter ud for selv at snakke med disse Folk, men det gav intet Resultat. – Han havde ogsaa en Samtale med Kirstine. Han sagde til hende, at han syntes, hun og Niels nu skulde gifte sig og saa flytte bort fra Engen, for her blev da alting saa uhyggeligt for dem nu. – Men hun kunde ikke rigtig forstaa ham.

En Timestid efter Anders's Hjemkomst arriverede Sprøjten fra Harreby. For ikke at være komne helt til Unytte gav Folkene sig til at øse Vand i Ruinerne. – Lidt efter kom Vognen fra Thinggaarden. Der var Fuldmægtigen, Arrestforvareren og en Kudsk.

De to første stod straks af Vognen. De hilste sletikke. – Mads Horsens, som drev ude i Gaarden, gik hen til Fuldmægtigen og sagde, at Per Hjarmsted var inde i Dagligstuen, – han pegede mod Vinduerne. – Fuldmægtigen skubbede ligesom Mads lidt fra sig, men gik, efter hans Anvisning, ind i Huset.

Nogle Minuter efter kom Fuldmægtigen og Arrestforvareren atter ud paa Trappestenen med gamle Per Hjarmsted imellem sig. Fuldmægtigen gav ham Ordre til at stige op bag i Vognen og lægge sig der. – Kirstine kom straks, da hun saae, at hendes Fader ikke skulde sidde i nogen Agestol, løbende med en Agefjæl med Pude, 186 som stod inde i Gangen. Mads Horsens og Jens Vegger fik Plads i den bageste Agestol, Fuldmægtigen og Arrestforvareren i den forreste. Kudsken fik Ordre til at sætte sig ved Siden af Per Hjarmsted forat passe paa ham.

Anders havde hele Tiden, mens dette foregik, staaet og seet til, uden at sige noget. – Nu kørte Vognen ud ad Porten med de tre Arrestanter.

Næste Dag kom det Anders for Øre – igjennem et Par Tiggerkoner ovre fra Harreby – at Arrestforvarer Nielsen ganske aabenlyst i fleres Paahør skulde have sagt, at den Gamle fra Bjerregaarden ikke skulde faa Søvn i sine Øjne, før han havde bekendt, at det var ham, der havde stukket Ild paa Gaarden. – Anders kunde ikke faa sig til at tro det, men Dagen efter, den 2. Maj, kom Erik Skindtoft og berettede med stor Indignation, at han nu i Dag havde talt med Arrestforvareren, og han havde sagt, at han haabede nok, de skulde faa den Gamle fra Bjerregaarden mør inden kort Tid, for det lod ikke til, at han godt kunde undvære Søvn; nu havde han ikke faaet et Øje lukket i Nat og hellerikke Natten forved, og han saae allerede ud, som om han kunde være baade Tyv og Røver og Mordbrænder. Protokoltilførslen efter ham saae jo hellerikke godt ud.

Anders blev ganske hvid i Ansigtet, – men sagde blot, at han haabede nok, han skulde faa en Forandring paa det i Morgen. Saa vilde han over og tale med Fuldmægtigen.

»Ja, ham nyttede det sgu ikke at snakke med.«

»A vil maaske ogsaa sige et Ord til Arrestforvareren,« sagde Anders.

»Aak ja, det var kun som at slaa Vand paa en Gaas.« – – –

Anders besluttede i dette Øjeblik, at kunde han saasandt faa Ram til Arrestforvareren, da skulde det ikke gaa denne bedre end Fuldmægtigen.

187

Der var een Ting, Anders havde saa ondt ved at fastholde, da han næste Dags Aften omkring ved Kl. halvti gik over Engene ad Harreby til, – det var dette: at det hele saa let kunde vise sig ugjærligt ved *denne* Lejlighed. Sæt blot, at Herredsfuldmægtigen ikke var hjemme, – saa kunde han ganske rolig gaa hjem igjen til Bjerregaarden. – Men Gang paa Gang glæmte han denne Mulighed, fordi *det andet* ogsaa var muligt, ja, sandsynligt, – og var saa overmægtigt, saa stort, saa det gjorde, at han straks følte Verden som en helt anden.

Da han kom op paa Randen af Stavn-Bakkerne, kunde han see Lys i Fuldmægtigens Hus, men endnu ikke, i hvilket Vindue. Men det kunde ikke godt være anden Steds, end fra hans Kontor, for Klokken var over 10, og Gjatrid havde sagt, at hun vilde slukke paa sit Værelse Kl. halvti. Gaardskarlen havde Værelse ude i Staldbygningen. – Saa var Fuldmægtigen nok hjemme. – Anders løftede uvilkaarlig paa den tunge Stenhuggerhammer, han holdt i den højre Haand. Den var god, hvor den ramte, men den var jo noget tung at haandtere. Han havde valgt den, og ikke hverken Bøsse eller Økse, som jo da ogsaa forefandtes paa Bjerregaarden, fordi han bedre kunde føre og bruge den uden dermed at vække unødigt Opsigt.

Da han havde gaaet endnu ti Minuter, saae han tydeligt, at Lyset maatte være paa Fuldmægtigens Kontor. – Han tænkte paa, at Gjatrid vel gjerne kunde see ham komme nu. Hun sad rimeligvis i Mørke paa sit Kammer og stirrede ud efter ham. Hun vilde jo forundres, naar hun saae, at han ikke tog Vejen hen til hendes Vindue. – Men – – – han *vilde* ikke sige noget til hende derom, før det *var* skeet.

Yderdøren var ikke laaset. Den gik op, da han tog i den. Der var ikke mørkere inde i Korridoren, end at han godt kunde skjelne Døren tilvenstre, ind til Kontoret.

Han aabnede den. Fuldmægtigen sad og skrev ved et stort Bord, saaledes at dette var imellem ham og den Indtrædende. Hans Ansigt vendte mod Døren.

»Hvad vil De?« sagde Fuldmægtigen og saae stift paa Anders.

»A vil for det første snakke noget med Dem.«

»Vil De sætte den Hammer udenfor Døren!« 188 »Hvad skal det betyde, te min Fader int kan faa Lov at sove om Natten?«

»Der holdes Forhør over ham – Vil De sætte den Hammer udenfor Døren! siger jeg.« Fuldmægtigen sprang op og gik, ikke i Retning af Anders, men henimod Væggen tilhøjre, hvor Anders i samme Øjeblik opdagede at der hang et Gevær.

»De skal blive staaende, helles faar De denhér i Hovedet!« sagde Anders – tvingende sig til at tale dæmpet – og løftede Hammeren.

»Har han hellerint faaet Lov til at sove sidste Nat?«

»Vistnok ikke meget,« – sagde Fuldmægtigen i ligegyldig, overlegen Tone, stak Hænderne i Bukselommerne og svingede lidt med det ene Ben. Denne Rolighed var dog paatagen i bestemt Hensigt. I næste Øjeblik saae Anders – i et Glimt – hele Skikkelsen forvandet som til et stort, vildt Dyr i Spring – – og lige umiddelbart derefter laa Fuldmægtigen paa Gulvet, stønnende, og med Blodet strømmende ud af Hovedet. Anders traadte til Side for ikke at faa det paa Fødderne. – Han tænkte paa, om han skulde give Fuldmægtigen endnu et Slag i Hovedet. Men i det samme gjorde denne en voldsom Bevægelse, hvorved Ansigtet kom til at ligge lige opad; – straks derpaa holdt han op at stønne, og Anders kunde see, at Øjnene blev helt dunkle, skjønt de stod vidtaabne. Lemmerne slappedes samtidig og sank ned mod Gulvet, saa Anders var sletikke i Tvivl om, at han nu var død.

Anders tænkte et Øjeblik at skrive paa det Papir, som Fuldmægtigen havde haft liggende foran sig paa Bordet, at han havde slaet ham ihjel, fordi Fuldmægtigen var en utro Embedsmand, der aldrig gjorde andet end Uret. Men han lod være; han kunde jo egentlig ligesaa godt sige det, naar de kom forat gribe ham. Ellers kunde de vel ogsaa nok forstaa, hvad Mening var, hvis han i Morgen fik givet Arrestforvareren samme Behandling som Fuldmægtigen.

Han tørrede noget Blod af Hammeren henne paa Sofaens Betræk; saa tog han Lampen, forat han ikke skulde komme til at træde i Blodet i Mørke, og bar den med sig ud i Gangen, hvor han slukkede den.

Lidt efter stod han under Gjatrids Vindue. Hun aabnede det straks. Han satte Hammeren fra sig, og strakte Armene op mod hende. Hun hoppede ud over Karmen og kastede sig ind til ham.

189

»Nu har A slaet Fuldmægtigen ihjel med denhér,« sagde Anders og pegede paa Hammeren.

»Aa, Herregud, Anders! – – Men kom I da op at skjændes? – Aa, hvadfor gik Du derind?«

»Nej, – A var bestemt paa det, da A talte med Dig sidst, Gjatridd. Men da tød A int, A vilde sige det.«

Gjatridd sagde intet. Hun skjulte grædende sit Ansigt ved hans Bryst.

»Kanskesig Du tykkes saa, Gjatridd, te det er ingen Nytte til at holde Bryllup, – heller te Du vil int. – – – A tænker nu int, A skulde blive sat i Arresten; for kan A komme af Sted med det, saa slaar A Arrestforvareren ihjel, naar de er der og vil tage mig i Morgen, og saa kommer A vel nok af med Livet ved den samme Lejlighed.«

Gjatridd kunde ingen Ting sige.

»Men A vilde nu helst,« fortsatte Anders, »te Du nu fulgte med mig ned i Præstegaarden, saa vi kunde være ved hinanden i Nat, naar han har viet os. – Saa bliver det da Bagnak, alt, hvad Folk kan komme til at sige om os to.«

Han stod og lyttede over hendes Hoved – »Vil Du det, Gjatridd?«

»Ja, ja, ja!« – Hun slog pludselig sine Arme om ham og kyssede ham paa Munden. – Saa løb de hen over Agrene, ud paa Vejen, ned til Harreby, til Præstegaarden. – – –

Klokken var noget over elleve. Men Pastor Steffensen plejede ikke at gaa i Seng før efter Midnat. Derimod haabede de sikkert, at Madam Balling nu skulde være i Seng.

Anders pikkede paa Vinduet til Præstens Studere-Kammer, hvor der ganske rigtig viste sig at være Lys.

Præsten kom hen til Ruden med Lampen i Haanden.

»Men hvad er det?« sagde han og skjød Hagen frem med sit sædvanlige Hovedkast, da han saae de to Ansigter udenfor i Halvmørket. »Nu har jeg da aldrig – –« hørte de, han sagde, idet han gik tilbage med Lampen og satte den paa Bordet. – Han løb ud af sin Stue i Retning af Gangdøren, hvor de ogsaa begav sig hen.

De hilste.

»Tys, tys, vær stille! – Madam Balling er gaaet i Seng, men hun kunde let vaagne,« sagde Præsten.

190

»Saa kunde De vel nok bede hende om at lægge sig til at sove igjen,« sagde Anders.

»Aa, det kan jo ogsaa være, hun ingen Ting hører. – – Naa, det var endda mærkeligt – – det var endda ogsaa meget overraskende med jer – te I kommer der!« – Præsten gned Haandfladerne mod hinanden og lo forlegent eller ængsteligt.

»Ja, A har Kongebrev med; vi vil saa bede Dem om at vie os med det samme,« sagde Anders.

Pastor Steffensen saae sig ivrig omkring, ligesom han søgte efter noget: »Det er jeg – det er jeg snart ikke den rigtige Mand til – saaeen noget. Jeg synes, vi skulde vente med det. Jeg kan jo forstaa saa meget, te I har ikke talt med Gjatrids Forældre om det –«

»Nej, men vi holder Bryllup i Nat, enten De saa vier os eller int. Se saa kan De nu gjøre, hvad De tykkes der er bedst.«

»Aah – – kjæreste Børn!« sagde Præsten og slog med Fingrene i Luften, ligesom han havde brændt sig, »hvadfor – hvadfor har I endda saa traant* – – lad os, lad os see Tiden an – –«

»Nej, det kan vi int, for i Morgen tidlig tænker A nok, de kommer fra Thinggaarden og henter mig.«

»Og henter Dem – – men hvad er det, De siger!« – Præsten blev bleg.

»Ja, for A har lige netop været oppe og slaaet Fuldmægtigen ihjel, og de faar jo nok snart opdaget, hvor A er bleven af – –«

Præsten lagde Hænderne for Ansigtet og hulkede: »Aa, Anders, Anders! – sikken Ulykke! sikken Ulykke! – aa, Herre Gud!«

»Ja, det kan A int see, hvem det skulde være en Ulykke for, undtagen for Fuldmægtigen, og han har da selv været ude om det saa.«

Præsten tog Hænderne fra Ansigtet og saae forfærdet paa Anders: »Men fortryder De da ikke Deres gruelige Synd?«

»Synd? – det kan da vel int være Synd at skaffe saaeen noget Uretfærdighed ud af Verden?«

»Men ved De da ikke, Anders, at hvo som dræber med Sværd, skal selv omkomme ved Sværd!«

»Jo, det er saa rimeligt. Der skal da være Orden i al Ting. Ellers* 191 begyndte jo Folk at slaa ihjel, enten det saa var Ret eller ej. – Men hvad – de kommer jo ogsaa og henter mig i Morgen.«

»Aa, De maa jo være gal, – De maa jo være gal, Menneske!« Præsten løb jamrende omkring i Stuen. »Naar De ikke føler Deres forfærdelige Synd!«

»Nej! – A troer, te hvis nogen vilde være over at give de uretfærdige Embedsmænd saaeen en Paamindelse sommetider, saa blev de andre bedre i det hele.«

Præsten stirrede frem for sig med forvirrede, taarefyldte Øjne, men sagde ikke noget.

»Ja, – tu De siger jo, te alt, hvad vi Mennesker gjør, te det er Synd,« blev Anders ved. »Saa er dethér vel ogsaa nok Synd. – Men skal vi da int overvinde Uretfærdigheden?«

»Vi skal overvinde Uretfærdigheden i os selv. Det er os selv, vi skal overvinde. Indad, indad! – aa, Anders dog!«

»»Indad!« – Ja, hvis Vorherre har sagt, te det er det allerbedste, saa maa det jo ogsaa være det. Men »udad« – det er saa da det næstbedste. – Og A veed nu sletint, om De er saa meget bedre end mig. Men A er et Karlfolk, og det er De int, saa meget veed A.« – –

»Er Fuldmægtigen virkelig død?« sagde Præsten og tog sig til Panden.

»Ja, ja, han er endda. Ogsaa helt død. – Og nu vil A bede Dem vie os to. For helles gaar vi vor Vej igjen.«

»Ja – jeg kan jo – – Naar De har Kongebrev – Men lyse Guds Velsignelse over Deres Ægteskab det kan jeg ikke – skjönt jeg vilde – jeg holder saa meget af jer begge to.«

»Nej, men det kan vi selv gjøre,« sagde Anders.

»Aa, – hvad er det?« sagde Præsten pludselig og lyttede. »Det er vist Madam Balling. Saa er hun alligevel vaagnet.«

Et Øjeblik efter kom Husholdersken ganske rigtig ind ad Døren fra Havestuen. Hun sagde et fornærmet Godaften og satte sig med sit Strikketøj i Sofaen.

Ingen af de andre sagde noget. Præsten gik urolig omkring paa Gulvet.

Anders tog en Hængelaas med Nøgle ved, der laa foran ham paa Bordet, og trommede utaalmodig med den mod Bordpladen.

Madam Balling saae et Par Gange hen paa ham, saa rejste hun sig, strakte Haanden ud efter Laasen og sagde: »den er til Havehuset herudenfør; det er en Forglæmmelse, at den er kommen til at ligge der paa Bordet.«

Anders trak sin Haand med Laasen til sig.

»Hør nu, Pastor Steffensen,« sagde han, »kan De da virkeligen int faa det Kvindfolk til at gaa sin Vej?«

Præsten blev nervøs, saa hans Ansigt helt fortrak sig i Grimacer: »hæ, hæ, hæ - -« - var det eneste, han kunde sige.

»Aa, det er for Resten ogsaa meget bedre, te A gjør det. For helles render hun alligevel straks ud i Byen og sladrer.« - Anders vendte sig mod Madam Balling: »Nu skal De komme ud og sidde under Laas og Lukke i Havehuset i Nat, saa gjør De ingen Skade.«

»Jeg skriger, hvis De rører mig,« raabte Madam Balling, »saa hele Byen skal høre det!«

Anders rejste sig, gik ud i Gangen, og kom straks ind igjen med Hammeren: »Kan De her see, Madam Balling, denher Hammer, - den har A lige været oppe og slaa Fuldmægtigen ihjel med. Den skal A nu ogsaa komme ud til Dem med, hvis De giver saa meget som en Lyd af Dem i Nat ude i Havehuset. Kom nu!«

Madam Balling, der ellers bar Bryst og Mave temmelig fremskudt, sank pludselig sammen; det var, som om alt med eet blev indadbøjet paa hende.

»Er det sandt, Pastor Steffensen?« gispede hun.

»Aa, Herregud, Herregud! - ja, det er sandt - -«

Anders tog hende om Armen.

»De - maa - - De maa ikke gjøre mig noget!« klynkede hun.

»Nej, naar De vil holde Djer Mund, saa skal De ingen Skade lide.«

Han aabnede Døren og førte hende ud. Lidt efter kom han ind igjen og lagde Nøglen paa Bordet.

»Saa fik A da den Fornøjelse med: at faa Monnet* taget fra saanen et galsindet Kvindfolk.«

Anders drev et Øjeblik rundt paa Gulvet. Saa gik han hen og slog Armene om Gjatrid, idet han sagde: »Naa, Pastor Steffensen! * 193 begynd saa med dét: »Saa tilspørger jeg Dig, Ungkarl Anders Hjarmsted - - -« For De gaar vel int og kommer i Tanker om, te De er nødt til at melde mig straks for Djer Samvittigheds Skyld?«

»Nej - nej, det kan jeg ikke. - Jeg haaber ogsaa, jeg har baade Ret og Pligt, som Deres Præst, til ikke at gjøre det - - - Er det ogsaa Deres bestemte Forsæt, Gjatrid, - at De vil tilhøre Anders nu - enten jeg saa vier Dem eller ej?«

»Ja,« sagde Gjatrid kort og fast, dog uden at see paa ham.

»Ja - saa - -« sukkede han og gjorde Tegn med Haanden.

Gjatrid rejste sig. Anders stillede sig ved hendes Side og greb hendes Højre.

Præsten lagde sin Haand paa Deres forenede Hænder og udtalte selve Vielseserklæringen uden alle Tilføjelser.

Han stod et Øjeblik forlegen foran dem. - Pludselig brast han i Graad, tog Gjatrid om Hovedet med begge sine Hænder og sagde: »Maa jeg have Lov at kysse Dem i dette Øjeblik - og tænke paa Cecilie!« - -

Saa gik han vaklende hen til Døren: »Aaja, Godnat! - - Farvel, begge to!« sagde han. - -

Saasart han var borte, kastede de sig i hinandens Favn. Anders lo højt af jublende Glæde.

Pastor Steffensen sad hele Natten i sit Sovekammer ved et af Vinduerne ud til Gaarden. Hans ængstelige Sind led grumme meget. Var det ret, hvad han havde gjort? Var det ret, at han sad her, uden at foretage sig noget? Hvad vilde der skee nu i Morgen? Hvad skulde det altsammen blive til?

Henad Morgenstunden begyndte hans Tanker at gaa rundt ad de samme Baner uden at føre det mindste nye med sig; de begyndte ogsaa at blive uklare. Et enkelt Øjeblik greb han sig i at have været helt borte fra alle Tanker. – Det syntes han derimod ikke han havde i det Øjeblik, da han pludselig overraskedes af en stærk Larm. – Der var Mennesker inde i Gaarden, – nu buldrede det paa Gangdøren. Han maatte alligevel have sovet. – Nu kom Sognefogden løbende 194 hen til det Sovekammervindue, ved hvilket han ikke befandt sig, lagde Hænder og Ansigt mod Ruden og raabte. – Præsten svarede ikke, han vidste ikke, hvad han skulde sige. Sognefogden havde vist hellerikke seet ham. – Præsten rejste sig med en pludselig Tanke, løb ud i Kjøkkenet, Bryggerset, og gennem en Bagdør ud i Haven. Han skyndte sig hen til Havehuset og lukkede op for Madam Balling. Han undrede sig selv over, at han havde husket det. – Hun snakkede ivrigt og spurgte ham ud. Men han hørte ikke efter. Han stod og lyttede til Larmen omme fra Gaarden, – og nu inde fra Huset, inde fra Havestuen.

Pludselig hørte han et forfærdeligt Brøl eller Hyl, – og styrtede hen til Havedøren, rev den op og traadte ind.

Paa Gulvet laa Arrestforvareren med knust Hoved, endnu famlende i Luften med Armene. – Anders stod, uden Frakke, men ellers fuldt paaklædt, henne ved Døren ind til Præstens Stue med Hammeren i Haanden. Han saae straalende glad ud, – og vendte Ansigtet imod de forfærdede Mennesker, som var trængte ind ad Gangdøren fra Gaarden. Bag ham stod Gjatrid. Hendes Haar var slaaet ned, og hendes Øjne var fulde af Taarer, hele Ansigtet var saa bevæget, – hvor hun lignede Cecilie! syntes Præsten. Hun bøjede sig bagfra op mod Anders og hviskede noget i hans Øre. Han bøjede sig tilbage, tog hende om Halsen med den venstre Arm, smilede og sagde noget til hende, men Præsten kunde ikke høre, hvad det var.

I det samme – thi hvad Præsten hér saae, varede kun Øjeblikke – slap Anders atter Gjatrid, rettede sig noget og sagde i en leende Tone, som ganske svarede til Udtrykket i hans Ansigt: »Ja, nu har A udrettet saa meget, som der var nødvendigt. Nu kan I godt tage mig. – – Hvis I tør!« føjede han til og løftede Hammeren, næsten som det kunde være for Spøg.

Da faldt der et Bøsseskud – inde i Stuen. Præsten kunde i samme Øjeblik ikke høre mere. Han saae, at Anders greb sig til Brystet og faldt om, og at Gjatrid kastede sig ned over ham. Men saa kunde han næsten hellerintet see mere for Krudtrøgen og de mange Mennesker, som stimlede sammen om Anders og Gjatrid.

Præsten turde ikke gaa derhen for at skaffe sig Vished. Den *kom til* ham, – idet Anders's Lig af en forvirret Mængde bærende Arme og Hænder blev lagt op i Sofaen.

195

Anders havde stadig det samme muntre Smil om Munden. Det virkede helt besynderligt paa dem, der var til Stede. De kunde i Øjeblikket sletikke faa fat paa deres egen, fornuftige Mening om ham.

Det varede et halvt Aars Tid, inden alt det, som ved disse Begivenheder blev sat i Bevægelse og kom ud af Ligevægt, atter naaede tilbage til den forholdsvis Ro og til den Orden, hvorefter Livet bevægede sig paa denne Egn.

Gjatrids Moder var i den første Tid meget dybt rystet. Det saae endogsaa ud, som om det kunde være bleven livsfarligt. Nu, et halvt Aar efter, fandt hun sig ganske godt tilrette med, som det hele var gledet i Lave. – Niels var bleven gift med Kirstine Hjarmsted og ejede nu Bjerregaarden. Gjatrid, Anders's unge Enke, der var frugtsommelig, boede hos dem foreløbig. – Baade Niels og Gjatrid var blevne fremmede for deres Moder, hvad det inderste angik, og det følte hun godt. Men til Gjengjæld var de saa venlige mod hende – vel netop fordi de var slupne ud af hendes Tvang – og saa imødekommende; saa var jo da Bjerregaarden atter kommen til Familien, og det nærmere end da Erik Skindtoft havde den. Cecilie var ogsaa mere indladende nu overfor sin Moder, syntes denne. Det kom vistnok af, at Cecilie selv følte det som noget af en Befrielse, det, at Gjatrids og Anders's Kjærlighed dog var kommen til sin Ret.

Selve det Juridiske fik man ret hurtigt bragt til Side. Skudet, der havde fældet Anders, var affyret »i Nødværge« af en Retsbetjent, der havde været i Arrestforvarerens Følge. – Dennes og Fuldmægtigens Død var der retsligt jo intet at gjøre ved, da Drabsmanden selv var kommen af Dage. – Gamle Per Hjarmsted blev hurtigst muligt frikendt af Herredsfogden og kom hjem til Bjerregaarden. Her fik hans Svigersøn Niels ham til at opgive den videre Forfølgning af de gamle Retssager. Baade Kristen Faurholt og Herredsfogden viste ham den yderste Forekommenhed. Og den Gamle var i Virkeligheden nedbrudt, – kunde ogsaa forstaa det selv. Han havde Tillid til Niels og rettede sig efter hans Raad. – I Engene blev det da, som 196 det tidligere havde været. Og i Pajmosen lovede Kristen Faurholt sin Søn ikke at pløje, saalænge gamle Per Hjarmsted levede. – I Kirken vedblev det at regne gennem Taget, og Sognet vedblev at stemme til højre endnu i nogle Aar.

Kun Mads Horsens og Jens Vegger blev straffede, henholdsvis med Tugthus og Vand og Brød. Men dels

havde de jo fortjent det, og desuden var de vante dertil.

Saaledes var da Døden og derefter Livet gaaet hen over Anders Hjarmsted med samt den Uro, der var i ham; havde gravet det hele ned, og bagefter fyldt Jordsmonnet op og glattet efter, saa der ikke var synderlig Spor tilbage. – Der var dog nogle faa Mennesker, for hvem hans hele Væsen og Adfærd blev af megen Betydning; det var de tre Søskende fra Stavn, hans Søster og Pastor Steffensen. Det med Anders blev for dem en fælles Hemmelighed og Fortrolighed, det førte dem dybere ind i deres eget Liv og gjorde det saa overmægtigt, saa betydningsfuldt for dem selv. – Hos Kvinderne og Niels var det hele en dunkel Følelse; Præsten vilde naturligvis gjerne forklare. – – –

Det var en Aften netop i dette første Efteraar efter Anders's Død, i Slutningen af Oktober, at Pastor Steffensen var ovre at besøge Niels og Kirstine og Gjatríd. Han listede altid meget forsigtig af Sted, naar han skulde til Bjerregaarden, – ad Omveje, baade over Stavnbakkerne og Engene. – Det var nemlig ikke blot hans Husholderske, der lurede paa ham. Madam Faurholt var ogsaa utilfreds med disse Besøg, idet hun mente, at Præsten bidrog til at gjøre hendes Børn fremmede for hende. – –

De havde siddet længe og snakket, – ikke med andet Lys end Kakkellovnsilden.

»Nej, men saaaen med at komme ind til det Dybeste, det Evige hos sig selv – det er en vanskelig Sag,« lød det hende fra Lænestolen, hvor Præsten sad. »Det er snart ligesom med at komme ind i Himmerig, det er en snæver Vej; man kan saa let kjøre Stjerten af Vognen, naar man skal ind ad den Port. – Jeg er nu bleven en Stakkel ved det, saaaen menneskeligt talt, – eller ogsaa kom jeg derind, 197 fordi jeg var en Stakkel i Forvejen. Det er it nemt at afgjøre, hvilket det var. – Og Anders – han var ogsaa kommen noget galt af Sted. Han var saaaen bleven en Idealist af det – eller da noget til den Kant. Eller ogsaa kom han derind – saaaen ind i det Dybeste – fordi han var en Idealist i Forvejen. – Men det er det, jeg mener med jer, I unge Folk fra Stavn – I er kommen saa skjønt fra den Indgang, I er int gaaet i Stykker ved det. Det er for det, I har saaaen en dejlige Natur, det har jeg altid tykt.«

»Det kan jeg nu it forstaa, Steffensen,« sagde Niels, »te vi skulde have saaaen en god Natur. For vi maa jo da have vore Forældres Natur, – og jeg er vis paa: Anders vilde have kaldt baade dem og hele vor Slægt for Kjæltringer.«

»Ja, det er jo ogsaa en kjedelig Fejl ved dem, det er sandt nok. Men – æh – jo, det er alligevel saaaen en dejlig Natur. Saa levende og saa frodig, den kan bruge Livet og faa saa meget ud af det. – Men det kan godt være, te hvis I ikke havde lært Anders at kjende – og alt dét var ikke skeet, – saa var I alligevel aldrig kommen ind saaaen til det Dybeste hos jer selv, det Evige, – saaaen ind til at mødes med Gud.« – –

Præsten blev ved at snakke. Niels og Kirstine søgte at finde Meningen deri. Gjatríd sad blot og tænkte paa Anders.

198

199

Efterskrift og noter

200

201

Efterskrift

1. Sjæl og jord

Om Anders, den iltre og kompromisløse hovedperson i *Sind*, siger den magtfulde madam Faurholt, at der nok er 'mere Sind i den Karl, end det er til Gavn for ham selv'. Og Jakob Knudsen forklarer: '*Sind*, i særlig jydsk Betydning = Heftighed, hastigt Sind; ogsaa: egensindig Vilje.'

Karakteregenskaben sind opfattes i romanen både negativt og positivt: har man sind i betydningen 'heftighed', kan man forløbe sig, begå voldelige, hensynsløse og uretfærdige handlinger og skade sig selv. Men temperamentet giver også brændstof til at handle frygtløst og på egen hånd gå imod uret. Sind i betydningen 'egensindig Vilje' kan, som romanen fortæller, føre til stædig og rethaverisk fanatisme, men også give mod til at følge sin natur og derved ramme ind i andres sind ved at gøre, hvad de selv ikke tør.

Interessen for sindets energier var ikke enestående for Jakob Knudsen (1858-1917). En særlig sans for fysisk og psykisk 'kraft' er med en vis ret blevet tillagt forfattergenerationen fra århundredskiftet, der kom til at stå som formidlerne af overgangen fra det 19. århundrede til det 20.

Det har heddet sig, at generationen reagerede på, hvad der er blevet kaldt 90'er-dekadencen med dens påståede negativitet, kraftesløshed og narcissistiske introversion; opmærksomheden på sindets irgange var imidlertid betydelig hos adskillige af 90'er-generationens forfattere, som århundredskiftefolkene da også nødvendigvis måtte have som forudsætning; for flere af dem – Nexø, Hjortø og Johannes V. Jensen – gjaldt det, at de selv som yngre havde gennemlevet en nødvendig indadvendthedens alder. Man har så diskuteret, hvorvidt den udadvendthed, til fordel for hvilken de – fx Johannes V. Jensen – forlod den 'negative' fase, lå på et højere niveau eller et lavere, hvad indsigt angår. – Hos Knudsen, der først fik sit 202 gennembrud som 40-årig i 1898, er der ingen tydelige faser i forfatterskabet at se; hvad sjæleindsigt angår, har han øjensynlig haft den med sig som bagage fra starten.

Omkring århundredskiftet eksisterede der således, side om side med tidens dyrkelse af psykologi som positivistisk videnskab, et engagement og en indsigt – ikke mindst hos forfattere – i det irrationelle og ubevidste, som altså hovedsagelig ytrede sig i fiktiv form og ikke i videnskabelig-faglig. Man var samtidig med Freud, hvis *Die Traumdeutung* udkom i 1900, men i Danmark blev Freuds tanker dog først i 1920'erne dannelsesgods for intellektuelle med Otto Gelsteds oversættelse fra 1920 af *Das Unbewusste* (1915).

Den nye digtergeneration, hvis væsentligste produktion ligger mellem århundredskiftet og ca. 1920, kendetegnes gerne ved overvejende at komme fra landet og provinsen og skrive herom med stor fortrolighed. Hvorimod de forudgående årtiers forfattere mere havde interesseret sig for byens borgerskab, bohème og akademikerstand og kom fra disse miljøer.

Stoffet kendte forfatterne indefra, ikke mindst når det gjaldt de befolkningslag, man selv havde rod i: bønder, husmænd, landarbejdere, fiskere, småhåndværkere eller arbejdere; men ikke alle stammede direkte fra de miljøer, de beskrev. Jakob Knudsen, som havde et tæt kendskab til landboere, kom selv fra en præste- og højskoleverden.

Foruden Knudsen er de skrivende folk, der nu markerer sig, ifølge Sven Møller Kristensen¹ navne som Johannes V. Jensen, Jeppe Aakjær, Johan Skjoldborg, Thøger Larsen, Knud Hjortø, Marie Bregendahl og endelig Martin Andersen Nexø, som både havde rødder i storbyen og provinsen. Man har givet denne litterære retning flere navne; den er blevet kaldt den jyske bevægelse (selv om den også omfattede ikke-jyder); man har benævnt den nyrealismen, det stoflige eller folkelige gennembrud. Forsøgsvis har man begrundet dens opståen med en bevidstgørelse og øget selvtillid hos tidligere tavse befolkningsgrupper, forårsaget af bedre folkeoplysning, fx højskolernes, og hjulpet frem ved demokratiseringen af det politiske liv. Afgørende har det nok også været, at disse forfattere stod med ét ben i en svindende verden af gammel, stabil, men også statisk landbokultur og det andet i en kaotisk moderne²⁰³ verden, der hurtigt forandrede sig, og som krævede en nyvurdering af gamle værdiers holdbarhed.

Generationens fortrolighed med stoffet giver sig naturligvis til kende i behandlingen af det. Der er forskel på Henrik Pontoppidans genrebilledagtige, næsten turistede – omend langt fra idylliserende – skildring af et bondebryllup i romanen *Muld*² fra 1891 og så Knudsens 12 år yngre, indefra sete beretning i *Sind* om Cecilies og løjtnantens bryllup på Stavn; de to bryllupper foregår omtrent samtidig, sidst i 1870'erne.

Den barnlige oplevelsesverden, som Jakob Knudsen forstod sig på og værdsatte, var desuden nyt land. Hos ham, men også hos andre af periodens forfattere, meddeles ikke mindst en viden om det ubevidste, om uendelighedsoplevelser, ofte netop medbragt fra barndommen, og om en usentimentalt jordforbunden evighedslængsel, der står i modsætning til både naturalismens henvisning til det dennesidige og til den mere ekstreme symbolismes længsel 'anywhere out of the world'.

Længslen finder forskellige svar: Thøger Larsen finder sit i kosmos og livskredsløbet, Nexø i menneskeslægts historie og fællesskab, for nu at tage to solide eksempler. Jakob Knudsen på sin side søger at fastholde svaret i gudsforholdet, uden at det afholder ham fra at udforske en uvejsom instinktverden.

2. Det tidlige forfatterskab

Sind, som Jakob Knudsen udgav 45 år gammel, er af mange blevet udnævnt til at være et kunstnerisk højdepunkt i forfatterskabet. Da liv og skrift hænger nøje sammen hos denne forfatter, er der grund til at give et rids af hans biografi og digtning op til *Sind*.

Jakob Knudsens far var højskolemand, men blev 1864 præst i Aggersborg ved Limfjorden, på egnen hvor *Sind* udspiller sig, og hvor drengen modtog sine væsentligste barndomsindtryk. I 1872 fik faderen præsteembede i Lejrskov nær Askov Højskole, hvor hans ven Ludvig Schrøder dengang var forstander. Efter sin studentereksamen begyndte Jakob Knudsen efter faderens råd og uden lidenskab at studere teologi i håb om siden at komme i gang 204 med det filosofiske studium og måske derigennem få svar på de samvittighedsspørgsmål, han grublede så tungt over. Håbet skuffedes, blandt andet fordi hans teologiske embedseksamen ikke blev høj nok til at muliggøre den filosofiske doktordisputats, han drømte om. Ikke længe efter brast desuden en forfatterdrøm, da en besværlig allegorisk komedie, han havde forfattet, blev gennemkritiseret af vennen Holger Begtrup. Det kan, som Poul Schmidt formoder,³ være begge disse nederlag, der i 1881 drev ham hjem fra København til Lejrskov. Kort efter blev han ved faderens mellemkomst lærer ved Askov Højskole, som han var tilknyttet indtil 1890, da han blev valgmenighedspræst i Mellerup ved Randers.

Jakob Knudsen havde altså ikke held med sit tidligste forsøg på at skrive. Men i 1891 udkom, med et rosende forord af Holger Drachmann, skuespillet *Cromwells Datter*, et tungt stykke, ikke netop egnet for scenen, men, som Harald Nielsen siden fremhævede,⁴ med intensitet i skildringen både af Oliver Cromwell som 'den store Troende' og af det menneskelige behov for at tro som 'en dyb og umistelig Trang'. Stykket kredser om et centralt Jakob Knudsen-motiv, som også har vægt i *Sind*: kærligheden som forløsningsmiddel, og det har som orienteringspunkt for troen på sammenhæng en intens og skrøbelig oplevelse fra barndommen – af forår, anemoner og skovbund. En religiøs grundoplevelse af samme karakter som det naturindtryk, der vender tilbage til den 14-årige Anders Hjarmsted, da han hører Brorson-salmelinjen 'Hele Himlen staar i Sang'.

Inden skuespillet var de to salmer blevet til, som Jørgen Elbek har sagt er 'de sidste ordentlige salmer, der er skrevet i Danmark', nemlig »Se, nu stiger Solen« og »Tunge, mørke Natteskyer« (hhv. 1890 og 1891). Den første udtrykker igen en af de befriende, totale naturoplevelser.

I 1893 blev Jakob Knudsen under stor opmærksomhed skilt fra sin hustru, hovedstadspigen Sofie Plockross, med hvem han havde giftet sig i 1883. Værre blev skandalen, da han i 1896 giftede sig med den nittenårige Helga Bek, datter af forstanderen for Mellerup Højskole Jens Bek. Forargelsen over, at en fraskilt præst giftede sig igen, var så stor, at han måtte fratræde sin stilling ved valgmenigheden. Nu måtte han ernære sig selv og to familier som 205 omrejsende foredragsholder og ved at skrive. Kravet om det sidste satte gang i produktionen.

Knudsen fik først sit gennembrud med mesternovellen *Et Gjensyn* (1898), hvis hovedperson med sin fordring om at nå ind til 'det Egentlige' og sin prægning af dem, der står ham nær, er en – mildere, mere selvkritisk – slægtning til Anders Hjarmsted. I *Et Gjensyn* møder man desuden et tema, som er centralt ikke bare i *Sind*, men igen og igen hos Knudsen, nemlig barnets afhængighed af faderen som guddommelig instans. Romanen *Den gamle Præst* (1899) vakte desuden opmærksomhed. Også denne roman gennemspiller et tema, der er væsentligt i *Sind* (og senere i romanen *Lærer Urup* fra 1909): samvittighedens lov over for samfundets. I grundtvigianske kredse blev *Den gamle Præst* angrebet for sin moral, mens den brandesianske Sven Lange til Knudsens overraskelse roste bogen i *Politiken* (22.10.1899): *Den gamle Præst* 'er en Bog, der bæres af en *Mand*', værd at høre på i 'en Tid, hvor Literaturen mere og mere synes at blive en ligegyldig Leg med Ord'. – Endelig dobbeltromanen *Gjæring-Afklaring* (1902), en af periodens store dannelsesromaner, svarende i vægtklasse til Pontoppidans *Lykke-Per* (1898-1904) og Andersen Nexø's *Pelle Erobreren* (1906-1910). *Gjæring - Afklaring* lægger sig ret tæt op ad Jakob Knudsens biografi og beretter om helingen – eller forsøg på heling – af et ungt menneskes splittelse mellem en jordisk kærlighedslængsel og en religiøs. Karl giver afkald på den underdejlige og erotisk ligefremme Rebecca og vælger – måske i erkendelse af sin afmagt over for hende, men ikke helt overbevisende – en barndomsvenindes trofasthed og kyske sødme, idet Rebecca bliver en figuration af den frit og hedensk fremstormende Brandes-radikalisme. Igen i *Gjæring-Afklaring* berøres flere tilbagevendende Knudsen-temaer, der er væsentlige i *Sind*: den unges oprør mod faderen, her den åndelige faderskikkelse i en grundtvigiansk præsts skikkelse; også temaet selvtægt bliver berørt, som en fanatisk trang hos hovedpersonen Karl; han optændes i provisorieårene af ønsket om at gøre det af med de i hans øjne skurkagtige højreminstre, ligesom han begærer at likvidere sin svoger Robert, som han opfatter som et utyske, der kun voldrer sin familie skade. Karl dør ligesom Anders med en fuldkommenheds- og renhedslængsel, som nærmer sig det 206 tvangsbetonede; men Karls nidkærhed synes belyst mere tydeligt kritisk, som vildfaren idealitet, end Anders Hjarmsteds: Om Karls trang

til at udrydde ministrene ved snigmord hedder det med et vist forbehold: 'Denne Fremgangsmaade ansaae han nemlig for fuldt berettiget overfor »slige Skadedyr«'.

Den lille fortælling *Adelbrand og Malfred* fra 1900 kan godt betragtes som en forstudie til *Sind*. Det er en folkevis- og sagapastiche, som er udstyret med fermt eftergjorte kæmpeviser, et kunststykke, Jakob Knudsen havde lært sig i højskoletiden. Man må glæde sig over, at han siden har fravalgt pastichen og har udformet *Sind* i en nutidig, knap, dramatisk stil med økonomisk brug af den teknik, han selv har kaldt 'spejling', idet omverden og begivenheder bliver opfattet, 'spejlet', af en persons, fx et barns, bevidsthed.

Det er især på grund af ydre træk, *Adelbrand og Malfred* er beslægtet med *Sind*: den foregår på Aggersborgegnen, og handlingen sættes i gang af en ulykkesvanger strid mellem herremænd om græsningsretten til nogle engdrag i Øster-Han herred. Men bogens beslægtethed med *Sind* ligger ifølge Holger Begtrup⁵ også i, at den viser, hvordan Jakob Knudsen 'gennem sin egen Jydskhed [havde] et Kendskab til Folkestammens Natur og Tankegang, der kun behøvede at forlænges i lige Linje fra Nutidens Bønder til Fortidens Herremænd.' *Adelbrand*, den stolte og stejle mandlige hovedperson, som i kampen kaster sig leende i døden, peger fremad mod Anders-figuren.

Der er således adskillige træk i det tidligere forfatterskab, der korresponderer med *Sind*, næppe fordi Knudsen har arbejdet sig hen mod denne bog, men snarere fordi han forfatterskabet igennem kredser om de samme afgørende motiver. I *Sind* er nogle centrale temaer bragt på en enkel, sluttet form. De skal belyses i fortolkningen nedenfor.

3. Udkastet

Det har ikke været muligt at finde omtaler af Knudsens planer om *Sind* i hans korrespondance med fx venner og forlag. Derimod findes der et udkast til romanen, påbegyndt 17.3.1903 (NKS 3358 207 X 4°). Her har han skitseret en del pointer, han vil have frem, karakteristik af personer m.m. I det følgende vil der blive bragt kursiverede citater fra udkastet (forkortet: *udk.*), når de skønnes at kunne støtte fortolkningen – naturligvis med det forbehold, at ét er de forestillinger, Knudsen på forhånd måtte have haft om bogen; noget andet er det endelige værk.

I håndskriftet hedder det om Anders (i *udk.* tit kaldt Jens Brogaard), at Knudsen tænker sig ham som puritansk kristen, men idealistisk-hedensk af tanke- og handlesæt; han får desuden følgende (foreløbige) signalement: *uenig med Livet, trodsig mod dets Ufuldkommenhed, særlig dets Uretfærdighed, ærbødig mod det Evige*. Heroverfor familien Faurholt (i *udk.*: Nørgaard), som tilsvarende får signalementet: *enig med Livet, føjelig mod Livet, erbødig [ærbødig?] overfor det Evige*. Samtidig får den slette fuldmægtig sin bekomst: *Kjeltring overfor Livet, Trods mod det Evige*.

Det fremgår af *udk.*, at Knudsen først har overvejet titlen »To Slægter« og tilsyneladende – som det sker i romanen fra 1910, der får denne titel – har ønsket at give et billede af to familier, der er væsensforskellige fra hinanden, men måske også er komplementære; i hvert fald bliver i begge romaner de to jævnaldrende søskendepar gensidigt forelsket i hinanden. – Ifølge Holger Begtrups *Jakob Knudsen* (1918) var *To Slægter* inspireret af forskellene mellem Jakob Knudsens fædrene og mødrene slægt, hvor faderens familie repræsenterede loven, alvoren og stregheden i tilværelsen, mens moderens familie havde en lettere gang på jorden, med sans for kunst og leg.

4. Talesprogets markeringer

Af afgørende betydning for autenticiteten og den kunstneriske koncentration i *Sind* er Knudsens gehør for jyske dialekter og især det æstetiske mådehold, hvormed han benytter sig af det. Med hensyn til det sidste overgår han de andre samtidige jyske dialektforfattere, også Aakjær. – Her skal kun nævnes, hvordan brugen af jysk og rigsdansk understøtter visse strukturer i fortællingen.

Idet Knudsen udnytter forskellene i udtalen af adverbiet 'ikke' i 208 Vendsyssel, Thy, Hanherrederne og Himmerland (jf. fodnote s. 13), signaleres lavmælt – på samme måde som farverne på et landkort gør det –

sprogforskelle mellem de forskellige egnens beboere, uligheder, som så yderligere ytrer sig i deres væsen, adfærd og holdninger, uden at årsagerne til disse skal analyseres nærmere.

En enkelt dialektforskel gør altså sit til at markere grænsen mellem folkene nordenfjords og søndenfjords, som også betyder en mental afstand; det gælder især det tydelige svælg mellem de stejle og strenge, tilknappe og retskafne vendelboere, og så de sydligere egnens lettere, muntrere, mere hedonistiske og mindre fordømmende, i nogle tilfælde også mindre hæderlige gemytter.

Også standsforskellene i det lille samfund søndenfjords træder diskret frem i sprogforskelle. Den selvbevidste storbonde Faurholt og hans familie taler et halvt urbaniseret himmerland-jysk; de benævner sig selv med 'Jeg' og ikke 'A', til forskel fra resten af den 'u'brej Familie' og folk på egnen i øvrigt; desuden bruger manden på Stavn fremmedord, med vekslende held. Bønder er og bliver Faurholterne dog, til madammens fortrydelse og til forskel fra embedsstanden; dér taler man naturligvis 'fint'. Det samme gør de to skidte karle, toldembedsmandssønnerne Fischer, af hvem vi hører mest på herredsfuldmægtigen. Hans hovne vulgaritet, dækket af et nødtørftigt lag kulturfornis, kommer frem i hans idelige sigen 'sgu', der signalerer en afstumpet provinsiel verdensmandsmæssighed, som skal lægge distance til de bønder, han omgås, men i virkeligheden taler ned til og foragter. En anden grumset karakter, husmanden Mads Horsens, snobber til gengæld sprogligt opad, når han citerer fra samtaler med sin fine ven herredsfuldmægtigen, hjemmestrikket-sirlige fraser som 'Djeres Hr. Fuldmægtig' og helt bibelske formuleringer: 'Men saa svarede han og sagde: Nej, Mads Horsens (...)'. – Endelig er der pastor Steffensen, bondestudenten med hans blanding af dialekt og rigsmål, iblandet gejstlige talemåder og afbrudt af hans evindelige, selvusikre 'hæ-hæ'.

Ved stilfærdigt at fastholde personerne i deres talesprog har Knudsen profileret billedet af en samfundsorden – eller uorden – som en fremmed og ukorrumpert kraft bryder ind i og forsøger at ændre, idet Anders' sprog foruden at adskille sig fra 209 himmerlændingen karakteriseres ved at være ublandet, ubrudt i forhold til sine dialektale forudsætninger.

5. Idealiteten

Når Madam Faurholt håner Anders for hans væsen, er det nok fordi hun hemmeligt frygter hans stædige retfærdighedssans og mod til at starte et oprør, der kan brede sig; han er 'trodsig' mod livets ufuldkommenhed og ikke 'føjelig', hvad hun foragteligt kalder 'Nykker'. Pastor Steffensen, der er en forsigtig og veg mand, er mere delt i sin vurdering af Anders. Han er tiltrukket af ægtheden hos ham, men betænkelig ved hans kompromisløshed. Han siger efter Anders' voldsomme død: 'Det er snart ligesom med at komme ind i Himmerig, det er en snæver Vej; man kan saa let kjøre Stjerten af Vognen, naar man skal ind ad den Port (...). Og Anders – han var ogsaa kommen galt af sted. Han var saaen bleven en Idealist af det (...) eller ogsaa kom han derind – saaen ind i det Dybeste – fordi han var Idealist i Forvejen.' Men, tilføjer præsten over for Anders' tre jævnaldrende efterladte, 'det kan godt være, te hvis I ikke havde lært Anders at kjende – og alt dét var ikke skeet, saa var I alligevel aldrig kommen ind saaen til det Dybeste hos jer selv, det Evige, – saaen ind til at mødes med Gud.'

Figuren Anders sættes i et kritisk lys, men lyser også af den livsild, der brænder sig ind i de efterladtes erindring, fordi han har tydeliggjort skjulte eller glemte indre krav i dem selv. I foredraget »Om Idealitet«, holdt i Studenterforeningen i 1905, to år efter at *Sind* blev udgivet, analyserer Knudsen den grænsesprængende længsel, idet han stiller sin opfattelse af begrebet 'Idealitet' og karakteregenskaben 'Sind' synonymt. I foredraget, der i essayform indgår i samlingen *Livsfilosofi* (1908), hævder Knudsen om den fuldkommenhedslængsel, der er nedlagt i de fleste mennesker, at den, hvis den ikke finder svar hos Gud, bliver 'vildfaren', slår sig på et jordisk område, hvis betydning øges urimeligt; idealiteten kan da udvikle sig til en destruktiv fanatisme, fikse ideer, perfektionisme.

210

Som sådan kan man se Anders' retfærdigheds trang i det øjeblik, den får ham til at holde halsstarrigt på sin ret også i småting, fx i skærmydslen med den nye nabo Poul Vinding om deres respektive hestes placering (s.78). Det er mere usikkert, om Anders' idealitet af Knudsen betragtes som vildfaren, når retsfølelsen får ham til uden skrupler at ekspedere sine modstandere ind i det hinsidige – idet jo beslutningen herom netop forbindes med en religiøs oplevelse, der befrier ham fra rethaveriet (jf. ndf. s. 216). Alt andet lige: Det hedder videre i essayet »Om Idealitet«, 'uden Idealitet eksisterer hverken Kunst eller Stordaad. Ja, man kan sige: uden Idealitet er alt Kedsommelighed.' Og det er det forløsende – eller forløste – i idealiteten, de nærtstående husker Anders for efter hans død. Bogen fokuserer på både heroen og fanatikeren.

Jakob Knudsen er berygtet for sine yderliggående, 'reaktionære' meninger. Og dog er det radikalt utraditionelle forsøg på udforskning af menneskesindet, der optager ham. I essayets form og i de mere forkyndende af sine romaner kan han gennemdiskutere et dilemma, tage klart stilling til det – tit så bombastisk og yderliggående, at man stejler – og anvise mere eller mindre håndfaste løsninger på problemet, i essayet »Om Idealitet« altså hengivelsen i gudstro. Anderledes i de bedste af romanerne. 'Kunst er Lovbundethed inden for Fantasien', siger han i essayet »Noget om at digte« (1904). Og når han følger en sådan lovmæssighed konsekvent, kan han i en nuancerende, tit dæmpet-humoristisk form trænge ind i uvejsomme områder af sjælelivet, fremlægge menneskelige forhold i deres sammensathed og konflikter i deres uløselighed.

Knudsen har måske med *Sind* ønsket én gang, så simpelt, solidarisk og samtidig kritisk, det har været ham muligt, at gennemspille den kompromisløse idealitets tema og vise det befriende, men også dødbringende i dens væsen. Vise at idealitetens kår i verden er umulige og dens væsen problematisk, men at den har sit efterliv hos dem, den har haft indflydelse på. Fortællingen er på én gang en myte om 'den unge døde' og en kritisk studie i idealitet.

Tit hedder det om Anders, at han ikke forstår sine egne reaktioner (fx s. 128 om en tomhedsfølelse, der ytrer sig som sult). Det er måske af hensyn til den myteagtige enkelhed, at Knudsen som hovedperson har valgt en ung bonde, der er tænksum, men 211 ureflekteret, og ikke en af de omhyggeligt humant opdragede, reflekterede middelklassesønner, der optræder i andre af hans romaner, og som er tættere på den unge Knudsens selvbiografiske jeg, fjernere fra jorden og de elementære livsvilkår. For Anders som for dem er ét forhold afgørende: udviklingen i relationen til en faderskikkelse.

6. Fadervælde og sønneoprør

Fortællingen er omhyggeligt komponeret, med en nøjagtighed i tidsfølgen, der også bemærkes i udkastets præcise dateringer af begivenhederne umiddelbart forud for drabene. Handlingen strækker sig over 7-8 år, fra Anders' konfirmationsalder – han er i 1. kapitel nykonfirmeret, dvs. 14-15 år – og til han er 22 år. Ved slutningen af kapitel 3 er han 21 år gammel. Resten af bogens tolv kapitler fortæller om Anders' voksenalder som 21-22-årig. Med historisk holdepunkt i omtalen af politikeren C. C. Hall og af folketingsvalget 1872 må man antage, at handlingen strækker sig over årene 1872-1880 (se Noter I).

I 1872 var Jakob Knudsen selv 14 år, altså i puberteten, og gik måske med spirende, forskrækkede tanker om oprør mod faderen som dem, den 14-15-årige Anders er begyndt at nære – det hævdes af Begtrup (s. 68), at den gamle Knudsen på det tidspunkt følte, hvordan hans myndighed over for den halv voksne var ved at glippe. Barnealderen var også på anden måde slut for Jakob, eftersom 1872 var året, da familien forlod barndomsparadiset Aggersborg.

Den frigørelse fra faderskikkelsen, som Anders tidligt drømmer om, og som lykkes med større eller mindre held for andre af Knudsens romanpersoner, bringer siden Anders ud i voksenverdenen som en selvstændig viderefører af den halsstarrige, men handlekraftige retfærdighedssans, som Vendsyssel-traditionen har plantet i ham med faderen, den stridige Per Hjarmsted, som formidler.⁶

For den unge Jakob Knudsen selv spillede faderen en betydelig formynderrolle; det har han givet udtryk for både uden for og i forfatterskabet, hvor myndige faderskikkelser i adskillige tilfælde har en fremtrædende betydning. Det var faderen, der med sin 212 strenge, men dybt engagerede opdragelse af drengen og den halv voksne repræsenterede loven, ja Gud, idet faderen både var højeste moralske instans og velsignende magt. Et sådant far-søn-forhold optræder foruden i *Sind* som nævnt også i *Et Gjensyn*, yderligere i *To Slægter* (1910) og i fortællingen om Martin Luther *Angst og Mod* (1912-1914). Af faderen afhænger det, om man befinder sig i himmel eller helvede. Man er som halvt stort barn nok angst for faderens straf, men mere angst for hans fordømmelse. Og et oprør ville – endnu værre – føre til, at man mistede den tryghed, den fædrene orden indgiver én.

I 2. kapitel er Anders 16-17 år og i fuldt oprør, men under store ængstelser, da et oprør mod faderen stadigvæk vil medføre følelsen af at være forladt af Gud: faderen og Gud er endnu ét. Mod slutningen af kapitlet kommer vendepunktet: faderen viser i en samtale med den anfægtede Anders sin afmagt som autoritet i trosspørgsmål, *sin Ydmyghed over for det Evige, sin Tjenerstilling dertil* (udk.). Herefter indser Anders, at faderen kun er et stakkels Menneske'; i *udk.* hedder det, at Anders nu kan *skjelne mellem Faderen og Gud*, og at faderens ret til at dominere fra nu af virker forringet.

Kort efter, i begyndelsen af kap. 3, kommer det endelige oprør med dødsjørslen ned ad Kjeldbakken.

Her føler Anders første gang den forbigående fulde salighed ('Guds blaa Himmel') ved friheden, men også den dødsfare, der er forbundet med den. Mod slutningen af bogen, da Anders har besluttet at dræbe fuldmægtigen, opleves det samme uhindrede sjælelige 'ligeløb' – for nu at bruge et udtryk fra den af Knudsen værdsatte livsfilosof Ludvig Feilbergs (1849-1912) afhandling »Om Ligeløb og Kredsning i Sjælelivet« (1896).

Anders har nu tilsyneladende besejret faderen og går ud i verden, men stiv af ensomhed og mistænksomhed, ikke netop lykkelig i sin frihed, og med en bevidsthed om, at han i en vis forstand fortsat er ufri – han har arvet sin fars hidsighed, hans 'sind'. Det er han ikke stolt af, da han ønsker at føre en renere, ædlere kamp end faderen for retfærd i overensstemmelse med Guds vilje (jf. s. 39). Han vil altså overbyde faderen – endnu et udtryk for, at han i grunden stadig er ufri.

213

Som voksen (efter scenen med tjenestedrengen s. 96) indser han, at faderen med sin nidkære retfærdighedstrang og moderen med sin ordenssans tilsammen har udstyret ham med en næsten tvangsbetonet, puritansk ordensiver, der nok gør ham ilde til mode, men også får ham til at betragte sig som noget nær en udvalgt, der skal redde verden. Næsten alle mennesker er jo 'Sluskehoveder', og hvis ikke man standser al uvornhed i tide, 'saa kunde Verden jo sletikke bestaa', ligesom verden ville blive 'een Mødding af Uretfærdighed', hvis Anders gav sig i mosestriden.

I de sidste faser før dennes afgørelse befinder han sig da også omtrent som en religiøs martyr (s. 156). Han står foran at opfylde sin bestemmelse, men fordi han har besluttet at følge sin inderste trang, og på grund af Gjatrids kærlighed og solidaritet, er han nu befriet for det golde stivsind; han har 'Guds blaa Himmel' over sig, idet Gud i *Sind* ikke betyder underkastelse, men ligeløb, frihed til at være sig selv, hvad der for Anders vil sige: frihed til at følge sit instinkt og sin ideale stræben. Det er i frihed, han nu kan følge den opfattelse af ret og rigtigt, som faderen i sin tid som Guds stedfortræder har gjort ham rodfæstet i.

Udtrykket 'rodfæstet' bruger Knudsen i 1911 som titel på en roman, og det betegner den personligt tilegnede oplevelse, som forældre kan give deres børn af, hvad der er godt og ondt, og som mennesker i det hele taget kan give hinanden. Sandheden erkender man ikke alene, siger Knudsen; den er, som præsten i *Rodfæstet* siger til sin søn, 'en Tomands-Sag', et forhold, som også kan gælde et menneske og Gud. Men udtrykket rodfæstethed bruges af Knudsen om en kategori, der er psykologisk-eksistentiel snarere end moralsk.

7. Retsindighed og rethaveri

Anders er altså skildret som et rodfæstet menneske. Men skal han opfattes mere som en egocentrisk fanatiker end en helt, der kæmper for det gode på alles vegne? Det svarer fortællingen ikke på. Hans handlinger kan vurderes som heltegerninger eller det 214 modsatte, men unddrager sig egentlig moralsk vurdering fra bogens side. Alligevel kan man dårligt lade være med at undersøge, om Knudsens eget standpunkt kan aflæses af *Sind*:

Ligesom faderen kæmper Anders for en retfærdig sag, nemlig den at bryde en magtstruktur, som andre bøjer sig for. Den frygtløse oprørstrang er da også en af de kvaliteter hos faderen, som han er stolt af og bliver bekræftet af. Det fremgår af scenen, hvor Per og den 14-årige Anders fragter to magelige gårdmænd hjem fra rigsdagsvalget. Per håner dem til drengens tilfredshed for deres følgagtighed, da de indrømmer, at de, selvom de på udturen har bedyret, at de ville stemme som gode venstrevælgere, alligevel har støttet højrekandidaten, fordi de ikke tør kriges med egnens storbonde.

Men hvordan er Anders afbildet som socialt væsen? Knudsen fortæller, at han udover retfærdighedstrangen har overtaget en vildfarende idealitet fra Per, den der hos faderen især viser sig i et tyrannisk væsen (som Knudsen nævner i *udk.*), og som hos sønnen viser sig i stivhed og fanatisme, en mangel på skønsomhed over for andre. Anders har yderligere overtaget den overbevisning fra faderen, at han er et af verdens få retfærdige mennesker, da jo hele verden ligger i det onde. Alle øvrigheds personer, i særdeleshed overøvrigheden, er kæltringer, som han derfor, til skade for sig selv, ikke vil appellere til i juridiske spørgsmål. Og hvor Per i mosestriden trods alt kæmper for retfærdighed med en vis snusfornuft, fører Anders hellig krig med en selvmordsaktivists religiøse lidenskab.

At hans omverdenssans er forstyrret gør ham desuden – foruden at han er blevet stiv, rethaverisk osv. – ligesom faderen urimeligt uopmærksom og hensynsløs over for de andre. I diskret behaviouristisk eller scenisk form – hvor teknikken ellers mest er den alvidende fortællers eller den nævnte 'spejling' – fortælles

det, hvordan vennen Niels nogle gange forsigtigt prøver at få lidt vished om Anders' søster Kirstines følelser for ham, men det opfattes slet ikke af Anders, dybt optaget som han er af sin egen problemverden. Desuden tager han i sin retfærdighedskamp mod Niels' og Gjatrids far aldrig diplomatiske hensyn til de tre andre unge. Det kan tilskrives fuldkommenhedstrangen, som ikke tillader, at man 'hykler' 215 et sekund. Trangen til total renhed optræder hyppigt hos Knudsens personer og var en personligt gennemlevet tilstand hos ham. Den er belyst i forfatterskabet som en rastløs samvittighedsuro, hvad enten det gælder uopfyldte pligter eller fantasier om hypotetiske fadæser – den optræder fx hos den unge oversamvittighedsfulde jurist Hammer i *Et Gjensyn*, som selvanklager hos Karl i *Gjæring*, og som absurde tvangsforestillinger hos Martin i det første bind af *Angst og Mod*; og den indfinder sig med forkærlighed i lykkelige øjeblikke og forstyrrer dem, i *Sind* fx den gyldne stund, de to søskendepar oplever sammen på markedet.

8. Det 'retfærdige' drab

Yderligere problematiske er drabene; vurderer bogen dem moralsk?

Anders' motiver er beskrevet som ikke rent idealistiske. Jalousien, som er nævnt af Knudsen i *udk.*, er, hvad Anders knapt er sig bevidst, et medvirkende motiv ved det første drab, ligesom drabet på arrestforvareren er et hævn mord. Men i alle tilfælde er der lagt op til en diskussion om et alvorligt og vel uløseligt etisk problem, der dukker op i tilspidsede historiske situationer – man kan erindre sig diskussionen under og efter besættelsen om berettigelsen af modstandsfolkens stikkerlikvidationer, der i nogles øjne var at betragte som simple mord. Debatten dengang førte for visse af de implicerede til menneskelig tragedie eller til alvorlige samvittighedskriser; det sidste gjaldt Martin A. Hansen, der havde talt for likvidationerne.

Men i *Sind* er der ikke tale om at anvise løsninger på etiske konflikter, snarere vil fortællingen med kunstnerisk konsekvens følge et temperament, en person, der i al enkelhed følger sit instinkt, sit 'hedenske Tanke- og Handlesæt', ud i dets konsekvens, uforstyrret af noget civiliseret overjægs formaninger, og parat til at tage samfundets straf herfor. Fra tid til anden har forfattere fortalt, at de i skriveprocessen kan vælge at lægge deres forskellige indre muligheder ud i fiktive skikkelser og lade disse handle i 216 overensstemmelse med fantasiens 'lovbundethed'. Hvis det er tilfældet med figuren Anders, er det overbevisende, at han må handle, som han gør.

Knudsen skjulte ikke sin tilbøjelighed for blodige afstraffelser. At han må have slidt i det for at komme til rette med denne hedenskprimitive trang, synes romanerne at fortælle, men i hver sit sprog. Mens fortælleren i *Gjæring – Afklaring* tilsyneladende tager nogen afstand fra Karls blodtørst, er der tilgivelse i *Den gamle Præst* for Grev Trolles hævn mord på skurken Magnus, og i *Lærer Urup* retfærdiggøres gårdmanden Niels Bentsen, der gør kort proces med en anden sjuft ved at skyde ham. *Sind* retfærdiggør ikke på samme måde eksplicit hovedpersonens drabshandlinger; romanens flertydighed ytrer sig blandt andet ved, at den sympatiske pastor Steffensen modsat pastor Castbierg i *Den gamle Præst* tager forbehold over for Anders (jf. ovf. s. 209), men til gengæld er fremstillet som en noget valen person. Klart positivt fremhævet er derimod det mentalt befriende først i Anders' beslutning om at dræbe med sit eget liv som indsats, og dernæst selve handlingerne, idet valget heraf siges at udfri ham af hans pinagtige og smålige retfærdighedsiver. Der tales om 'fødende' kræfter i hans sind, der iværksætter handlingerne skridt for skridt, og det forløsende i beslutningen markeres ved en tilsvarende forløsning i naturen umiddelbart efter: '(...) om Morgenens – var det *Foraar*. Det kom ganske pludseligt, efter en lang, vedholdende Kulde' (s. 174).

9. 'Straf Bøllerne paa Livet'

Den offentlige person og debattør Jakob Knudsen udtrykte sig i de år anderledes kontant end *Sinds* forfatter om sin holdning til udryddelsen af skadelige elementer. Knudsen angreb ved en grundlovstale i 1904 den gældende og i hans øjne alt for blødsødne straffelovgivning og udtalte blandt andet: 'Overfor Nutidens voksne Bøller tillader jeg mig (...) at anbefale: *skyd dem ned*.' Han kalder sig senere en i princippet 'ivrig Beundrer af den amerikanske Lynchjustits', hvis udøvere dog bør straffes, for at den ikke skal udarte.⁷ Denne holdning til samfundets straf møder man også hos 217 Anders, der finder det nødvendigt, at han for lov og ordens skyld bliver dødsdømt – et synspunkt, der desuden fremsættes i blandt andet *Den gamle*

Historikeren og pacifisten P. Munch (1870-1948), som i 1905 var medstifter af Det Radikale Venstre, angreb juli 1904 Knudsens retsopfattelse i sit tidsskrift *Det ny Aarhundrede* (s. 498). Han anklager udtalelserne i grundlovstalen for at gå imod det kristne kærlighedsbud, som han mener, at Knudsen som kristen er forpligtet på, og som burde medføre vilje til at forstå 'Bøllerne' som sociale tilfælde. Knudsen svarer herpå i en artikel i samme tidsskrift: »Statskirkelige Forfalskninger i den moderne, humane Betragtning af Samfundet«⁸. Her fastholder han, at bøller bør straffes på livet, og gør gældende, at han nok tror på kristendommen, men at han stadigvæk sandsynligvis er 'mere end halvvejs Hedning af Væsen, ja, maaske 90 pCt Hedning'. Samfundet kan ikke i sin lovgivning se bort fra menneskets 'hedenske' natur; mennesket er et væsen, der i høj grad er styret af – og bør stole på – sine instinkter, ikke mindst kampinstinkt. I øvrigt kritiserer han Munch for en forkludret opfattelse af kristendommen, som fejlagtigt tillægges naturalismens eliminering af skyld.

Artiklen indeholder et hårdt angreb på den socialstat, der var under opbygning. Munchs artikel i det følgende nummer⁹ indeholder et tilsvarende engageret forsvar for socialstaten, og – mere generelt – for et menneskesyn, der bygger på humanitet og solidaritet. Munch kommer til at stå som talsmand for tidens optimistiske kulturradikale humanisme; heroverfor står Knudsens skrappe antidemokratiske individualisme, baseret på en overbevisning om betydningen af instinkt og natur, kræfternes ligeløb.

Dialogen mellem Knudsen og Munch repræsenterer en kulturkamp, der peger langt frem i århundredet, og hvis to parter dengang endnu ikke var belært af det ny århundredes erfaringer om verdenskrige, om instinktetroens vildveje og ideernes fallit.

Også Henrik Pontoppidan udtrykte som ældre (især gennem centrale personer i romanen *De Dødes Rige*, 1912-1916) skepsis over for demokratisering og velfærd, men gjorde dette ud fra en civilisationskritisk holdning, som var af en anden art end Knudsens. Pontoppidan iagttog og frygtede en afhumanisering, der 218 havde med en voksende afstand til naturen at gøre, men hans holdning var uden den knudsenske insisteren på instinktets og kraftens ret.

10. Kærlighed, drøm, befrielse

Skal man ud af *Sind* læse en vision af en højere moralsk orden end den, Faurholt-dynastiet og dernæst Hjarmsted'ernes retfærdighedssamfund repræsenterer, kunne den ses som en mulighed nedlagt i de tre efterladte unge, der er belært af Anders' kompromisløse retfærdighedstrang, men måske kan tilføje den en større mildhed, bevægelighed og humanitet, end Anders besidder.

Forskellen i livsindstilling mellem Anders og Faurholtbørnene har ligesom søskendeparret i *To Slægter* med opvækst at gøre. Modsat Per Hjarmsted er proprietær Faurholt – ved siden af at være en rævelun magtperson – et muntert gemyt, der ikke tager livet alt for tungt, en kærlig sjæl over for familien og ganske svag over for den. Hvorimod der ikke er megen synlig faderkærlighed endsige glæde og lystighed i Anders' barndom og tidlige ungdom. Det puritanske rethaveri, der hersker over ham, og efterhånden også i ham, tåler ingen letsindigheder, og vejen til hans fantasiliv, til barnet i ham, bliver spærret i de unge år. Da han i starten af bogen har forglemt sig i en beskeden udskjelse hos købmanden, der har vist ham drømmeagtigt fine nipsting i butikken, falder pligtkravets hammerslag straks; han kommer for sent hjemad og gruer for faderens fordømmende vrede.

En enkelt gang er det dog faderen selv, der foranlediger en animeret stund i hjemmet. Til Anders' fornøjelse bliver Per helt overstadig, da han får besøg af sine troende venner, hvis åndelige leder han til Anders' forbløffelse lader sig omfavne af. Faderens lukkede, rigide væsen ændrer sig momentant; man taler åbent og personligt og med godmodigt drilleri om trossager, og Per fremsætter den kontroversielle påstand, at det i troslivet er ydmyghed og ikke lovlydighed, der er afgørende.

At glæden og bevægeligheden i øvrigt er stivnet i Anders skyldes vel især faderrelationen, men kan også hænge sammen med 219 hans begrænsede adgang som barn til det kvindelige. Han har aldrig rigtig lært sin fortrykte mor at kende, men efter hendes død, som han ikke er i stand til at sørge over, nærmer han sig sin blide søster, der ligner moderen. Glæde over og anelse om forløsning ved det kvindelige kan han dog først opleve, da han forelsker sig i Gjatrid; pigen fra de mildere himmelstrøg lukker en dør i ham op: 'det var ligesom at see ud over en stor, aaben Egn henimod Aften', ligesom hans sind udvider sig på barnlig vis, og han sanser, som der står i *udk.*, med *forelsket Klarsyn* i den livlige markedsscene.

At kærligheden kan gøre ufri, erfarer han dog også, idet den i stilhed presser ham til underkastelse i mosestriden. Først da han ved, at Gjatrid også gør oprør og har erklæret, at hun vil følge ham under alle forhold, indfinder sig den fulde følelse af frihed og åbenhed. Salmelinjen 'Hele Himlen staar i Sang' dukker igen op i bevidstheden sammen med indtrykket af fjord og søfugleskrig, hele det blå og hvidtlysede Limfjordslandskab, der forbinder ham med tidlige barndomsindtryk. Kærlighed og frihed til at være i overensstemmelse med sig selv – og frihed vil jo for Anders sige Gud – er blevet ét, så han siden, efter foreningen med Gjatrid og udførelsen af den for ham nødvendige drabshandling, kan dø med et lykkeligt udtryk. Han er blevet sig selv ved at blive 'eet med et andet Selv', en kendt Knudsen-formulering fra essayet »At være sig selv« (1907), som også Svend Norrild citerer fra i forbindelse med omtalen af Anders' drabshandling og død (*Jakob Knudsen*, s.115).

11. Homo religiosus

Efter besøget af faderens venner i den 15-årige Anders' hjem bliver den magiske salmelinje siddende i drengen som en religiøs oplevelse.

Jakob Knudsen forkyndte kristentro i traditionel forstand, men med den personlige, autentiske religiøse erfaring som udgangspunkt. Troen bør være 'natur' og ikke tillært. Den menneskeligt genkendelige universelle oplevelse – eller fraværet af den – har status i hans digtning som et afgørende element i tilblivelsen af det enkelte menneskes livsforståelse, således også i *Sind*. Knudsens 220 førstehånds viden om sindets potentialer plus et skarpt blik for det påtagede og søgte ruster ham desuden til at være kritisk over for religiøse og andre eksaltationer, over for konventionelt trosliv og over for 'fromhed' eller ideologisk liv, der har forfængelighed eller magtlyst som mere eller mindre skjult drivkraft.

Romanens Per Hjarmsted er en antiautoritær kristen. Han er en from mand, men anerkender ingen andre religiøse overinstanser end sin indre erfaring – sit liv med 'Or-det', dvs. trosbekendelsen – og afviser derfor både Luthers Katekismus og Bibelen som moralsk rettesnor. Pers trosliv svarer til den venstregrundtvigianske – og Knudsens – trosopfattelse. Venstregrundtvigianerne betragtede ligesom Grundtvig selv trosbekendelsen som kirkens bærende element og afviste den højregrundtvigianske insisteren på bibellæsning som udvendighed (jf. s. 36 og 145). – Per lader sig vejlede af *Hjertets af Gud betingede Indskydelser* (udk.) og opfatter desuden, til almindelig morskab for sognet og beskæmmelse for Anders, sine drømme som handlingsanvisende: 'Naar man lever Dag og Nat med Or-det, saa skal man lægge Mærke til, hvad der skyder sig op i Sindet baade Nat og Dag'.

Anders er ikke begejstret for den gamles drømmetydning, men kan tilslutte sig den autoritetsløse tro, som kun overbevises af det personligt erfarede. For Anders bliver Gud den magt i ham, der giver ham energi til at følge et indre krav – inspiration med andre ord. Gud er også nærværende i de oplevelser af åbenhed og klarsyn, som erotisk kærlighed og fællesskab formidler i ham. Den Gud, der er tale om i *Sind*, synes mere og mere at blive en instans i Anders end *uden for* ham – fromhedslivet er i færd med at løsne sig fra den kirkelige konvention, men ikke nødvendigvis fra den religiøse tradition i dybere og mere rummelig forstand.

Som 14-årig har han en samtale med en skråsikker seminarist om asiatiske religioner, idet Anders anfægtes af, at 'der var saadan en urimelig Masse Mennesker paa Jorden, der ikke var Kristne. Og nu var han stærkt religiøst ængstet i Forvejen.' Seminaristen bliver forfjamsket og kan ikke give Anders noget tilfredsstillende svar, da Anders spørger ham om, hvordan man kan vide, at kristendommen er den rette religion. Manglen på bevis herfor gør Anders endnu mere forpint af tvivl. Men i *udk.* omtaler Knudsen 221 drengens identifikation af den uretfærdige fader med Gud som hans egentlige vanskelighed (jf. ovf. s. 212).

Det, der af troen i længden synes at blive tilbage og har vægt for Anders, er troen på den religiøse grundoplevelse. Gud må erfares som en nødvendig tilstand i ham selv og ikke som en øvrighedsinstans, samfundet kan påberåbe sig over for ham. Gud bliver for Anders frihed, ikke underkastelse, ja der er end ikke tale om et faderbarn forhold længere. Og Gud må opleves i det jordiske, hvorfor Anders kun har irritation til overs for pastor Steffensens resignerede sagtmodighedsbudskab om, at Vi Mennesker skal lade os nøje med det Evige, naar ikke det timelige kommer helt af sig selv som en Gave, vi ikke gjør andre fattige ved at modtage.'

Anders, som er bekendt med Steffensens bedrøvelige kærlighedsskuffelse, der til dels skyldes præstens egen svaghed, har siden en samtale med Steffensen, som siger:

'(...) Men De stræber naturligvis efter Fuldkommenhed (...) paa Deres Maade, men – æh – det skulde jo gaa indefter, De skulde overvinde Dem selv. Og overfor Verden der skulde De jo saa overvinde ondt med

godt (...)' . Hvorimod Anders hævder, måske med henvisning til lignelsen om de betroede talenter: '(...) man skal, som man kan. Det er da vist ogsaa et Skriftsted'(s. 146).

I *udk.* kaldes Steffensens kristendom *tolstoysk*. Den ældre Leo Tolstoys levelære og kristne forkyndelse, som gik ud på afkald, tilgivelse og pacifisme, var kommet på moden blandt intellektuelle i 1880'erne og 1890'erne, og Knudsen var ingen beundrer af denne mode, som han hudfletter i *Den gamle Præst*. Aversionen hænger nok især sammen med, at Knudsen betragtede mennesket som grundlæggende egoistisk og derfor uegnet til at gennemføre al denne selvornægtelse uden hykleri.

Sind er måske den af Knudsens romaner, der forholder sig mest 'hedensk' spørgende over for den religiøse dimension i mennesket. Den søger at fastholde kristendommen som den tradition, man nu en gang er rodfæstet i som en ramme om den religiøse følelse, men synes at interessere sig mere for en helt konfessionsløs fromhed, som den siden er søgt beskrevet hos fx Thorkild Bjørnvigs 'homo religiosus'.¹¹

222

12. Fuldkommenhedslængselens tema

Sind indgår i en lang række litterære tematiseringer af idealismen, menneskets problematiske, men uomgængelige længsel efter det absolutte. I europæisk litteratur vil man uvilkårlig nævne Cervantes som den, der indleder traditionen – *Don Quijote* er (ifølge den tjekkiske forfatter Milan Kundera) i sin flertydighed den første moderne europæiske roman. Herhjemme starter tematiseringen vel med Holbergs veloplagede gennemheglinger af sine fantastier; en af de berømteste er Erasmus Montanus, måske netop fordi han er sat i et tvetydigt lys. Temaet markerer sig tydeligst fra og med romantikkens sene fase med Schacks *Phantasterne* (1857) og i den tidlige naturalismes år, først med Brandes' tordentale mod Vor Literaturs stærkt abstracte Idealisme', siden adskilligt mere flertydigt i J.P. Jacobsens *Niels Lyhne* (1880) og med Pontoppidans Emanuel Hansted i *Det forjættede Land* – i romanen kaldes Emanuel netop 'Don Quixotes Genganger'.

Tematiseringen af idealiteten er fortsat op gennem det 20. århundrede, hvor vi får en romanfigur som Martin A. Hansens bevægende *Lykkelige Kristoffer* (1945) – andre eksempler kunne nævnes. Inden for de senere år er fuldkommenhedslængselen beskrevet i besk og ekstrem form af Tage Skou-Hansen hos Aksel i *Det andet slag*, tredje del af hans 4-binds romanværk *Fortællinger fra det runde bord* (1986-1991). Aksel er en mand, som brænder op i sin tørst efter et væsentligt liv, og hvis længsel ligesom Anders' længsel i *Sind* gør et uafrysteligt indtryk på ungdomsvennerne, fordi den med Skou-Hansens egne ord 'på radikal vis tilspidser en længsel som alle personer bærer i sig, en søgen (...) ind til en væsenskerne'.¹² Hvor Anders kæmper, opfyldt af en retfærdighedsfølelse, der ham selv uafvidende efterhånden blander sig med jalousi, tvinger idealiteten Aksel til at 'begå en handling, som kun var imod alting'. Han forkaster vennernes demokratisk-humanistiske idealer og melder sig ind i den tyske hær på et tidspunkt, da alt tyder på, at Tyskland vil tabe krigen; det kan altså ikke være flokfællesskabets ideologiske begejstring, han søger. Snarere søger han ud over grænserne mod det tomme, mod sindsbevægelsen som sådan. Han skriver hjem: 'Hele landsbyen brændte (...). Men jeg så en stor fugl, der 223 fløj gennem ilden. Dens vinger blev svedet og dens øjne sprængt, tænker jeg. Men den fløj. (...) Jeg huskede den ene linje og intet ellers: »Alt er nyttigt undtagen vor skælven«'.

Det er fra »Imperia«, der citeres, digtet fra 1915 af Jakob Knudsens samtidige Sophus Claussen. For de to digtere, Claussen og Knudsen, gjaldt det som for Skou-Hansens Aksel, at de brændte af energier, der var større end dem selv. Begge agtede de traditionen. Og deres sunde sans gav dem respekt for hverdagsvirkeligheden; som ræsonnable intellektuelle med tidlige forudsætninger i det moderne gennembrud havde de desuden respekt for den naturvidenskabelige kendsgerning. Det fremgår imidlertid af begge forfatterskaber, at de, samtidig med, at de undersøgte det holdbare i traditionen, søgte ud over de grænser for erkendelse, som den samtidige naturvidenskabs biologiske menneskebillede og den kritisknøgterne humanisme satte. Hvor Claussens forfatterskab tyder på en vaklen mellem længsel efter mening i verden og længsel efter den rene inspiration, så er længslerne hos Jakob Knudsens hovedpersoner ved første øjekast styret af traditionelle, stabile værdiforestillinger: troen på retfærdighed, sandhed, kærlighed, Gud. Men adskillige af dem – og deres forfatter med – er på et dybere plan optaget af den uendelighedslængsel, som kan få et menneske til at styrte sig i et flammehav. Det gælder frem for alt Anders i *Sind* og en anden himmelstormer: Søren i *To Slægter*.

Man kan forklare Anders' uanfægtethed, ja henrykkelse i døden med, at døden bliver opfattet som en nødvendig del af livet – liv og død er ét og underlagt et større princip. Anders' energi er totalt frisat til at

fuldbyrde hans liv, fordi han ikke frygter sin død, men finder den rimelig. Det er formentlig en sådan 'hedensk' accept af døden, og ikke forventningen om et bedre liv i det hinsidige – som Anders jo afviste over for Steffensen – der skal sandsynliggøre hans glæde.

Sådan kan *Sind* læses som et dybtgående psykologisk værk og et flertydigt, problematisk, provokerende og vægtigt bidrag til den danske filosofiske og litterære tradition for overvejelser om det eksistentielle valg. Knudsen opnår her ad æstetisk vej en nuanceret refleksion, han som debattør, i sin sagprosa, ikke besidder. Romanen er moderne derved, at den sætter spørgsmålstejn ved den 224 kompromisløse idealitets uangribelighed, en problematisering, der udfordrer det 19. århundredes filosofiske idealisme og udvider dens rum. Nutidig er *Sind* desuden ved den radikalitet, hvormed den udforsker den religiøse længsels mere ufarbare veje.

13. Modtagelsen

Sind udkom o. 20. oktober 1903 på Det Nordiske Forlag og blev overordentlig positivt modtaget. Den fremhæves af de nedenfor citerede anmeldere navnlig for sin jyskhed. Den såkaldte jyske bevægelse, for hvis eksistens og betydning især Johannes V. Jensen havde plæderet, har vind i sejlene, dog er ikke alle lige overtydet om bevægelsens lødighed og autenticitet. Men Knudsens jyskhed overbeviser ved sin oprigtighed og sin fortrolighed med jydernes sindelag og dets udtryk.

Mange kritikere fremhæver historien for dens kraftfulde 'sagaagtige' enkelhed. I almindelighed tager man ikke moralsk afstand fra bogen; derimod tolkes bogens opfattelse af Anders' retsfølelse og selvtægt forskelligt, hvad der vel siger noget om dens flertydighed. Desuden er der delte meninger om slutningens kunstneriske berettigelse. Nogle anmeldere mener, at den ikke overbeviser, men udgør et stilbrud; andre finder tværtimod slutningen kunstnerisk konsekvent.

Sven Lange (*Politiken* 1. 11. 1903) hører til dem, der finder *Sinds* slutscener mislykkede, 'uvirkelige'; desuden savner han forfatterens sansende nærvær i kærlighedsscenerne. Til gengæld priser han *Sind* for dens sandfærdighed som kulturskildring i romanform: 'Alt er her set og gennemlevet', figurer og optrin stiger frem 'tunge af Virkelighed, klare og levende.' Bondens kærlighed til sin jord er overbevisende skildret: 'Zola har i *La Terre* ikke givet den bedre'. Den ny bog af Knudsen er 'Vidnesbyrd om, hvilken Kraft der lidt efter lidt stamper sig op af vor gamle, sorte Muld'.

Lange mener om Anders' impuls til drabene, at den beror på en 'Galskab', der flammer op af det langsomt stigende had til livets onde magter. Johannes Jørgensen (i det konservative *Vort Land* 26.10.1903) idealiserer derimod Anders' selvtægt som en ytring af 225 hans sunde 'Instinkt for Ret'. – Anders er den sande bonde, det vil sige 'en from, retsindig og retfærdig Hedning'. JJ har kun lovord om bogens episke kvaliteter, dens menneskesyn og naturskildring. Og efter JJs mening overgår Knudsen i jyskhed de 'professionelle Jyder' (dvs. Johannes V. Jensen, Aakjær m.fl., som anmeldelsen siger hvasse ord om) ved sit talent, sin fortrolighed og hæderlighed over for stoffet, og så i kraft af den 'absolut ureflekterede Natur', JJ tillægger Knudsen. Anmeldelsen er en hyldest til Det Hele Menneske, repræsenteret af bonden, og til det 'tragisk Store'.

I *Berlingske Tidende* (11.11.1903) ærgres J.C. (Julius Clausen?) sig ganske vist over nogle af Knudsens fortælle tekniske greb, som han finder klodsede og bondske, især Faurholts og herredsfuldsmægtigens skabelonagtige intrige; men anmelderen tager alligevel hatten af for forfatteren som 'Digter af Guds Naade'. 'Mellem sine store robuste Næver knuger han Menneskesjælene, saa al Poesien flyder ud af dem' og skaber herudaf uforglemmelige situationer. Knudsen fremhæves for sandfærdigheden, dybden og intensiteten i menneskeskildringen og for den store kærlighed, hvormed han forstår og tilgiver personerne med deres voldsomme lidenskaber, når blot de, som Anders med den umættelige retfærdighedsfølelse, 'ere rigtige Mennesker'.

Den konservative *Nationaltidendes* A.G. (Albert Gnutzmann? 29.10. 1903) nævner, svarende til J.C., visse fortælle tekniske kneb som mindre vellykkede. I sin rosende fremhævnings af det 'gennemjyske' i *Sind* lægger han vægt på, at Andersskikkelsen repræsenterer den stridige vendelbos tradition og derved giver bogen dens eksotiske 'Nyhed og Mærkelighed'. Også det radikale tidsskrift *Det ny Aarhundrede* (nov. 1903, s. 249-250) lægger i sin korte, usignede anmeldelse vægt på *Sind* som en fortælling om de fjerne nørrejyder og deres særprægede stride væsen.

Ligesom A.G. og flere andre sammenligner den moderate avis *Dannebrog*s unavngivne anmelder (2. 11. 1903) fortællingen med Heinrich von Kleists novelle fra 1808 *Michael Kohlhaas*. Anmelderen, måske bladets

litterære hovedmedarbejder Otto Borchsenius, bliver af Andersfiguren mindet om Kohlhaas, 'Hestehandleren, hvis Retsfølelse gør ham til Samfundshævner og Morder'. Slutningens kunstneriske nødvendighed fremhæves. – Anmelderen synes at 226 mene, at bogen lægger en vis moralsk afstand til Anders: 'Han mener, han gør en retfærdig Gerning i at rydde en Slyngel af Vejen. Til al Lykke dræbes han selv under Sammenstødet med Politiet, der skal hente Morderen.'

Et af bladene fra Jakob Knudsens egn, *Randers Dagblad* (M.J., 24.10.1903), hvis anmeldelse går igen i *Lolland-Falsters Folketidende* og måske andre venstreblade, finder derimod den voldsomme slutning helt urimelig og antyder, at den kan være valgt under indflydelse af 'Sensations-Sukcessen fra »Den gamle Præst«. Formen kritiseres generelt for at være tung; til gengæld er bogen vederhæftig som sjælestudie. Anmelderen mener om Anders' retsfølelse, at den er beskrevet som vrang; han finder ikke, at den skal ses som udtryk for en bondes særlig velbevarede sunde instinkter.

Det mener imidlertid Jakob Knudsens ven, højskolemanden Thomas Bredsdorff i *Højskolebladet* (4.12.1903). Han lægger vægt på, at Anders hører til de modige enegængere, der i Danmarkshistoriens løb har kæmpet med et 'oprindeligt, som usvækket Naturkraft virkende Retsinstinkt' for opretholdelsen af et retssamfund. Bredsdorff bruger bogen som afsæt for udvikling af en højskolepædagogisk tankegang: 'Hvor stærkt og ejendommeligt Livet kunde arte sig iblandt os, om vi i Slægtens Opdragelse fandt ned til den gamle Folkegrund', som Anders er en forbilledlig figuration af. – En anmeldelse af omtrent samme holdning, men ret ukarakteristisk, finder man 30. 11. 1903 i det tidligere radikale *København*, som i 1903 var blevet en venstreavis. Anmeldelsen er signeret h-g, men kan, blandt andet af sprogligt-stilistiske grunde, dårligt skyldes bladets litterære medarbejder Herman Bang.

Sind ses ikke anmeldt i *Social-Demokraten*. Heller ikke i det tidligere radikale tidsskrift *Tilskueren*, som i de år blev redigeret af den mere borgerligt-moderate Valdemar Vedel. Men i et brev til Jakob Knudsen 25.2.1904 (NkS 4993I 4°) roser Vedel – uden at bringe en hyldest til instinkternes verden – bogen for dens 'dybsindige Psykologi, Skildringen af Naturbunden i Mennesket, det irrationelle, ukontrollable, uvilkaarlige, instinktmæssige'. Vedel mener, Knudsen her kan måle sig med Strindberg, 'en Forfatter, som De maaske ikke selv bryder Dem om at sammenlignes med!' 227 Niels Møller (i *Nordisk Tidsskrift för Vetenskap, Konst och Industri* 1904, s. 252-255) finder *Sinds* bondeskildringer fremragende, men handlingen usandsynlig. 'Nutidslæsere, hvis sind er kommet noget bort fra de massive urfølelser, må have en så vild og voldsom handling sandsynliggjort og omhyggeligt motiveret', hvad der især kunne være opnået ved et bedre indblik hos Knudsen i retslige forhold, end bogen vidner om. En sådan kyndighed i procesregler, siger Møller, havde de gamle bønder i blodet, hvad der blandt andet fremgår af sagaerne, som også han sammenligner *Sind* med.

14. Senere kritikhistorie

Knudsens romaner, også *Sind*, blev læst, diskuteret og genudgivet i mange år efter hans død, navnlig i årene efter 2. verdenskrig; værkernes samlede oplagstal kom efterhånden op på ca. 300.000.

I 1959 blev forfatterskabet genstand for en hård kritik i et essay af Villy Sørensen («Det forgudede traume» i samlingen *Hverken – eller*, 1961). Essayet skal omtales nedenfor og kan have medvirket til, at interessen for Knudsen tog af; i 1970'erne og 1980'erne blev hans bøger næsten ikke optrykt. Dog har en række forskere siden 60'erne åbnet nye synsvinkler på forfatterskabet; det har blandt andre Aage Henriksen, Sven Møller Kristensen og Poul Schmidt. Den sidstes betydelige monografi *Drømmens dør* (1984) – som ikke behandler *Sind* – går, med stor opmærksomhed for forfatterpersonlighedens ømme punkter, i dialog med værkernes indsigter i og omgang med 'nogle måske uløselige konflikter' – mindst af alt dog i forventning om at finde anvendelige problemløsninger hos Knudsen.

I året efter Jakob Knudsens død udkom Holger Begtrup's *Jakob Knudsen. En Levnedstegning*, der med sin vægt på skildringen af vennens personlighed fremfor forfatterskabet interesserer sig mindre for *Sind* end for de romaner, hvor han mener at finde mere af Knudsens eget væsen. Som så mange andre læsere betragter han *Sind* som Knudsens mest konsistente kunstværk; også han betoner 228 det sagaagtigt kraftfulde i fortællestilen og Anders som personliggørelse af den nordjyske folkenatur (se s. 206), men kommer ikke ind på bogens alment psykologiske konfliktstof.

Den senere litteratur om Knudsen er mere skeptisk over for Anders-figurens helterolle end modtagelseskritikken. Svend Norrilds *Jakob Knudsen. En psykologisk Analyse* (1936) har stadig stor vægt. Bogens intention er via forfatterskabet at søge ind til de lag i forfatterpersonligheden, hvor 'Centrerne for Forfatterens digteriske Energi' befinder sig, og det vil navnlig sige konfliktpunkterne. *Sind* bruger han,

sammen med *To Slægter*, til at påvise en tilbøjelighed i forfatterskabet for individuel selvhævdelse, der modsvares af en længsel efter hengivelse. De to tilbøjeligheder forsøger han at bringe i indbyrdes balance, hvad Norrild viser ved at sammenholde spændingen mellem Andersfiguren og de to unge Faurholter med en tilsvarende spænding mellem de to søskendepar i *To Slægter*. *Sind* betragtes som utendentios, ren menneskeskildring; Anders' drift mod idealitet bestemmes som en religiøs længsel, der er destruktiv, men også forløsende for andre.

Norrilds Knudsen-bog vurderes i Villy Sørensens essay som den hidtil bedste. Artiklens hovedanklage mod Knudsen er i øvrigt den, at han er reaktionær: Knudsen gør verden til genstand for sin aggressivitet, der skyldes uløste konflikter med forældre og fortid. Deraf de hårdtslående synspunkter og firkantede anvisninger på, hvordan man kan forbedre alt og alle. *Sind* fremhæves som Knudsens eneste vellykkede kunstværk, der lægger et konfliktstof klogt frem uden løsningsmodeller; her er balance i vægtningen af de to indbyrdes modstridende sjælelige kræfter, der nævnes hos Norrild. Anders' voldelige fremfærd fremtræder som et resultat af en voldelig opdragelse, en tankegang, som siden tages op af teologen Svend Bjerg (*i Jakob Knudsen. Erfaring og fortælling* (1982)). – Dog hævder Villy Sørensen, at Knudsen med Steffensens slutord tager parti for Anders som en helt.

Forud for Villy Sørensens essay var der i 1950'erne udkommet to mindre provokerende Knudsen-bøger: Carl Roos udgav 1954 *Jakob Knudsen. Et forfatterskab*, omarbejdet på grundlag af hans bog om Knudsen fra 1918. Forfatterskabet belyses ud fra synsvinkler som hans syn på menneske, samfund og Gud, og tegn på læsning af 229 - eller kendskab til - andre forfattere, bl.a. Nietzsche, er sporet. Der bringes ingen egendige værkanalyser. Roos karakteriserer kort Anders som den handlekraftige idealist i en fanatikers skikkelse, men her heroiseret af Knudsen, hvor typen andre steder i forfatterskabet belyses kritisk. – Højskolemanden Richard Andersens letlæste bog om forfatterskabets temaer *Jakob Knudsen* (1958) ser pastor Steffensen som talsmand for Knudsens syn på Anders' vildfarne idealitet.

Senest har Rolf Højmark Jensen i artiklen »Når man rager i en myretue« (1995) skrevet om *Sind* med vægt på samfundsbilledet; Anders' kamp mod Faurholt-dynastiet spejler Venstres kamp mod Højre i provisorieårene.

15. Tekstforhold

Teksten til den nærværende udgave af *Sind* er sat efter førsteudgaven og sammenholdt med trykmanuskriptet, der sammen med en kladde findes på Det Kongelige Bibliotek (NKS 3358 X, 4°). Enkelte mindre væsentlige rettelser ses i manuskriptet; i øvrigt tyder en række stilistiske og formelle småforskelle mellem trykmanuskript og førsteudgave på, at Knudsen har rettet en del i korrekturen – denne er ikke bevaret. De tre senere udgaver eller oplag fra Knudsens levetid har småjusteringer, fx *senere* > *senere* (genere) og normaliseringer som *ved Siden ad* > *ved Siden af*, *holde ad* > *holde af*. Efter 1917 er der indtil nu udkommet yderligere 5 udgaver/oplag, senest i Gyldendals Bibliotek 1980.

Et samarbejde med Sven Lange førte til en dramatisering af *Sind* i 4 akter, opført på Folketeatret 22. jan.-26. marts 1910. Stykket bygger på centrale scener i romanen; det indledes med auktionen, hvor Anders køber Bjerregaarden, og slutter med drabsscenen.¹³

Alle *oplagte* trykfejl i førsteudgaven er rettet, i tvivlstilfælde på grundlag af sammenligning med trykmanuskriptet, fx *Jeg troer da int* > *Jeg troer da it* (s. 112, jf. fodnote s. 13). Disse rettelser er ikke opført i rettelseslisten, som kun omfatter rettelser af nogle *formodede* skrivefejl i manuskriptet, der går igen i førsteudgaven; sådanne rettelser er i nogle tilfælde foretaget med støtte i senere udgaver af *Sind* fra Jakob Knudsens levetid.

Inkonsekvenser i ortografi er ikke ændret, med mindre de kun forekommer i enkelttilfælde (fx *Povl* > *Poul*). Enkelte inkonsekvenser mht. 230 brug af *de*, *dem*, *deres/ De*, *Dem*, *Deres* i 3. person flertal er således bevaret. Det samme gælder inkonsekvenser i interpunktion.

Visse ejendommelige ordformer, fx *konstituteret* (s. 106), *en dejlige Natur* (s. 197, 1. 7), er i overensstemmelse med trykmanuskriptet ikke rettet, trods rettelser i senere udgaver.

I forbindelse med forfatterens fodnoter er der i denne udgave indføjet asterisk i teksten.

Rettelsesliste:

s. 85: *A kan see > Jeg kan see*

s. 85: *imod Gammel-Jerrick > imod, Gammel-Jerrick.*

s. 89: *næsten Dampen > næsten som Dampen*

s. 132: *at vilde > at ville*

s. 141: *helles A > helles skal A*

s. 182: *Anders til at betale > Anders, der kom til at betale*

16. Litteratur

Litteratur om *Sind*:

Holger Begtrup: *Jakob Knudsen. En Levnedstegning.* 1918.

Carl Roos: *Jakob Knudsen. En Studie over en Aandspersonlighed.* 1918.

Søren Vasegaard: »Vendelboer« i: *Gads danske Magasin*, 1927, s. 385-401. Heri om *Sind* s. 388-391.

C.S. Nygaard: »*Sind*« i: *Tilskueren II*, 1928, s. 427-430.

Svend Norrild: *Jakob Knudsen. En psykologisk Analyse.* 1936.

August F. Schmidt: *Jakob Knudsen. Randbemærkninger til nogle af hans Arbejder samt et bibliografisk Tillæg.* 1936.

Palle Nielsen: »*Jakob Knudsen*« i *Dansk Udsyn*, 1943, s. 51-56.

Svend Norrild: »*Sind*«. Efterskrift til Dansk lærerforeningens udgave af *Sind*. 1948.

Carl Roos: *Jakob Knudsen. Et forfatterskab.* 1954.

Richard Andersen: *Jakob Knudsen.* 1958.

Villy Sørensen: »Det forgudede traume« i *Hverken – eller. Kritiske betragtninger.* 1961. S. 158-168.

Richardt Gandrup: Efterskrift til *Jakob Knudsen: Sind*. 1971, 3. opl. 1980 (Gyldendals Bibliotek, 23).

Svend Bjerg: *Jakob Knudsen. Erfaring og fortælling.* 1982.

Kjeld Holm: »Et motiv hos *Jakob Knudsen* – mellem Grundtvig og Kierkegaard. *Sind og ret*« i: *Vartovbogen*. 1982. S. 71-87 (om *Sind* s. 81-87).

Rolf Højmark Jensen: »Når man rager i en myretue. Bemærkninger til 231 læsninger af *Jakob Knudsens* roman *Sind*« i festskrift til Poul Schmidt *Lys og Blade*. Red. af Johs. Nørregaard Frandsen, Jørgen Gleerup, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Anne-Marie Mai. 1995. S. 203-214.

Anden anvendt litteratur om *Jakob Knudsen*:

Harald Nielsen: »*Jakob Knudsen*« i: *Moderne Litteratur. Kritiske Skitser.* 1904.

Jørgen Elbek: »*Jakob Knudsen*« i: *Danske Digtere i det 20. århundrede.* 3. udg. 1981-1985. Bd. 1, 1981. S. 149-168.

Dansk litteraturhistorie. Gyldendal 1983-1985. Bd. 7, 1984. S. 46-50.

Poul Schmidt: *Drømmens dør. Læsninger i Jakob Knudsens forfatterskab.* 1984.

Jørgen I. Jensen: »*Jakob Knudsens Rodfæstet*« i: *Lys og blade.* 1995. S. 87-100.

17. Noter til efterskrift

1. *Den store Generation* (1974).

2. 1. bind af romanværket *Det forjættede Land*, der opr. kom i 3 bind: *Muld*, *Det forjættede Land* og *Dommens Dag* (1891-1895).

3. *Drømmens dør* (1984), s. 66.

4. *Tilskueren* 1902, s. 1004-1005.

5. *Jakob Knudsen* (1918), s. 213.

6. Om de historiske realiteter bag myten om vendelboernes særlige retfærdighedssans og deres tradition for selvtægt, når øvrigheden svigtede, se Søren Vasegaards artikel »Vendelboer« i *Gads danske Magasin*, 1927.

7. Se Knudsens replik i en dialog herom i *Højskolebladet* 17. og 24.6. 1904, s. 798-799 og 818-819.

8. *Det ny Aarhundrede*, jan. 1905, s. 518-530, siden optrykt i essaysamlingen *Livsfilosofi* (1908).

9. »Jakob Knudsen og den humane Livsopfattelse«, s. 602-608.

10. Det hedder i *udk.: Det er en Blanding af Begrebs- eller Livsfors.-Forvirring* [Livsforstaaelses-Forvirring?] og *virkelig Tilværelses-Angst hos Karl* [altså Anders] (*han har hidtil ikke anet Modsætn. subj.-obj., derfor skræmmer bare den tilsyneladende Nødv. af et Bevis for Mu.'s* [Muhammedanismens] og *Co.'s* [Confucianismens] *Usandhed og Chr.s* [Christendommens] *Sandhed*.

11. *Det religiøse menneskes ansigter* (1976).

232

12. »Som skyernes flugt«, interview af Erik Skyum-Nielsen i *Bogens Verden* 2, 1993.

13. Skuespilleren Johannes Nielsen var instruktør og havde hovedrollen. Stykket blev smukt anmeldt i *Politiken* som 'et Folkeskuespil af usædvanlig Dybde og tvingende Magt'.

233

Noter I

Det politiske tidsbillede

Bag ved fortællingen om Anders' énmandskorstog mod uretten ligger 1870'ernes politiske historie, som er præget af Venstres hårde kampe for at få reel indflydelse efter grundlovsændringen 1866, der begunstigede godsejerklassen. Den almindelige valgret, der ved junigrundloven 1849 gjaldt både landsting og folketing, er kun bevaret i folketinget, mens valgret til landstinget er gjort afhængig af indtægt og formue. Kongen vælger desuden 12 landstingsmænd. Hermed er der skabt grundlag for splid mellem et Venstre-orienteret folketing og et Højre-domineret landsting, uden at det på forhånd er afklaret, hvordan opståede konflikter skal løses. – Parlamentarismen (se n.t.s. 134) indføres først 1901.

Konservatismens sejlivethed i landet er med til at sandsynliggøre lidenskaben og målbevidstheden i Anders' oprør, og før ham Per Hjarmsteds, idet Pers handler med store gårde går ud på at få jorden bedre fordelt og de fas magt brudt. Som nævnt begynder handlingen i 1872. Ved 1872-valget til folketinget sejrede Venstre, men sejren blev gjort uanvendelig af regeringen, og ved valget i 1873 gik Venstre tilbage på grund af regeringens skræmmekampagne, dog uden at miste flertallet. I de følgende år tilspidsedes

modsatningsforholdet i rigsdagen mellem Højre og Venstre. På landet øgedes modsætningen mellem de mange mindre bønder, som stemte på Venstre, og de konservative storbønder. I *Sind* lader Jakob Knudsen dog folkene i Harreby sogn, som stadig - i 1879 - tilhører en Højrekreds, støtte Faurholt-dynastiet af frygt og gammel vane.

I 1877 udstedte Højreministeriets konsejlspræsident (statsminister) J.B.S. Estrup den første provisoriske finanslov uden om folketinget; den beroede på udnyttelsen af en paragraf i grundloven, der tillod, at kongen 'i særdeles paatrængende Tilfælde' kunne udstede provisoriske love, en bestemmelse, som man med belæg i en spidsfindig juridisk argumentation hævdede frit kunne fortolkes af kongens ministre. Herved var Venstre indtil videre sat ud af spillet og måtte i de følgende år indgå flere kompromis'er med Højre.

Ude i landet samledes Venstrevælgerne siden, i 1880'erne, til modstand, idet der dannedes riffeforeninger og blev afholdt politiske møder; mange 234 Venstrebønder nægtede at betale skat. Brugsforeninger og andelsmejerier opstår, de sidste for at skabe uafhængighed mod godsejerne, jf. Anders' tidlige overvejelser om at bygge en mølle på sin gård for at bryde storbonden Faurholts magt.

235

Noter II

Kun autentiske stednavne er forklaret i noterne.

Danmarks gamle Ordsprog bd. Iff, DSL 1977ff, er forkortet *DgO*.

Enkelte noter støtter sig til Svend Norrilds og Dansk lærerforeningens udg. af *Sind* (1948).

7

Grønning(en): grønsvær; grønt område.

8

Samson (...) to *Støttepiller*: Dom. 16, 23-30. - *Smøge(n)*: låge, der spærrer for en smal gang mellem bygninger. - *Æ*: »Jeg« hedder i Thy æ, jf. s.41. Om personligt pronomener, 1. person ental, i visse jyske dialekter: se Niels Åge Nielsen: *De jyske dialekter* (1959) s. 40. - *æt*: se fodnote s. 13. - *snart*: dial.: næsten.

9

Sengelad (et): stillads, hvorpå sengetøj lagdes til soling og bankning. - *Vesterhus(et)*: dial. den vesdige længe, fløj af gård. - *Byvej(en)*: her: vej, der fører gennem landsbyen. - *nør*: mod nord. - *vringle*: dial.: slingrende, med slag til siden.

10

Hanherred: del af Nordjylland ml. Vendsyssel og Thy; delt i ØsterHan herred (med JKs barndomsegn o. Aggersborg mod SV) og Vester-Han herred. Se kort over Hjørring amt og Thisted amt i Trap: *Danmark* (1961), hhv. bd. 6,1 og 6,2. - *Snalderværk*: dial.: ragelse. - *Retfærdighed*: det at handle i overensstemmelse med loven, Guds bud, gøre det moralsk rigtige. - *båres mig for*: anede mig. - *vraadsle*: dial.: rode. - *Herredsfogden*: indtil 1919 betegnelse for den embedsmand, der var dommer og politimester i et herred (dvs. en region, der dengang udgjorde en retskreds). - *Prokurator(erne)*: sagfører; i æ. tid kun om underrets- og overretssagførere (se n.t.s. 18, *Overretten i Viborg*); efter lov 1868 kun om sagførere, der havde modtaget kgl. bestalling. Tit brugt nedsættende om snu, uærlige sagførere. - *Livets Lys*: Joh. 8,12. - *utro Tjenere*: jf. måske Matt. 25, 21-26.

11

Retfærdighed (...) *Helligaand*: Rom. 14,17. - *Alen*: 1 alen = 0,6277 m.

12

Tøjrlag(et): det græsningsfelt, et tøjrlæg over. - *den nærmer*: dial.: hesten til venstre i et forspand. - *Favn(e)*: 1 favn = 3 alen = 236

1,8831

m. – *timedes*: hændt, sket. – *den fjærmer*: dial.: hesten til højre i et forspand. – *saæn var'et*: her nok: se nu bare her (tag nu bare fat).

13

grasse(t): dial.: knuse. – *Sidebeen*: ribben.

14

pikke (...)paa: jy.: banke på.

15

Hanebjælke(ne): bjælke, som i et tagværk forbinder spærene. – *Ladegaard*: større gård med tilhørende bøndergods. – *age*: i dial.: køre som passager, modsat 'køre' om den, der styrer hestene. – *Valgdagen i Februar Maaned*: det første valg efter 1866 fandt sted 20. september 1872; se også Noter I. – *Valget i 1866*: valgene til folketing og landsting forud for grundlovsændringen fandt sted juni 1866. Venstre var splittet i forhold til lovforslaget, som især støttedes af de nationalliberale. Valget blev, især i Jylland, en sejr for de af Venstrefolkene, der var imod forslaget, men sejren var ikke stor nok til at hindre lovens gennemførelse. Se også Noter I. – *te*: jy.: at.

16

tu: jy: udråbsord, en uoversættelig overgangspartikel (småord), der indleder sætninger; også: 'to', 'tå', 'te', 'ito'. – *Tidens Tand*: udtrykket bl.a. brugt af Saxo, men kan føres tilbage til Ovids (43 f.Kr.- 17 e.Kr.) *Metamorfoser*, fx 15,234: 'Tiden gnaver tingene'. – *Troen*: her: trosbekendelsen. – *følges med os (...) til Bordet*: hemmelig afstemning blev først indført 1901.

17

Verden den ligger i det On-de: 2. Mos. 32,22, 1. Joh. 5,19; se fx bibeloversættelse af 1871. – *i 64. Prøjserne (...) Englænderne*: I krigen mod Preussen og Østrig 1864 led Danmark nederlag og måtte afstå Slesvig, Holsten og Lauenburg. Man havde håbet på hjælp fra bl.a. England og Frankrig; men ved fredskonferencen i London blev konflikten om Slesvig-Holstens fremtid kastebold for stormagternes overordnede interesser, bl.a. for Frankrigs ønske om at slutte venskab med Preussen for at vinde fordele mod Østrig i Sydeuropa. Under en opstået regeringskrise i England spillede den konservative opposition på befolkningens sympati for Danmark; men de liberale overvandt krisen uden at behøve at sende hjælp til Danmark. – *forsage Uretfærdigheden*: afholde sig fra ugerninger; se også n.t.s. 10, *Retfærdighed*. – *feje udenfor sin Dør*: Peder Syv har: »Naar hver gjør reent for sin dør bliver gaderne reene« (*DgO* VII:l, 5228).

18

Overretten i Viborg: landsoverretten, til hvilken underrettens afgørelser kunne appelleres, bestod af fire domstole, heraf én i Viborg; de afløstes i 1919-1920 af de to landsretter. – *kom (...) til*: kom hos; kom sammen med. – *Mulkt*: bøde, her nok for utilbørlig optræden 237 i forbindelse med retssager. – *Mil*: 1 mil = ca. 7,5 km. – *almindeligt*: dial.: indtrængende. – *gi'e ligemeget*: dial.: være ligemeget.

19

senere: senere.

20

Øster- og Vesterhuset: se n.t.s. 9. – *Kjøkkenlejlighed(en)*: køkken med tilhørende rum, fx spisekammer. – *Tøjrehæl(e)*: dial.: tøjrpæl. – *Skatol(klap)*: chatol. – *Gang(en)*: forstue.

21

Eftermiddagsmellemmad(en): dial.: mellemmåltid, her mellem middags- og aftensmåltidet. – *Slagbænk(en)*: bænk, der kan slås op og bruges som seng. – *Fjervinge*: fuglevinge, som regel gåsevinge, brugt som (støve) kost.

22

Bilæggerovn(en): kakkellovn, hvori der fyres fra et andet rum end det, der skal opvarmes. – *endda*: jy.: virkelig, sandelig.

23

Hjallerup Marked: i landsbyen Hjallerup i Vendsyssel NØ for Nørresundby afholdes stadig hvert år Danmarks største hestemarked. – *Valdemar Sejv: Valdemar Seier*, historisk roman (1826) af B.S. Ingemann.

24

Endestue(n): jy.: inderste stue (i enden af stuehuset), storstue. – *int sagt: jy.*: ikke givet.

25

Gibsning(en): lag af gips, evt. blandet med kalk.

26

Mogværk: jy.: 'elendig møg', 'lort'.

27

vringlede: dial.: krogede.

28

Hvalp: her nok: laban. – *Friskole(undervisning)*: her vel om en grundtvig-koldsk præget privat skole, hvor forældrene selv vælger læreren, jf. omtalen af Per Hjarmsteds grundtvigske venner s. 34. Den første grundtvigske friskole oprettedes af Kr. Kold 1852. – *Muhammedanisme*: islam, arab.: hengivelse i Allahs vilje, religion stiftet af Muhammed ml. 610 og 632 og influeret af jødedom, kristendom og gi. nærorientalske religioner. M. bygger på Koranen og på sunna (sædvane i den første menighed), som er rettesnor i alle livets forhold. M. er udbredt i Nord- og Centralafrika, Mellemste Østen, Indonesien og Malaysia. – *Brahmanisme*: periode i den ind. religionshistorie; af nogle forskere brugt som betegnelse for den ældre hinduisme, dvs. perioden fra o. 600 f.Kr. til ca. 400 e.Kr. B.s kilder er Upanishaderne og litteraturen om Brahma, som er personifikationen af det upersonlige begreb brahma, det højeste princip i tilværelsen. Brahma blev navnet på skaberguden i en treenighed, der desuden består af Vishnu (opretholderen) og Shiva (ødelæggeren). – *Buddhisme*: ind. religion grdl. af filosofen Buddha ca. 500 f.Kr.; dens højeste mål er opnåelsen af nirvana, det smerteløse intet, livsbegærets ophør, idet lidelse betragtes som en følge af livsbegær. 238 B. blev statsreligion i Indien i 3. årh. f.Kr. og bredte sig herfra til andre asiatiske lande. – *Confucianisme*: var fra 1. årh. f.Kr. og indtil o. midten af 20. årh. Kinas statsreligion; har haft betydning for hele Østasien. C. grunder sig på den kin. filosof Kungfutses (lat. Confucius, 557-479 f.Kr.) tanker. Hans disciple videreudviklede heraf et system, if. hvilket himlen, jorden og mennesket udgør en trehed og kejseren er himlens repræsentant på jorden. – *Mormonerne*: »de sidste dages hellige«, kirkesamfund stiftet 1830 i USA af Joseph Smith, som hævdede, at profeten Mormon i en åbenbaring havde påbudt ham at genoprette Kristi kirke på jorden. I Danmark, hvortil et stort antal missionærer ankom 1849, vandt m. fra 1850 til ca. 1880 udbredelse ikke mindst i Nordjylland. M.s missionerende virksomhed gav anledning til ekstatiske optrin, fx når de nye tilhængere blev døbt i lokale gadekær og mergelgrave. Mange danskere udvandrede til mormonstaten Utah.

29

Svampedaase: beholder (med en svamp i), som opsamler pibesovsen i nederste ende af piben. – *Skoledirektionen*: indført 1814 som den myndighed, der fører overtilsyn med folkeskolerne i en (amtsråds) kreds, sædvanligvis med bl. a. en provst som medlem. – *Hall, C.C.* (1812-1888): nationalliberal politiker, siden tilhørende partiet Højre; kultusminister 1870-1874. – *i Tiden*: dial.: for tiden.

30

Gjedved Seminarium ca. 8 km n.f. Horsens; oprettet 1862, nedlagt 1982. – *De sorte Riddere*: fortællende digt (1814) af B.S. Ingemann; temaet er kampen mellem mørkets og lysets magter, de sidste repræsenteret af de kristne, sorte riddere. I fortællingen sluttet der en djævelpagt. – *Sværgestilling*: oprækning af tre fingre ved edsaflæggelse. – *Lo(en)*: rum i laden, hvor sæden tærskes og renses, eller gennem hvilket sæden transporteres til laden eller kreaturerne.

32

synke i Bløde: her: gå i stå (egl. komme til at sidde fast i mudder). – *helles*: jy.: ellers. – *Tag Or-det (...)Ja, tro (...)*: v. 3-5 af 3. strofe samt 4. strofe af N.F.S. Grundtvigs salme »Trods Længselens Smerte« (1837).

33

bekjende Hans Navn: nævne Ham (Gud) med religiøs ærefrygt, lovprise. – *Ungkarl*: her: ung mand, karl.

34

Kavaj: kappe. – *Er der da (...)*: salme af Frederik Boye (1715-1759). – *lun (t)*: underfundig, diskret.

35

Hr. Larsen: formentlig portræt af den fynske lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg (1802-1873), som Knudsen kendte fra sin barndom. L. knyttede sig til de fynske vækkelsesbevægelser, og hans forkyndelse havde i begyndelsen et luthersk-pietistisk præg, jf. 239 de pietistiske salmer (af Boye og Brorson), der synges ved mødet hos Per Hjarmsted. Siden bosatte han sig på Koldingegnen og virkede som lægprædikant på Fyn og i Jylland; hans holdning var da blevet stærkt grundtvigsk præget. – *slejrygget*: dial.: svajrygget (om næseryg). – *endda*: jy: rigtignok, sandelig; dog.

36

Hele Himlen (...): v. 9 i 1. strofe af »See! hvor klarer det nu op paa Jorden«, nr. 63 i H.A. Brorsons salmesamling: *Svane-Sang* (1765). *vorder frugtbare (...)*: 1. Mos. 1,22; jf. Holger Begtrup s. 50. – *Luthers Skrifter*: jf. note ovf., *Larsen*. – *moderne (...)* mellem Grundtvigianere: se Efterskrift s. 220.

37

Mellemmad: dial.: smørrebrød; se også n.t.s. 21. – *fordet om*: dial.: selv om. – *heller*: dial.: eller. – *Herren han har besøgt (...)*: salme (1836) af N. F. S. Grundtvig.

38

minke(de): dial.: tage af.

39

Høhøst(en): sædvanligvis i juni. – *Trave(rne)*: samling af kornneg på marken. – *bræmme(de)*: dial.: om korn, hø o.a., der ikke helt tørt er lagt i stak el. lade og tager varme, forbrænder. – *Udskiftning(er)*: udstykning; udtrykket bruges specielt om den ophævelse af jordfællesskabet, der fandt sted fra slutn. af 18. årh.

40

af By: dial.: af sted hjemmefra. – *Agestol(e)*: løst sæde med rygstød, der blev hængt op mellem vognenes sidefjæle. – *Rump-Rem(men)*: halerem på seletøj. – *den Nærmer*: se n.t.s. 12. – *Skrald(et)*: oprævlede tråde el. lign., der sidder i enden af piskesnerten, så den kan smælde. – *Hammelreb (et)*: hammelen er en tværstang, der ved en bolt er forbundet med vognen; »svinglerne«, hvormed hesten trækker vognen i hammelrebene (skaglerne), er fastgjort til hammelens ender.

41

»æt« og »Æ«: se n.t.s. 8 og fodnote t. s. 13. – *Stang(en)*: vognstang. – *en Krumme*: dial.: en lille smule. – *Svøbe (skaftet)*: pisk.

43

hvad er der ved det?: jy.: hvad er der i vejen?

44

Stilling: situation.

45

Rdl.: rigsdaler; konverteredes i 1875 til 2 kr.

46

Underkorporal: værnepligtig befalingsmand af laveste grad. – *Sergeant*: befalingsmand, der rangerer over korporal; fra 1867-1922 specielt om laveste grad inden for de fastansatte underofficerer. – *ligekjært*: dial.: lige meget. – *skjønt*: se fodnote s. 10. – *slege*: dial.: slikke, fedte for.

47

Ejendomskommissionær: ejendomsmægler. – *Peder Andersen*: Pers døbenavn. Indtil 1856 var det tilladt at danne og bruge patronym (faderens fornavn + -sen) som efternavn til børnene. »Hjarmsted« er 240 et

sak. 'folkeligt tilnavn', som i hverdagen trådte i stedet for patronym, ofte navnet på personens (eller en forfaders) fødested, antaget efter fraflytning. Som ældste søn er Anders opkaldt efter sin farfar.

48

pinlig(ste): pinefuld.

49

Td. Hartkorn: gl. da. markmål, der før 1903 blev brugt i forb. med skatteansættelse (skyldsætning) af jord og dens ydelser. Hartkorn = hårdt korn, dvs. rug og byg. – *Hald(erne)*: stejlt sted, skrænt. – *Forland(et)*: et kystlands lave del, der ligger nærmest vandet.

50

Stavn: om evt. forbillede, se August F. Schmidt s. 28. – *Ministerialbog(en)*: kirkebog. – *Offer(et)*: penge, der (indtil 1920) ved de store højtider og visse kirkelige handlinger blev givet til præst eller degn som tillæg til deres løn.

52

den rette Bryllupsklædning: jf. Matt. 22,11. – *Frakke*: tidl. om mandsdragt med skøder; brugtes indendørs; en frakke havde i modsætning til en 'kjole' ombøjet krave og ingen ærmeopslag.

53

Udenomslejlighed: udenomsbekvemmeligheder, fx køkken, spisekammer. – *kongetro Bakkenbarter*: her nok om kindskæg i stil med Christian 9.s (konge 1863-1906).

54

gammel fransk Vin: dial.: et tarveligt vinsurrogat; tidl. brugt som drik af småkårsfolk på landet.

55

Agrar: landmand; her nok nedsættende om person med landligt præg. – *Herredsfuldmægtig*: fuldmægtig hos en herredsfoged. – *Udhaler*: her nok: skørtejæger; også om slyngel eller svirebror. – *Skarsee*: chaussé, bred landevej.

56

Ladegaard(en): gårdsplads mellem avlsbygningerne på større gård. – *Fedtelse*: smørelse. – *ligefrem*: simpelt hen. – *ragt (...) ned*: dial.: revet ned.

57

torsken: tærsket.

59

Degn(en): kirketjener, sædvanligvis skolelæreren.

60

skyde for Stegen: bryllupsskik: når stegen kom ind fra køkkenet, blev der affyret et gevær uden for vinduerne, her altså en gi. kanon længst nede i haven. – *laa i Leje*: om korn, græs o.lign., der ligger hen ad jorden, trykket ned af nedbør. – *Hjuldamperen (s)*: kan være »Aalborg«, den sidste hjuldamper i aktiv fart mellem Limfjordsbyerne; bygget 1875. H. drives vha. skovlhjul.

61

Nør-Siden: den nordre side. – *belastet*: beruset, »pløret«.

62

Hjallerup: se n.t.s. 23. – *Aabybro*: by ca. 12 km NV for Nørresundby. Her afholdtes heste- og kreaturmarked fire gange årligt. – *Skræm*: landsby i Øster-Han herred, ca. 5 km SØ for Fjerritslev. – *241Bjerget*: måske landsbyen B. i Vester-Han herred. – *Mikkelsdag*: 29. sept., opr. katolsk festdag for ærkeenglen Michael. – *æde (...) Mortensgaas*: nemlig Mortensaften 10. nov. – *snart*: dial.: næsten.

63

Dagstelcgraphen: dagblad 1864-1891; fra 1876 morgenudgave af det konservative *Nationaltidende*. – (*spillede*) *Skorsteen*: børneleg; en slags klink. Der opstilles en 'skorsten' (fx en mursten, her nok en kniv), som man kaster mønter hen imod; det gælder da om at komme skorstenen nærmest.

64

ligestor: lige så stor. – *endelig*: for al tid.

65

Hanherred: se n.t.s. 10. – *Alen*: se n.t.s. 11. – *Senegræs* el. kvik: en græsart med aks og lange krybende udløbere. – *Skarntyde(r)*: giftig skærmpilante med hvide blomster.

66

aldrig (...) engang: slet ikke engang.

67

Hele Himlen (...): se n.t.s. 36.

68

Din Vilje skee! Dit Rige komme!: fra Fadervor, Matt. 6,10. – *det var ligesaa meget, som om*: det ville være som om. – *Øjesyn*: dial.: blik. – *grim(t):jy.*: usympatisk.

69

Brudeparret (...) *den første Dans*: Brudedansen blev danset lige efter bordet; under den blev parret danset ud af de ugiftes lag og ind i de giftes. Herefter var der fri dans.

70

Husmandskoner: de fattigste husmandsfolk måtte tage fast tyende arbejde på gårdene; det var almindeligt at tilkalde konerne som hushjælp ved særlige lejligheder.

72

en Skam: for galt, urimeligt.

73

Stjert (en): vognstang. – *Sal(en)*: stor stue, stadsestue, der brugtes ved festlige lejligheder. – *Mile(rne)*: dial.: bidsel.

76

ty sig: dial.: anskaffe sig. – *Vadmel (skiæder)*: groft gråligt klæde. – *trekantet Skjortebryst*: løstsiddende skjortebryst, pga. formen kaldt 'fisk' el. 'klipfisk'. – *Halsbind*: klæde, der blev snoet stramt om halsen el. bundet i en sløjfe under flippen. – *Daguerreotypi(erne)*: fotografi, fremstillet efter den tidligste metode, der blev udviklet i 1837 af den fr. maler L.J.M. Daguerre og især blev brugt ved portrætfotografering i 1840'rne og 1850'rne. – (*velvilligt*-)*nedladende*: nådig, om højerestående person, der stiller sig på lige fod med sine undermænd. – *Knaldproprietær(er)*: større gårdejer, der lever pralende og over evne. – *Knebelsbart (er)*: overskæg.

77

Tvebaks-Uhr: stort gammeldags lommeur.

79

Befordring: vogn. – *Fjervogn*: vogn hvis overdel (fading) hviler på fjedre. – *endda*: se n.t.s. 35.

242

80

Bakkeø: høj, der rager op over det omgivende flade land.

81

Exekutionsakt(en): retsligt dokument vedr. fuldbyrdelsen af en dom, som medfører udpantning. – *Auktionsrekvirent(en)*: den som kræver auktionen afholdt. – *ufyldestgjort Panthaver*: panthaver, hvis krav ikke er blevet opfyldt; ejendommen bliver i så fald *udlagt*, dvs. tilkendt panthaveren.

82

Kurator: her: formynder, værge. Da Anders ikke har nået myndighedsalderen, kan han ikke selv afslutte handelen.

83

retfærdige: se n.t.s. 10.

85

Belzebubs Rige (...) splidagtig med sig selv: Jf. Luk. 11, 17-18. Beelzebul: navn for dæmonernes fyrste i Det ny Testamente. – *et Par Fingres Bredde*: 1 fingersbred = ca. ½ tomme (1 tomme = 2,6 cm).

86

Dampskibet »Fylla«: skruedampskib, bygget 1863 og s.å. indsat på ruten København-Ålborg-Løgstør-Nykøbing M.-Lemvig-Thisted-Skive.

87

Brugshævd: ret til at bruge en andens ejendom som følge af, at man har haft rådighed over det i et vist tidsrum (20 år). – *et bitte Korn*: jy.: lidt.

88

Markedet i Stigum: om evt. forbillede, se August F. Schmidt s. 28. – *Bjerg(et)*: dial.: bakke.

89

om ved: forbi. – *Grønning(en)*: se n.t.s. 2.

90

gylpe(de): dial.: skvulpende lyd i livet på heste, der løber. – *Gliskjole(r)* el. glindskjole: jy.: regnkappe.

92

været betænkt paa: tænkt på, haft i sinde. – *naarenstid*: dial.: hvis.

95

Grebning(en): dial.: rende bag dyrene i en stald, hvor gødningen opsamles; også om hele staldgangen. – *Stenpikning(en)*: dial.: stenbro.

96

taabelig(e) eller *tovlig*: dial.: tosset. – *Baare(n)*: trillebør. – *gaa(r) i Gras*: dial.: blive knust, smadret. – *tog (...) imod*: stødte imod. – If. Tyendeloven af 10.5. 1854 var tyendet underlagt hustugten, som gav husbonden revselsesret over for sin husstand, dog ikke ret til mishandling, der gav varige mén. Fandt sådant sted, havde tyendet ret til at forlade pladsen uden opsigelse. Husbonden havde tilsvarende ret til øjeblikkelig opsigelse af tyende, der af ondskab ødelagde hans ejendom. – *betage(t)*: overvælde.

97

Flyttedag: især dial.: den dag, da tjenestefolk på landet fra- eller tiltræder pladsen, sædv. 1. maj og 1. nov.

98

Sludskehoved(er): dial.: sjuskehoved.

99

Trekanten: se n.t.s. 76. – *et Korn*: jy: lidt. – *Praasselmager*: dial.: rodehoved. – *Røver*: fusker. – *Berømmelse (n)*: rosende omtale. – *endda*: rigtignok.

243

100

Sogneraad(sregnskabet): fra 1867 betegnelse for (kommunal) bestyrelse i en sognekommune. – *Ladegaarden*: se n.t.s. 56. – *Prent*: jy.: børneleg (jf. saltebrød, kroneskjul). Prenteren, dvs. den, der 'er den', står med lukkede øjne på et 'ståsted' (gavl eller port) og tæller til 100. De andre gemmer sig; hvis prenteren finder én af dem, løber han tilbage til målet, 'klapper op' med den flade hånd på ståstedet og råber: »Jeg prenter for NN, én, to, tre, fire«. Så er NN prentet. De andre prøver samtidig at komme i mål uset og råbe »Jeg prenter for mig, én, to, tre, fire.« Den, der først er prentet, skal være prenter næste gang. Hvis alle når at prente for sig selv, skal den første være prenter igen. – *Enkeleg*: deltagerne står parvis på række; 'enken', som står forrest, råber: 'To mand frem for en enke' hvorefter det bageste par løber frem, og enken forsøger at fange den ene. Lykkes det, bliver den tiloversblevne 'enke'.

101

Rødgrød: alm. sent aftentraktement på gårdene om sommeren.

102

dæmen: se fodnote s. 59. – *Hævd*: se n.t.s. 87.

103

Husmand: se n.t.s. 70. – *Horsens (...) Tugthuset*: opført 1847-1853.

104

Slup: mindre sejlskib med lige forstavn, udløbende agterstavn, og med én mast, der har gaffel (er todelt), hvormed overdelen af sejlet udspiles. – *Storsejl(et)*: det største sejl på et skib; gaffelsejl på slup. – *Raa(en)*: tømmer (rundholt) anbragt på tværs af masten til fastsurring af et råsejl. – *stange* (om fisk): fange med stangjern, *Lyster*, der er udstyret med savtakker eller med grene og spidser forsynet med modhager. – *Flynder*: fladfisk, især om rødspætter.

105

Mellemmad: dial.: her om madpakke. – *Skitting(er)*: dial.: skiderik.

108

Fjællevojn: vogn, hvis overdel er bygget af brædder. – *pinlig(e)*: pinefuld.

109

Tøjrslog: se n.t.s. 12.

110

Saa-Sækken: brugtes ved håndsåning; i øvrigt havde man fra 1860'rne såmaskiner på en del store gårde.

111

ligefrem: uden omsvøb.

112

tage efter: rette sig efter. – *En d saa Du selv (...)?*: dial.: hvad så med dig selv?

114

Djer: jy: Deres. – *Udskiftningskort*: kort over det udskiftede areal og fællesarealer. – *kan ingen* (enkelt af disse): ingen (enkelt af disse) kan. – *dog at ingen graver*: dog må ingen grave. – *til dét er afgjort*: jy.: indtil (her altså: før) dét er afgjort.

115

Forbudsforretning(en): jur.: retshandling, udført af foged, hvorved der ved dekret nedlægges et forbud.

118

Thinggaard(en) el. tinghus: den bygning, hvor underretten holdes og 244 forbrydere sidder i fængsel; tit i forb. ting- og arresthus. – *Sorte-Per*: her navn for djævelen. – *ifalde Bøder*: dømt til at betale bøder. – *Herredskontor(et)*: herredsfogdens kontor. – *Fattiggaarden*: fra 1708 oprettedes der i sognene fattighuse, hvor fattige kunne få gratis ophold; fattiggårde vandt indpas fra 1860'rne.

119

Mogværket: se n.t.s. 26.

120

Anstand: jur.: udsættelse af forhandlingerne i retssag efter ønske fra en af parterne.

121

blusse (de) for Aal: stange ål ved blus, idet ålene tiltrækkes af lyset fra en lygte el. lign.

122

Tomands-Whist whist, hvor de to deltagere spiller med hver en blind makker; se også C.G. Schiellerup: *Nyeste Spillebog* (1900) s. 18. – *indvendig(e) Pige(r)*: tjenestepige til husgerning, mods. pige til malkning o. lign.

123

Lejebibliothek(s-Romaner): privatejet bibliotek med hjemlån af bøger mod betaling; det første blev oprettet 1725. L. spillede en stor rolle i 18. og 19. årh.; de blev fra 1882 efterhånden afløst af folkebibliotekerne. – *Galejsslaven Rocambole*: spændingsroman (1859, da. 1867-1868) af den fr. forfatter P.A.P. Ponson du Terrail (1829-1871). – *den store franske Revolution*: social og politisk omvæltning i Frankrig; den brød ud 1789 og afsluttedes med Napoléon Bonapartes statskup 1799. – *Bedstefader (...) Napoleons Tid*: Napoléon I Bonaparte (1769-1821): kejser af Frankrig 1804-1814 og 1815. 1803 var Napoleonskrigene brudt ud. Efter sejr over Rusland 1807 sluttede N. fred med Rusland og Preussen. Den russ. Czar og N. enedes herefter om at iværksætte en fasdandsspærring med sigte på at knække englænderne økonomisk. Danmark var i 1800 gået ind i Det Væbnede Neutralitetsforbund sammen med Rusland, Sverige, Norge og Preussen. England havde tvunget Danmark ud af forbundet i 1801 (slaget på Rheden), og 1807 beslaglagde England den da. flåde for at undgå, at N. fik kontrol over den. Herefter sluttede Danmark sig til N. og deltog i fastlandsspærringen. – *Robespeter*: Maximilien de Robespierre (1758-1794), fr. revolutionær politiker, medl. af Nationalkonventet fra 1792. R. var tilhænger af J.-J. Rousseaus ideer om folkesuveræniteten og tilstræbte en social og økon. omvæltning til fordel for bønder og håndværkere. Ved terror gennemførte han en magtkoncentration, som sikrede indsatsen mod republikkens fjender og nedkæmpelsen af al indre opposition. Han blev styrtet af en sammensværgelse i Nationalkonventet og ikke af Napoléon Bonaparte. – *Frederik den sjette*: konge 1808- 245

1839.

Alliancen med Napoléon I førte Danmark til nederlag og bevirkede bl.a. Statsbankerotten 1813 og afståelsen af Norge til Sverige 1814.

124

Robber(e): i bl.a. whist: antal spil, der når et forud bestemt antal points. – *lege »Røver«*: om leg, i hvilken fx en af deltagerne er røver' og skal fange de andre, som synger: 'Her er dog en dejlig skov, her er slet ingen røver'; også om »røvere og soldater«, en leg med to hold, hvoraf det ene (soldaterne) skal fange det andet (røvere).

128

ganske vist: her nok: helt sikkert. – *(en) Gang (at drikke)*: jy.: omgang.

130

Kongerøgelse: en slags fin røgelse. – *Frakke (opslaget)*: se n.t.s. 52.

131

Høg over Høg: formentlig af »Høj over høj«, jf. Præd. 5,7.

132

Kammerjunker: titel i 4. klasse i et system af i alt 9 rangklasser. – *Grundloven(s)*: junigrundloven 1849; jf. Noter I.

133

Lotterikollektør: statsautoriseret indehaver af kollektion, dvs. forretning, som besørger salg el. fornyelse af lotterisedler og udbetaler gevinster. – *betaget*: overvældet. – *det forenede Venstre*: I 1870 sammensluttedes Rigsdagens bondegrupper i Forenede Venstre under Chresten Berg. Partiets program var junigrundlovens genindførelse og folketingsparlamentarisme (se ndf).

134

Brøndkarm (en): indfatning om det øverste af en brønd. – *skikkelig*: ordentlig, ærlig. – *Parlamentarisme(n)*: regeringsform, hvor magten ligger hos folkerepræsentationens flertal; dets leder er som regel regeringschef og udpeger ministrene. Udviklet i England i 18. årh.; indførtes i praksis i Danmark 1901. – *Vi skal være Øvrigheden underdanig*: Tit. 3,1. – *slippe vel igjennem*: komme godt gennem vanskeligheder (*igjennem*: jy.: gennem).

137

Stol: afgrænset rum med siddepladser for kirkegængere; stolestade. – *forfalden*: skrøbelig, svækket.

138

Mislighed: uheldigt forhold. – *nænne(r) til*: dial.: få sig til.

139

aldrig: slet ikke. – *mødte (...) for*: dial.: stå i vejen for.

140

gjerrig: begærlig.

141

Forretning(smarsch): arbejde, udførelse af pligter.

143

Sparreværk(et): spær. – *vrøvle(t) ind*: rode ind, vikle ind.

144

særsindet: dial.: egensindig, stædig, umedgørlig.

145

Larsen: se n.t.s. 35.

146

noget Korn: dial.: noget, temmelig. – *taabelig* se n.t.s. 96. – *Hævnen hører Gud til (...) betale*: Rom. 12,19. – *et Skriftsted*: måske lignelsen om de betroede talenter, Matt. 25, 14-30. – *saamænd*: sandelig.

149

engang: her nok: trods alt, langt om længe.

246

151

anden Fuldmægtig: andenfuldmægtig.

154

pinnende: dial.: pinedød.

155

Horsens: se n.t.s. 103. – *flyvegal*: dial.: opfarende. – *tre Spænd*: her nok 3 x 2 heste spændt for ploven.

156

vise for: jy.: bevise. – *stinge*: nage. – *Nadver*: aftensmad.

157

Døje: især dial.: besvær.

158

Vringel: dial.: knortekæp; kroget gren.

159

Skidt: især i dial. medfølende om dyr. – *fik (...) Gang paa*: dial.: fik bugt med; evt.: fik sat i gang. – *Mark* = mark; 1 mark = 33 ½ øre = 16 Skilling. – *Optagelsespenge*: jur.: if. forordning af 1794 kunne man, hvis man traf en andens kreaturer løsgående på sin jord, indfange dem og tage dem i hus; man kunne da forlange o. af ejermænd for underhold af dem (egl. for det, de havde fortæret (optaget) ved græsning på jorden). – *Skifte*: om del af landejendoms tilliggende, fx enge; gerne om eng-, skov- eller moselod, der ligger et stykke fra den øvrige sammenhængende jordlod. – *udskifte (t)*: udstykke, jf. n.t.s. 39. – *Høslæt*: høhøst.

160

Sognemænd(ene): mænd bosat i sognet.

163

Mark: her om hele det jordområde, der hører til en gård.

164

Forbudsforretning: se n.t.s. 115.

165

blive til: dial.: blive til noget.

166

Sprøjtehus (ene): mindre bygning i landsby, hvor brandsprøjter o. a. slukningsredskaber blev opbevaret.

169

(troer) sikkert: bestemt. – ikke sagt: ikke givet.

170

godt kjendt med: dial.: fortrolig med.

171

Avlskarl(en): øverste karl på gård, forkarl. – *Mellemmadstid om Formiddagen*: se n.t.s. 21. – *tøt: jy.*: tyktes (dvs. syntes).

172

Alen: se n.t.s. 11. – *Befordring(en)*: vogn.

173

Forlæder(et): løst læderstykke på kuskesæde, som knappes omkring benene.

174

lige kjært: se n.t.s. 46.

176

Forlandet (...) Halderne: se n.t.s. 49.

177

Mulkt: bøde.

178

Gift(er): især dial.: portion (om foder).

179

Dyrekrænger: dial.: dyrplager. – *Fjerdingsvej*: 1/4 mil (se n.t.s. 18).

180

gjøre Væsen: vække opsigt.

181

Blus (...) *Wulborg-Aften*: aftenen før 1. maj (Valborgsdag) fejredes på landet fra gammel, måske førkristen tid som en forårsfest med bål på højene; *Wulborg*: den hellige Walpurgis el. Valborg, en eng. kongedatter (d.779).

247

182

Skranner: dial.: skraldlatter; hånlatter.

183

Lysning(en): dial.: lysskær. – *Mønning(en)*: dial.: tagryg. – *Møntørv*: dial.: tørv, som mønningen på et hus dækkes med. – *Brandsprøjte*: se n.t.s. 166.

184

vidunderlig: ufattelig.

185

Mordbrænder(e): her vel om person, der med vilje stifter brand, som koster liv; også om forsætlig brandstiftelse i det hele taget. – *Agefjæl*: bræt, der lægges som sæde oven på en vogns sidefjæle.

186

saasandt: blot.

187

gjerne: godt.

188

utro: upålidelig, især i handling; jf. Luk. 16. – *Bagsnak*: indvendinger mod noget, der allerede er afgjort. – *pikke(de) paa*: jy.: banke på. – *Gangdør(en)*: indgangsdør.

190

snart ikke: næsten ikke. – *Hvo som dræber (...)* *Sværd*: Matt. 26,52. Dødsstraf for mord var i 1870'rne sjældent, men en mulighed.

191

uretfærdige: se n.t.s. 10. – *i det hele*: som helhed betragtet. – *lyse Guds Velsignelse*: Brudevielsesritualet afsluttes med den kirkelige velsignelse, der lyder: *Herren være med Eder! Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig! Herren løfte sit Aasyn paa dig og give dig Fred!*

192

Havehus(et): hus til haveredskaber.

193

Saa tilspørger jeg Dig (...): Forordnet Alter-Bogfor Danmark 1867 indleder brudevielsesritualet med: *Saa tilspørger jeg Eder N.N.* [dvs. brudgommen] (...), idet brudgom og brud benævnes *efter hans eller hendes Stand og Vilkaar*.

195

Retsbetjent: politibetjent.

196

Jordsmon(net): jordstykke. – *Himmerig (...)* snæver Vej: evt. Matt. 7,14 el. 19, 23-24. – Stjert (en): dial.: vognstang.

En række institutter og enkeltpersoner takkes for faglig justering af notemanuskriptet. En særlig tak til landbrugshistorikeren, universitetslektor Claus Bjørn og til lektor Bent Jul Nielsen, Institut for Dansk Dialektforskning.

248

249

Indhold

<i>Sind</i>	7
Efterskrift	
1. Sjæl og jord	201
2. Det tidlige forfatterskab	203
3. Udkastet	206
4. Talesprogets markeringer	207
5. Idealiteten	209
6. Fadervælde og sønneoprør	211
7. Retsindighed og rethaveri	213
8. Det 'retfærdige' drab	215
9. 'Straf Bøllerne paa Livet'	216
10. Kærlighed, drøm, befrielse	218
11. Homo religiosus	219
12. Fuldkommenhedslængselens tema	222
13. Modtagelsen	224
14. Senere kritikhistorie	227
15. Tekstforhold	229
16. Litteratur	230
17. Noter til efterskrift	231
Noter	233